

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Управління освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Київський університет імені Бориса Грінченка
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Південноукраїнський національного педагогічного університету
імені К.Д. Ушинського
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
ДВНЗ «Лебединський педагогічний фаховий коледж імені А.С. Макаренка»
КЗ СОР «Путивльський педагогічний фаховий коледж імені С.В. Руднева»

ДОШКІЛЬНА І ПОЧАТКОВА ОСВІТА: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ЗБІРНИК
*наукових статей студентів, магістрантів
та молодих науковців*

25 квітня 2023 року

Суми – 2023

*Друкується згідно з рішенням вченої ради
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
(протокол №11 від 29 травня 2023 р.)*

Редакційна колегія

- Л. В. Пшенична – кандидат наук з державного управління, професор, перший проректор Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.
- О. Ю. Кудріна – доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної (наукової) роботи Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.
- С. М. Кондратюк – кандидат педагогічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.
- А. В. Вертель – кандидат філософських наук, доцент, заступник директора з наукової роботи Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.
- Н. М. Павлушенко – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.
- О. В. Лобова – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.
- Л. В. Пушкар – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.
- О. І. Гаврило – кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.
- О. О. Васько – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.
- С. Л. Парфілова – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.
- А. П. Колишкіна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти, заступник директора з навчально-методичної роботи Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.
- Є. Д. Харькова – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.
- О. В. Шаповалова – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.
- В. Г. Бутенко – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.
- О. С. Білер – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної і початкової освіти, представник наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів та молодих учених Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ № 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Марина Акалович, Лариса Пушкар

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ
МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ КЛАСАХ АВСТРІЇ 10

Аліна Алексєєнко, Світлана Парфілова

РОЗВИТОК УСНОГО ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ЗАСОБОМ СТОРІТЕЛЛІНГУ 14

Галина Бабій, Євдокія Харькова

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗВИВАЛЬНО-ПРЕДМЕТНОГО
МІКРОСЕРЕДОВИЩА У ГРУПІ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 20

Каріна Бибченко, Ірина Назаренко

ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗДО З
БАТЬКАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 25

Лілія Білик, Ольга Лобова

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОГО
ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 28

Богдана Бодавська, Віта Бутенко

ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАТИВНО-
МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ 32

Даша Бойченко

ШЛЯХИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ 38

Тетяна Бубон

ПРЕДМЕТНІ ДІЇ З ДИДАКТИЧНИМИ ІГРАШКАМИ ЯК ЗАСІБ
СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ 42

Наталія Бузина

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА У
РОБОТІ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 46

Альона Вензенко, Ольга Шаповалова

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАСОБІВ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ У РОЗВИТКУ
ЗВ'ЯЗНОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 49

Катерина Верещак

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ГРИ В СУЧАСНІЙ
ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ 53

Лілія Волкова РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЧЕРЕЗ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛІЗОВАНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	57
Валерія Гамалій ОПТИМАЛЬНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБОМ ЗАПИТАНЬ.....	62
Анжела Гнатенко, Ольга Шаповалова СУЧАСНИЙ СТАН ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СІМ'Ї.....	65
Анна Горбунова ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА.....	70
Ірина Горват ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	73
Катерина Горенко, Євдокія Харькова СУЧАСНИЙ СТАН СФОРМОВАНOSTІ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	77
Вікторія Горох, Віта Бутенко ОСОБЛИВОСТІ СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	82
Оксана Денда ОБРАЗОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	86
Каріна Дяченко, Ольга Лобова ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЧИННИК ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	90
Оксана Єртахова, Віта Бутенко СЮЖЕТНО-РОЛЬОВА ГРА ЯК ЗАСІБ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	94
Даша Жовба ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ РОБОТИ З КАЗКОЮ	98
Аліна Журавльова РОДИНА ЯК ПЕРШИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ОСЕРЕДОК ЗДІЙСНЕННЯ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ	102

Олександра Заговайло, Віта Бутенко СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ІГОР ІЗ ПРИРОДНИМ МАТЕРІАЛОМ.....	107
Аліна Іващенко, Вікторія Худолій СІМ'Я ЯК ФАКТОР ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	111
Євгенія Кабанова, Лариса Пушкар СУТНІСТЬ МИСТЕЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	114
Олександра Кащенко ХАРАКТЕРИСТИКА РІВНІВ СФОРМОВАНОСТІ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	119
Уляна Кисліченко ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ ДИТЯЧОЇ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	122
Людмила Колесник ФОРМИ І МЕТОДИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	125
Марія Колесник, Ольга Шаповалова ВПЛИВ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА КОМУНІКАТИВНУ КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	129
Ірина Конограй ВРАХУВАННЯ ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	134
Тетяна Крикун, Оксана Білєр ФОРМУВАННЯ МЕДІА-ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В НУШ.....	138
Тетяна Кудрявцева, Оксана Білєр LEGO – ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛИ	141
Тетяна Левченко МОДИФІКОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПАРТНЕРСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ ..	145
Юлія Литовка ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ РОЗУМОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	148

Дар'я Літуча, Віта Бутенко ДЕФІНІТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОБЛЕМИ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ	152
Оксана Ляшенко, Ольга Шаповалова РОЛЬ МИСТЕЦТВА У РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	156
Аліна Маринич, Ольга Лобова МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	162
Дарія Менчак, Лариса Пушкар СУТНІСТІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МУЗИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ...	165
Вікторія Моїсеєнко ПРЕВЕНТИВНО-РЕЛАКСАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІГОР З ПІСКОМ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	169
Світлана Мусієнко СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	173
Ольга Небилиця, Євдокія Харькова ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ РОДИННИХ ТРАДИЦІЙ У ФОРМУВАННІ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	176
Юлія Пентелюк, Ольга Васько ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЇ «ЩОДЕННІ 3»: СУТНІСТЬ І ВИКОРИСТАННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ РОЗВ'ЯЗУВАТИ ПРОСТІ СЮЖЕТНІ ЗАДАЧІ	180
Жанна Помаз, Ліна Крившенко РОЛЬ ЗАПИТАННЯ В ДІАЛОГОВІЙ ВЗАЄМОДІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	184
Карина Руденко, Ольга Шаповалова ХАРАКТЕРИСТИКА ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ У МОВЛЕННЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	188
Альона Сидорська ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЧИННИК ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	192
Марина Сушня ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ	196

Юлія Тарасенко, Лариса Пушкар ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ	199
Ірина Терещенко, Євдокія Харькова ОСНОВНІ ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ СЕНСОРНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТРЕТЬОГО РОКУ ЖИТТЯ	202
Дар'я Третяченко МІСЦЕ РАНКОВОЇ ЗУСТРІЧІ В ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ	207
Олена Філатова, Олена Гаврило ОСОБЛИВОСТІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКОЛОГО- ЕСТЕТИЧНОМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	211
Наталія Худашова ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ «ЖИВОГО МУЗЕЮ» В ПРАКТИКУ РОБОТИ ЗДО	215
Анна Яковлева ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ	219
Мар'яна Ярошко ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	222

СЕКЦІЯ №2 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ

Тетяна Гайдарова ЕКОЛОГІЧНІ АКЦІЇ ЯК ФОРМА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	227
Катерина Давидова, Віта Бутенко РЕЖИСЕРСЬКА ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	232
Аліна Карацюба РОЛЬ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	237
Аліна Клипа, Віта Бутенко ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	241

Анна Колодка, Віта Бутенко

ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРАЛІЗОВАНИХ ІГОР
У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 247

Ірина Максющенко, Олена Гаврило

ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ
ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ
ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 251

Аліна Мигаль

МУЗИЧНО-ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ РОЗУМОВОГО
ВИХОВАННЯ 256

Ірина Мироненко, Віта Бутенко

СЛОВЕСНА ТВОРЧІСТЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА 260

Надія Пашкова, Віта Бутенко

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МНЕМОТЕХНІКИ ДЛЯ
ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 264

Діана Пишна, Віта Бутенко

ВПЛИВ КАЗКИ НА ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЄВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ .. 269

Лілія Пічкурченко, Віта Бутенко

ВИКОРИСТАННЯ LEGO-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ
ОБДАРОВАНOSTІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 274

Юлія Степаненко

ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 279

СЕКЦІЯ № 3

НАСТУПНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Катерина Ващенко, Оксана Білєр

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПЕДАГОГА-ІННОВАТОРА
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ 283

Тетяна Костюк, Оксана Білєр

КОЛАБОРАТИВНЕ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ
ПРОЦЕСІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ 287

СЕКЦІЯ № 4
ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ І
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тетяна Івасенко
ВЕРБАЛЬНИЙ ІМІДЖ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА 291

Катерина Ковтонюк
КІНЕТИЧНИЙ ІМІДЖ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ 295

СЕКЦІЯ № 5
ПРОБЛЕМИ КОРЕКЦІЙНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ
ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ольга Драль
ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ
АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ..... 299

Альона Дядченко, Євдокія Харькова
ДІАГНОСТИКА НЕГАТИВНИХ ПРОЯВІВ У ПОВЕДІНЦІ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПІД ЧАС ГРИ..... 302

Світлана Леонова
МУЗИЧНЕ ТА ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО У
КОРЕКЦІЙНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ
ПОТРЕБАМИ 307

Світлана Переяслова
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ З ПОРУШЕННЯМ
ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ 311

СЕКЦІЯ № 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**Марина Акалович,
Лариса Пушкар**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ КЛАСАХ АВСТРІЇ

Анотація: у статті розглянуто психофізіологічні особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку, з'ясовано музично-психологічні особливості молодших школярів в контексті формування музично-виконавської компетентності.

Ключові слова: музично-виконавська компетентність, психофізіологічні та музично-психологічні особливості, молодші школярі вид, музичної діяльності.

Постановка проблеми. Сучасний етап світового суспільного розвитку відбувається у складних духовних, соціально-економічних та політичних умовах. Існує потреба культурного відродження та вдосконалення системи мистецької (зокрема музичної) освіти, адже музичне мистецтво має величезне значення для формування духовної сфери дитини, її естетичних смаків і потреб. Крім того, зростає попит на спрямування навчально-виховного процесу на створення певних умов для формування світобачення дитини, цілісної та реалістичної картини світу, базових якостей, і як результат, певної компетентності. Велику роль у цьому відіграє музично-виконавська діяльність молодших школярів як основа формування їх компетентності цього напрямку.

Аналіз актуальних досліджень та публікацій. На чіткому врахуванні вікових етапів розвитку дітей у навчально-виховній роботі наполягав ще Я. Коменський, який обґрунтував принцип природовідповідності. У своїх дослідженнях на цьому питанні акцентують увагу Л. Долинська, О. Скрипченко, Б. Сосновський та ін. У психолого-педагогічній літературі досить плідно вивчаються проблеми взаємозв'язку між індивідуальними властивостями, віковими психофізіологічними новоутвореннями та діяльністю дитини (Б. Ананьєв, Л. Виготський, Т. Дуткевич, О. Запорожець, Я. Коломінський, Г. Костюк, та ін.).

Мета статті – з'ясувати психологічні та педагогічні особливості формування музично-виконавської компетентності дітей молодшого шкільного віку в інтеграційних класах Австрії.

Виклад основного матеріалу. У нових реаліях життя зростає кількість необхідної та водночас хибної інформації. А школа має на меті формувати учнів з такими особистісними якостями, які дозволять їм самостійно здобувати необхідні знання, виділяти найважливіше, швидко орієнтуватися в тій чи іншій ситуації, вміти приймати нестандартні рішення, творчо мислити.

Сучасна педагогіка вважає необхідним у процесі навчання, виховання та розвитку дітей молодшого шкільного віку врахування індивідуального та особистісного підходів, також принципу природовідповідності. На психофізіологічні особливості розвитку дітей цього віку маємо зважувати також у процесі нашого дослідження щодо формування їх музично-виконавської компетентності.

Зазначимо, що *музично-виконавську компетентність* ми розуміємо як інтегровану характеристику якості особистості дитини, оперативний блок, який сформовано через сукупність елементарних музичних знань та вмінь, навичок елементарного музикування, попереднього елементарного практичного досвіду музично-виконавської діяльності, позитивного ставлення до неї, що виражає здатність особистості реалізувати свій музичний потенціал у різних життєвих ситуаціях. Зазначимо, що це дефініція робочого порядку, яка сформульована на основі огляду наукової та методичної літератури, зокрема праць О. Лобової, М. Михаськової, Г. Ніколаї, Л. Пушкар, Р. Савченко та ін.

Молодший шкільний вік вважається одним із найважливіших періодів становлення особистості та творчого розвитку людини. У цьому віці інтенсивніше формуються моральні якості, риси характеру. Саме в цей період закладаються і зміцнюються основи розвитку здоров'я і фізичної підготовленості, необхідних для ефективної участі в усіх видах рухової діяльності, що, у свою чергу, створює умови для формування і розвитку позитивної і цілеспрямованої психічної діяльності. Умови та інтелектуально-творчі здібності дитини.

Психологи показують низку властивостей молодшого школяра, яких ще не було у дітей дошкільного віку. Так, Т. Дуткевич, узагальнюючи досвід попередніх досліджень, формулює наступні психологічні особливості молодшого школяра: «новоутвореннями особистості молодшого школяра виступають довільність, внутрішній план дій та рефлексія; розвиток особистості молодшого школяра відбувається у складній системі його взаємин з батьками, вчителем, ровесниками та іншими дітьми; провідні потреби молодшого школяра – пізнавальні; учень засвоює систему моральних норм, по-різному будуючи свою поведінку в різних напрямках взаємин; самооцінка молодших школярів відзначається зниженою стабільністю й залежить від оцінок учителя» [1, с. 368].

Опора на енциклопедичні та словникові дані, а також дослідження психологів та педагогів (Ж. Гордеевої, Т. Дудкевич, С. Коробко, І. Кулагіної, В. Мухіної та ін.) дає можливість стверджувати, що у віці від 6-7 до 10-11 років відбувається активне фізичне та психічне зростання дитини. У нашому дослідженні ми будемо спиратись на певні вже визначені характерні особливості сучасних дітей молодшого шкільного віку, а саме: слабкість у них довільної уваги; поступовий перехід від наочно-образного, конкретного до понятійного, науково-теоретичного мислення; жвавість, яскравість, бурхливість уяви та фантазії, у той же час, відмічається розвиток більш реалістичної й керованої відтворювальної та творчої уяви; підвищена емоційність, але накопичення навичок вже керувати своїми емоційними настроями; з одного боку – імпульсивність, недостатній розвиток вольових процесів, вередування, упертість, і одночасно – здатність до співпереживання, допитливість, довірливість, безпосередність у прояві почуттів і стосунках [2, с. 518-519].

У «Програмі «Нова українська школа» в поступі до цінностей» віковими особливостями молодших школярів визначаються подібні властивості: «незначний соціальний та моральний досвід, підвищену емоційність, вразливість і водночас пластичність до морально-етичних впливів, імпульсивність та безпосередність поведінки дитини, бажання постійно розширювати коло спілкування» [4].

Сучасні науковці визначають, що основними потребами дітей молодшого шкільного віку є необхідність у спілкуванні з людьми, в емоційному контакті, визнанні, оцінці своїх дій та вчинків. Молодші школярі прагнуть виявляти власні позиції у ставленні до інших людей та світу; показувати своє бачення дружби, товариськості, поваги до особистості, самоповаги; самостійно накопичувати нові знання та вміння для ознайомлення з довкіллям [4].

Науковець О. Лобова зазначає про те, що «педагогіка музичної освіти молодших школярів виходить із визнання цього вікового періоду родючим «грунтом» для комплексного формування основ музичної культури та взагалі різнобічного становлення особистості» [3, с. 132].

Визнані фахівці (Е. Абдуллін, О. Апраксина, О. Лобова, Г. Падалка, О. Ростовський та ін.) виділяють важливі музично-психологічні особливості молодших школярів, серед яких відмітимо важливі для нашого дослідження: різний рівень музичної підготовки та музичного досвіду; намагання самовиразитись через звукові, рухливі та візуальні види діяльності; недостатня вокально-слухова координація; прихильність до активних видів музично-виконавської діяльності; потреба в частому змінюванні емоційних настроїв; інтерес до художньо-ігрових прийомів спілкування з музикою [3, с. 134]. Ці особливості важливо враховувати у процесі музично-виконавської діяльності як основи формування відповідної компетентності.

Акценти нашого дослідження фіксують погляд на психолого-педагогічних особливостях формування музично-виконавської компетентності дітей молодшої школи в Австрії, зокрема дітей, які є переселенцями з України.

Погляд на вікові особливості молодшого школяра в Україні та Австрії майже не відрізняється. В Австрії молодший шкільний вік зазвичай також відноситься до періоду з 6-7 до 10 років. У цей час відбуваються значні зміни в роботі мозку дитини. В результаті дитина може більш самостійно і добровільно контролювати свою поведінку і діяльність. У цей же період починається домінуючий прояв тієї чи іншої півкулі в залежності від того, правша дитина або лівша. У дітей цього віку прискорюється зростання, також відбувається заміна молочних зубів на постійні.

Ставлення дитини до дорослих і однолітків до і після вступу до школи відрізняється істотно. В школах Австрії вважають, що коли дитина йде до школи, система її стосунків із дорослими розпадається на дві частини: «дитина – вчитель» і «дитина – батьки», причому перша стає домінуючою і визначає стосунки батьків і його стосунки з однолітками [6, с. 21].

Дитина, вступаючи до школи, відразу стає частиною системи суспільних відносин, у якій має свої права та обов'язки, які вона повинна виконувати самостійно. Учитель стає мірилом усіх норм і правил. Він також контролює їх виконання, перевіряє та оцінює їх. Діти починають буквально копіювати поведінку вчителя, а їх ставлення до однолітків залежить від того, як вони ведуть себе відповідно до встановлених вчителем стандартів і по відношенню до вчителя. На цьому етапі школи вважаються центрами розвитку високодуховної та творчої особистості. Відповідно до завдань освітньої галузі «Мистецтво» пріоритетним є виховання у дітей здатності до творчої самореалізації та культурного самовираження засобами мистецтва, задоволення потреб у мистецькій освіті [5, с. 8].

Зазначимо, що діти, які здобувають освіту в інтегрованих класах Австрії мають змогу займатись музично-виконавською діяльністю на уроках музики. В інтеграційному класі присутні діти саме з України, які зараз отримали статус «Вимушених переселенців». Ми продовжуємо працювати за українськими методиками на уроках музичного мистецтва, лише змінюємо пісні під супровід з українських на німецькі.

На відміну від австрійських дітей, діти з України полюбляють пісні з цікавими мелодіями і також більше цікавляться саме рухами і співом в поєднанні. Виконання більш емоційне та злагоджене, майже чисте, не присутні викрики та співання на одному звуці без можливості голосу перейти різко на інший. Не постає проблемою об'єднувати декілька видів діяльності. Наприклад, спів та рухи або робота з елементарними музичними інструментами та ін.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, на основі аналізу науково-педагогічної та психологічної літератури визначено наступні психофізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку: активне фізичне та психічне зростання, слабкість довільної уваги; поступовий перехід до понятійного мислення; жвавість, яскравість, бурхливість уяви та фантазії; розвиток творчої уяви; підвищена емоційність. Педагогічний аспект формування музично-виконавської компетентності молодших школярів в інтеграційних класах Австрії зумовлює врахування в освітньому процесі домінуючої ролі вчителя.

Формування музично-виконавської компетентності повинно спиратись на такі музично-психологічні особливості молодших школярів: намагання самовиразись через звукові, рухливі та візуальні види діяльності; прихильність до активних видів музично-виконавської діяльності; інтерес до художньо-ігрових прийомів спілкування з музикою.

Перспективи дослідження вбачаємо у проведенні констатувального критеріально-рівневого оцінювання музично-виконавської компетентності молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 424 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Dutkevych_Tetiana/Dytiacha_psykholohiia.pdf
2. Енциклопедія освіти / Акад пед.. наук України: головний ред.. В.Г. Кремень. К: Юрінком Інтер, 2008. 1040с.
3. Лобова О. Формування основ музичної культури молодших школярів: теорія та практика: [Монографія]. Суми: ВВП «Мрія» ТОВ, 2010. 516 с.
4. Програма «Нова українська школа» в поступі до цінностей. Методист. № 11-12 (107-108), 2020. С. 90-119 . URL: <https://lib.iitta.gov.ua/pdf>
5. Der Beitrag des Faches Musik zum Kompetenzerwerb in der Grundschule URL: <https://www.dsmadrid.org/docs/colegio/primaria/Musik.pdf>
6. Ilona Soukup/ Persönlichkeits förderung durch music. URL:https://www.blasmusik-verband.at/media/1693/persoenlichkeitsfoerderung_durch_musik.pdf

**Аліна Алексєєнко,
Світлана Парфілова**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

РОЗВИТОК УСНОГО ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБОМ СТОРІТЕЛЛІНГУ

Анотація: У статті розкрито роль сторітеллінгу в розвитку зв'язного мовлення молодших школярів, пояснено алгоритм побудови тексту, наведено практичне застосування сторітеллінгу на уроках початкової школи.

Ключові слова: сторітеллінг, розвиток зв'язного мовлення, молодші школярі, структурні елементи сторітеллінгу.

Постановка проблеми. Розвиток мовлення молодших школярів – одна з основних проблем методики навчання мови в початковій школі. Оскільки сучасні школярі багато часу спілкуються у віртуальному світі, реальне спілкування стає мистецтвом, якому потрібно навчати, щоб особистість володіла усіма виражальними засобами рідної мови, була б спроможна вільно висловлювати власні позиції, логічно та послідовно викладати свої думки, судження та переконання. Саме тому виникає потреба пошуку сучасних технологій розвитку усного зв'язного мовлення молодших школярів.

Поряд з тим, мистецтво сторітеллінгу – це один із найприродніших і водночас найефективніших способів надати процесу розвитку усного мовлення особливих якостей: емоційності, проблемності, цікавості, творчої фантазії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема використання сторітеллінгу в початкових класах порушувалась у наукових доробках О. Караманової, М. Василюшиної, Н. Гущиної, К. Крутій як дієвий метод мотивування молодших школярів до навчання. Інші науковці розглядають сторітеллінг як метод (Н. Бондаренко, Н. Скаун), як технологію (К. Симоненко, З. Удич). На думку Н. Скаун, сторітеллінг є інструментом розвитку креативності об'єктів пізнання. Це мистецтво транслювати реальні історії засобами метафор, казок, оповідей у процесі навчання [1].

Мета статті – показати можливості практичного застосування сторітеллінгу в навчанні учнів початкової школи зв'язного мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сторітеллінг – у перекладі з англійської означає «розповідь історій». Як зазначають зарубіжні науковці і психологи, через розповіді історій можна розвивати уяву, логіку, мислення; навчати будь-чому, навіть математиці. Захоплюючі історії, сюжет яких близький до реального життєвого досвіду дітей молодшого шкільного віку, легко ними запам'ятовуються і мають великий вплив на розвиток комунікативної компетенції та поведінку учнів.

Крім того, сторітеллінг сприяє формуванню в молодших школярів практичних умінь і навичок; допомагає пізнати і засвоїти новий матеріал в цікавій формі; забезпечує активність і ініціативність учнів; розвиває творчу уяву; впливає на почуття; сприяє формуванню умінь і навичок виразного мовлення.

Діти молодшого шкільного віку люблять слухати, розповідати і вигадувати різні історії під час вивчення гуманітарних, природничих, математичних дисциплін; на уроках і позаурочний час, що вказує на можливість застосування сторітеллінгу в освітньому процесі початкової

школи. У створених власних історіях та творах молодші школярі висловлюють свої почуття, захоплення, відкриття. Це сприяє підвищенню концентрації уваги, спонукає до роздумів, осмислення своєї діяльності, здатності перебудовувати свої дії, розширювати досвід, формувати мотиви і потреби [2].

Результатом роботи з розвитку усного мовлення молодших школярів є створення власних висловлювань. Знання і вміння, якими володіють учні початкових класів є базовими для створення зв'язних висловлювань. Відмінність між звичайним текстом і сторітеллінгом полягає в тому, що останній – це не просто розповіді історій зі своїм сюжетом, а й постановка завдань з перспективою їх вирішення.

Науковці О. Тимошук, Г. Гич стверджують, що для успішної реалізації сторітеллінгу необхідно дотримуватися його структури: вступ, розвиток події, кульмінація, висновок [3].

Нижче розглянемо рекомендації науковців та методистів до роботи за кожним структурним елементом сторітеллінгу.

1. *Вступ.* У вступі повинна бути інтригуюча коротка інформація про виникнення проблеми, після якої у дітей невимушено виникне запитання: «А що ж буде далі?».

2. *Сюжет історії.* Сюжет історії слід розповідати (класичний сторітеллінг) привабливо, зі стриманим емоційним піднесенням і в той же час без зайвого пафосу в інтонації. Сюжет має захопити слухачів з першої хвилини, допомогти дітям зосередитися на місці події, часі і дії героїв. Кожна дія повинна побудити почуття і роздуми школярів до вирішення проблеми: «Чи правильно чинить герой? А що б я зробив на його місці?»

Кульмінація розповіді – це розповідь про подію, яка стала вирішальною.

Розв'язка сюжету – це переломний момент у розповіді: це і є вирішення суперечностей і проблем, коли учні знаходять відповідь на всі свої запитання.

3. *Персонажі історії.* Героями історії можуть бути люди, явища, вигадані істоти, тварини, дії яких молодші школярі можуть «приміряти» до себе, стати безпосереднім учасником події. В жодному разі педагог не повинен коментувати дії героїв: характеристика персонажів повинна відбуватися через їхні вчинки і поведінку.

4. *Висновки.* Висновки є обов'язковими, але вони не повинні бути повчаннями. Інколи зі змісту однієї історії можна зробити декілька висновків. Це здебільшого особисті рекомендації дітей про те, як можна було б вийти легше з тієї чи іншої ситуації [4].

Створення сторітеллінгу відбувається в декілька етапів: підготовчий, основний або діяльнісний, етап рефлексії або підсумковий.

На підготовчому етапі роботи зі сторітеллінгом вчитель оголошує тему, ставить перед учнями мету, завдання; підбирає вправи

для повторення матеріалу, який потрібно буде використати; проводить словникову роботу (лексичну, орфоепічну); використовує презентації з набором картинок-епізодів, що можна використати для створення історій.

На основному етапі проводиться прослуховування історії. Головне завдання вчителя, використовуючи жести, міміку, засоби інтонаційної виразності, допомогти школярам зрозуміти її. Для цього потрібна велика підготовча робота: вжитися в тему історії, прокрутити в думках весь сюжет, уявити його, продумати події та їх послідовність, встановити між ними причинно-наслідкові зв'язки, увійти в образ головного героя та оцінити роль інших персонажів у розв'язанні проблеми. Для залучення учнів до активної діяльності використовуються різні види мовленнєвих вправ, спрямованих на розвиток творчих здібностей учнів: доповнити історію, намалювати ілюстрацію, виготовити маски для героїв розповіді.

Дуже важливим є етап рефлексії, мета якого полягає в тому, щоб сформулювати результат роботи. Це може бути вирішення таких проблем: чому ця історія навчає; яка мораль цієї історії [5].

Щоб підготувати молодших школярів до роботи зі сторітеллінгом, вчитель повинен продумати послідовний план підготовки, адже якість мовлення молодших школярів залежить перш за все від накопичення в пам'яті учнів значної кількості слів з усвідомленням усіх відтінків їх значення та експресивного забарвлення.

Так, розглядаючи тему «Прикметник», ми провели підготовчу роботу до навчання сторітеллінгу через інсценізацію відомої казки про Червону Шапочку, яка принесла бабусі гостинці зі свого саду. Домовились, що предмети школярі не називатимуть, а лише їх ознаки (бажано, щоб ознаки не повторювалися). Тож в кінці розповіді-казки молодші школярі повинні дати відповідь на запитання: «Що принесла Червона Шапочка бабусі?»

Червонощоке, кругле, запашне....

Великі, солодкі, духмяні....

Червоні, спілі, дрібненькі.....

Круглі, фіолетові, соковиті

(Для опори було запропоновано слова: *казковий, дивовижний, рожевий, сріблястий, променистий, красивий, світлий, духмяний, запашний, золотавий*).

Звичайно, всі учні полюбляють персонаж дівчинки. Для її опису використали такі слова: *казкова, чарівна, тендітна, щира, сонячна, прекрасна, чепурна, пустотлива, білолиця, привітна*.

Так як у казці присутній негативний персонаж – злий Вовк, запропонували скористатися такими словами: *страшений, сердитий, жорстокий, гнівно, лютувати, гримати, грізний, скажений, зубатий, величезний*).

Для того, щоб учні вчилися дотримуватися структури тексту, запропонували схему:

Зачин	Основна частина	Кінцівка
<i>Жила-була</i>	<i>Повну корзинку</i>	<i>Не розгубилася</i>
<i>Зібралася в гості</i>	<i>Зустріла Вовка</i>	<i>Смакували гостинцями</i>

Ось якою вийшла одна із казок:

Ведуча: *Жила-була дівчинка. Така тендітна, чепурненька, просто лялечка маленька. Звали її Червона Шапочка. Зібралася одного разу дівчинка в гості до бабусі.*

– *Матусю, дай мені кошик, я зберу бабусі гостинців із нашого саду.*

Ведуча: Дівчинка взяла кошик і побігла в садок.

– *Яке ж воно смачне, соковите, бабусі буде до вподоби. А це величезне синє ґроно займе в мене пів кошика. То добре, візьму ще ці смачнющі оранжеві м'ячики, бабуса їх дуже любить.*

Ведуча: Так, зібравши повен кошик фруктів, дівчинка з радістю пострибала лісовою доріжкою. Назустріч їй вийшов злющий і голодний Вовк. Він хотів зловити дівчинку і з'їсти її.

– *Не догониш мене, злий вовчище! Бо я маю багато лісових друзів: зайчики, лисички, пташки, білочки – всі до мене. Прогоніть страшного звіра.* (Учні, імітуючи лісових мешканців, оточують дівчинку)

Висновок: *гуртом і вовк не страшний.*

Таким чином, граючись, молодші школярівчилися складати історію-висловлювання. Для зразка ми не забували розповідати свої історії.

У навчанні сторітеллінгу ми передбачали поступове нарощування складності, навчали зіставляти і порівнювати, враховуючи те, що вправлення з різним мовленнєвим матеріалом сприяє розвитку усного мовлення школярів.

Уміння будувати речення є основою розвитку зв'язного усного мовлення. Тому, учням було запропоновано на основі сторітеллінгу попрацювати над головними членами речення, які найчастіше виражаються іменником і дієсловом. Привернули увагу молодших школярів такою історією:

Одного разу посперечалися Іменник з Дієсловом, хто з них найголовніший.

– *Звичайно, я, – сказало Дієслово. Бо я всю роботу виконую: читаю, пишу, малюю, співаю, граю, літаю, расту.*

– *Подумаєш, сказав Іменник, а як же ти літатимеш без мене. Літак літає, бджілка літає, горобець літає, метелик літає.*

– *От бачиш, все літає, значить, я найголовніший.*

І тут на допомогу прийшло малесеньке мудре Речення.

Воно скося подивилося на Дієслово і запитало:

– Співає.... (хто?) дівчинка, хлопчик, пташка, сопілка. Росте.... (що?) дерево, травичка, квітка. Тепер все зрозуміло?

– Отже, ми одне без одного незрозумілі? – запитало Дієслово. А разом нас усі будуть розуміти. Пробач мені, братику Іменнику. Давай завжди дружити!

Після цього учні вчилися реконструйовувати речення, наголошуючи на тому, що крім іменника і дієслова є ще багато частин мови, які відіграють у реченні велику роль. Але наявність предмета і його дії є обов'язковим. Ці вправи сприяють активізації словника, вчать скорочувати чи поширювати речення, встановлювати зв'язки між словами в реченні.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, робота над умінням будувати текст-історію полягає в тому, щоб вдало розпочати, використати підготовлений матеріал, послідовно і зрозуміло викласти думку, не випустити головного та вміло закінчити висловлювання. Все це є головною умовою реалізації завдань розвитку усного зв'язного мовлення молодших школярів.

З популярністю сторітеллінгу в початковій школі виникає необхідність розробки методики навчання молодших школярів різними видами сторітеллінгу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скакун Н. С. Використання вчителем природничих наук сторітеллінгу як інструменту розвитку креативності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. праць. Запоріжжя, 2018. Вип. 61. Т. 1. С. 184–188.
2. Булгакова І. М. Storytelling (Історії, які навчають). Навчально-методичний посібник. URL: <https://vseosvita.ua/library/navcalno-metodicnij-posibnik-storytelling-istorii-aki-navcaut-205089.html>
3. Гич Г. М. Сторітелінг як інноваційна методика формування мовної компетентності. *Науковий вісник Миколаївського університету ім. В. О. Сухомлинського*. 2015. № 4. С. 188–192.
4. Бондаренко Н. Storytelling як комунікаційний тренд і всепредметний метод навчання. *Молодь і ринок*. 2019. № 7. С. 130–135
5. Буховська О. Сучасні методи викладання: сторітеллінг як неформальний метод навчання. *Математика в рідній школі*. 2018. № 3. С. 43–48.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗВИВАЛЬНО-ПРЕДМЕТНОГО МІКРОСЕРЕДОВИЩА У ГРУПІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: В статті акцентовано на тому, що освітнє середовище є чинником формування компетентності та дошкільної зрілості особистості дітей старшого дошкільного віку, тому має бути динамічним, розвивальним, варіативним, поєднуючи предмети матеріального світу і соціальну взаємодію суб'єктів. Розкрито основні вимоги упорядкування соціально-освітнього та предметно-розвивального мікросередовищ у групі дітей старшого дошкільного віку

Ключові слова: мікросередовище; розвивальне середовище; освітнє середовище; розвивально-пізнавальне середовище; ігрове середовище

Постановка проблеми. Улаштування розвивального середовища в умовах закладу дошкільної освіти передбачає дотримання принципів його організації, наявності необхідних частин мікросередовищ (предметного та особистісного). Однак слід розуміти, що названі аспекти повинні функціонувати і взаємодіяти лише разом, інакше створений простір не матиме сенсу. Відомими є ситуації, коли, при наявності хороших матеріальних умов та засобів не вдається досягти належних результатів освіти. І навпаки важкі, не прийнятні, формальні ресурси не мали негативного впливу на процес навчання, а навпаки результати освіти «без умов» виявлялися кращими. Ведемо до того, що важливою «складовою» освітнього простору закладу дошкільної освіти є вихователь. Від його особистості залежить успішність становлення кожної дитини, її вільний розвиток. Він забезпечує емоційний комфорт перебування дитини в групі однолітків, упорядковує простір дитячої групи відповідно до віку, підбирає засоби для реалізації змісту і завдань дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті нашого дослідження найбільший інтерес представляє науковий доробок учених, що досліджували середовище закладу дошкільної освіти як комплекс умов і засобів організації навчання, розвитку, виховання дітей дошкільного віку, а саме: саморозвиток дитини в ігровому освітньому середовищі (А. Гончаренко, А. Каташов, Н. Кашук); особистісно-орієнтована взаємодія дитини і вихователя в освітньому середовищі; пізнавальний розвиток дитини дошкільного віку засобами спеціально обладнаного середовища (Є. Бачинськ, Т. Киричук); принципи організації розвивального простору для дітей (О. Гаркович, Н. Гонтаровська) та ін.

Мета статті. Висвітлити роль вихователя у створенні освітнього середовища для розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. На основі спостережень за дитиною та використання варіативного дидактичного матеріалу він сприяє самодіяльності дитини, самовихованню особистісних властивостей, самостійності, підтримці позитивної самооцінки, підвищенню впевненості в собі та збереженню унікальної дитячої своєрідності.

Роль вихователя навчитися гармонізувати свої взаємини з дитиною. Саме в такий спосіб дорослий навчає дошкільника способам взаємодії зі світом природи, культури, людей, власним світом внутрішнього життя. Ключ до розуміння проблеми розвитку дитини – це його власний досвід пізнання і взаємодії зі світом у перші роки життя.

Як бачимо, наші дослідження доводять, що сьогодні основна увага зосереджується на підвищенні рівня якості освітньої роботи в ЗДО, зростають вимоги до сучасного вихователя, передбачається відмова від жорсткої регламентації буття дошкільника та педагогічної діяльності вихователя. Кожен учасник має право на самовизначення. Тому виховний процес у закладі дошкільної освіти оптимізується, модернізується. Дорослі намагаються наблизити атмосферу закладу до сімейної, де б реалізовувалися індивідуальний та диференційований підходи до дітей. Крім того, обов'язковою є підготовка дитини до школи, тобто освіта з п'яти років.

Важливим є створення «правильного розвивального життєвого простору, в якому передбачено змістове наповнення різних видів дитячої діяльності». Облаштування такого середовища є однією із головних умов для закладання основ життєвої компетентності старшого дошкільника і формування у нього шкільної зрілості [3]. Зрозуміло, що визначальною тут є роль вихователя, адже він – «режисер» освітнього процесу, котрий створює емоційно комфортні умови для дитини; забезпечує простір для її активності, комунікації, набуття знань, розвитку умінь і навичок, формування впевненості, соціальної та життєвої компетентності. Для цього вихователіві потрібні відповідні засоби, предмети, речі (матеріальний мікропростір), котрі б зацікавлювали дітей, підштовхували до ініціативності й діяльності. Йдеться про дидактичні засоби (іграшки, конструктори, посібники, обладнання, книжки, ляльки, дитячі меблі, костюми, маски, наголівники, атрибути, музичні інструменти, спортивні знаряддя тощо), котрі б спонукали дитину до активності та пізнання світу і самої себе.

Власне розвивальні предмети (іграшки) у дитячій групі ЗДО мають відповідати конкретним вимогам: віку дітей (корисні, функціональні, такі, що підходять дітям, їхнім можливостям, водночас не надто складні, щоб були спрямовані на «зону найближчого розвитку», ураховуючи закономірності розвитку дітей та їхній особистий життєвий досвід); бути варіативними та різноманітними (такими, що застосовуються для різних

видів дитячої діяльності, не обмежуючи її; спонукають до вибору шляхів розвитку і дорослішання дитини); спонукати пізнавальну активність (викликають цікавість, запитання, бажання досліджувати та експериментувати, діяти; забезпечують можливість знайти собі улюблене заняття); бути раціональними (мати правильні кольори і форми: природні виразні відтінки, кольори спектру, котрі мають засвоїти діти; розмір / величина / вага відповідно до віку та сенсорних еталонів, що дають змогу старшим дошкільникам отримати достовірні знання про довкілля та ін.); бути безпечними (виготовлені з природних нетоксичних матеріалів; негострі, якісні; відповідають санітарно-гігієнічних нормам і т.д.) [5].

Окрім належної кількості предметів у дитячій групі, сьогодні пропагується зонування групової кімнати, тобто облаштування своєрідних зон (центрів, осередків, куточків), речі в яких розміщені відповідно до змісту різних видів дитячої діяльності. У науковій літературі знаходимо, що класифікація комплексів-куточків для дітей в закладі дошкільної освіти достатньо різноманітна [5].

Оскільки Базовий компонент дошкільної освіти передбачає розвиток дітей за сферами життєдіяльності «Природа», «Культура», «Люди», «Я сам», то й осередки можна формувати інтегровано: природний, культурний, соціальний, простір власного «Я» [1]. Слід розуміти, що куточки облаштовуються не для вихователів, а для дітей, щоб діти старшого дошкільного віку могли зручно (відповідно донастрою, бажань, потреб) обирати той чи інший осередок, зокрема дістати речі, придумати гру, зайнятися творчістю. Звичайно, наявність гарних, якісних предметів та іграшок ще не означає повноцінність розвитку дитини.

Оскільки в старшій групі вихователь здійснює підготовку дитини до школи, то перед ним стоїть значна кількість завдань щодо формування їх готовності до шкільного навчання. Загалом готовність є підсумком попереднього розвитку дитини в дошкільному віці. Це цілісний стан психіки дитини, що збагачує успішне прийняття нею системи вимог школи і вчителя, оволодіння новою для неї діяльністю та новими соціальними ролями.

У структурі готовності прийнято виділяти такі компоненти: фізіологічний; інтелектуальний (пізнавальний); емоційно-вольовий; соціальний (комунікативний); мотиваційний [8]. Особливу увагу акцентують сьогодні на організації самостійної діяльності дітей. Самостійна діяльність як процес самоорганізації дитини чи кількох дітей домінує у сучасному дошкільному просторі. Самостійна розвивально-пізнавальна життєдіяльність – це та природно-прийнятна форма, що враховує бажання, наміри, інтереси, вподобання кожної дитини і підказує, педагогам вектор її індивідуального розвитку. Самостійна гра, спостереження, роздуми, усамітнення – це ті прояви індивідуальної

зайнятості, що допомагають дитині пізнати не лише навколишній світ, а й себе у ньому, тому не потребують втручання ні дорослого, ні ровесника. Дітей старшого дошкільного віку для реалізації свого задуму чи пропозиції вихователя варто навчити вільно та самостійно обирати в розвивальному середовищі вид, форму діяльності, матеріал, зміст, партнерів. Різні способи і форми організації життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку набувають поширення завдяки своїй ефективності у збереженні особистісного простору дитини, а тому мають домірно й доцільно використовуватися у дитячому бутті [7].

Відтак вихователь має подбати про раціональність та адекватність освітнього середовища. У просторі дитячої кімнати вихователем забезпечуються умови, в яких діти, займаючись різними видами діяльності, не заважають один одному. Групова кімната має передбачати місце для створення постійних і змінних осередків, де діти могли б самостійно чи невеличкими групами за власним бажанням займатися різними видами діяльності.

Не слід забувати й про комфортність перебування дитини у закладі дошкільної освіти. Зокрема належну увагу треба звертати на зону відпочинку – «особистий простір», місце, де дитина може побути наодинці. Його називають «куточком усамітнення» чи «куточком роздумів». Тут мають знаходитися подушки, м'яка ковдра, диванчик, за можливості, де б дитина зручно почувалася, мала змогу відпочити. Так само вихователь повинен чергувати активну і пасивну діяльність дітей, щоб запобігти втомі, передбачати відпочинок, розуміти як харчування. режим дня впливають на дитину. Змінність процесів життєдіяльності дошкільника передбачає варіювання активних і пасивних форм життєдіяльності. Загальна тривалість добового сну залежить від віку дитини, зокрема, дітей старшого дошкільного віку потребує не менше дванадцяти годин. Як у родині, так і в умовах закладу дошкільної освіти часові межі денного сну можуть подовжуватися чи скорочуватися як наслідок можливих індивідуальних потреб дитини, особливостей її нервової системи, емоційного перевантаження тощо.

На час перебування діти дошкільного віку у родинному колі (вихідні, святкові дні, відпустка батьків, хвороба тощо) батькам не варто вносити різких змін в організацію життєдіяльності, щоб не спричинити ускладнень адаптаційного періоду після тривалої перерви. Отож, дитина має позитивно відчувати себе і в сім'ї, і в закладі дошкільної освіти, довіряти оточенню. З огляду на це І. Большакова [2] наголошує на важливості оформлення групової кімнати, наповненні куточків, вивченні дітей, спостереженні за ними, розумінні дітьми правил поведінки у садочку.

Наші спостереження та практичний досвід доводять, що вихователі самостійно продумують кількість осередків та планують їхнє розміщення в дитячій групі. Зокрема Габа І. рекомендує у старшій групі

такі куточки: природознавчий; дитячого експериментування; ігрової діяльності; образотворчої діяльності; музичний; художнього слова; народознавства; розвивального навчання; спортивний; трудової діяльності; відпочинку та усамітнення; самопізнання; співпраці з батьками; власної групи. Власне у таблиці представлено орієнтовне наповнення куточків [4].

Оригінальним є погляд щодо облаштування куточка цікавих предметів. Щоразу вихователь може тут розміщувати щось незвичне з речей матеріального світу, яке стимулюватиме пізнавальну діяльність дітей, «провокуватиме до запитань», пошуку відповідей на них. Оскільки в старшій групі значна увага зосереджується на навчанні дітей, то до предметів у груповій кімнаті ставляться найперше дидактичні вимоги.

З позицій дидактичної мети до розвивального простору ЗДО можна поставити такі вимоги. Отож, він повинен бути: «насиченим різними дидактичними засобами, предметами, матеріалами, іграшками, що необхідні для оптимізації всіх видів діяльності (в т.ч. фізичних, інтелектуальних та емоційно-вольових компонентів діяльності); достатньо зручним, щоб давати змогу дитині переходити від одного виду діяльності до іншого, враховуючи вільний простір та кількість дітей; відповідати фізичним особливостям і потребам дітей; – гнучким і керованим з боку як дитини, так і вихователя, забезпечувати реалізацію завдань дошкільної освіти» [7].

Отож, критеріями оцінки функціонування освітнього середовища для дітей є можливості забезпечувати гармонійний всебічний розвиток дитини, сприяти формуванню в неї шкільної зрілості; результативність творчої, самостійної дослідницької діяльності дошкільників; створення умов для самореалізації, виявлення власного «Я», формування впевненості та позитивної самооцінки; здатність освітнього простору задовольняти систему потреб та запитів дитини і виховувати в неї комплекс соціальних, духовних, особистісних цінностей. В цілому інтегрованим критерієм якості освітнього середовища дошкільного закладу є його спроможність забезпечити всім учасникам освітнього процесу комплекс ресурсів та можливостей для особистісного саморозвитку.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, можемо зробити висновки, що для того, щоб освітнє середовище ЗДО справляло розвивальний вплив на дитину, потрібно упорядкувати соціально-освітнє та предметно-розвивальне мікросередовища у дитячій групі. Зокрема слід пам'ятати про такі вимоги: реалізація особистісно орієнтованої моделі взаємодії з дітьми, яка забезпечує почуття психологічної захищеності, довіри до світу; забезпечення вихователем позитивної емоційно забарвленої атмосфери спілкування; застосування різноманітних і варіативних способів педагогічного впливу на

дошкільників з урахуванням наявного рівня розвитку та особливостей індивідуальності; використання яскравої наочності, ілюстрацій, роздавальних матеріалів, котрі відповідають вікові дітей, варіативні, різноманітні, раціональні, безпечні, спонукають до пізнавальної активності. Обов'язковим, на нашу думку, є зонування дитячої групової кімнати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція». 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Большакова І. Механізм формування інноваційного освітнього простору в регіоні. *Педагогіка і психологія*. № 1 (54). 2021. С. 79-88.
3. Богуш А. Дитинство в сучасному освітньому просторі. Країна дошкілля, 2021. № 1-3 (січень – березень). С. 3-7.
4. Габа І. Вплив освітнього середовища ЗВО на професійний розвиток особистості. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: зб. наук. пр. К., 2021. Т. XIII. Ч. 6. С. 74 -82.
5. Гончаренко А. Організація життєдіяльності старшого дошкільника у розвивальному просторі дошкільного навчального закладу. Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку: форми здобуття, організація, зміст роботи: зб. метод. матеріалів. Тернопіль: Мандрівець, 2021. С. 37 – 43.
6. Карабаєва І. Сучасні підходи до понятійно-термінологічного забезпечення процесу створення розвивального освітнього середовища ЗДО. Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: *Філософія, педагогіка, психологія*. 2020. Вип. 31. С. 129 -134.
7. Киричук Т.В. Особистісно орієнтований підхід до дитини в освітньому просторі ЗДО. *Таврійський вісник освіти*. 2021. № 4. С. 28-32.
8. Крутий К. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія: у 2 ч. К.: Освіта, 2019. Ч. 1. 302 с.

**Каріна Бибченко,
Ірина Назаренко**

*Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г.Короленка*

ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗДО З БАТЬКАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. У статті висвітлені основні завдання партнерської взаємодії ЗДО з батьками; розкрито інноваційні педагогічні технології, а саме: використання інформаційно-комунікаційних технологій та педагогіку Марії Монтессорі.

Ключові слова: інноваційні технології, дистанційне навчання, батьки, дитина, дошкільник.

Постановка проблеми. Партнерська взаємодія між батьками та ЗДО є важливим елементом виховання та навчання дитини. Використання інноваційних педагогічних технологій, таких як віртуальні засоби комунікації, онлайн-платформи, соціальні мережі тощо, може

значно полегшити процес взаємодії та забезпечити більш ефективний обмін інформацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості інноваційних педагогічних технологій взаємодії ЗДО з батьками в сучасних умовах вивчається вітчизняними науковцями Г. Борин, Т. Жаровцева, Т. Піроженко та ін. Партнерство стає в центрі взаємин вихователя, дитини та батьків, про що свідчать Базовий компонент дошкільної освіти України (2021), професійні стандарти «Вихователь закладу дошкільної освіти» та «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти» (2021) [1; 2].

Мета статті. Вивчення інноваційних педагогічних технологій, що використовуються для партнерської взаємодії між ЗДО та батьками, та їхнього впливу на ефективність навчально-виховного процесу в дошкільних закладах.

Виклад основного матеріалу. Основними завданнями партнерської взаємодії ЗДО з батьками є забезпечення якісної дошкільної освіти та виховання дітей, підвищення рівня довіри та співпраці між педагогами та батьками, а також розвиток позитивних взаємин та взаєморозуміння між учасниками освітнього процесу.

Дослідниці Г. Борин, Т. Жаровцева [1; 2; 3] як важливу складову системи підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до партнерської взаємодії з батьками вихованців розглядають дотримання певних організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до роботи з батьками, до яких відносять такі: формування позитивної мотивації до вивчення актуальних питань взаємодії батьків між собою та з дитиною щодо її виховання в родині; забезпечення підготовки до самоаналізу професійно-особистісних якостей; формування вмінь моделювати майбутню професійну діяльність; професійну спрямованість змісту навчальних дисциплін з урахуванням особливостей партнерської взаємодії з батьками дітей дошкільного віку.

Сучасні умови характеризуються швидким розвитком технологій, що дозволяє використовувати інноваційні педагогічні технології для покращення партнерської взаємодії між закладами дошкільної освіти та батьками. Однією з таких технологій є використання віртуальних платформ та соціальних мереж для спілкування між учасниками навчального процесу. Це дозволяє зменшити відстань між вихователями та батьками та забезпечити продуктивну взаємодію у незалежності від місця перебування.

Іншою інноваційною технологією є використання ігрових технологій та інтерактивних методів навчання для залучення батьків до навчального процесу та підвищення їх мотивації до активної участі в ньому. Наприклад, можна використовувати ігри, які дозволяють батькам та дітям виконувати завдання разом та змагатися між собою.

Ще однією з інноваційних технологій є педагогіка Монтесорі («Будинок вільної дитини») під її ж авторством. Зміст технології полягає у створенні предметно-просторового середовища, у якому дитина зможе найповніше реалізувати свої природні здібності та задатки. Діяльність дитини повинна бути вільною та самостійною. Педагог використовує у роботі самонавчальні засоби – матеріали, з якими вихованець працює, наслідуючи педагога, діючи за зразком, а потім самостійно приступає до їхнього виконання. Індивідуалізація розвитку дошкільників реалізується через взаємодію з матеріалами, з урахуванням права вибору дітей, природних потреб та вікових особливостей.

Сучасний освітній процес характеризується інтегративністю, проблемно-ігровою спрямованістю, передбачає пізнавальне спілкування вихователя і дітей, самостійність дітей, особистісно орієнтований підхід педагога. Форми організації освітнього процесу – спосіб взаємодії з дітьми, що застосовує педагог з метою забезпечення конструктивного впливу різних методів і прийомів на розвиток особистості кожного вихованця. Організовану освітню діяльність з дітьми дошкільного віку доцільно проводити у формі педагогічного спілкування в колі, різних видів занять, освітніх ситуацій та подорожей, тематичний проєктів, прогулянок, екскурсій, дослідницько-пошукової діяльності, ігор, гурткової роботи, продуктивної праці, самостійної діяльності дітей відповідно до завдань фізичного, соціального, комунікативного, пізнавального та художньо-естетичного розвитку. [4]

Отже, використання інноваційних педагогічних технологій може значно покращити партнерську взаємодію між дошкільним закладом та батьками, забезпечуючи більш ефективний навчальний процес та сприяючи розвитку дітей.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) є одним з ефективних способів забезпечення партнерської взаємодії між ЗДО та батьками. ІКТ дозволяють створити зручні умови для спілкування, обміну інформацією та спільної роботи, що сприяє підвищенню ефективності співпраці.

До основних ІКТ, які використовуються в партнерській взаємодії ЗДО з батьками, відносяться:

- Електронна пошта та спільні електронні папки.
- Системи відеозв'язку.
- Месенджери та соціальні мережі.
- Електронні журнали та платформи для оцінювання та моніторингу успішності дитини в навчанні та розвитку.
- Веб-сайти та блоги.

Використання ІКТ дозволяє підвищити доступність та ефективність спілкування між ЗДО та батьками, зменшити час та витрати на організацію зустрічей та забезпечити постійний доступ до необхідної інформації.

Використання інноваційних педагогічних технологій партнерської взаємодії ЗДО з батьками є важливим етапом у практиці розвитку і вдосконалення взаємодії між дошкільним закладом та батьками. Для оцінки результатів використання таких технологій можуть використовуватися різні методики, такі як анкетування батьків, спостереження за дітьми та їхнім розвитком, аналіз результатів роботи педагогів тощо.

Окрім того, для оцінки результатів використання інноваційних педагогічних технологій можуть використовуватися спостереження за дітьми та їхнім розвитком. Педагоги можуть аналізувати, як діти реагують на нові технології, як вони спілкуються з батьками, які питання та ідеї вони висловлюють під час занять та взаємодії з педагогами та іншими дітьми.

Висновки. В результаті проведеного дослідження було встановлено, що використання інноваційних педагогічних технологій партнерської взаємодії ЗДО з батьками сприяє покращенню якості навчального процесу та розвитку дитини.

Отже, використання інноваційних педагогічних технологій партнерської взаємодії ЗДО з батьками є актуальною та необхідною складовою успішної освітньої практики. Важливо постійно вдосконалювати технології взаємодії та сприяти розвитку партнерських відносин між батьками та закладами освіти з метою забезпечення належного рівня навчання та виховання дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борин Г. В. Професійна підготовка студентів до просвітницько-консультативної взаємодії засобами педагогічної практики / Г.В. Борин // Науковий вісник Мукачівського державного університету. 2015. Випуск 2. (Серія «Педагогіка та психологія»). С. 32-36.
2. Жаровцева Т. Г. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з неблагополучними сім'ями : дис... д.-р. пед. наук:13.00.04. Одеса. 2007.412 с.
3. Освітня програма розвитку для дітей віком від 2 до 7 років «Дитина». /Г. В. Беленька та ін. /Міністерство освіти і науки. Київський університет Бориса Грінченка. Київ, 2020.356 с.

**Лілія Білик,
Ольга Лобова**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті розкрито роль образотворчого мистецтва як чинника національного виховання дітей старшого дошкільного віку в сучасному закладі дошкільної освіти.

Ключові слова: образотворче мистецтво, національне виховання, діти старшого дошкільного віку, заклад дошкільної освіти.

Постановка проблеми. Національне виховання особистості є одним з провідних напрямів вітчизняної педагогіки, що у умовах російської військової агресії набув ще більшої актуальності – як чинник виховання патріотично спрямованого захисника рідного краю. Чинні документи в галузі дошкільної освіти [2; 3] свідчать, що особливо гостро питання національного виховання постають щодо дітей дошкільного віку, який є часом закладання основ національної свідомості та національних почуттів людини. Надзвичайно важливим для реалізації цього виховного напрямку є використання можливостей національної культури та мистецтв, зокрема образотворчого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі різні аспекти національного виховання дітей і молоді розкривають українські вчені І. Бех, О. Вишневський, В. Гнатюк, О. Доукіна, П. Кононенко, В. Кузь, Ю. Руденко, Б. Ступарик, П. Щербань та ін. Питання національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку вивчають Т. Доронова, Т. Козлова, Т. Кулікова, С. Николаєва та ін. Мистецтво та культуру як засоби національно-патріотичного виховання дошкільнят досліджують Т. Комарова, Т. Ротанова, В. Логінова, Н. Ноткіна, О. Князева, Е. Пчелінцева, Л. Ніконова, Е. Корнєєва та ін.

У сучасній педагогіці мистецтво визнається могутнім засобом виховання, в якому «в концентрованому вигляді... навічно матеріалізується непомітний для ока і часто незбагнений для розуму національний дух – вищий вияв творчого генія народу» [5]. Проблематика впливу образотворчого мистецтва на особистість стала предметом наукових досліджень мистецтвознавців, педагогів і психологів, у числі яких Г. Беда, Л. Виготський, Н. Ветлугіна, Л. Любарська, Т. Комарова, С. Коновець, І. Сотська, Б. Юсов та ін.

Водночас, як наголошують фахівці, у практичній реалізації національного виховання дітей в закладах дошкільної освіти існує суперечність між виховним потенціалом національного мистецтва та недостатньою методичною базою щодо його використання для формування національно спрямованої особистості [4]. Ця позиція й зумовила вибір теми нашої статті.

Мета статті - проаналізувати роль образотворчого мистецтва як чинника національного виховання дітей старшого дошкільного віку в сучасному закладі дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Національне виховання дітей щільно пов'язане з національною культурою та мистецтвом, які стають важливими чинниками формування національної свідомості і національних почуттів дитини. Тож дуже важливо наповнити освітній процес мистецьким змістом, що має потенційні резерви для формування національного характеру особистості.

Тому мистецька діяльність посідає належне місце в сучасних програмах розвитку дітей дошкільного віку. Так, змістом парціальної

програми «Україна – моя Батьківщина» передбачено ознайомлення дітей з основними видами українського народного мистецтва: скульптура, різьба по дереву, ткацтво, килимарство, вишивка, декоративна пластика ; різні жанри української дитячої музики тощо. Також передбачено виховання поваги до людей творчої праці; ознайомлення дітей із багатством видів українського мистецтва; формування уявлення про особливості жанрів і засобів виразності; залучення до музичної виконавської діяльності, підтримування бажання обирати й виконувати репертуар української дитячої музики [1].

У контексті нашого наукового дослідження увагу спрямовано на національно-виховне значення образотворчого мистецтва, яке має дуже сильний вплив на людину, бо формує духовні запити, загальну й естетичну культуру особистості, впливає на емоційно-чуттєву сферу дитини, виховує її гуманістичні та національно-патріотичні риси (любов до рідного краю, повагу до родини тощо). Тематика і зміст творів образотворчого мистецтва надають можливість розширювати уявлення про рідну землю, українську природу, побут, традиції та культуру нашого народу. Ознайомлення з творчістю українських митців сприяє вихованню любові та поваги до національного мистецтва й людей творчої праці.

Як зазначають фахівці, виховання дітей засобами образотворчого мистецтва доцільно розпочинати з дошкільного віку. Мистецькі твори не лише демонструють дошкільнятам різні грані навколишнього світу і життя, а й викликають яскраві та довготривалі емоції, впливають на виховання естетичних і моральних почуттів, розвивають уяву, пам'ять, художній смак. За умови доцільного педагогічного супроводу, діти старшого шкільного віку навчаються розуміти мову образотворчого мистецтва й розрізняти її основні виразні засоби.

Отже, на думку сучасних дослідників мистецької діяльності, в розвитку особистості дитини старшого дошкільного віку образотворче мистецтво здійснює три функції – пізнавальну, естетичну та виховну, яка полягає у впливі образотворчого мистецтва на виховання у дитини різноманітних, зокрема національно-патріотичних почуттів (з подальшим формуванням певних морально-етичних цінностей та ідеалів) [5].

Скарбницями образотворчого мистецтва є відомі осередки українських народних художніх промислів з виготовлення художніх виробів декоративно-ужиткового мистецтва («Кераміка Опішні», «Яворівська іграшка», «Косівська кераміка», «Решетилівська вишивка», «Петриківський розпис», «Кролевецьке ткацтво» та ін). Ознайомлення з цими творами надає багаті можливості для формування самобутнього національного світосприймання та національної свідомості дошкільників, прилучення їх до національної культури України, розвитку мотивації до власної художньої діяльності в національному дусі тощо.

У національному вихованні дошкільників значну роль відіграє ознайомлення дітей із творчістю народних майстрів, що прославили українське мистецтво (натюрморти К. Білокур і Є. Миронової; пейзажі П. Левченка, С. Васильківського, Й. Бокшая; фантастичні рослини, звірі та птахи М. Приймаченко; портретні твори М. Мурашка та І. Дряпаченка; образи дітей на побутових полотнах К. Трутовського; жанрово-побутові роботи Т. Шевченка, М. Пимоненко й О. Заливаки; історичні та батальні картини Ф. Красицького, О. Лопухова тощо. Ознайомлення дітей зі змістом зазначених творів надає можливість для формування інтересу до національного мистецтва, знань щодо історії, побуту й традицій українського народу. Тож при ознайомленні з жанрово-побутовими й історичними творами методисти радять звертати увагу не лише на естетичну вартість картини, а й на час і місце зображених подій, зображених дійових осіб і стосунки між ними.

У контексті національного виховання дітей сучасні фахівці наголошують, що педагогам закладу дошкільної освіти важливо забезпечувати: пріоритетність української національної ідеї; цілеспрямоване уведення дітей до світу національного мистецтва, українських художніх промислів та ремесел; баланс національних і загальнолюдських цінностей; навчання дитини методам ідентифікації себе з особою майстра, носія українського типу особистості. Ефективність національного виховання дошкільників підсилюється завдяки інтеграції народних промислів та ремесел, народних казок, національних традицій і свят та образу народного майстра, який є носієм української ментальності і зразком для наслідування; використанням у педагогічному процесі регіональних ремісницьких традицій. Реалізації національно-виховного потенціалу та формування особистості дошкільника за національним типом сприяють також яскравий національний одяг, вироби декоративного мистецтва, презентовані в соціумі. Предмети народних промислів України в оформленні закладу дошкільної освіти (рушники та серветки, кераміка, петриківські розписи тощо) створюють атмосферу родинного затишку та сприяють розвитку основ національної свідомості [4].

Також важливим є залучення родини до справи національного виховання дітей, тому заклад дошкільної освіти має транслювати дитячим родинам специфічні риси української ментальності, доводити батькам важливість входження дитини в національний соціум, виховання національних і патріотичних почуттів шляхом звернення до народного мистецтва.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, образотворче мистецтво є важливою частиною культурно-національної спадщини українського народу, що втілює його національний дух, світогляд, естетику, традиції та культуру. Українське образотворче мистецтво є потужним чинником національного виховання дітей. Для цього в закладі

дошкільної освіти та в родинях дітей мають створюватись умови для входження дошкільнят до світу національної культури.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язуємо з дослідженням педагогічних умов національного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Каплуновська О. К. Україна – моя Батьківщина. Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 72 с.
2. Концепція розвитку дошкільної освіти. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/2815-kontseptsya-rozvitku-doshklnno-osvti>
3. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України URL: <http://nvk59.sadok.zt.ua/konczepczya-naczionalno-patriotychnogo-vyhovannya-v-systemi-osvity-ukrayiny/>
4. Національне виховання дошкільників засобами народного мистецтва України. URL: https://otherreferats.allbest.ru/pedagogics/00922294_0.html#text
5. Теоретичні основи національного виховання старших дошкільників шляхом ознайомлення з творами українського образотворчого мистецтва. URL: https://knowledge.allbest.ru/pedagogics/3c0a65625a2ac68a4d53a88521216c27_0.html

**Богдана Бодавська,
Віта Бутенко**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Анотація: У статті визначено сутність понять «фольклор», «дитячий фольклор»; розкрито можливості різних жанрів дитячого фольклору (колискових пісень, забавлянок, потішок, примовок, прозивалок, мовчанок, мирилок, загадок, закличок, лічилок, скоромовок, прислів'їв, приказок, казок, народних ігор-забав) для комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей раннього віку.

Ключові слова: фольклор, дитячий фольклор, комунікативно-мовленнєвий розвиток, діти раннього віку.

Постановка проблеми. Найвизначнішим надбанням дітей раннього віку є оволодіння мовленням, яке зумовлене низкою факторів, що можуть стимулювати комунікативно-мовленнєвий розвиток дітей раннього віку. Серед цих факторів магістральне місце займає наявність емоційної взаємодії дорослих і дітей. Саме тому в традиції українського народу існують усно-поетичні та пісенно-ігрові жанри дитячого фольклору, що забезпечують емоційну взаємодію і сприяють розвитку мовлення дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що дослідження проблеми мовного онтогенезу відбувалось в різних аспектах: *психологічному*, що розглядає генетичні основи розвитку мови та її нейропсихологічні основи, взаємозв'язок із розвитком мислення та іншими психічними функціями (Л. Виготський, Ж. Піаже, С. Рубінштейн та ін.); *психолінгвістичному*, що досліджує механізми породження та сприйняття мови та особливості цього процесу на різних етапах онтогенезу (Є. Вінарська, С. Цейтлін та ін.); *педагогічному*, з позиції методики розвитку мови (А. Богуш, А. Бородич, Н. Гавриш, А. Леушина, Є. Тихеева та ін.). Специфічні характеристики фольклору, як важливої частини народної культури, розкривали українські вчені (І. Березовський, М. Возняк, Н. Гавриш, Я. Герасим, В. Гнатюк, Б. Гринченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, Я. Левчук, Т. Піроженко та ін.). Проте питання можливостей різних жанрів дитячого фольклору для комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей раннього віку потребують подальшого вивчення.

Мета статті: визначити можливості використання дитячого фольклору як засобу комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей раннього віку.

Виклад основного матеріалу. Наукове осмислення досліджуваної проблеми передусім передбачає аналіз понять «фольклор», «дитячий фольклор», які є ключовими для нашої розвідки. Уперше термін «фольклор» (*англ. folk-lore – народна мудрість*) з'явився у науковій літературі в середині XIX століття [2]. Його поява пов'язана з ім'ям англійського археолога Уільяма Джона Томса [3], який у щотижневику «The Atheneum» в статті «Folk-Lore» висловив тлумачення означеного терміну як «звичаї, обряди, забобони, балади, прислів'я, приказки, пісні, казки, які й до сих пір живуть у народі». У науковий обіг українського народознавства феномен «фольклор» увів М. Драгоманов [4], а закріпив – І. Франко [7]. Щодо інших українських знавців усної народної творчості, то вони взяли його з їхніх праць.

У 20-ті роки XIX століття в науці з'являється термін «дитячий фольклор». Згідно з дослідженнями Я. Левчука [5], одним із основоположників українського дитячого фольклору став М. Максимович, який під дитячим фольклором розумів будь-які фольклорні твори для дітей, як результат творчості дітей та дорослих. У наш час вважають, що всі жанри та види народної творчості, які існують серед дітей та відповідають їх віковим психологічним особливостям, входять у поняття дитячий фольклор.

Аналізуючи твори дитячого фольклору, ми особливу увагу приділили тим із них, які вважаємо за можливе застосувати в педагогічній роботі з дітьми раннього віку, спрямованій на комунікативно-мовленнєвий розвиток. До таких форм ми віднесли: колискові пісні, забавлянки, потішки, примовки, прозивалки, мовчанки,

мирилки, загадки, заклички, лічилки, скоромовки, прислів'я, приказки, казки, народні ігри-забави. Розглянемо їх детальніше.

Колискові пісні – це невеликі твори, призначені для заколисування дитини, одночасно сприяють комунікативно-мовленнєвому розвитку дітей раннього віку. Колискові розвивають здатність сприймати інформацію у вигляді звуку, слова, засвоювати національний колорит мови, ґрунтуючись на музичній інтонації, сприймати такі характеристики як темп і ритм. Також, як свідчать науковці [1; 5; 6 та ін.] вони сприяють: збагаченню первинного словникового запасу, без якого неможливе пізнання навколишнього світу та розвитку мовлення дітей; засвоєнню граматичної будови мови; запам'ятовуванню стійких словосполучень. Наприклад:

Ой ну, люлі, люлі,
Налетіли гулі
Та й сіли на люлі.
Стали думати-гадати,
Чим дитину годувати:
Кашкою, молочком,
Солоденьким медочком...

Чудовий звуковий матеріал подано у забавлянках, потішках і примовках. Ці коротенькі твори є поштовхом для оволодіння першими мовними навичками, фундаментом для входження у світ гри, розкривають сутність оточуючого світу.

Забавлянки призначені для зміцнення дитини фізично, підтримання радісного, бадьорого настрою з перших днів життя і супроводжуються віршованим текстом. Різновидом забавлянок є *чукикалки*, в ході яких дитина підскакує на колінах у дорослого:

Ой чук, чук, чук,
Наловив дід щук!
А бабуся пліточок –
Годувати діточок,
А бабуся карасиків –
Годувати Тарасиків,
А бабуся окунців –
Годувати молодців.

Потішки – це спеціальні забавлянки дорослого з дитиною, в яких використовують пальчики, ручки, ніжки та інші частини тіла дитини, наприклад, «Сорока-ворона», «Йде коза рогата», «Ладки-ладусі». На думку Н. Гавриш [1], потішка необхідна для того, щоб «розвеселити, забавити, потішити дитину». Зважаючи на те, що ранній вік – це вік інтенсивного розвитку діалогічного мовлення, пропонуються потішки-діалоги:

– Лася-Прася, де була?
– У лісі.

- Що їла?
- Горісі.
- Чим кусала?
- Зубами.
- Куди клала?
- До мами.

Після потішок, приблизно до 2 років, діти починають оволодіти *примовками* – жартівливими оповіданнями чи висловлюваннями. У примовках може бути подана картина яскравої або динамічної події. Ефект нескінченності створює відповідь на поставлене запитання, воно потребує повторення попереднього тексту. Оскільки діти в цьому віці не здатні до тривалого зосередження уваги, примовки обмежуються передачею лише одного епізоду, як-от:

Послухайте, люди,
Довга байка буде!
Був собі раз горобець,
Бабі збив новий горнець.
Прилетіла горобчиха,
Питається баби стиха:
– А то хто збив нам горнець?
Баба каже: – Горобець!
– Підіб'ю йому крильця!
Чи казати знов з кінця?
Як казати, то казати:
Був собі раз горобець...

Серед дитячого фольклору поширеними є *прозивалки, мовчанки, мирилки*, які варто використовувати для комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей раннього віку. Зокрема, як-от:

Мир – миром,
Пироги з сиром,
Вареники в маслі,
Ми подружки красні.
Обнімемося!
Поцілуємося!

Загадки теж здавна застосовувалися як інтелектуально розвиваючий засіб народної педагогіки. Найбільшу цінність для дітей мають загадки тим, що несуть нову інформацію про світ речей та явищ і вперше розкривають перед дитиною метафоричне багатство української поетичної мови, знайомлять дітей з алегорією у всіх її формах, а отже, збагачують їх словник. Наприклад, «Взимку та влітку одного кольору».

Ще один вид дитячого фольклору – *заклички* – віршовані звернення дітей до тварин, рослин та різних явищ природи: сонця, вітру, дощу. Вони дозволяють дитині відчувати себе частиною природи,

відчути весь зв'язок із навколишнім світом. Крім того, звернення, що становлять сутність заклички, розвивають діалогічний бік мови дитини, наповнюють мову образними елементами.

Цікавий фольклорний матеріал поданий у *лічилках*. Лічилки використовувалися дітьми в іграх з метою визначення черговості виконання ігрових дій. Тому їх відносять до розряду ігрового фольклору, так само, як мовчанки та жеребкування. Пропонуємо приклад лічилки, який можна використовувати з дітьми раннього віку

Голочка, ниточка,
Стакан води,
Першим вийдеш,
Напевно, ти!

Скоромовки – допомагають дітям удосконалювати власні мовні навички. У першій половині XIX століття вони були надбанням дорослих. Поступово дорослі втрачали до них інтерес, але бачили їхню педагогічну цінність. Скоромовки стали засобом народної педагогіки, а потім остаточно утвердилися в дитячому середовищі як словесна забавлянка для покращення вимови, розвитку артикуляційного апарату. Як-от: «Гей, малий, скажи малому, хай малий малому скаже, хай малий теля прив'яже».

Багато цікавих педагогічних ідей закладено в *прислів'ях та приказках*. Прислів'я та приказки, завдяки стислості та лаконічності, дозволяють підтримувати інтерес до мовного спілкування з дорослим, тренувати мовний апарат на гнучкість та інтонаційну виразність.

Казка займає у житті дітей особливе місце. За своєю поширеністю і популярністю серед дітей та силою естетичного впливу, вона немає рівних серед жанрів дитячого фольклору. Казку, яка зачаровує дитину образністю рідного слова, красою співучої української мови, доцільно використовувати при вирішенні завдань комунікативно-мовленнєвому розвитку дітей раннього віку.

Дитячі пісні активно залучаються на святах і не лише. Для дітей раннього віку використовують нескладні в мелодійному та текстовому плані пісні. Пісеньки-заклички допомагають дітям стежити за зміною пір року і погоди, а також за відмітними ознаками різних комах і тварин.

Через *народні ігри-забави* реалізується діалогічне й монологічне мовлення у вигляді постановки запитань та відповідей на них.

Розглянуті види фольклорних творів благотворно впливають на спілкування з дитиною в процесі різних режимних моментів: колискові при засинанні; потішки та приказки під час вмивання і купання; примовки і забавлянки під час емоційної взаємодії, гри. Ці можливості дитячого фольклору використовуються також у ході занять з дітьми раннього віку з метою активного комунікативно-мовленнєвого розвитку.

Проведений нами аналіз та узагальнення наукових уявлень [1; 5; 6 та ін.] щодо педагогічного потенціалу дитячого фольклору, його значущості для комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей раннього віку, дозволив нам виділити сутнісні характеристики та презентувати їх у табл. 1.

Таблиця 1

Сутнісні характеристики дитячого фольклору як засобу комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей раннього віку

Ознаки дитячого фольклору	Сутнісна характеристика
Традиційність	Дитячий фольклор походить від народних традицій, своїм корінням сягає глибокої давнини. Завдяки йому забезпечується нерозривний зв'язок минулого і сьогодення, а також він є скарбницею усталених народних звичаїв і стимулом для їх подальшого розвитку.
Сутнісна завершеність, цілісність	Полягає в тому, що твір дитячого фольклору може бути виражений одним реченням (прислів'я, приказка) або невеликим текстом (колискова пісня, казка, потішка).
Відтворюваність та стійкість елементів	Форма дитячого фольклору нагадує закінчений твір, характеризується простотою та стійкістю синтаксичної структури завдяки відносній сталості структурних елементів. Ці характеристики забезпечують його відтворюваність.
Варіантність	Дитячий фольклор є народним твором, структура і зміст якого змінювалися в різні історичні епохи відповідно до зміни мови, суспільного устрою. Такі зміни були можливі завдяки моделюванню структури, включення деяких додаткових елементів, які загалом не змінювали спільного фольклорного задуму твору.
Інтегральний характер	Інтегрування дитячого фольклору проявляється у поєднанні тексту з музикою, рухом, елементами театралізації.
Інтерактивність	Більшість творів дитячого фольклору передбачає взаємодію з дитиною, його активне включення до спільної з дорослим діяльності.
Емоційність	Зміст творів дитячого фольклору, форма взаємодії дорослого з дитиною, ґрунтуються на емоціях радості, здивування, захоплення, інтересу, задоволення, заряджають дитину позитивними емоціями.
Дидактичність	Твори дитячого фольклору відображають традиції та мудрість народу, сконцентровані у простій, доступній для дитини формі (моральні цінності, форми поведінки).

Висновки і перспективи дослідження. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що кожна вищезазначена форма дитячого фольклору забезпечує основу для комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей раннього віку, розвитку чуття мови, її чуттєвих

відтінків, розвиває уміння дітей використовувати різні засоби для передачі мовленнєвої інформації; має вагомий потенціал для підбору потрібних слів, надає можливість, через гру словами й звуками, виявити специфіку рідної мови, характерну для неї співучість, виразність, образність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гавриш Н. Художньому слову – гідне місце в освітньому процесі. *Дошкільне виховання*. 2006. № 3. С. 15–18.
2. Глушко М. Початки вживання терміна «фольклор» в українській науці та його значення. *Вісник Львівського Університету*. Серія філологія. 2010. Вип. 43. С. 117–131.
3. Гусев В.Е. Фольклор (История термина и его современные значения). *Этнография*. 1966. № 2. С. 3–24.
4. Драгоманов М. Для починаючих фольклористів в Україні. Розвідки Михайла Драгоманова про українську народну словесність і письменство. Львів, 1906. Т. III. С. 330–331.
5. Левчук Я.М. Традиційний український дитячий фольклор: когнітивні можливості формування світогляду: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.07 «Фольклористика». К., 2007. 177 с.
6. Піроженко Т. До перлин народної мудрості. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2011. № 8. С. 45–49.
7. Франко І. Дві школи в фольклористиці. *Франко І. Збір. творів: У 50-ти т.* Київ, 1981. Т. 29: Літературно-критичні праці (1893-1895). С. 416–424.

Даша Бойченко

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка

ШЛЯХИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

Анотація: у статті розкривається шляхи реалізації завдань естетичного виховання діти старшого дошкільного віку засобом народної творчості та розглядаються умови за яких відбувається залучення дітей до цінностей народу, його традицій, звичаїв, обрядів, родинно-побутової культури. З'ясовано, що природне оточення та звичний для неї життєвий простір чинить найбільший вплив на становлення особистості дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: естетичне виховання; народна творчість; звичаї; традиції; народні цінності.

Постановка проблеми. В умовах розбудови української незалежності, побудови нового освітнього українського простору виникає проблема перегляду існуючих освітніх стереотипів та форм, які не відповідають сучасним цінностям українського суспільства, не відображають вікових надбань українського народу у царині навчання та виховання дітей та молоді. Особливо актуальною ця проблема видається нам у період дошкільного дитинства, коли пластичність

сприймання дозволяє дитині легко, безпосередньо та опосередковано прилучитися до цінностей народу, його традицій, звичаїв, обрядів, родинно-побутової культури різноманітними засобами, яких український народ витворив і зберіг протягом усього часу свого існування чимало. В умовах сьогодення засадничими залишаються питання створення автентичної систем українського виховання, яке в відображало цілі, засоби та способи взаємодії людини з народом з раннього віку свого життя. На цьому наголошують усі відомі українські педагоги і доводять, що створити універсальну систему виховання для усіх народів неможливо.

Основні напрями розвитку творчої особистості дітей дошкільного віку регламентуються Базовим компонентом дошкільної освіти, як Державному стандарті дошкільної освіти України, що включають сприяння педагогічними колективами, батьками творчому розвитку особистості дітей старшого дошкільного віку, формуванню у них задатків, здібностей, формування почуття краси, культури, самостійності, ціннісного ставлення до навколишнього середовища та мистецтва .

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічні аспекти естетичного виховання розкрили у своїх працях А. Беленької, Н.Веретеннікова, Н. Глухова, Н. Горобаха, Н. Кот, Н. Лисенко, З. Плохій, П. Саморукова, Н. Яришева.

Проблематику естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами народної творчості М. Стельмахович, О. Воропай, Є. Сявак, Т. Пантук, Н. Сейко, О. Сухомлинська, О. Савченко та ін.

Мета статті: з'ясувати шляхи естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами народної творчості.

Виклад основного матеріалу. Процес залучення дітей старшого дошкільного віку до культурних цінностей народу стає нормою духовного розвитку особистості з дитячих років. Саме в дошкільні роки необхідно закласти цю прихильність та власне залученість до культури свого народу, реалізувати розвиток і розуміння національної гордості, сформувати почуття патріотизму, виховати прихильність до естетичних почуттів у їх дієвому та активному вимірі та народно-педагогічній основі [4].

Все це ставить проблему пошуку шляхів залучення дітей старшого дошкільного віку до культури свого народу, вироблення принципів відбору змісту культури у ранг важливих і необхідних для естетичного виховання особистості.

Ми вважаємо, що найбільший художньо-естетичний вплив на дітей старшого дошкільного віку надають ті компоненти етнокультури, елементи яких дитина може усвідомити і безпосередньо втілити в досвіді самостійної творчої діяльності. Можливість глибокого художньо-естетичного впливу на дітей витоків етнокультури ми виявляємо в музичній календарно-обрядовій діяльності. Вихователі вважають, що

процес формування основ народної культури у дітей старшого дошкільного віку засобами календарно-обрядового фольклору буде проходити найбільш ефективно при наступних педагогічних умовах: поетапне формування у дітей старшого дошкільного віку емоційно-ціннісного ставлення до традиційної культури; оволодінні дітьми знаннями традицій, обрядів і звичаїв народу, а також морально-етичних норм поведінки і практичне їх застосування в побуті; формуванні навичок художньо-комунікативного спілкування в процесі освітньої роботи з календарно-обрядової діяльності з дітьми старшого дошкільного віку; накопиченні у дітей старшого дошкільного віку досвіду фольклорного виконавства; застосуванні етнопедагогічних методів виховання і навчання дітей старшого дошкільного віку в процесі освоєння календарних обрядів: імітаційного, варіативно-ігрового, методу «занурення» в народно-культурне середовище тощо.

У сучасних закладах дошкільної освіти прилучення дітей старшого дошкільного віку до традиційної народної культури розглядається як процес освоєння дітьми культурного досвіду народу засобом сприйняття творів фольклору, співу, танцю, гри на народних інструментах, народного театру і календарно-обрядового фольклору.

В основі цього педагогічного процесу лежить відтворення художніми засобами традиційних культурних цінностей: любові, правди, краси, істини, рідної землі, домашнього вогнища, рідної природи, Матері і материнства тощо. Його специфіка визначається використанням автентичного народного матеріалу для реалізації завдань естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобом народної творчості [3].

В якості ефективної форми залучення дітей старшого дошкільного віку до основ етнокультури вихователі використовують календарно-обрядовий фольклор, народні ігри, пісні, скоромовки, казки, прислів'я, приказки, ігрові хороводи і пісні.

На нашу думку, саме практичне освоєння календарно-обрядового фольклору на початковому етапі естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобом народної творчості та навчання музично-фольклорній творчості є дієвим стимулом для формування музично-фольклорної творчої активності дітей старшого дошкільного віку та розвитку у них позитивного емоційно-ціннісного ставлення до традиційної культури рідного народу.

У своїй методиці вихователі активно застосовують імітаційний, варіативно-ігровий методи і метод «занурення» в народно-культурне середовище. Імітаційний метод заснований на особливостях процесу людського пізнання і наслідування, що включає в себе образне сприйняття (кінестетичне, аудіальне, візуальне) предметів і явищ навколишньої дійсності, асоціативні процеси, пов'язані з функціями пам'яті і механізмами мислення, а також їх індивідуальними особли-

востями. Даний метод використовується переважно на початковому емоційно-пізнавальному етапі естетичного виховання дошкільників засобом народної творчості.

Варіативність форм естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку випливає з самої специфіки фольклорної творчості її усної форми, колективності та імпровізації, що виникає в процесі музикування і здійснюваної за принципом неточного відтворення почутого, внаслідок чого найбільш цікаві та яскраві знахідки залишаються в пам'яті, закріплюються і стають стійкими варіантами. Варіативний метод освоєння народної творчості передбачає використання у закладі дошкільної освіти таких форм і методів естетичного виховання, які найкраще і найприродніше підходять для роботи з урахуванням етнічного, територіального, традиційного та особистісно орієнтованого чинників виховання [5].

Вихователі часто застосовують варіативно-ігровий метод в процесі естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку для пошуку різноманітних варіантів народних пісень, текстів на задану ритміку вірша, в створенні сценічних образів, в роботі над елементами народної хореографії, в музикуванні на народних інструментах, у творчій роботі з фольклорним матеріалом.

Метод занурення в народно-культурне середовище передбачає використання різноманітних форм фольклорного виконавства і комунікації в організованому просторі народно-культурного середовища з тим, щоб рідна культура стала невід'ємною частиною особистості дітей старшого дошкільного віку. Цей метод дозволяє пробудити душу дитини, виховати в неї почуття краси, прищепити почуття причетності до рідного народу, сформувати почуття любові до рідної природи у всій її величі та привабливості.

Українські педагоги наголошують на необхідності саме дієвої та активної участі дітей старшого дошкільного віку у народній творчості, оскільки саме такий шлях допомагає дитині самостверджуватися та реалізуватися у житті [2].

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином констатуємо, що естетичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобом народної творчості відбувається за логікою процесу пізнання: від простого до складного, від конкретного до абстрактного і вимагає від вихователя дитини активної, дієвої, свідомої та креативної участі не лише для присвоєння певних естетичних цінностей, але й володіння ними у житті, побуті, спілкуванні. Використання активних, дієвих, творчих форм та методів естетичного виховання дошкільників засобом народної творчості є необхідною складовою змісту освіти у сучасних закладах дошкільної освіти України.

Зазначимо, що проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Перспективою подальших наукових розвідок

уважаємо розроблення методик естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музичного мистецтва тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція». 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі. К., 2020. 407 с.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. В 2 т. Т. 1. К.: «Обереги», 2021. 455
4. Кононенко П.П. Українознавство: Підручник для вищих навчальних закладів. К., 2021. 680 с.
5. Стельмахович М. Естетичне виховання. Теорія і практика українського національного виховання. Івано-Франківськ, 2019. С. 116-120.

Тетяна Бубон

*Сумський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок)
№ 5 «Снігуронька» м. Суми Сумської області*

ПРЕДМЕТНІ ДІЇ З ДИДАКТИЧНИМИ ІГРАШКАМИ ЯК ЗАСІБ СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Анотація: У статті проаналізовано сутність поняття «сенсорне виховання»; визначено можливості предметних дій з дидактичними іграшками як засобу сенсорного виховання дітей раннього віку.

Ключові слова: сенсорне виховання, предметні дії, дидактична іграшка, діти раннього віку.

Постановка проблеми. Реформування дошкільної освіти, спрямоване на підвищення якості, що відбувається в наш час, актуалізує необхідність коригування раніше розроблених аспектів освітнього процесу. Оскільки в період раннього віку формування всіх функцій свідомості відбувається навколо сприймання, через сприймання й за допомогою сприймання, особливої гостроти набуває проблема підвищення ефективності сенсорного виховання дітей, реалізації потенціалу провідної – предметної – діяльності. Квінтесенція предметної діяльності дітей раннього віку полягає в феномені предметної дії, яка розуміється як дія з предметом відповідно до наданої йому суспільної функції і суспільно виробленим способом його використання. Ця позиція розглядається нами як основний постулат у вивченні потенціалу предметних дій з дидактичними іграшками у сенсорному вихованні дітей раннього віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що різні аспекти проблеми сенсорного виховання дітей раннього віку стали предметом наукового інтересу дослідників, зокрема: розкриття сутності феномену сенсорного виховання та його структури висвітлено в працях Л. Венгера, П. Гальперіна, Н. Грами, О. Запорожця, З. Калмикової,

Л. Петерсон, М. Хендзе та ін.; дослідження методологічних основ означеного процесу здійснено А. Богуш, М. Авдєєвою, В. Гербовою, С. Новосьоловою, Л. Каплан, Є. Смирновою та ін.; вивчення розвитку сприймання дітьми сенсорних еталонів реалізовано Т. Башаєвою, А. Біне, Л. Виготським, Н. Кочетовою, М. Лісіною, В. Пілюгіною та ін.; розвідки щодо питань організації сенсорного виховання з дітьми раннього віку зроблено Д. Альтхаузом, Л. Артемовою, Е. Думом, А. Бондаренко, Л. Васильєвою, В. Котирло, С. Кулачківською, С. Ладивір, Л. Сисоєвою, Н. Тріщун та ін. Розгляд предметної діяльності дітей раннього віку, як провідної, виконано В. Авансовою, Ю. Бабанським, Л. Венгером, Д. Ельконіним та ін. **Незважаючи на здобутки науковців, питання** сенсорного виховання дітей раннього віку засобами предметних дій з дидактичними іграшками потребує постійного оновлення.

Мета статті: визначити можливості предметних дій з дидактичними іграшками як засобу сенсорного виховання дітей раннього віку.

Виклад основного матеріалу. Наукове осмислення досліджуваної проблеми передбачає здійснення понятійно-термінологічного екскурсу. Відтак, здійснимо етимологічний аналіз сутності категорії «сенсорне виховання». Щодо терміну «виховання», то в Енциклопедії сучасної України [5] він тлумачиться впливом суспільства на особистість, яка розвивається; спеціально організованим і науково інструментованим процесом створення умов для розвитку особистості. У контексті нашої розвідки, ми розглядаємо **процес виховання, базуючись на твердження Н. Мойсеюк [7]**, динамічною взаємодією (співробітництво, партнерство) вихователя та вихованців, спрямованою на засвоєння дитиною у різних видах діяльності цінностей культури, здійснення його самореалізації, самоствердження, особистісний розвиток. Реалізуючи пошук смислових акцентів конструкту «сенсорне виховання», знаходимо визначення у дослідників [2; 4], які трактують його системою педагогічних впливів, спрямованих на формування способів чуттєвого пізнання та вдосконалення відчуттів та сприймань. На думку видатного педагога Ф. Фребеля, сенсорне виховання, спрямоване на формування повноцінного сприйняття навколишньої дійсності, що є основою пізнання світу, першим щаблем якого є чуттєвий досвід [1, с. 8].

Зважаючи на те, що предметні дії є джерелом формування специфічного для дітей раннього віку типу перцептивних (обстежувальних) дій [4; 6; 8 та ін.], то вважаємо за доцільне розглядати їх ефективним засобом сенсорного виховання. Широта спектру предметних дій, якими оволодіває дитина раннього віку, дозволяє використовувати їх засобом досягнення різних педагогічних цілей, у тому числі цілей сенсорного виховання. Проте, за словами Л. Венгера «різні предметні дії надають нерівні можливості для реалізації цілей сенсорного виховання», оскільки «в них різною мірою виражено саму вимогу співвіднесення предметів за певною зовнішньою властивістю» [3].

Розробка змісту сенсорного виховання має здійснюватися у бік виділення та ієрархічного впорядкування перцептивних завдань, що виникають перед дітьми в аспекті виконання різних співвідносних дій. Об'єктами таких дій дітей раннього віку виступають передусім *дидактичні іграшки*. Науковці [1; 4; 6 та ін.] пропонують розрізняти дидактичну іграшку, як сюжетну, образну, що передає образ людини (лялька) або предмета (грибок, м'ячик) і дидактичний матеріал, який за своїм характером завжди абстрактний, не має предметного змісту (це палички, бруски і т. д.). Проте, на думку В. Кошель [6], критерієм їхньої диференціації є ступінь зумовленості дії конструкцією предметів. Розуміючи під дидактичними матеріалами підібрані за певними ознаками набори сюжетних іграшок або картинок, будівельних або природних матеріалів, автор зазначає, що в діях з ними дитина вільна у виборі способів перетворення і отримує задоволення від будь-якого результату [6].

Дії з дидактичними іграшками та матеріалами, які в дошкільному віці можуть включатися до складу дидактичної гри, у період раннього віку мають статус самоцінних співвідносних дій. Їх мотив полягає у самому предметі, у способі його застосування. Мета, яку ми досягаємо за певного суспільно закріпленого способу дії з предметом, засвоюється дітьми раннього віку досить швидко. Дітям другого року життя достатньо одного-двох показів, щоб зрозуміти, що всі кільця треба надіти на стрижень, а башту закрити. І лише наймолодші малюки продовжують діяти з іграшкою неспецифічно (розкочувати кільця, постукувати ними, нагромаджувати їх одне на інше). Значно більше часу потребує оволодіння операційно-технічним складом тієї чи іншої дії, що залежить від особливостей розвитку сенсорної, моторної та емоційно-вольової сфери дітей. Так, щоб зібрати пірамідку відповідно до поданого зразка, дитині потрібно не тільки вміти співвідносити об'єкти у просторі, але й диференціювати величину кілець, упорядковувати їх, координувати рухи власних рук, цілеспрямовано та наполегливо домагатися необхідного результату.

Різноманітність факторів, що зумовлюють успішність виконання дитиною тієї чи іншої дії, певною мірою може ускладнити процес формування перцептивних дій. У зв'язку з цим, ми пропонуємо в аспекті сенсорного виховання використовувати спеціальні дидактичні вправи, в яких вимога співвіднесення властивостей предметів пов'язана з вирішенням не практичних, а пізнавальних завдань, зокрема, із завданням вибору об'єкта за зразком.

Як свідчить дослідження [8], у ранньому віці виникає автономність поведінки дитини, що є результатом формування психологічних новоутворень цього періоду, до яких відноситься сприймання дитиною не тільки мети дії, але й умов її досягнення. У зв'язку з цим, дидактичні іграшки, які безпосередньо спонукають дитину до врахування взаємовідносин між їх частинами, надають сприятливі можливості для

формування автономності її поведінки, умінь здійснювати дії без участі дорослого. Проте навчання дітей раннього віку діям із тим чи іншим видом іграшок саме по собі не забезпечує формування означених умінь. Це пов'язано з тим, що, проводячи заняття, вихователь сам підбирає необхідні предмети, сам ставить перед дітьми мету, сам контролює і оцінює досягнення. Така побудова освітнього впливу сприяє оволодінню дитиною переважно операційними вміннями і надалі, хоча й уявляє, яку дію можна виконати з тією чи іншою іграшкою, але не може здійснити її без зовнішньої допомоги. Тому ініційована вихователем взаємодія з дітьми раннього віку має передбачати формування умінь не тільки оперувати дидактичними іграшками, а й ставити мету дії, проводити елементарний аналіз умов її досягнення, що визначає вибір операцій, контролювати процес їх здійснення, що сприяє становленню деякої незалежності дітей від дорослих, закладає основи формування самостійності.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, здійснений аналіз свідчить, що співвідносні дії, що виконуються з дидактичними іграшками і матеріалами, є особливим видом предметних дій дітей раннього віку, який є ефективним засобом сенсорного виховання та забезпечує необхідність і можливість формування нового для цього вікового періоду типу перцептивних дій.

Статус предметних співвідносних дій як провідного засобу сенсорного виховання дітей раннього віку підтверджується, по-перше, безпосередньою залежністю результативності їх здійснення від успішності вирішення дітьми перцептивних завдань та можливістю довільно варіювати ступінь складності останніх, по-друге, адекватністю співвідносних дій, обумовленої дидактичним характером конструкції їх об'єктів, що дозволяє певною мірою спрямовувати й контролювати діяльність дітей, віковим особливостям розвитку.

Перспективу подальшого наукового пошуку вбачаємо у визначенні можливостей дидактичних ігор як засобу сенсорного виховання дітей раннього віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарова Л.Г., Франчук Н.П. Організація ігрової діяльності дошкільників як соціально-педагогічна проблема. Київ: Наукові роботи, 2016. С. 8–15.
2. Актуалізація педагогічних ідей Фрідріха Фребеля в сучасному просторі освіти: [мат. Міжнародного науково-практичного семінару] / за ред. О. Е. Анісімова. Херсон: Айлант, 2016. С. 7–9.
3. Баглаєва Н.І. Логіко-математичний розвиток дошкільнят: шляхи оптимізації. *Палітра педагога*. 2002. № 2. С. 40–41.
4. Грама Н.Г. Сенсорний розвиток дітей раннього віку: теорія і практика: Монографія. Одеса, 2018. 239 с.
5. Енциклопедія сучасної України / за ред. І.М. Дзюби та ін. URL: <https://esu.com.ua/article-34236>
6. Кошель В.М. Сенсорне виховання дітей раннього віку: навч.-метод. посіб. для вихователів дітей дошкільного віку, студентів спеціальності «Дошкільна освіта» та батьків. Чернігів: ФОП Баликіна О.В., 2019. 160 с.

7. *Мойсеюк Н.Е. Педагогіка*: навч. посіб. К.: Саммит-Книга, 2007. 656 с.
8. *Психологія: Підручник* / Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін., за ред. Ю.Л. Трофімова, К.: Либідь, 2001. С. 469–476.

Наталія Бузина

*Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА У РОБОТІ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті висвітлюються особливості педагогіки партнерства побудованої на взаємодії батьків та педагогів закладу дошкільної освіти. Наголошується на її значенні у розвитку особистості дитини. Розкривається необхідність впровадження активної співпраці між всіма учасниками освітнього процесу.

Ключові слова: партнерська педагогіка, вихователь, батьки, діти, співпраця.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток освіти зазнав значних змін, особливо у сфері дошкільної освіти. Для забезпечення демократичного підходу вирішальну роль в освітньому просторі відіграє педагогіка партнерства. Основні принципи педагогіки партнерства ґрунтуються на спілкуванні, взаємодії та співпраці педагогів, дітей та батьків. Заклади дошкільної освіти повинні сприяти залученню батьків до планування освітнього шляху своєї дитини. Створення інформаційно-освітнього середовища для батьків та осіб, які їх замінюють, може сприяти прозорості та конструктивному вирішенню освітніх завдань.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Тема демократичної взаємодії між учасниками педагогічного процесу перебуває в плані зору багатьох науковців протягом тривалого часу. Зокрема, І. Бех, Ш. Амонашвілі, Т. Кравченко, С. Лисенкова, А. Макаренко, В. Сухомлинський, А. Петровський, Н. Щуркова розкривали питання взаємодії родинного виховання та навчального процесу у закладах освіти. Сучасні науковці І. Білецька, О. Вишневський, Н. Гавриш, В. Герасимчук, Л. Зімакова, О. Коберник, О. Кононко, Т. Піроженко та ін. у своїх наукових здобутках розкривають необхідність партнерської взаємодії між педагогами, батьками та дітьми в ЗДО.

Метою роботи є розкриття особливостей впровадження педагогіки партнерства у освітньо-виховний простір закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Основою успішної реалізації педагогіки партнерства сучасного закладу освіти та родини є співпраця. Дошкільні заклади найкраще підходять для започаткування такої співпраці, оскільки вихователі мають необхідні навички для педагогічної роботи з сім'ями вихованців. Батьки повинні розуміти, що побудова

стосунків на основі взаємної поваги, визнання важливості один одного та визнання переваг такого партнерства є важливими для відповідального виховання дитини. Партнерство між педагогом та родиною має охоплювати обговорення та вирішення як глобальних, так і конкретних питань, спільне прийняття важливих рішень. Ефективна взаємодія дошкільного закладу та сім'ї можлива лише за умови позитивного спілкування, неупередженості, взаємоповаги та добро зичливості у вирішенні педагогічно-виховних питань. Успіх співпраці вирішальною мірою залежить від взаємного ставлення сім'ї та дошкільного закладу.

Педагогіка партнерства спрямована на організацію навчання та виховання з індивідуальним підходом до кожної дитини. Ця мета досягається за допомогою різноманітних методів і засобів навчання. За допомогою педагогіки партнерства в дошкільних навчальних закладах створюється атмосфера, що сприяє повноцінному розвитку індивідуальних здібностей кожної дитини дошкільного віку.

Співпраця педагогів і батьків може значно підвищити якість виховання дітей та рівень батьківської відповідальності за їхній навчальний прогрес. Спільно працюючи, вони можуть оперативно виявляти будь-які поведінкові проблеми, запобігати конфліктам і вдосконалювати методи навчання. Зрештою, таке партнерство призводить до більш ефективного педагогічного процесу, що істотно впливає на становлення особистості дитини.

Т. Поніманська зазначає, що взаємодія вихователя з батьками передбачає виховання батьків, підвищення рівня їхньої педагогічної культури та оптимізацію стосунків в системі «дорослий-дитина» [4]. Підтримка батьків закладом дошкільної освіти включає в себе допомогу у вихованні їхніх дітей. Батьків необхідно педагогічно збагачувати знаннями на засадах демократизації та гуманності, тактовності та доброзичливості, розуміти їх, допомагати вирішувати конкретні проблеми, взаємодіяти з ними тощо.

Педагогіка партнерства, виступає основою взаємодії у системі «педагог – дитина – сім'я». В умовах воєнного стану дошкільна освіта в деяких регіонах перейшла у формат дистанційного навчання, що посилює, на думку Л. Зімакової, О. Тупиці, Л. Жданюк, дотримання шести основних принципів партнерської педагогіки, а саме: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; діалог-взаємодія-взаємодопомога; довіра у відносинах і стосунках; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [2; 3].

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні передбачає побудову освітнього процесу в основі якого лежить гармонійне партнерство

дошкільників, педагогів і їх батьків. Для забезпечення безперервного та системного підходу до формування педагогічних знань батьків першочергове значення має залучення батьків як співучасників педагогічного процесу з першого року навчання та виховання дитини в дошкільному закладі [1]. Для ефективної реалізації даного завдання варто використовувати різноманітні форми роботи з батьками дошкільників: індивідуальна форма роботи з батьками (відвідування батьків та дошкільників удома, педагогічні консультації, індивідуальні консультації, індивідуальні зустрічі); колективна форма роботи з батьками (батьківські тренінги, батьківські зустрічі, практикуми, круглий стіл, родинні свята, конкурси, ярмарки, волонтерська діяльність та ін.); інноваційні форми роботи (інформування батьків на сайті закладу дошкільної освіти, групи в соцмережах, чат у Viber або Telegram).

Активна участь сім'ї у виховному процесі як рівноправного учасника стає стрижнем змісту освітньої діяльності дітей дошкільного віку. Це означає, що і батьки, і педагоги несуть відповідальність за їхні результати та здобутки. Педагогіка партнерства, яка заснована на повазі, впевненості, прозорості, рівності та гуманності, є одним із факторів ефективної взаємодії всіх учасників освітньо-виховного процесу.

Висновки. Партнерство між усіма учасниками освітнього процесу має бути міцним і багатограним, оскільки зміни, які відбуваються в освіті, потребують індивідуального підходу з орієнтацією на особистість дитини. Разом з батьками дошкільників педагоги ЗДО створюють середовище для всебічного розвитку дітей, становлення їхньої особистості, формуванню позитивного ставлення до себе та оточуючого середовища.

Отже, завдяки тісній співпраці дошкільного закладу з батьками навколо дитини створюється атмосфера довіри, взаєморозуміння, підтримки, спільної вимогливості. Це сприяє тому, що батьки та вихователі повинні перестати виступати лише в ролі експертів, спостерігачів або критиків, і почати діяти в партнерстві один з одним та дітьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти: Наук.кер. Піроженко Т. О.; авт. кол.: Байер О., Безсонова О., Брежнєва О., Гавриш Н., Загородня Л., Косенчук О. Київ: Видавництво, 2021. 26 с.
2. Liliya Zimakova, Oleksandr Tupytsya, Liudmyla Zhdaniuk, Wartime and Distance Learning for Preschool Children on the Basis of Partner Pedagogy, *American Journal of Education and Information Technology*. Volume 6, Issue 1, June 2022, pp. 53-60. <http://ipc-dspace.org.ua/bitstream/123456789/259/1/3бїрник.pdf>
3. Зімакова Л., Тупиця О., Жданюк Л. Дистанційне навчання дітей дошкільного віку на засадах партнерської педагогіки під час воєнного стану. *Педагогічні науки. Науковий журнал*. 2022. № 79. С.92-100.
4. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка: підручник. 4-те вид. перер. Київ: ВЦ «Академія», 2018. 408 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАСОБІВ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ У РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: у статті охарактеризовано засоби мережі «Інтернет» у розвитку зв'язного монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Виокремлено специфічні особливості розвитку мовлення дітей дошкільного віку, зумовлені використанням засобів мережі «Інтернет». Визначено, що мультимедійні програми використовуються відповідно до індивідуальних, розумових, психолого-фізіологічних можливостей дітей та їх пізнавальних інтересів; розраховані на самостійне активне сприймання знань; використання їх для формування умінь винайти, дослідити, сконструювати певні дії, отримуючи задоволення від такого процесу пізнання.

Ключові слова: засоби мережі «Інтернет», зв'язне монологічне мовлення, діти старшого дошкільного віку, мультимедіа, онлайн-спілкування.

Постановка проблеми. Зміни в освітньому процесі викликані тим, що сучасна дитина дошкільного віку живе в умовах високої інформатизації суспільства і вчити дитину так, як навчали раніше уже неможливо. Застосування Інтернет-ресурсів у закладі дошкільної освіти змінює роль вихователя, стимулює його до впровадження таких технологій, які будуть цікаві дітям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам інформаційно-комунікативного простору присвячено дослідження зарубіжних і вітчизняних науковців. Серед вітчизняних авторів слід назвати (В. Андрущенко, О. Базалука, В. Беха, В. Михайлова, О. Клименка), науковці зазначають, що саме інформаційні засоби є наважливішим інструментом здійснення комунікації в соціумі, «стають найважливішими інструментами орієнтації людини у світі та у взаємодії людей між собою» Американські дослідники впливу мережі «Інтернет» на дитину (Р. Арон, Д. Белла, О. Тоффлер) встановили, що «перегляд медіапрограм прискорює розвиток дитини на рік, особливо до того часу, коли вона має йти до школи».

Незважаючи на вже існуючі наукові здобутки, існують багато важливих та нагальних питань, які потребують подальшого дослідження та обговорення.

Мета статті – охарактеризувати засоби мережі «Інтернет» у розвитку зв'язного монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У «Концепції мовної освіти України» (2020 р.) зазначено, що «лише різноманітна за змістом і формою систематична мовленнєва діяльність здатна забезпечити ефективний мовленнєвий розвиток» [2]. Діти дошкільного віку багато часу спілкуються з гаджетами, що негативно впливає на розвиток мовлення. За даними ЮНЕСКО, майже 93% дітей дошкільного віку щоденно проводять за комп'ютером близько 5 годин, що спричиняє відставання в мовленнєвому розвитку до 49 %.

Кожна дитина повинна зрозуміти, що комп'ютер існує не для гри, а для поповнення знань і обміну інформацією, слугує засобом навчання, уможливорює почуття дитиною самореалізації і здатності самостійно обирати спосіб дій. Як зазначають науковці [3], «в процесі навчання важлива не інформаційна технологія сама собою, а те, наскільки її використання реалізує досягнення освітніх цілей. Власне кажучи, нині освіта стоїть перед важливим завданням: навчитися правильно, оптимально і нешкідливо застосовувати комп'ютер» Вихователі повинні так організувати освітній процес із використанням комп'ютерних технологій, щоб перегляд інформаційних ресурсів мережі «Інтернет» був спрямованим на здійснення мовленнєвого розвитку особистості.

Нами виокремлено специфічні особливості розвитку мовлення дітей дошкільного віку, зумовлені використанням засобів мережі «Інтернет»:

- зменшується здатність до вербалізації, збільшується вираження емоцій;
- відсутність живого спілкування, збільшується комунікація з інтернет-ресурсами;
- зменшення правильності мовлення, граматичних і синтаксичних структур;
- відсутність виразності;
- збільшення семантичної гнучкості мовлення;
- зміна змістової характеристики мовлення [4].

Інформаційні педагогічні технології є однією з найновіших і найперспективніших технологій в освіті. За правильної організації методичної роботи з ними, в дітей підвищується мотивація до навчання, розвиваються творчі здібності; дитина задовольняє свої бажання, самостверджується і само реалізується [1].

За допомогою мобільних додатків дошкільники можуть поповнювати словниковий запас. Дослідження науковців показало, що діти, які протягом 10 хв. вивчають нові слова у смартфоні, збагачують чуттєво лексичний запас. Використовуючи додаток «Карти Домана» діти дошкільного віку можуть через гру опановувати навичками правильної вимови слів, дізнаватися їх значення, наголос, описувати предмети та складати з ними речення.

На наш погляд, прекрасним засобом впливу на дошкільників є смайлики, які відображають взаємодію дітей та емоцій. Смайлики дають можливість вихователям і батькам вербалізувати емоції. Вихователям слід залучати дітей до коментування характеру певного смайлика, складання про нього розповіді, залучення смайлика-персонажа до участі в іграх. Інтернет-ігри (дидактичні, предметні, розвивальні) є провідною діяльністю дітей у мережі. Вони мотивують до спілкування.

Отже, якщо дитина не комунікує з іншими гравцями в мережі, то вона нецікава і її швидко виключають із гри. Предметні ігри, які розташовані на сайті, пов'язані з оволодінням специфічними функціями тих предметів, які діти не можуть використати в практичній роботі. Такими, наприклад, є сюжетно-рольові ігри, коли головне місце займає виконання дитиною певної ролі, яка пов'язана з предметами персонажами (гра «у дочки-матері», в «магазин», у «лікаря»). Такі ігри збагачують словниковий запас новими словами, розвивають діалогічне і монологічне мовлення, виразність мовлення. Дітлахи вчаться відповідально ставитися до ігрових партнерів (це іграшки або одногрупники), дотримуватися норм мовленнєвого етикету [4].

Для розвитку логічного мислення та зв'язного мовлення для шестирічних дошкільників підходить сайт ЛогікЛайк, де розміщено захоплюючі цікаві пригоди в ігровій формі для дітей та їх батьків. Діти старшого дошкільного віку полюбляють заняття або заходи в форматі відео-конференцій на платформі Zoom, Google Meet. Однак вихователю потрібно враховувати, що не всі діти мають можливість бути активно залученими до освітньої діяльності, тому потрібен індивідуальний підхід до кожної дитини і зворотній зв'язок через онлайн-сервіси (Viber, Skype, Telegram, Whatsapp).

У інтернет-ресурсі «YouTube» дітям рекомендується працювати на каналі «З любов'ю до дітей», де вони можуть переглянути мультфільми за мотивами українських народних казок чи прослухати дитячі пісні українською мовою. Через онлайн-спілкування у закритій групі в соціальних мережах можна обговорити побачене чи почуте дітьми. Діти старшого дошкільного віку володіють поняттями «блог», «блогер», можуть самостійно зняти та прокоментувати відео. Тому вихователі повинні рекомендувати батькам знімати такі відео-блоги, де діти виступатимуть коментаторами подій.

Для розвитку пізнавальної активності дітей та зв'язного мовлення вихователі використовують інтернет-сайт «Музейний портал» [11]. Здійснюючи віртуальну екскурсію з дітьми, вихователь обов'язково повинен вирішувати мовленнєві завдання: відповіді дітей на запитання, розповіді про побачене, порівняння звичаїв минулого і сучасності, зіставлення предметів, опис чи характеристика їх. Інтернет-ресурс «Розвиток дитини» спрямовано на розвиток дітей різного вікового періоду з різних предметів. Ми звернули увагу на завдання для

мовленнєвого розвитку старших дошкільників. На інтернет-сайті представлено типи завдань, які об'єднані в такі блоки: «Слова та картинки», «Знайди слова», «Склади історію» [5].

Для знаходження зображень з витворами мистецтва є цікавий інтернет-ресурс «Pinterest». Розглянути знайдену картину, можна, скопіювавши її на комп'ютер або смартфон. На цьому інтернет-ресурсі міститься безліч мовленнєвих вправ чи завдань, дидактичних ігор. На сайті «Всеосвіта» розміщено корисні інтернет-ресурси для дітей дошкільного віку, спрямовані на розвиток зв'язного мовлення. Відрізняється своїм розмаїттям вправ «МеґаЗнайка» – один з кращих сайтів для розумних і допитливих дітей. Тут зібрано багато віршів, казок, пісень, цікавих фактів із життя людей, тваринного і рослинного світу [6].

Одним з цікавих інтернет-ресурсів для дошкільників є «Казкар» [7], який містить всі необхідні матеріали для ознайомлення з українськими народними казками та казками народів світу, аудіоказки, мультфільми, ігри, ілюстрації. Сама назва сайту говорить про те, що дітей потрібно навчати бути казкарями, тобто вміти цікаво і захопливо розказувати казки. Першою сходинкою до цього є прослуховування on-line казок, які читають актори або найкращі казкарі (часто у супроводі музики). На сайті «Казкар» пропонуються такі види роботи над казкою: слухання, розповідання, ігри за сюжетами знайомих казок, тематичні заняття «Казки дідуся Панаса», «Казки бабусі Ориси»; дидактичні ігри, бесіди за змістом казок.

«Theatre.love» [8] – новий інтернет-сайт для дітей дошкільного віку, де підібрано різноманітні театри та вистави. Тут є лялькові вистави, настільний театр до відомих дитячих казок; інноваційний мистецький формат вистави; дитячі вистави найвідоміших театрів України. Завдяки перегляду театральних вистав у дітей розвиваються пізнавальні інтереси, удосконалюється пам'ять і увага, формується культура спілкування.

Доцільно використовувати програму «Tux Paint» [9] для малювання, яка має емоційний звуковий супровід. Намалювати свої враження від побаченого чи описати предмет у малюнку, кольорами передаючи емоції і почуття, можна на інтернет-сайті «Ibis.Paint».

Завдання, які знаходяться на цьому сайті, допомагають розвитку образного мислення, дрібної моторики, орієнтування в просторі, творчої уяви, зв'язного мовлення.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, дослідження інтернет-ресурсів для дітей старшого дошкільного віку дає змогу зробити висновки, що засоби мережі «Інтернет» сприятимуть зв'язному монологічному мовленнєвому розвитку дітей старшого дошкільного віку тільки тоді, коли вихователі спрямують методику користування ними на удосконалення і розвиток мовлення дітей.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці вбачаємо в розробленні методичних рекомендацій підготовки вихователів закладів дошкільної освіти до здійснення та впровадження засобів мережі «Інтернет» для розвитку зв'язного монологічного мовлення дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власюк А. Підготовка фахівців з інформаційних технологій у контексті сучасних вимог. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi>.
2. Концепція мовної освіти в Україні. 2020. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Логвинчук С. Мовленнєва компетенція – засобами гри : ефективний досвід. *Дошкільне виховання*. 2016. № 2. С. 11–15.
4. Шишолік Л. А. Впровадження та поширення інформаційно-комунікаційних технологій у роботі дошкільного навчального закладу з дітьми, педагогами, батьками та громадськістю. *Рівне: РОІППО*, 2015. 85 с.
5. «Розвиток дитини». URL: <https://osvita.ua/school/63458/>
6. «МегаЗнайка». URL: <http://www.megaznaika.com.ua>
7. «Казкар» URL: <http://kazkar.info>
8. Theatre.love URL: <https://theatre.love/blog/14-dityachih-onlayn-vistav/>
9. «Tux Paint» URL: <https://tuxpaint.org/download/?lang>
10. «Музейний портал» URL: <https://museum-portal.com/ua/muzei>

Катерина Верещак

*Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ГРИ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Анотація: у цій статті представлено деякі особливості застосування ігрової діяльності в сучасній початковій школі, можливості ефективного використання різних видів ігор у навчанні першокласників.

Ключові слова: гра, ігрова діяльність, Нова українська школа, молодші школярі, організація гри першокласників.

Постановка проблеми. Першочерговим завданням сучасної школи є виховання всебічно розвиненої особистості, вагоме місце у вирішенні якого займає початкова ланка освіти. В учнів початкової школи формуються моральні риси і якості, уміння самостійно оволодівати знаннями, пробуджується інтерес до навчання, до творчих пошуків, тому важливо створити умови, за яких би кожна дитина змогла стати успішним учнем, набула можливості самореалізуватися в житті. Молодші школярі, як доведено наукою і педагогічною практикою, спроможні до особистої активності, пізнання світу, творчості у грі. Не випадково у Концепції Нової української школи зазначається, що адаптація дитини до шкільного життя має бути послідовною, із застосуванням гри. Діти в ігровій діяльності бажають перемогти

суперника або перевтілитися, побути актором тощо, а навчальна мета застосування гри визначається вчителем. Навчальні результати гри (знання, уміння, компетенції) цілком залежать від закладеного в неї навчального змісту. Тому для вчителя сучасної початкової школи є актуальним виявлення особливостей організації ігрової діяльності учнів з перших днів їх перебування в школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблем імпульсу, який породжує гру дитини, мотивації і способів її здійснення, обов'язкових структурних компонентів, ролі в психічному розвитку дитини займались психологи Л. С. Виготський, Д. Б. Ельконін, О. М. Леонтьєв та ін. Вагомість гри для навчання, виховання, соціалізації дітей та способи її застосування відзначали ще Я. А. Коменський, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, О. П. Усова, К. Д. Ушинський та інші видатні педагоги. Ігрову діяльність учнів, особливості її організації в початковій школі висвітлювали у своїх працях О. М. Ворожейкіна, **Т. Г. Гільберг**, Н. В. Кудикіна, О. Я. Савченко. Питання ж застосування гри в сучасній початковій школі, де в складних умовах нинішнього життя реалізуються ідеї Концепції Нової української школи, мало вивчені та потребують подальшого дослідження.

Мета статті – визначити деякі особливості застосування гри у навчанні учнів сучасної початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Навчання учнів 1–2 класів, за Концепцією Нової української школи, відповідає адаптаційно-ігровому циклу, під час якого входження дитини в шкільне життя виявиться природним, адаптація до нового середовища – поступовою і послідовною. Тому в сучасних першому і другому класах початкової школи навчання здійснюється через ігрову діяльність.

С. У. Гончаренко визначає ігрову діяльність (гру) як «різновид активної діяльності дітей, у процесі якої вони оволодівають суспільними функціями, відносинами та рідною мовою як засобом спілкування між людьми» [2, с. 139]. Ширша змістова характеристика дитячої гри простежується у трактуванні, запропонованому С. О. Довбнею. Так, вчена ігрову діяльність визначає як динамічну систему «взаємодії дитини з навколишнім середовищем, у процесі якої відбувається його пізнання, засвоєння культурно-історичного досвіду і формування дитячої особистості» [3, с. 248].

Гру Т. Г. Гільберг визначає як непродуктивну «діяльність, мотив якої не в її результатах, а в самому процесі» [1, с. 178]. Хоча непродуктивність гри має особливу цінність для результативності освітнього процесу. «Не забаганкою, а необхідністю» для початкової школи називає гру Т. В. Завязун. Дослідниця вважає гру ефективним методом і засобом реалізації освітніх завдань з усіх напрямів розвитку особистості дитини [4, с. 93]. Отже, єдиного визначення гри, ігрової

діяльності не знайдено, однак наявні не суперечать, а тільки доповнюють одне одного.

Гра посідає помітне місце як в освітньому процесі сучасної початкової школи в цілому, так і у вивченні навколишнього світу зокрема. Причина в тому, що на початкових етапах навчання установка на виконання навчальної роботи ще не сформована і вчителю тут допомагає гра, яка містить імітацію тієї чи іншої діяльності, засобами якої і формуються потрібні знання, способи діяльності, взаємини, відбувається розвиток дитини. І це не випадково, оскільки ігрова та навчальна діяльності мають однакову структуру: мету і мотив, дії, результат. Вчитель керує грою, при цьому формує і розвиває навчальні компетенції молодших школярів, їхні якості особистості. Отже, варто погодитись з думкою С. У. Гончаренка, що «при вмілому і правильному керівництві з боку дорослих ігрова діяльність формує емоційну, моральну та інтелектуальну сферу дитини, розвиває її уяву, сприяє фізичному вдосконаленню, виховує у дітей волю до дії та здатність до гальмування» [2, с. 139].

Для ефективного використання гри в освітньому процесі початкової школи та змоги цілеспрямовано впливати на її змістове наповнення Н. В. Кудикіна вважає необхідним виокремити конкретні види ігор: ігри творчі (сюжетно-рольові, конструктивно-будівельні, ігри драматизації та театралізації, ігри з елементами праці, ігри-фантазування); ігри за правилами (дидактичні, пізнавальні, рухливі, спортивні, народні, інтелектуальні, комп'ютерні тощо) [5, с. 108]. **Т. Г. Гільберг** класифікує ігри за наступними ознаками: за кількісним складом: індивідуальні, групові, колективні; за тривалістю проведення: ігри-мініатюри, ігри-епізоди, ігри-заняття; за складністю: елементарні, які складаються з повторюваних ігрових дій, і складні, які містять комплекси елементарних ігор; за використовуваним матеріалом: предметні, настільно-друковані та словесні; за способом проведення: комп'ютерні, імітаційно-моделюючі, інтелектуальні ігри та ін. [1, с. 178].

Аналіз теоретичних засад вивчення проблеми, власного досвіду роботи вчителем початкових класів в Іванівському закладі загальної середньої освіти І–ІІ ступенів Бахмутської міської ради Донецької області дав змогу зосередити увагу на окремих особливостях застосування гри в першому класі початкової школи в умовах дистанційного навчання.

Традиційний урок, як відомо, має дві складові: асинхронну та синхронну, – де асинхронна частина уроку передбачає мотивацію навчальної діяльності учнів. Оскільки дистанційне навчання суттєво обмежує в часі тривалість педагогічного спілкування вчителя зі школярами, доречним є систематичне застосування різних видів ігор, які є привабливими для дітей молодшого шкільного віку і займають мало часу. Важливо їх проводити на уроках, починаючи з елемен-

тарних ігрових ситуацій, поступово ускладнюючи й урізноманітнюючи. Організація різноманітних ігор, навчально-ігрових ситуацій сприяє виявленню здібностей та інтересів дітей, мотивації учнів до пізнавальної діяльності, кращому засвоєнню ними навчального матеріалу.

Серед ігор, які використовує вчитель на уроках, є сюжетно-рольові, дидактичні, пізнавальні та рухливі ігри. У ході сюжетно-рольових ігор першокласники із задоволенням спілкуються один з одним, виявляють емоції (описують тварин, не називаючи їх; уявляють себе представниками різних професій та діляться один з одним набутими знаннями тощо). У дидактичних іграх взаємодіють пізнавальна та розважальна сторони, які забезпечують непомітно для дітей навчання, розширення їхнього кругозору, розвиток критичного мислення. Оскільки першокласники дуже непосидючі, то на кожному уроці слід застосовувати й рухливі ігри, які позитивно сприймаються учнями, сповнені навчальним змістом та виконують функцію відпочинку.

Ігрові завдання й інтерактивні складові сучасних навчальних посібників та робочих зошитів з друкованою основою, які за способом проведення є комп'ютерними або інтелектуальними, виступають підґрунтям для вироблення у першокласників звички зосереджуватися, бути уважними. Особливістю такого роду ігор є те, що вони під силу кожній дитині, усі в класі бажають долучитися до них, адже не бояться помилитися. В учнів формується впевненість у собі, виникає зацікавленість самостійною роботою.

Висновки і перспективи дослідження. В сучасній початковій школі важливо з перших днів перебування дитини в освітньому закладі залучати її до ігрової діяльності. Ефективність навчання підвищиться, якщо вчитель початкових класів буде враховувати такі особливості застосування гри: привабливість гри для дітей, їхня добровільна участь у грі; системність застосування; різноманітність ігор; вибір ігор нетривалих, але цінних для розвитку кругозору та здібностей школярів; залучення всіх учнів до гри тощо.

Школярі змінюються, доступнішими для них стають гаджети зі своїм різноманіттям функцій. Тому перспективним є дослідження організації ігрової діяльності учнів початкової школи в рамках дистанційного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гільберг Т. Г., Тарнавська С. С., Павич Н. М. Ігрова діяльність на уроці: особливості організації та ризики. *Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах ЗЗСО на засадах компетентнісного підходу*. Харків : Генеза, 2020. С. 178 – 183.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 375 с.
3. Довбня С. О. Гра як історико-педагогічний феномен. *Педагогічна освіта : теорія і практика*. 2011. № 9. С. 245 – 249.

4. Завязун Т. В. Вплив ігрової діяльності на всебічний розвиток дитини-дошкільника. *Науковий часопис НПУ ім. Н. П. Драгоманова*. 2018. № 64. С. 93 – 96.
5. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі : монографія. Київ : КМПУ, 2003. 272 с.

Лілія Волкова

Сумський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок)

№ 5 «Снігуронька» м. Суми Сумської області

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЧЕРЕЗ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛІЗОВАНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Анотація: У статті досліджено можливості музично-театралізованої діяльності в аспекті розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку, що полягає в аналізі сутності ключових понять дослідження («творчість», «творчі здібності», «творчий потенціал», «музично-театралізована діяльність»); визначенні основних принципів, яких доречно дотримуватись у процесі розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку через музично-театралізовану діяльність; розкритті функцій музично-театралізованої діяльності як засобу розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку.

Ключові слова: творчий потенціал, музично-театралізована діяльність, діти дошкільного віку, розвиток.

Постановка проблеми. Нинішній етап розвитку суспільства, оновлення всіх сфер його соціального та духовного життя вимагає якісно нового рівня освіти, що відповідає світовим стандартам. Наразі все частіше говорять про творчість як базову якість особистості, і це не випадково, оскільки життя в епоху науково-технічного прогресу стає все більш різноманітним і складним, вимагає від людини не шаблонних, звичних дій, а гнучкого мислення, швидкої орієнтації та адаптації до нових обставин, креативного підходу до вирішення проблем.

Сьогодні науковці підтримують ідею, що найбільш сприятливим періодом для розвитку творчого потенціалу є дошкільний вік, оскільки у дітей дошкільного віку відбувається динамічний всебічний розвиток, і розвиток творчого потенціалу не є винятком. Проте досі не вирішеним є питання визначення та застосування ефективних методів і засобів розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку, а здійснення музично-театралізованої діяльності вбачається нам перспективним напрямом наукового пошуку в цій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що існуюча джерельна база з проблеми творчого потенціалу особистості представлена різноманітними теоріями та концепціями, серед яких особливого значення набувають психологічні (Г. Адлер, Д. Богоявленська, Дж. Гілфорд, В. Дружинін, Т. Ембейл, В. Клименко, О. Лук, А. Маслоу,

О. Матюшкін, Я. Пономарьов, В. Роменець, П. Торренс, Дж. Хейс та ін.) та педагогічні (В. Андреев, Т. Баришева, І. Гриненко, О. Мороз, О. Потебня, Д. Треффінджер, К. Урбан, В. Фрицюк, Л. Шелестова, В. Мазін та ін.) наукові підходи. Аспекти музичної діяльності з дітьми дошкільного віку вивчалися І. Газіною, А. Гогоберідзе, О. Лобовою, С. Матвієнко, С. Науменко, Ю. Новгородською та ін. Різні чинники проблеми театралізованої діяльності дітей стали предметом дослідницького інтересу вчених (В. Ашіков, В. Букатов, Т. Доронова, А. Єршова, О. Лапіна, В. Логінова, Л. Нікольський, Ю. Рубіна, Н. Сорокіна та ін.). Незважаючи на значну кількість публікацій, проблема розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку через музично-театралізовану діяльність висвітлена в науковій літературі недостатньо.

Мета статті: дослідити можливості музично-театралізованої діяльності в аспекті розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У сучасному українському освітньому просторі неприйнятні такі чинники, як: копіювання, робота за шаблоном, готовою моделлю, правилом, алгоритмом або будь-яка імітація чи повторення, натомість вітається створення нового, інколи навіть на етапі лише ідеї. Проблема розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку стосується величезного спектру питань, що пов'язані з феноменом розвитку особистості. У новій редакції Базового компоненту дошкільної освіти [2] знаходимо види діяльності, в процесі яких здійснюється всебічний розвиток дітей. Якщо говорити про аспект розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку, то ми вбачаємо потенціал у музично-театралізованій діяльності.

Для більш детального розуміння досліджуваної проблеми актуалізується аналіз сутності ключових понять дослідження, зокрема таких як «творчість», «творчі здібності», «творчий потенціал» «музично-театралізована діяльність».

Відтак, наші розвідки дозволяють виокремити категорію «творчість» в Українському педагогічному словнику [3, с. 326], де її визначено продуктивною людською діяльністю, здатною породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення. Вагомим у контексті цього дослідження буде навести думку О. Антонової [1], яка розглядає «творчість» певною діяльністю, що породжує щось якісно нове, яке ніколи раніше не існувало. Розглядаючи означене поняття з точки зору психології, можемо цитувати вітчизняних психологів [4; 5 та ін.], які під «творчістю» вбачають процес створення чогось нового для конкретного суб'єкта.

Детермінуючи словосполучення «творчі здібності», як одну із віхів прояву творчості, ми звернулись до тлумачення його сутності науковцями (Г. Закалик, Ю. Терлецька, Н. Шувар, В. Павленко та ін.), які акцентують на індивідуальних особистісних якостях людини, що характеризують успішне виконання нею різноманітної творчої діяль-

ності [4] та визначають процесом, який передбачає творення нового, що, в свою чергу, може виявитися, як в перетворенні в свідомості й поведінці особистості, так завершені об'єкти діяльності, що вона продукує для користування іншими [7]. Проаналізувавши подані тлумачення, можемо дійти висновку, що творчі здібності – це здатність до творчого мислення та створення нових ідей, концепцій та продуктів. Це може включати здібності до мистецтва, музики, літератури, дизайну, розв'язання проблем тощо.

Одним із ключових нашого дослідження є поняття «творчий потенціал». Насамперед розглянемо сутність терміну «потенціал». Аналіз довідникових джерел [3; 9] засвідчив інтерпретацію означеного поняття як резерви, джерела, засоби, які є в наявності і можуть бути мобілізованими, приведеними в дію, використаними для досягнення конкретної мети, реалізації плану, вирішення будь-якої проблеми. В аспекті творчості, то потенціал передбачає наявність особистісних якостей, які забезпечують як розвиток особистості, так і створення нових суспільно значущих об'єктів духовної та матеріальної культури. Стосовно феномену «творчий потенціал», нам імпонує визначення, надане дослідниками В. Моляко, О. Музикою [5], які характеризують його сукупністю специфічних умінь, які спонукають до творчої діяльності і розглядають здатністю до самовираження, експериментування та інновацій у творчих процесах, що включає здібність до уяви, інтуїції, винахідливості та креативності.

Слідуючи окресленою нами логікою перейдемо до етимологічного розкриття смислового конструкту «музично-театралізована діяльність». Уважаємо, що поданий конструкт складається із двох категорій – «музична діяльність» і «театралізована діяльність». Аналіз наукових джерел [6; 8 та ін.] свідчить, що дослідники «музичну діяльність» трактують як процес, під час якого діти вчаться сприймати, розуміти та виконувати музику і може включає в себе спів, слухання музики, музично-ритмічну та музично-ігрову діяльність, гру на дитячих музичних інструментах (візуалізація образів музики та передача їх під час виконавської діяльності голосом, рухами, пластикою), що допомагають дітям розвивати різні навички та вміння. Визначення «театралізованої діяльності» характеризується науковцями процесом, у якому діти грають роль у театральній виставі або імітують різні професії або ситуації, використовуючи різні елементи театру, такі як костюми, макіяж, декорації та акторські навички. Враховуючи етимологію поданих категорій, нами встановлено, що в сукупності ми можемо розглядати «музично-театралізовану діяльність» видом мистецтва, який поєднує в собі музику та театральну дію. Цей вид діяльності може включати в себе виступи дітей, як артистів, які виконують музику та грають роль на сцені.

Аналіз теоретичних доробків [5; 6; 8 та ін.] дає нам підстави стверджувати, що музично-театралізована діяльність створює умови

для розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку. Слушним, на нашу думку, є визначення основних принципів, яких доречно дотримуватись у процесі розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку через музично-театралізовану діяльність:

- *принцип творчості (креативності)* (максимальна орієнтація на творчий початок, оволодіння дітьми дошкільного віку власного досвіду музично-театралізованої діяльності);
- *принцип підтримки дитячої ініціативи та самовираження* (діти мають право на власні ідеї та думки, і важливо, щоб їхні ідеї були підтримані і в музично-театралізованій діяльності);
- *принцип створення сприятливої атмосфери для творчості* (важливо, щоб діти почувалися в безпечному благополучному середовищі, яке стимулює їх творчість. Таке середовище можна створити за допомогою музично-театралізованої діяльності);
- *принцип розвитку уяви та творчого мислення* (важливо, щоб діти відчували свободу уяви та стимулювались до творчих висновків та рішень);
- *принцип підтримки позитивної самооцінки та розуміння власних можливостей* (важливо підтримувати дітей, щоб у них розвивалось позитивне ставлення до власної творчості та вірили у власні можливості);
- *принцип забезпечення можливостей для самостійного вираження та розвитку творчого потенціалу* (важливо, щоб діти мали доступ до різних мистецьких матеріалів, інструментів та технік, що дозволяє їм вільно експериментувати та виражати власні ідеї в процесі музично-театралізованої діяльності);
- *принцип цілісного уявлення про світ* (формування особистісного ставлення дітей до отриманих знань, вміння застосовувати їх у власній музично-театралізованій діяльності);
- *принцип варіативності* (розвиток у дітей варіативного мислення, тобто розуміння можливості різних варіантів вирішення завдань).

Нами встановлено, що основними видами музично-театралізованої діяльності дітей дошкільного віку в аспекті розвитку творчого потенціалу можуть бути:

1. Рольові ігри, де діти можуть уявляти себе в ролі різних персонажів, що допоможе їм розвивати уяву, творчість, мовленнєву культуру, а також навички спілкування та співпраці з іншими дітьми.
2. Музичні ігри та танці, під час яких діти вчаться рухатися під музику, у них розвивається моторика, координація рухів та покращується настрій та емоційне благополуччя.
3. Театралізовані ігри, в процесі яких діти виражають власні емоції та почуття через жести, міміку та висловлювання, що сприяє розвитку творчості та вмінню створювати власні інсценівки.

4. Музичні казки, де діти слухаючи казки вчатьс я реагувати на різні звуки, в них розвивається уява, творчість та вміння працювати в команді.

Важливу роль в аспекті розуміння музично-театралізованої діяльності відіграють функції, які вона виконує для розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку. Проаналізуємо їх детальніше та наведемо сутність в табл. 1.

Таблиця 1

**Функції музично-театралізованої діяльності
як засобу розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку**

Назва функції	Сутність
Розвиток творчого потенціалу	Діти під час музично-театралізованої діяльності мають можливість розкрити власний потенціал та уяву через створення власних ролей, костюмів, декорацій та взаємодію з іншими учасниками.
Розвиток комунікативних навичок	Учасники музично-театралізованого дійства навчаються слухати інших, взаємодіяти з партнерами на сцені та вести діалог з глядачами.
Розвиток емоційної сфери	Діти навчаються виражати власні почуття та емоції через рухи, жести та міміку.
Розвиток пам'яті та концентрації уваги	Діти запам'ятовують текст, вчатьс я розуміти логіку дії та зосереджуватися на виконанні своїх ролей.
Виховання дисциплінованості та відповідальності	Учасники музично-театралізованої діяльності вчатьс я дотримуватися розкладу репетицій, займатися самостійно та бути відповідальними за виконання власних обов'язків.
Сприяння соціалізації	Музично-театралізована діяльність надає можливість дітям зустрічатися з різними людьми, знайомитися з новими культурами та традиціями, розвивати толерантність та повагу до інших.
Підвищення самооцінки та впевненості	Участь у музично-театралізованій діяльності дає дітям можливість відчути себе важливими та потрібними, що сприяє підвищенню їхньої самооцінки та впевненості в собі.

Результати проведеного аналізу, презентованих у табл. 1 функцій музично-театралізованої діяльності, дозволяють констатувати, що для розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку необхідно забезпечити можливість для експериментування та дослідження, розвивати уяву, фантазію та моторику, а також стимулювати їхній інтерес до нових вражень і досліджень та вміння діяти, підкоряючись певному герою, перевтілюючись в нього, живучи його життям.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, зазначений вище матеріал дає можливість стверджувати, що музично-театралізована діяльність може бути ефективним допоміжним інструментом у розвитку дітей дошкільного віку в цілому та в розвитку їх творчого потенціалу зокрема. Така діяльність сприяє розвитку різноманітних навичок і вмінь,

таких як комунікація, творчість, емоційний розвиток, мовленнєва культура, моторика та координація рухів.

Перспективним напрямом для майбутніх наукових розвідок вбачаємо у дослідженні можливостей формування естетичних почуттів дітей дошкільного віку засобами музично-театралізованої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О.Є. Педагогічна креативність у структурі педагогічної обдарованості вчителя. *Нові технології навчання*: [наук.-метод. зб. Ін-ту інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки]. У 2-х ч. Київ-Вінниця, 2011. Вип. 69. Ч. 2. С. 11–17.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 206 с.
4. Закалик Г.М., Терлецька Ю.М., Шувар Н.М. Психологія розвитку та успіху особистості. Львів: Львівська політехніка, 2019. 488 с.
5. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень: колективна монографія / За ред. В. Моляко, О. Музики. Житомир: Рута, 2006. 320 с.
6. Нечай С.П. Музика розвиває, виховує, оздоровлює: навч.-метод. посібн. К.: Світлич, 2012. 144 с.
7. Павленко В.В. Розвиток креативності молодших школярів як педагогічна проблема. *Проблеми освіти*: наук.-метод. збірн. Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2015. Вип. 85. С. 152–158.
8. Романюк І.А. Музичне виховання. Організація роботи у дошкільному навчальному закладі: навчальний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 280 с.
9. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2005. 640 с.

Валерія Гамалій

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

ОПТИМАЛЬНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБОМ ЗАПИТАНЬ

Анотація: у статті розглядаються оптимальні умови застосування методу запитань для досягнення максимального ефекту в розвитку діалогічного мовлення молодших школярів на уроках української мови. Наведено приклади вправ і завдань, які спонукають молодших школярів до запитальної діяльності на задану тему.

Ключові слова: оптимальні умови, діалогічне мовлення, мовленнєва діяльність, взаємодія вчителя з учнями, комунікативні навички.

Постановка проблеми. Діалогічне мовлення є однією з найважливіших компетенцій, яку повинні опанувати молодші школярі на уроках української мови. Однак, згідно з дослідженнями, багато дітей мають проблеми з розвитком цієї компетенції. Часто, на уроках української мови викладачі концентруються на формальних аспектах мови, зокрема, на правописі та граматиці. Тому діти не мають достатньо можливостей для розвитку своїх комунікативних навичок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ряді досліджень було доведено, що діалогічне мовлення є необхідною складовою успішної комунікації. Крім того, методисти вказують на те, що використання запитань є ефективним засобом стимулювання діалогічного мовлення у молодших школярів.

У публікаціях таких авторів, як А.Баранова, Н.Башкирцева, І.Вільданова та інших, досліджуються ефективні методи та оптимальні умови, які певною мірою сприяють розвитку діалогічного мовлення молодших школярів. М.Лазарев, Л.Крившенко, А.Король, І.Проценко зосереджують увагу на тому, що запитання виступають основою розвитку діалогічного мовлення молодших школярів. В. Вихрущ, І. Вітковський, А. Дусавицький, Є. Задоя, О. Савченко В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші акцентують, що найефективніше діалогічне мовлення розвивається в процесі активної групової навчальної діяльності школярів. Л. Галагаєвська, Н. Голуб, І. Киричок, В. Мельничайко, О. Савченко, І. Тонконого, І. Яременко та інші переконливо доводять, що педагог має створювати оптимальні умови для розвитку діалогічного мовлення на уроках української мови в початкових класах [1].

Метою даної статті є розкриття сутності оптимальних умов, які сприяють розвитку діалогічного мовлення молодших школярів, умінь ставити запитання на задану тему на уроках української мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оптимальні умови розвитку діалогічного мовлення молодших школярів засобом запитань на уроках української мови наступні:

1. Створення сприятливої психологічної атмосфери на уроці

Для успішного розвитку діалогічного мовлення необхідно створювати атмосферу взаєморозуміння та довіри між учнями та викладачем. На уроці потрібно забезпечувати комфортні умови для розмови та взаємодії. Для цього важливо звертатися до учнів з увагою та повагою, а також підтримувати їх інтерес до теми [4].

2. Використання інтерактивних методів навчання для активної взаємодії з учнями

На уроках української мови необхідно використовувати різні методи та форми роботи, що сприяють активній взаємодії з учнями. Зокрема, можна використовувати рольові ігри, дискусії, брейн-ринги, ділові ігри, метод «акваріум», «сиетез думок», «симуляції» тощо. Це дає можливість учням вести діалог та вдосконалювати свої навички мовлення.

3. Розвиток власного мовлення

На уроках української мови важливо надавати учням можливість вдосконалювати своє власне мовлення. Це можна здійснювати за допомогою запитальної діяльності молодших школярів у процесі діалогової взаємодії у малих навчальних групах. Для ефективної взаємодії в групах, учитель має ставити завдання таким чином, щоб вони викликали в учнів цікавість та сприяли активній діалоговій взаємодії. За таких умов молодші школярі вчаться слухати і розуміти позицію співрозмовника, зокрема, уважно слухати запитання та відповіді. Для розвитку цієї навички можна використовувати різні вправи, що, зокрема, спонукатимуть учнів до запитальної діяльності. Наприклад.

Розповідь про себе». Учні по черзі розповідають про себе, свої хобі, уподобання, сім'ю, тварин і т.д. Інші учні можуть ставити запитання.

«Тематичний діалог». Діти отримують тему для діалогу в групі («Погода», «Їжа», «Улюблені книжки» і тощо) та шляхом постановки запитань ведуть між собою розмову.

«Рольова гра». Учні можуть грати різні ролі і вести діалог на певну тему, що потребує постановки запитань одне одному. Наприклад, можна грати роль продавця та покупця в магазині.

Застосування інтерактивних методів найефективніше сприяє розвитку діалогічного мовлення та вмінням ставити запитання на задану тему.

4. Забезпечення індивідуального підходу до кожного учня.

Кожен учень має свої індивідуальні особливості та потреби, тому на уроках української мови важливо забезпечувати індивідуальний підхід до кожного учня. Вчитель має уважно спостерігати за реакцією кожного учня на запитання та заохочувати учнів до постановки власних запитань, забезпечуючи таким чином необхідну підтримку та допомогу [2].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, розвиток діалогічного мовлення молодших школярів засобом запитань на уроках української мови є актуальною проблемою в сучасній освіті. Для успішного розвитку діалогічного мовлення необхідно створювати сприятливу психологічну атмосферу на уроці, використовувати методи роботи в малих групах взаємодії з учнями, розвивати власне мовлення та забезпечувати індивідуальний підхід до кожного учня.

Подальші дослідження у цій області можуть бути спрямовані на вивчення різних методів та прийомів, які можуть допомогти вчителям у підвищенні ефективності розвитку діалогічного мовлення молодших школярів. Також можуть проводитися дослідження, що порівнюватимуть ефективність використання різних методів на різних етапах навчання, а також дослідження, що визначатимуть вплив діалогічного

мовлення на розвиток інших мовних навичок учнів.

Крім того, можливими напрямками досліджень є вивчення взаємозв'язку розвитку діалогічного мовлення з розвитком мислення та критичного мислення учнів, а також дослідження ефективності використання інноваційних технологій у процесі розвитку діалогічного мовлення.

Усі ці дослідження допоможуть вчителям удосконалити свої методи та прийоми роботи з учнями на уроках української мови та забезпечити їхній успішний розвиток як мовців.

Отже, розвиток діалогічного мовлення молодших школярів на уроках української мови засобом запитань є важливим завданням для вчителів та має безпосередній вплив на розвиток мовленнєвої компетенції учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончарук Н. М. Формування діалогічного мовлення молодших школярів на уроках української мови *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: науковий журнал*, 2017. № 6 (70). С. 192-201.
2. Діалогічне мовлення молодших школярів на уроках української мови Т. Л. Калашнікова, Л. А. Березівська Молодий вчений, 2018. № 5 (57). С. 188–190.
3. Качковська І. А. Застосування технології діалогічного мовлення на уроках української мови в початковій школі *Науковий вісник Полісся*, 2015. Вип. 2 (6). С. 42–46.
4. Колеснікова Н. Є. Розвиток діалогічного мовлення молодших школярів на уроках української мови *Мова і культура*, 2016. № 21. С. 46–49.
5. Столяр В. І. Формування діалогічного мовлення молодших школярів на уроках української мови засобом запитань *Початкова освіта*, 2019. № 3. С. 22–27.

**Анжела Гнатенко,
Ольга Шаповалова**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

СУЧАСНИЙ СТАН ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СІМ'Ї

Анотація: у статті подано сучасний стан розвитку патріотичного виховання у взаємодії ЗДО і сім'ї. Проаналізовано чинні освітні програми дошкільної освіти та встановлено взаємозв'язок спрямування педагогів на означений процес.

Ключові слова: сучасний стан, патріотичне виховання, взаємодія, заклади дошкільної освіти, сім'я.

Постановка проблеми. Сьогодення спонукає нас до встановлення нових взаємин із родиною, близькими, ровесниками, соціумом. Патріотичне виховання стає на перше місце у розвитку всіх нас, а особливо дітей дошкільного віку. Сучасні зміни у житті дали відбиток подій, які відбуваються останнім часом, і вони безпосередньо вплинули

на відношення до Батьківщини, національних традицій, гордості за здобутки свого народу, прагнення захищати інтереси родини та Рідної неньки України. Саме тому любов до своїх близьких: родини, матері, батька, впровадження духовно-культурних традицій, які сформовано і є прояв патріотизму, незламності, честі, вихованості майбутнього покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні аспекти патріотичного виховання особистості різнобічно розкрито у працях (І. Беха, К. Журби, К. Чорної, І. Шкільної та ін.); виховання національно свідомого, патріотично зорієнтованого молодого покоління (Т. Василевської, К. Ващенко, І. Вільчинської, І. Дзюби). Проблемі патріотичного виховання присвячені праці (Н. Борисової, Л. Косинської, В. Майбороди, А. Солонської та ін.). На важливості співпраці батьків і вихователів закладів дошкільної освіти наголошували Ш. Амонашвілі, Я. Корчак та ін. Проте питання патріотичного виховання у взаємодії ЗДО і сім'ї потребує подальших наукових розробок.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан розвитку патріотичного виховання у взаємодії ЗДО і сім'ї.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб здійснити чи повною мірою реалізується співпраця ЗДО і сім'ї в ракурсі патріотичного виховання дітей, потрібно зробити аналіз нормативно-програмових документів дошкільної освіти. Зокрема, у новій редакції Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) провідною ідеєю сформульовано і передбачено участь батьків у розвитку компетентностей дитини, і особливо відзначено соціально-громадянську компетентність, яку визначають, як «здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини, готовності до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються у дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення спільного життя» [1, с. 16].

Оскільки освітні програми в першу чергу регламентуються програмами розвитку, ми вважаємо за доцільне проаналізувати співпрацю закладів дошкільної освіти із родинами у патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку, відповідно до чинних освітніх програм розвитку дітей дошкільного віку та встановити чи спрямовують вони педагогів на означений процес.

Відповідно до зазначеного проаналізуємо освітню програму «Українське дошкілля» [5], де подано освітню лінію «Народознавство», у котрій показниками компетентності дитини старшого дошкільного віку сформульовано наступні: «має уявлення про культурні традиції свого народу та регіону, підтримує родинно-побутові традиції спілкування; виявляє інтерес до історії свого краю, емоційно сприймає творчість народних умільців, цінує результати праці; інформований із історією України, її столиці, рідного міста (села), регіону; ознайомлений про

уявлення та національні особливості української оселі, національного одягу, національної іграшки, предметів побуту, оберегів; має уявлення про українську кухню; знання про українські народні ремесла, промисли, їх історичні витоки і сучасне використання; використовує фольклорні жанри (колядки, гаївки, щедрівки, народні ігри)». Спираючись, на вищезазначене, можемо дійти висновку, що ця програма торкається тільки певних аспектів означеного нами дослідження, зосереджуючи свою увагу здебільшого на основах народознавства, національних традиціях та обрядах, майже не беручи до уваги формування понять про національну символіку, культурно-ціннісні та морально-патріотичні основи особистості.

Розгляд освітньої програми «Дитина», у освітній лінії «Дитина в соціумі» виокремлено зміст педагогічної роботи у підрозділі «Україна – рідний край». Слід зазначити, що в дошкільному віці потрібно поглиблювати і активізувати уявлення дітей про рідний край, природні багатства країни, промисловість, якою славиться країна, відомі історичні особи та українці-сучасники, видатні пам'ятки країни. Розширити уявлення про державні символи країни: Державний Герб, Гімн, Прапор, ознайомити з їх назвами та символічним значенням, правилами поведінки і ставлення до державних символів. Розповідати про народні символи та рослини України. Давати основні уявлення про повноваження Президента України, ознайомити з портретом чинного Президента, його ім'ям. Знати інформацію про столицю України та інші міста країни, покращити знання про рідне місто (селище). Приділити увагу державним святкам: День Незалежності України, День захисників і захисниць України, коли вони відзначаються тощо. Сприяти формуванню любові до Батьківщини» [3].

Слід зауважити, що достатньо повно і обґрунтовано, з нашого погляду, характеризує парціальна програма дітей дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина» [6], яка дає можливість з'ясувати аспекти патріотичного виховання: «знає свою сім'ю, батьків, історію роду; бере участь у колективних заходах щодо поліпшення благоустрою дитячого садка; шанує історію своїх предків, пам'ятає дні народження, іменини батьків та інших членів сім'ї, виявляє знаки уваги й пошани до всіх членів сім'ї; знає власні права та обов'язки, усвідомлено дотримується їх у власному житті; розуміє призначення оберегів (батьківське та материнське благословення, рушник, вишиванка); на елементарному рівні знає та розповідає про давню історію України (військо, рукописні книги, храми, ремесла, культура, національний одяг, національна символіка, визначні діячі, гетьмани); знає та пишається перевагами й досягненнями як працівників закладу дошкільної освіти, так і вихованців; знає особливості тваринного та рослинного світу України; знає та дотримується особливостей культури української оселі, народного одягу, української кухні; знає та позитивно ставиться до

традиційних свят українського народу, бере активну участь у їх підготовці та проведенні; любить та грає в українські народні ігри; знає деякі особливості традицій найчисленніших національних меншин в Україні (євреї, білоруси, молдовани, болгари, греки, вірмени, роми); знає декілька жанрів української дитячої музики, називає композиторів, які пишуть музику для дітей; бере участь у виконанні репертуару української дитячої музики».

Щодо Комплексної програми розвитку, виховання і навчання дітей дошкільного віку «Соняшник» [4] зазначимо, що змістовий компонент програми спрямовано на формування уявлень про народознавчі традиції, толерантне ставлення до представників інших національностей. Але все ж програмою більше пропонується виховання турботливого ставлення до всіх і всього, не акцентуючи увагу на патріотичному аспекті.

Беручи до уваги освітню програму розвитку «Впевнений старт для дітей старшого дошкільного віку» [2], зазначаємо, що вона передбачає формування емоційно-ціннісного відношення до навколишнього світу і до себе як до його частини; виявляє позитивне ставлення до світу, себе та інших. Спираючись на вищезазначене, можемо дійти висновку, що ця програма не торкається аспектів патріотичного виховання дітей дошкільного віку.

Таким чином, здійснивши аналіз освітніх програм розвитку дітей дошкільного віку можемо зауважити, що всі вони відносною мірою мають відношення до патріотичного виховання, проте не надають особливого значення у безпосередньому ставленні до себе, до ровесників, як патріота нашої держави. Розкриваючи сучасний стан розвитку патріотичного виховання, доцільним вважаємо зосереджувати увагу саме на співпраці закладів дошкільної освіти і сім'ї, тому що це спільний процес, який повинен існувати у зв'язку з освітнім процесом. Отже, вплив закладу дошкільної освіти на розвиток педагогічної культури батьків буде ефективнішим, якщо відповідатиме наступним критеріям, які подано у табл.1.1:

Таблиця 1.1.

Критерії педагогічної культури батьків

№	Критерії	Характеристика
1.	Спрямованість і адресованість	Даючи конкретні поради, рекомендації, педагоги повинні знати особливості конкретних сімей. Нерідко батьки самі звертаються до вихователів за педагогічними порадами, конкретними питаннями щодо власної дитини.
2.	Оперативний зворотний зв'язок	Робота педагога з батьками має вибудовуватися на основі живого діалогу, в процесі якого він з'ясовує рівень сформованості педагогічних знань і навичок.

3.	Індивідуалізація педагогічного впливу	Працюючи з батьками, вихователь допомагає їм використовувати педагогічні знання не як абстрактні істини, а як керівництво до практичних виховних дій, спрямованих на конкретну дитину.
----	---------------------------------------	--

Якщо розглянути процес співпраці ЗДО і сім'ї, то констатуємо його як спрямування активного включення батьків і освітній процес і дозвілєву діяльність. Саме в цій взаємодії патріотичне виховання носить більш чуттєвий характер, оскільки патріотизм – одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури [7].

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, результати проведеного нами дослідження показали, що сучасний стан розвитку патріотичного виховання у взаємодії ЗДО і сім'ї залежить від: стратегічного напрямку нашої країни, і сьогодення вказує на необхідності зводити взаємодію дитячого садочка і батьків, в якій повинні бути враховані всі елементи співпраці, її реальності, перспективи і можливості у вихованні майбутніх патріотів нашої країни.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язуємо з дослідженням педагогічних умов взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї у патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilnaosvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Впевнений старт. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку / О.О. Андрієтти, О.П. Голубович, О.П. Долинна, Т.В. Дяченко. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 104 с.
3. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. В. О. Огнев'юк ; авт. кол. Г. В. Беленька, О. Л. Богініч [та ін.]; МОН України, К. Київ. у-т ім. Б. Грінченка, 2020. 34 с.
4. Комплексна програма розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку «Соняшник» / Л. В. Калуська. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 144 с.
2. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля»: О.І. Білан; за заг. ред. О.В. Низковської. 2017. 256 с.
3. Парціальна програма дітей дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина»/наук. кер. О. Каплуновська. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 72 с.
4. Поніманська, Т.І. Дошкільна педагогіка. Київ: ВЦ «Академія». 2018. 408с.

ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК МЕТОД ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Анотація. У статті визначено сутність поняття «креативність»; схарактеризовано особливості формування креативності у молодших школярів за допомогою дидактичної гри.

Ключові слова: творчість, творча особистість, креативність, молодший шкільний вік, дидактична гра.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство, яке стрімко розвивається, потребує від людини розв'язання нею нестандартних, творчих завдань. Тому актуальною постає проблема формування у людини креативності. Не випадково серед рис і чеснот, визнаних пріоритетними в багатьох країнах світу, названо креативність як запоруку творчості [1, с. 56]. Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що саме ця якість особистості, передбачена змістом освіти та визначена Концепцією Нової української школи, є часто недостатньо розвиненою в учнів початкової школи, що зумовлює потребу вдосконалення процесу формування креативності в умовах освітнього процесу, зокрема у початковій школі. Особливий потенціал у формуванні креативності молодших школярів, як засвідчує аналіз педагогічної практики, має дидактична гра.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До визначення сутності та змісту поняття «креативність» звертались О. Є. Антонова, Л. С. Виготський, Дж. Гілфорд, І. М. Станіславчук. На взаємозв'язку понять «творчість» та «креативність» наголошували А. М. Данилова, В. О. Моляко, С. О. Сисоєва. Особливості формування творчості учнів початкової школи досліджували В. О. Сухомлинський, І. М. Дичківська, В. В. Павленко та ін. Окремі аспекти застосування дидактичної гри у процесі творчої діяльності молодших школярів висвітлювали у своїх працях О. В. Лесіна, Н. О. Ніконенко, В. П. Телячук та ін. Недостатньо розкритими залишаються питання, що стосуються формування креативності учня початкової школи та застосування в цьому процесі дидактичної гри та ігрових технологій.

Метою статті є визначити деякі особливості формування креативності учня в умовах початкової школи засобами дидактичної гри.

Виклад основного матеріалу. Аналіз досліджень більшості вчених свідчить, що початкова школа є важливим етапом у формуванні креативності та становленні творчої особистості. Зокрема, психологи Л. С. Виготський, О. М. Матюшкін наголошують, що саме молодший шкільний вік є найбільш сприятливим періодом для формування креативності людини, набуття нею інтелектуальних, комунікативних

навичок, для розвитку системи пізнавальних процесів, які забезпечують творчу діяльність учня. Саме в цей період у дітей виявляються вміння фантазувати, критично оцінювати діяльність, творчо мислити, що вможливають виконання школярами творчих завдань.

Слід зазначити, що креативність досить тісно пов'язана з проявом творчості дитини. Творчість виступає базовою потребою учня початкової школи, без задоволення якої дітям стає складно здобувати знання. З цього приводу В. О. Сухомлинський зазначає, що «творчість є щаблинкою самостійного мислення, на якій дитина пізнає радість власної думки, переживає моральну гідність творця» [4, с. 434].

Поняття креативності науковцями розглядається з різних позицій. Більшість вчених наголошує, що рису креативності варто розглядати здебільшого як складову процесу творчості. Зокрема, І. М. Станіславчук зазначає: «Креативність – досить стійка особливість людини, яка проявляється у творчій обдарованості, схильності до творчості. Креативність – це прояви оригінальності, вміння творити, здійснювати винаходи та вносити новизну в навколишній світ» [3, с. 35].

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу ми помітили, що креативність дослідники здебільшого визначають як якість творчої особистості, що базується на розвитку вищих психічних функцій, коли творчість виступає передусім автоматизованою навичкою, що має місце в усіх видах діяльності людини. С. О. Сисоєва розглядає креативність як фундаментальну основу творчої особистості та творчої діяльності, «детермінантою якої виступає творча активність індивіда» [2, с. 25].

Ефективність формування креативності молодших школярів в умовах Нової української школи може бути значно підвищена завдяки створенню творчого освітнього середовища та застосуванню дидактичної гри в процесі формування креативності учня початкової школи. В залежності від дидактичних завдань, які педагог прагне вирішити в результаті організації ігрової діяльності, вирізняють такі функції ігор: дидактичні (для розширення світогляду, пізнавальної діяльності та формування певних умінь і навичок, необхідних для практичної діяльності); виховні (виховання самостійності, вольових якостей, моральних, естетичних, світоглядних установок, комунікабельності й товариськості); розвивальні (розвиток уваги, мовлення, мислення, пам'яті, уяви, фантазії, емпатії, рефлексії, уміння порівнювати, зіставляти, знаходити аналогії, правильне рішення); соціальні (залучення до цінностей суспільства; навчання спілкуванню; адаптація до умов середовища; стресовий контроль, самоконтроль; психотерапія). Дидактична гра допомагає вчителю стимулювати розумову та творчу активність дітей, мотивувати дітей до висловлення будь-яких думок, що є однією з умов формування креативності.

Аналіз сучасної педагогічної практики виявив залежність якості організації творчої діяльності учнів від успішності застосування ігрових технологій, зокрема дидактичних ігор. Учителі початкових класів Т. Л. Абрамюк, Р. В. Богайчук, Н. О. Ніконенко, Л. В. Сидорук наголошують на важливості використання дидактичної гри для формування творчої діяльності учнів молодшого шкільного віку. На своїх уроках з метою стимулювання творчої активності учнів вони використовують і такі інтерактивні технології, які є формами дидактичної гри: «Мікрофон», робота в парах, «Діаграма Венна», «Метод-прес», «Спільний проект», «Мозковий штурм», «Асоціативний куц», «Дерево рішень», «Незакінчене речення» тощо.

Формування креативності у дітей молодшого шкільного віку, як засвідчує аналіз наукової літератури, передбачає передусім на основі збагачення життєвого досвіду розвиток уяви та творчого мислення. Цьому сприяють різноманітні дидактичні ігри, спрямовані на розвиток фантазії, такі як складання цікавих історій, розповіді від імені героїв або персонажів тощо. Можна запропонувати учням й ігри-подорожі, ігри-вистави, ігри-екскурсії, які допоможуть не лише розвивати їхню креативність, а й зробити будь-який урок цікавим. При підборі ігор важливо враховувати, що вони мають сприяти розвитку творчого мислення, створювати проблемні ситуації, забезпечувати умови для диференційованого навчання.

З метою уточнення умов та перевірки ефективності використання дидактичної гри в процесі формування креативності молодшого школяра нами під час виробничої практики у Комунальному закладі загальної середньої освіти – гімназії №8 Жовтоводської міської ради Дніпропетровської області було організовано педагогічний експеримент. Серед запропонованих учням дидактичних ігор пізнавальною для них стала гра «Шифрувальники», де вони мали змогу зашифрувати звичайні предмети так, щоб інші діти могли про них здогадатися. Ця гра дозволила розширити життєвий досвід учнів, розвинути їхню фантазію та уяву, адже діти мали придумати предмету цікаву назву. Гра «Що потім» дала можливість школярам не тільки проаналізувати сюжетну картину, а й вигадати, що могло статися на картині потім, що художник не зміг зобразити на полотні. Привабливою для учнів стала гра «Склади розповідь». Діти за допомогою двох підібраних слів та інших випадкових складали розповідь про маму. Хоча слова для розповіді в усіх були однакові, але учні мали змогу виявити свою творчу індивідуальність та створили неймовірні, не схожі одна на одну розповіді про маму.

Аналіз спостережень за поведінкою учнів під час експериментального дослідження проблеми дає змогу стверджувати, що дидактична гра дозволяє ненав'язливо розвивати творчі здібності та сприяти формуванню креативності у дітей молодшого шкільного віку. Органі-

зувати дидактичну гру, спрямовану на формування креативності у дітей молодшого шкільного віку, важливо з врахуванням певної етапності. Основною відмінністю проведення такої дидактичної гри є те, що повністю передбачити процес проведення гри майже неможливо, бо учні виявляють в ній свою творчу активність. Практична цінність дидактичної гри в процесі формування креативності полягає в тому, що в процесі ігрової діяльності учні опановують навички творчо мислити, активно допомагати один одному, вільно висловлювати свою думку тощо.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, дидактична гра може виступати ефективним засобом формування креативності молодшого школяра, якщо сприяє розвитку різних психічних процесів, розширенню кругозору учнів, їхніх пізнавальних здібностей, мовлення, взаємодії з однолітками і дорослими, формуванню вмінь і навичок навчальної діяльності, допомагає дитині опановувати вміннями аналізувати, порівнювати, узагальнювати тощо.

Перспективу вивчення проблеми ми вбачаємо у вивченні зарубіжного досвіду організації процесу формування творчої особистості молодшого школяра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. Kyiv : TOB «Vydavnyчий dim «Plejady», 2017. 206 s.
2. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня: монографія. Київ: Поліграфкнига, 1996. 406 с.
3. Станіславчук І. М. Розвиток креативного мислення учнів початкових класів через використання творчих завдань: навчально-методичний посібник. Вінниця, 2017. 41 с.
4. Сухомлинський В. О. Вчити вчитися. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Т. 5.* Київ :Радянська школа, 1976. С. 426-436.

Ірина Горват

*Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка*

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація. У статті розглянуто особливості формування творчого мислення у дітей молодшого шкільного віку в освітньому процесі початкової школи засобами образотворчого мистецтва.

Ключові слова: естетичне виховання, початкова освіта, творче мислення, молодші школярі, образотворче мистецтво.

Постановка проблеми. У педагогічній науці формування творчого мислення людини вважається однією з найактуальніших проблем сьогодення. І це не випадково. Актуальність проблеми дослідження для педагогічної теорії і практики на сучасному етапі розвитку освіти

полягає у тому, що зараз відбувається переосмислення цінності знань, оскільки сучасному суспільству необхідні творчі люди, здатні самостійно орієнтуватися у стрімкому потоці науково-технічної інформації, які вміють творчо мислити та відстоювати свою позицію. Саме тому пріоритетним напрямом роботи як загальноосвітніх, так і позашкільних закладів для дітей молодшого шкільного віку є особистісний розвиток, який пов'язаний з формуванням творчого потенціалу, розвитку творчого мислення засобами різних видів мистецтва, зокрема й образотворчого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На важливості розумового розвитку особистості наголошували П. Я. Гальперін, Ю. М. Кулюткін, І. Я. Лернер, О. М. Матюшкін, В. Ф. Паламарчук, інші науковці. Значення уяви для становлення творчого мислення дитини висвітлене в роботах М. Я. Антонєць, Н. Г. Ашаренкової, В. В. Клименка, В. Б. Синякова.

Педагогічний потенціал образотворчого мистецтва у формуванні творчого мислення учня виявляли Л. С. Виготський, Л. М. Калініченко, В. О. Моляко та ін.. Питання вдосконалення творчого мислення молодших школярів засобами образотворчого мистецтва не знайшли належного висвітлення в науковій літературі.

Мета статті полягає у виявленні окремих особливостей формування творчого мислення у дітей молодшого шкільного віку в освітньому процесі початкової школи засобами образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. У психології мислення розглядається як багатоаспектна структура, складова інтелекту людини. В. О. Моляко визначає творче мислення як безпосереднє бачення зв'язків у предметі, що вивчається, в результаті якого виникає предметна реальність або ж суб'єктивно нове знання [3, с. 188]. Не випадково здатність до критичного, творчого мислення автори Концепції Нової української школи відносять до наскрізних умінь, які мають формуватися в учнів початкової школи.

Дійовим напрямом формування творчого мислення, на думку В. О. Моляко, є навчання дитини бачити прекрасне. Ця думка втілювалась у життя в початковій школі ще В. О. Сухомлинським, який запоруку майбутньої творчості дитини бачив у її вмінні «цінувати красу в природі, суспільстві та людських стосунках» [4, с. 278]. Особлива цінність образотворчого мистецтва для вирішення цього завдання зумовлена значним його потенціалом у розвитку емоційно-чуттєвої сфери, у навчанні молодших школярів сприймати, аналізувати, відображати побачене, творчо мислити.

Образотворче мистецтво, як зазначають О. В. Знобей, В. С. Кузін, має власне естетичне поле. Лінії, крапки, плями, колір, колорит виступають виразними засобами художньої мови образотворчого мистецтва, які пронизані за своєю сутністю естетичним змістом і є зображально-виразними засобами передачі дійсності в художній

творчості, а процес зображення, як правило, викликає у особистості захоплення красою предмета, радість за допомогою художніх матеріалів передати своє ставлення, свої почуття іншим.

Сучасні вчителі початкових класів розвивають ці ідеї. Так, Г. Ю. Шудрак, учителька початкових класів Чугуївської ЗОШ І–ІІІ ст. Чугуївського району Харківської області, пропонує цікаві ігри та вправи для розвитку творчих здібностей учнів на уроках образотворчого мистецтва. Наприклад, у грі «Кольорові асоціації» учителька демонструє і називає колір, а учні озвучують власні асоціації, пов'язані з ним. Відповіді учнів на червоний колір можуть бути такими: помідор; «валентинка»; сором. Після гри вчителька повідомляє висновки психологів щодо емоційної наповненості кольорів. У грі «Впізнай рослину» Г. Ю. Шудрак пропонує учням рослини, листочки, що відповідають темі «Осінній букет». Учителька називає дерево, а учні повинні показати листочок із цього дерева [5, с. 16].

І. І. Бондаренко, учителька загальноосвітньої школи І–ІІІ ст. № 6 м. Харкова, для розвитку творчих здібностей учнів розробила серію конкурсних завдань. Наприклад, на уроці з теми «Будинок казкового героя» учителька пропонує групам учнів однакові набори частин споруд та архітектурних деталей із картону. Вона повідомляє професію або вид діяльності казкового героя. Завдання учнів: 1) змодельовати будинок із запропонованих частин; 2) приклеїти частини на аркуш, оздобити будинок придуманими або домальованими деталями, так щоб він відповідав характеру та професії казкового мешканця; 3) підготувати усний захист проєкту [2, с. 15].

Нестандартну форму роботи для естетичного розвитку молодших школярів розробила Н. В. Аргат, учителька початкових класів ЗОШ І–ІІІ ступенів міста Світловодськ Олександрійського району Кіровоградської області. У ході організації уявної експедиції учнівські групи отримують маршрути експедиції та матеріали для опрацювання. Наприклад, у ході вивчення теми «Походження мистецтва» школярі отримують для експедиції до печери Альтаміра (північ Іспанії) такі матеріали: фото наскальних зображень, матеріали енциклопедій та підручників з мистецтва та історії, статті, карти місць розташування печер. Останнє завдання експедиції сприяє створенню проблемної ситуації, у ході вирішення якої учні виявляють свою здатність творчо мислити [1, с. 14–16].

Вивчення досвіду роботи вчителя початкових класів Новоукраїнського ліцею № 4 Новоукраїнського району Кіровоградської області Н. І. Гриценко дав змогу виявити методи та прийоми роботи на уроках образотворчого мистецтва, що сприяють розвитку творчого мислення учнів. Привабливими для молодших школярів виявилися: гра «Ляльковий театр», під час якої учні мали змогу спостерігати захоплюючий процес створення казкової іграшки; виконання завдань з виготовлення

подарунків для батьків і друзів, експонатів для шкільної виставки; складання сюжетного оповідання за конкретною картинкою тощо.

Аналіз теоретичних та практичних аспектів проблеми, їх зіставлення дали змогу сформулювати деякі особливості ефективної організації процесу формування творчого мислення молодших школярів засобами образотворчого мистецтва:

- 1) вчити молодших школярів розуміти мову образотворчого мистецтва, тобто виразні засоби, які застосовує художник для втілення творчого задуму;
- 2) заохочувати дітей до творчості різноманітними ігровими моментами, пропонувати їх на уроках та під час різних форм позакласної роботи;
- 3) практикувати моделювання творчих ситуацій співпраці з учнями, використовувати якісно нові прийоми образотворчої діяльності, що сприяють і розвитку мислення;
- 4) диференціювати навчання і виховання, залучати учнів до виконання групових та колективних творчих завдань, які передбачають спільне планування роботи, обговорення та вибір способів творення, взаємоконтроль і самооцінку;
- 5) забезпечувати творчу атмосферу в класі, щоб діти виконували різноманітні творчі завдання, виражаючи своє відношення до того, що створили вони та інші учні, піклуватись про формування в учнів емоційного інтелекту;
- 6) урізноманітнювати умови, в яких протікає образотворча діяльність, зміст, форми, методи і прийоми роботи з дітьми, а також матеріали, з якими діти взаємодіють, з метою підвищення образотворчої грамотності та розвитку розумових здібностей учнів, удосконалення їхнього творчого мислення.

Висновок та перспективи подальшого дослідження. Отже, формування творчого мислення учнів є важливим завданням початкової школи, що відповідає основним положенням Концепції Нової української школи. Одним з дійових засобів вирішення цього завдання в початковій школі виступає образотворче мистецтво як особливо привабливий вид мистецтва для дітей молодшого шкільного віку. Аналіз та зіставлення теоретичних положень проблеми й досвіду практичного розв'язання окремих аспектів проблеми сучасними вчителями початкових класів дали змогу виявити деякі особливості організації процесу формування творчого мислення молодших школярів, які варто враховувати у ході формулювання умов ефективного формування зазначеного виду мислення в учнів початкової школи.

Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у з'ясуванні особливостей використання різних видів образотворчого мистецтва в процесі формування творчих якостей особистості у дітей молодшого шкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аргат Н. В. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках образотворчого мистецтва як засіб формування творчої особистості. *Початкова освіта*. 2019. № 28. С. 14–16.
2. Бондаренко І. І. Розвиток творчих здібностей учнів у рамках нового Держстандарту. *Початкова освіта*. 2021. № 20. С. 15.
3. Моляко В. А. Творча конструкторологія : навчальний посібник. Київ : Освіта України, 2007. 388 с.
4. Сухомлинський В. О. Елементи творчості в діяльності молодших школярів. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т.. Т. 1*. Київ : Радянська школа, 1977. С. 278–279.
5. Шудрак Г. Ю. Формування творчої компетентності на уроках літературного читання. *Початкове навчання та виховання*. 2020. № 18. С. 16.

**Катерина Горенко,
Євдокія Харькова**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

СУЧАСНИЙ СТАН СФОРМОВАНOSTІ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: Доведено, що економічна компетенція – це сукупність теоретичних знань та практичних навичок, ставлень та ціннісних орієнтацій господарської діяльності. Розглянуто структуру економічної компетенції. Встановлено, що важливою вимогою ефективності формування економічної компетенції старших дошкільників є створення продуманої системи діяльності у напрямі економічного виховання.

Ключові слова: економічна компетенція; базові економічні поняття; базові економічні категорії; економічні відносини; економічна діяльність.

Постановка проблеми. Роль дитини як споживача у сучасному суспільстві є очевидна. Однак виконання цієї функції є неусвідомлюваною дитиною, тому потрібно звертати увагу на економічне виховання дітей старшого дошкільного віку. З цією метою у закладі дошкільної освіти варто організовувати різні форми організації роботи, метою яких був би розвиток економічної компетенції дітей старшого дошкільного віку, формування споживчих поглядів, а також свідомого ставлення до користування можливостями, які у них виникають. Тому одним з найважливіших елементів розвитку економічної компетенції є формування поглядів споживача. Бути споживачем – це: бути креативним, мати потреби, не боятися ризиків, уміти уникати небезпек, бути інноваційним, вміти співпрацювати в колективі, бути добрим лідером. Відтак бути споживачем – це поратися з щоденними професійними та особистими ситуаціями, приймати виклики, бути відважним і впевненим у собі, а також налагоджувати добрі взаємини з іншими людьми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування економічної компетенції у дітей старшого дошкільного віку є

досить складною та багатоаспектною, тому над її розв'язанням працювало чимало психологів, філософів, вітчизняних та зарубіжних педагогів, зокрема: Н. Грама, Л. Дрозденко, Н. Дудник, Г. Григоренко, Р. Жадан, С. Єроніна, А. Іванова, Н. Смелянська, Л. Фесюкова, О. Черешнюк, А. Шатова, Н. Шевчук та ін.

Мета статті. Дослідити сучасний стан сформованості економічної компетенції дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дошкільники виявляють значну зацікавленість світом природи, техніки і науки. Виражаючи зацікавленість і охоче розв'язуючи нові завдання, дошкільники опановують нові знання та вміння, що торкаються пізнання світу природи, техніки і найближчого оточення. Однак варто також розширювати знання дітей щодо функціонування в сучасному світі, який просякнутий такими явищами як реклама і споживацький спосіб життя.

Н. Грама [4] під економічною компетентністю розуміє обізнаність дитини з елементарними економічними поняттями, сформованість у неї економічних знань ціннісного, вартісного, раціонального та споживчого змісту, а також розвиненість елементарних умінь та навичок економічної діяльності.

На основі наведеного визначення поняття «економічна компетенція» нами було розроблено критерії та рівні розвитку економічної компетенції старших дошкільників.

Критеріями розвитку економічної компетенції вважаємо: знання сутності базових економічних понять; зацікавлення потребами своєї сім'ї, праці дорослих, явищами сучасного соціуму; реалізацію набутих економічних знань у практичній діяльності. Відтак охарактеризуємо рівні розвитку економічної компетенції старших дошкільників:

Низький рівень (1 бал). Дитина не може пояснити сутність базових економічних категорій («гроші», «покупка», «ціна», «бюджет» тощо), у неї відсутнє зацікавлення потребами своєї сім'ї, праці батьків, явищами навколишнього світу; присутні помилкові уявлення в галузі економіки, у практичній діяльності та грі не виявляються економічні уміння та навички.

Середній рівень (2 бали). Дитина не завжди може пояснити сутність базових економічних понять, у неї відсутнє постійне зацікавлення потребами сім'ї, працею дорослих; наявні економічні знання неповні та не завжди проявляються у практичній діяльності, грі.

Високий рівень (3 бали). Дитина здатна пояснити сутність базових економічних понять, виявляє зацікавлення до праці батьків. Бере активну участь в діяльності дорослих, ставить запитання економічного характеру та намагається шукати на них відповідь, усвідомлено ставиться до виконання трудових дій своєчасно та ретельно виконує доручення.

Нами було проведено діагностику актуального стану сформованості економічної компетенції дітей старшого дошкільного віку. У дослідженні взяли участь 18 дітей старшого дошкільного віку – вихованців закладу дошкільної освіти №2 «Ромашка» м. Шостка Сумської області.

Рівень знань сутності економічних категорій та зацікавлення економічними проблемами сім'ї діагностувалися з допомогою діагностичної методики А. Шатової [7]. Натомість реалізація здобутих економічних знань у практичній діяльності була продіагностована з допомогою методу спостереження.

Проаналізуємо відповіді старших дошкільників на поставлені їм запитання. На запитання «Що таке гроші?» 12 дітей відповіли, що це «папірці, за які можна щось купити», 1 дитина вважає, що це «цінні папірці», 1 дитина сказала, що це «золото» і 4 опитаних дітей не змогли дати відповідь на це запитання. Отримані відповіді засвідчили, що загалом діти мають правильне уявлення про те, що таке «гроші», усвідомлюючи, що гроші є засобом оплати товарів і послуг. Відтак 12 дітей отримали по 3 бали, 2 дітей – 2 бали і 4 дітей – по 1 балу.

На запитання «Що таке покупка?» було отримано такі відповіді: 14 дітей зазначили, що «це коли щось купуєш», а решта дітей не змогли дати відповідь на це запитання. Аналіз відповідей дітей на це запитання, було зроблено висновок про неповні уявлення дітей про це економічне поняття. Тому 14 дітей отримали по 2 бали, а решта дітей, які не оперують цим поняттям і не розуміють його смисл, отримали по 1 балу.

Наступне питання звучало так: «Що таке ціна?». 6 дітей зазначили, що це те «скільки грошей треба заплатити» або ж це те «скільки коштує покупка», 4 дітей вказали, що це цінник, а 8 опитаних взагалі не змогли пояснити це поняття. Таким чином 6 дітей отримали по 3 бали, 4 дітей – 2, а восьмеро дітей – 1 бал. Дітям було також поставлене питання «Що таке скарбничка?». Відповідь усіх дітей була неповною та оціненою у 2 бали. Загалом у різному формулюванні діти зазначили, що це річ, в якій зберігаються гроші.

На запитання «Чи є у тебе скарбничка?» 3 дітей відповіли позитивно, зазначивши, що кидають у неї монетки (3 бали), ще 7 дітей відповіли, що скарбничку мають, але користуються нею винятково як іграшкою (2 бали), решта дітей скарбнички не мають (1 бал).

Наступне питання: «Як витрачають гроші в твоїй сім'ї?» було складним для дітей. 8 дітей зазначили, що гроші витрачають батьки, а решта дітей взагалі не змогли нічого відповісти. Тому всі відповіді були оцінені одним балом. Реклама є звичним явищем у житті дітей, тому наступне питання було таким: «Що таке реклама?». 12 дітей стверджують, що «реклама – це те, що показують по телевізору», інші діти дали такі відповіді: «де рекламується щось», «де продається щось»,

«це мультик» тощо. Відтак всі відповіді було оцінено у 2 бали, адже вони наближено давали відповідь на поставлене питання.

Наступний блок розпочинався питанням «Які професії ти знаєш?». Серед відповідей дітей були такі: «лікар», «вихователь», «медсестра», «поліцейський», «ветеринар», «бухгалтер», «будівельник» тощо. При цьому семеро дітей назвали більше, ніж три професії (3 бали), шестеро дітей 36 назвали 2 – 3 професії (2 бали), решта дітей назвали одну або ж назвали 2 – 3 професії (2 бали), решта дітей назвали одну або ж не назвали жодної професії (1 бал).

Логічно наступне питання було таким: «Де працюють твої батьки?». 4 дітей дали відповідь: «на роботі», 6 дітей назвали місце роботи батьків («в поліції», «у магазині», «в лікарні» тощо), 7 дітей не назвали місця роботи батьків, а одна дитина зазначила, що її батьки не працюють. Відтак відповіді дітей були оцінені в такий спосіб: 12 дітей отримали 1 бал, 4 дітей отримали 2 бали (вони назвали місце роботи одного з батьків), решта дітей, які назвали місце роботи обидвох батьків отримали по 3 бали.

На наступне запитання «Що твої батьки роблять на роботі?» двоє дітей відповіли «заробляють гроші», десятеро дітей дали різні відповіді, серед яких: «возить людей», «продає», «будує будинки», «лікує людей» тощо, шестеро дітей не відповіли на це запитання. Відповіді дітей були оцінені так: 3 бали не отримала жодна дитина, адже нікому не вдалося назвати вид діяльності обидвох батьків. 11 осіб правильно назвали виді діяльності одного з батьків і отримали по 2 бали. 1 бал отримали 7 дітей, які не дали відповіді на запитання, або ж відповіли: «нічого не роблять».

На наступне запитання «Для чого батьки працюють?» п'ятеро опитаних дітей відповіли «щоб заробити гроші», 2 дітей вказали «щоб щось купити», 2 дітей відповіли: «щоб мати можливість відпочивати», 8 дітей не дали відповіді на запитання. У результаті діти, які не надали відповіді на запитання отримали по 1 балу. Семеро дітей, які пов'язують роботу із зароблянням грошей, отримали по 3 бали. Решта дітей (3 особи) отримали по 2 бали. Дітям було запропоновано відповісти на питання «Ким ти хочеш стати, коли виростеш? Чому тобі подобається саме ця професія». П'ятеро дітей відповіли, що хочуть стати вихователями і троє з них пояснили чому; 4 опитаних хочуть стати поліцейськими, з них двоє пояснили мотиви свого вибору; по одній дитині хочуть стати «артистом», «будівельником», «кухарем», «водієм», «лікарем». Четверо дітей не обрали професію. Відповідно відповіді були оцінені так: п'ятеро дітей, які назвали професію і мотиви її вибору отримали по 3 бали; дев'ятеро дітей, які лише назвали професію, отримали по 2 бали; відповіді решти дітей оцінені 1 балом. Останнє запитання було сформульоване так: «Якщо б у тебе було 100 гривень, що ти б придбав за них?». 14 опитаних дітей купили б собі іграшку, ще

по одній дитині вказали: «куплю квартиру», «куплю татові мотоцикл», «куплю мамі квіти», «куплю справжнє авто».

Відповіді на це запитання оцінювалися за двома критеріями: зіставлялася ціна товару з виділеною сумою, а також його соціальна значущість. За відповідь про купівлю іграшки та квітів діти отримали по 2 бали, відповіді решти дітей були оцінені 1 балом.

Було також проведене спостереження за поведінкою дітей. Зокрема, зверталася увага на ретельність виконання повсякденних доручень, дії дитини при організації і проведенні гри в магазин та інших дидактичних ігор на економічну тематику. Відтак 2 дітей отримали по 3 бали, 8 дітей – 2 бали, решта – по 1 балу. Отримані дані дозволили розділити дітей на три рівні сформованості економічної компетенції.

Високий рівень виявився притаманним 1 (5,56%) дитині, середній – 7 (38,88%), низький – 10 дітям (55,56%). Відтак можна констатувати, що уявлення про економіку 55,56% дітей є неповними, неточними, поверховими, розрізненими. Дітям було складно пояснювати сутність економічних понять, у них відсутній інтерес до потреб сім'ї, праці батьків, у мовленні вони не вживали економічні терміни. Їм не притаманна ретельність виконання повсякденних доручень, а також дій при організації і проведенні ігор на економічну тематику. Неповні уявлення про економічні поняття мають 38,88% дітей. Вони не завжди можуть пояснити сутність цих понять, для них характерний ситуативний інтерес до потреб своєї сім'ї та праці батьків. Їхні знання є неповними та поверховими.

У виконанні повсякденних доручень та дій в іграх на економічну тематику ситуативно виявляють ретельність, однак іноді їм важко виявляти сумлінність. Натомість для 5,56% дітей характерне розуміння економічних понять, які вони вживають у власному мовленні. Дошкільники цікавляться працею батьків, перебувають у позиції активних учасників подій, ставлять запитання економічного змісту та намагаються знайти на них відповіді. Виявляють бажання працювати, допомагати іншим працювати, своєчасно та ретельно виконують повсякденні доручення. Отримані результати дали змогу резюмувати: формуванню економічної компетенції дітей старшого дошкільного віку потрібно приділяти більше уваги, як в умовах ЗДО, так і в умовах сімей вихованців.

Висновки і перспективи дослідження. Сучасна практика діяльності закладів дошкільної освіти показує, що вихователі і батьки зацікавлені у вихованні особистості, готової активно залучатися до сучасних форм економічних відносин. Однак проведене дослідження актуального стану сформованості економічної компетенції дітей старшого дошкільного віку закладу дошкільної освіти засвідчило окремі проблеми та прогалини економічного виховання. Вони призвели до того, що діти старшого дошкільного віку відчували труднощі при

розумінні та поясненні економічних понять, не виявляли зацікавлення родинною економікою, лише ситуативно виявляли неповні економічні знання у практичній діяльності та грі. Такий стан речей спонукав до висновку, що формуванню економічної компетенції дітей старшого дошкільного віку потрібно приділяти більше уваги, як в умовах закладу дошкільної освіти, так і в умовах родинного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атрощенко Т. О. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників засобами мовленнєво-ігрової діяльності. Педагогіка та психологія: збірник наукових праць. За заг. ред. І.Ф. Прокопенка, С.Т. Золотухіної. Харків: Щедра садиба плюс, 2019. Вип. 47. С. 3-13.
2. Богдан Т., Найдьон Н. Формування економічного досвіду старших дошкільників. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер: Педагогічні науки. 2020. Вип. 125. С. 296-299.
3. Галкина Л. Формування економічної компетенції у дітей старшого дошкільного віку. 2021. № 7. С. 24-29.
4. Грама Н. Формування економічної грамотності у дітей дошкільного віку: монографія. Одеса, 2017. 216 с.
5. Єроніна С. Особливості економічної соціалізації дітей старшого дошкільного віку. Проблеми загальної і педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. За ред. С.Д. Максименка. Т. X, част. 2. К., 2018. 526 с.
6. Калугіна Ю. Формування економічної грамотності дітей старшого дошкільного віку в умовах сучасного закладу дошкільної освіти. URL: <http://www.rusnauka.com/pdf/248928.pdf>
7. Шатова А.Д. Економічне виховання дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2020. 256 с.

**Вікторія Горох,
Віта Бутенко**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ОСОБЛИВОСТІ СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті з'ясовано, що особливостями сенсорно-пізнавального розвитку дітей молодшого дошкільного віку є: зниження порогів чутливості; зростання гостроти зору, спроможність розрізняти відтінки кольорів, розвиток звуковисотного та фонематичного слуху, відчуття дотику тощо; розвиток орієнтувально-обстежувальної діяльності, провідним різновидом якої є акт розглядання, який набуває самостійності; інтелектуалізація сприймання, що тісно пов'язане зі змістом діяльності дитини; воно стає цілеспрямованим, планомірним, керованим, усвідомленим; засвоєння сенсорних еталонів.

Ключові слова: сенсорне виховання, сенсорний розвиток, сенсорні еталони, діти молодшого дошкільного віку.

Постановка проблеми. Дошкільний вік є важливим етапом розвитку особистості, коли дитина вчиться сприймати, думати, говорити, пізнавати світ, засвоювати досвід, правила поведінки, починає управляти собою. Це сенситивний період інтенсивного удосконалення здібностей, що не можуть бути сформовані на наступних етапах становлення. Пізнаючи довкілля, розвиваючись розумово, дитина вчиться спостерігати, робити висновки, порівнювати, узагальнювати.

У нормативних документах про дошкільну освіту також йдеться про негативний вплив заміни реального кольорового, різноманітного світу на сучасні штучні моделі, поняття віртуального ілюзорного світу. Тому багато уваги в них приділено сенсорному, чуттєвому розвитку дітей дошкільного віку. Про важливість розвитку сенсорних здібностей наголошується у Базовому компоненті дошкільної освіти через освітню лінію «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», де підкреслюється необхідність формування доступних дитині уявлень, що відображають ознаки, властивості та відношення предметів. Показником сформованості цих уявлень є здатність застосовувати знання у практичній діяльності, оволодіння способами пізнання дійсності, розвиток наочно-дієвого, наочно-образного, словесно-логічного мислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічні аспекти сенсорного виховання розкрили у своїх працях Л. Венгер, О. Запорожець, В. Зінченко, М. Ланге, М. Монтессорі, Є. Тихеева, Ф. Фребель, Р. Штейнер та ін. Науковцями доведено, що сенсорно-пізнавальний розвиток є обов'язковим складником розумового розвитку дитини, тому потребує усвідомлених дій з боку дорослих, належного рівня педагогічного супроводу, що підтверджується наявністю значної кількості дидактичного матеріалу (Л. Артемова, А. Бондаренко, О. Коваленко, К. Крутій, С. Ладивір, М. Машовець, Т. Піроженко, Т. Яценко та ін.).

Мета статті: висвітлити особливості сенсорного виховання дітей молодшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Сенсорне виховання має спрямовуватися на формування сенсорної культури – культури сприйняття зовнішнього світу. Це загальноприйняті суспільством уявлення про властивості предметів. Дитина, яка оволоділа сенсорною культурою, звертатиме увагу, впізнаватиме та виокремлюватиме якості предметів та явищ довкілля, самостійно набуватиме знань, відкриваючи власний внутрішній світ [4]. Сенсорна культура формується разом із розвитком сприймання, мовлення, мислення. Тому важливою є організація сенсорного виховання згідно етапів становлення сенсорно-пізнавального розвитку дітей молодшого дошкільного віку. Власне дорослі (вихователі, батьки) мають розуміти особливості та характеристики цих етапів. На першому етапі сенсорного виховання (перший та другий роки дошкільного дитинства) необхідно сприяти удосконаленню орієнтації дітей у зовнішніх властивостях предметів. Дорослий має фокусувати

увагу на зорових, тактильних та слухових подразниках, пропонуючи первинне ознайомлення з сенсорними еталонами. Для цього дітям дають завдання на вибір за зразком і за словесною інструкцією.

Для організації належного рівня сенсорного виховання дітей молодшого дошкільного віку вихователю важливо враховувати, що пізнання об'єктів і явищ із геометричними, кінетичними, динамічними та естетичними властивостями відбувається через: велику моторику (рухи тіла); дрібну моторику (рухи пальців руки); осмислення відчуттів та сприймань (створення моделі). Саме цілісність створеного образу характеризує рівень сприймання інформації [1].

Ми вже зазначали, що завдання сенсорного виховання передбачає насамперед засвоєння сенсорних еталонів (для молодшого дошкільного віку це колір, величина, форма) та способів обстеження предметів (встановлення відповідності властивостей). Зупинимось на цих завданнях більш детально.

З метою ознайомлення дітей молодшого дошкільного віку з кольором вихователів слід знайомити дітей з відомими «шаблонами» кольорів: червоним, оранжевим, жовтим, зеленим, блакитним, синім, фіолетовим, а також білим та чорним. Вихователі-практики рекомендують для запам'ятовування спочатку білу і чорну барви, а потім хроматичні кольори. Підкреслимо, що діти молодшої групи вже можуть розрізняти відтінки кольорів, тому їх навчають розрізненню цих характеристик.

На думку вчених [1; 3; 4 та ін.], завдання сенсорного виховання дітей молодшого дошкільного віку слід добирати згідно програмних вимог, незалежно від рівня мовленнєвого розвитку дитини. Тобто щоденно вихователів необхідно вправляти дітей у називанні слів-назв, закріплювати мовленнєвий досвід, створювати образи-уявлення, які актуалізуються в слові. При цьому потрібно передбачати роботу з оволодіння всіма способами засвоєння сенсорного досвіду: розуміння жестикуляційної інструкції, наслідування, аналіз зразка, самостійний аналіз завдання, дія за словесною інструкцією чи за словесним описом [4].

Отож, якісно змінює сприймання оволодіння сенсорними еталонами як системою мірок. Рівень сенсорно-пізнавального розвитку визначається тим, яку кількість предметів, явищ, властивостей дитина виокремлює, впізнає, називає, а також оволодінням перцептивних дій, що необхідні для застосування еталонів, аналізу характеристик реальних предметів. Зауважимо, що найбільш значущим показником сенсорного розвитку, є ступінь оволодіння трьома основними типами перцептивних дій – ідентифікації, віднесення до еталону та моделювання [3].

Сучасна методика сенсорного виховання спрямована передусім на формування пізнавальної активності дітей молодшого дошкільного

віку. Для цього вони повинні володіти алгоритмом (процедурою) обстеження залежно від мети. Перед конструюванням, наприклад, головну увагу звертають на будову, основні вузли, розглядають предмет з різних боків для визначення його форми. Перед малюванням увагу дітей зосереджують на контурі предмета. Для цього вихователь пропонує обвести пальцем або долонею його зовнішню частину, рухом руки у повітрі відтворити його форму [5].

Отже, основна мета сенсорного виховання дітей молодшого дошкільного віку полягає у досягненні належних показників розвинутого сприймання дитини: сформовані перцептивні дії та систематизовані знання сенсорних еталонів. Досягнення цієї мети досягається завдяки розв'язанню таких завдань: формування орієнтувально-пошукової діяльності (вміння виокремлювати, порівнювати, об'єднувати предмети в групи тощо); ознайомлення дітей із сенсорними еталонами (форми, кольору, розміру), з розмаїттям звуків, фактур, смаків, температур тощо; поєднання сенсорного досвіду дитини зі словом, яке позначає власне те, що сприймається, допомагає закріпити в уявленні образи предметів, якостей, властивостей, відношень, що робить їх більш чіткими, систематизованими та узагальненими [6].

Як бачимо, сенсорно-пізнавальний розвиток є результатом цілеспрямованого сенсорного виховання, яке здійснює дорослий (вихователь, батьки). Воно дає змогу: структурувати і впорядкувати дитячі враження від спілкування із довкіллям та готує до взаємодії з реальним світом; стимулювати розвиток спостережливості та уваги; навчитися новим методам предметно-пізнавальної діяльності; формувати в дітей сенсорні еталони; розширювати словниковий запас та розвивати слухову, зорову, образну, моторну пам'ять, фантазію та уяву; впливати на розвиток естетичних смаків дитини.

Сенсорне виховання, яке спрямоване на удосконалення у дітей молодшого дошкільного віку відчуттів, сприймання, уявлень про предмети і явища довкілля, є важливим компонентом у розвитку пізнавальної діяльності людини.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, сенсорне виховання – система педагогічних заходів та впливів, спрямованих на формування способів чуттєвого пізнання, удосконалення відчуттів та сприймань особистості у процесі взаємодії з предметами. Йдеться про удосконалення природних здібностей та процесів сприймання, безперервне, цілеспрямоване тренування органів чуттів дитини у розрізненні якостей предметів, об'єктів, явищ. Через органи чуття нервова система отримує подразнення із зовнішнього і внутрішнього середовища, сприймає їх у вигляді відчуттів, що є джерелом уявлень про навколишній світ. Власне за тим, як дитина засвоює знання, вчиться, набуває потрібних вмінь і навичок, як розв'язує нові завдання, творить, судять про її здібності.

Основним завданням сенсорного виховання дітей молодшого дошкільного віку є оволодіння загальноприйнятими еталонами як засобами пізнання реальних предметів, вправлення у називанні еталонних властивостей та у співвіднесенні їх із реальними предметами. У міру оволодіння сенсорною культурою в дитини розширюються можливості сприймання.

Зазначимо, що проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Перспективою подальших наукових розвідок вважаємо зокрема вивчення педагогічних умов предметно-просторового розвивального середовища, що сприяє ефективності формування сенсорного розвитку дітей молодшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабій І. Образотворча діяльність як засіб сенсорного розвитку дітей. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/jsui/handle/6789/4521>
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
3. Сех Н. Педагогічні умови сенсорного розвитку дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва. *Молодь і ринок*. 2018. № 9 (164). С. 150–154.
4. Сенсорний розвиток: з досвіду роботи. 3-4 років. Авт.-упоряд. М.Л. Кривоніс, О.Л. Дроботій, В.М. Ачкасова. Х.: Видавництво «Ранок», 2021. 240 с.
5. Скляренко О. Перцептивний розвиток дітей дошкільного віку як проблема психологічних досліджень. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія*. 2021. Вип. 38. С. 190–195.
6. Яценко Т. Особливості стимулювання пізнавальної активності старших дошкільників через впровадження мультисенсорного підходу. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2020. Вип. 2 (109). Ч. 2. С. 134–141.

Оксана Денда

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ОБРАЗОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація: У статті розкрито можливості й специфіку розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі образотворчої діяльності.

Ключові слова: творчість, розвиток творчої уяви, образотворча діяльність, малювання, ліплення, конструювання, молодші школярі.

Постановка проблеми. Проблема розвитку творчої уяви молодших школярів актуальна в сучасній педагогіці, адже цей психічний процес є одним з найважливіших складників будь-якої творчої діяльності дитини, а також її поведінки в цілому. Доцільність звернення до обраної проблеми підтверджується вимогами нормативно-правових

документів: Концепції «Нова українська школа (2016 р.) [2], Закону України «Про освіту» (2017 р.) [1].

Образотворча діяльність є одним з ефективних засобів розвитку творчої уяви молодших школярів. Уроки образотворчого мистецтва мають на меті розвиток творчих здібностей учнів, зокрема щодо сприйняття та відображення життєвого досвіду, світу природи, тварин та предметів, що їх оточують. Розвиток вищезазначених процесів є результатом пізнання молодшими школярами світу гармонійного поєднання кольорів та сприйняття форми різноманітних предметів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність феномену «творчість» досить широко розглядається у працях О. Запорожця, І. Бега, Л. Виготського, І. Зязюна, О. Кучерявого, В. Моляко, Я. Пономарьова, В. Роменця та ін. У працях О. Дьяченко, Л. Виготського, С. Рубінштейна, Л. Шрагіної та ін. висвітлені погляди на розвиток уяви як психологічної основи творчості. Значущість засобів образотворчого мистецтва для розвитку творчої уяви молодших школярів розкрито в естетико-мистецтвознавчих дослідженнях М. Киященко, О. Комаровської, О. Оніщенко, Л. Левчук та ін.

Мета статті: розкрити можливості й специфіку розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі образотворчої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняні та зарубіжні психологи та педагоги відзначають, що у розвитку особистості молодшого школяра важлива роль відводиться образотворчій діяльності. Це власне пов'язано з тим, що ця діяльність приносить дітям радість пізнання та творчості. Зорове сприйняття світу – це одна з необхідних умов уміння зображати. Перш ніж зліпити чи зобразити якийсь об'єкт, потрібно ознайомитись із ним, зафіксувати в пам'яті дані про його величину, колір та форму. Так, О. Комаровська основою і відмінною ознакою дитячої образотворчості вважає наявність інтересу до неї з боку молодших школярів. Науковець наголошує на важливості розвитку такого інтересу, враховуючи різні аспекти краси світу під час пізнання, організовуючи й підтримуючи його через специфічні художні образи у практичній діяльності. Дослідниця пропонує врахувати форму переживання пізнавальної потреби під час навчання, брати за основу в процесі розвитку творчої уяви, забезпечувати через нього емоційне ставлення до краси предметів та явищ [5, с. 8].

Н. Будій під образотворчою діяльністю розуміє відображення оточуючого у формі конкретних образів, які сприймаються емоційно чи візуально. Образ, який було створено (наприклад, малюнок), може мати різне призначення (пізнавальне, естетичне). На характер виконання малюнку дуже впливає мета його виконання. Різноманітність технік, які застосовуються на уроках мистецтва, є однією з важливих умов розвитку творчої уяви молодших школярів. Для виконання завдань необхідно пропонувати різні матеріали: простий і кольорові

олівці, акварель, пастель, гуаш, воскову крейду, вугілля, сангіну, фломастери тощо. Вибір матеріалу для втілення художнього задуму повинен відповідати конкретному завданню. Спочатку педагог пропонує дітям той чи інший художній матеріал. По мірі накопичення досвіду, формування навичок образотворчої грамоти, до вибору матеріалу дедалі більше залучаються діти. Поступово молодші школярі навчаються самостійно робити вибір найбільш відповідного художнього матеріалу для втілення задуманого [3, с. 81].

Процес малювання може бути побудований з включенням молодших школярів у різні види діяльності: малювання з натури, ігрові ситуації, виконання творчих завдань, колективні й індивідуальні форми роботи. Для розвитку творчої уяви можуть використовуватися нетрадиційні техніки малювання. Відзначимо, що нетрадиційне малювання для молодших школярів – це спосіб вияву творчості, можливість пробувати, думати, шукати, власне експериментувати.

Отже, малювання, за рахунок його доступності й варіативності зображувальних матеріалів і технік є могутнім засобом розвитку внутрішнього плану дій, набуття досвіду створення розмаїття художніх образів, комбінування у різних зображеннях, розвитку й вдосконаленню процесів творчої уяви молодших школярів, продукування самобутніх та оригінальних малюнків, самостійно, без сторонньої допомоги.

Одним із компонентів образотворчої діяльності є художньо-мовленнєва діяльність, яку науковці (Н. Гавриш, А. Богуш та ін.) розуміють як поєднання взаємопов'язаних чинників, а саме: сприйняття й усвідомлення художніх текстів; репродуктивних виконавських дій щодо передачі змісту побаченого й почутого; імпровізації змісту художніх творів. Ці елементи вказують на необхідність творчих дій педагогів, які неможливі без участі творчої уяви, і одночасно чинять різнобічний вплив на пізнавальний процес.

В. Кардашов зазначає, що особливості розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі образотворчої діяльності свідчать про необхідність керівництва даним процесом з боку педагога. Так, для розвитку творчої уяви молодших школярів потрібне створення певних умов: наявність досвіду мистецьких вражень образів мистецтва; наявність комплексу творчих завдань, спрямованих на формування у молодших школярів здатності до створення нових образів, при використанні різних видів образотворчого мистецтва; наявність певних знань й умінь у сфері різноманітних видів художньої діяльності; середовище для занять художньою діяльністю має бути матеріально збагачене; створення педагогом проблемних ситуацій, що активізують творчу уяву дітей («домалюй», «закінчи оформлення сам», «вигадай сам») [4, с. 113].

Навчання образотворчого мистецтва ґрунтується на методі спостережень. Успіх розвитку творчої уяви молодших школярів буде

залежати від того, чи вміє учень спостерігати за навколишнім світом та наскільки розвинене це вміння, чи вміє він встановлювати та знаходити взаємозв'язок між явищами та об'єктами дійсності, чи вміє виділяти загальне та приватне.

Особливим видом образотворчої діяльності є конструювання. К. Ліневич вказує, що воно навчає дітей розрізняти навколишні предмети, орієнтуватися на зразок, створювати певні моделі з розрізнених частин; вдосконалює здібності дітей молодшого шкільного віку до порівняння, візуального аналізу, сприймання та мислення у внутрішньому плані, що дозволяє їм продукувати різні образи (уявлення), групувати й диференціювати, комбінувати, утворювати нові об'єкти самостійно [6, с. 15]. Таким чином, К. Ліневич підтверджує вплив означеної діяльності на процес розвитку творчої уяви молодших школярів.

С. Сисоєва вважає, що основою розвитку творчої уяви молодших школярів є розвиток здатності до сприйняття краси через різні форми мистецтва, а також відмічає, що власне художня активність сприяє формуванню особистості. Учена підкреслює, що найбільший потенціал у цьому плані має ліплення, в процесі якого відбувається вдосконалення сенситивного сприйняття предметів, що дозволяє правильно формувати їх образи. Наявність чітких, диференційованих образів, на думку авторки, дає можливість стимулювати у молодших школярів самостійні творчі задуми, вдосконалювати процеси творчої уяви, фантазії, формувати здібності до комбінування образів і почуття належності до творчого процесу [7, с. 89].

Отже, С. Сисоєва вбачає у ліпленні більш суттєвий потенціал, ніж у малювання, аплікації, конструювання, щодо розвитку творчої уяви. Але водночас, вона підтримує ідею взаємозв'язку між вказаними складовими творчої діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, образотворча діяльність чинять різнобічний вплив на розвиток творчої уяви молодших школярів. Саме тому в початковій школі важливою є мистецька освіта, яка полягає у цілеспрямованому опануванні дітьми мистецькими видами діяльності. Результат цього процесу має втілюватися у мистецько-творчій компетентності, суть якої полягає у дитячих можливостях щодо втілення особистих художніх новацій з метою досягнення мети продуктивної художньої діяльності, в навичках використовувати набуті знання й вміння за різних життєвих обставин.

Перспективи подальших розвідок можуть бути пов'язані з дослідженням педагогічних умов розвитку творчої уяви молодших школярів засобами образотворчого мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» (2017 р.). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html

2. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf>
3. Будій Н. Д. Розвиток творчих здібностей молодших школярів: дис.. канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання» / Інститут педагогіки НАПН України, Київ, 2011. 225 с.
4. Кардашов В. М. Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Слово, 2007. 320 с.
5. Комаровська О. А. Педагогіка мистецтва в контексті цивілізаційних змін: до проблеми підготовки вчителя. *Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття*: матеріали II Міжнарод. наук.-практ. конф., 14–15 квітня 2016 р. МОН України, Київ, ун-т ім. Б. Грінченка та ін.; за заг. ред. Огнев'юка В.О. К.: Ун-т імені Б. Грінченка, 2016. С. 7-9.
6. Лінєвич К. Проблема творчості в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених: понятійний аспект. *Рідна школа*. 2008. №11. С. 14-18.
7. Сисоєва С. О. Творчий розвиток учнів у контексті особистісно-орієнтованого навчання. *Гуманітарні науки*. 2001. № 1. С. 87-91.

**Каріна Дяченко,
Ольга Лобова**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЧИННИК ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: у статті визначено місце образотворчого мистецтва в процесі екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: екологічне виховання, діти старшого дошкільного віку, образотворче мистецтво, малювання, ліплення, апплікація, конструювання.

Постановка проблеми. Екологічне виховання особистості в сучасних умовах є одним з провідних завдань світової і вітчизняної педагогіки, адже від розв'язання екологічних проблем, без перебільшення, залежить доля людства. Основи екологічного виховання мають закладатися в ранньому дитинстві, тому цей напрям вихованої роботи червоною стрічкою проходить у документах, що стосуються дошкільної освіти.

Екологічна вихованість дитини дошкільного віку є особистісним феноменом, що значною мірою ґрунтується на відповідних емоціях і почуттях. Тому надзвичайно важливим для екологічного виховання дошкільників вважаємо застосування образотворчого мистецтва як чинника формування екологічних почуттів, свідомості й культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питань екологічного виховання дітей дошкільного віку певним чином торкалися А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій, Л. Артемова, Т. Піроженко, Т. Поніманська, І. Якиманська та ін.; а мистецтво як засіб їх виховання

досліджували Т. Комарова, Т. Ротанова, В. Логінова, О. Князева, Е. Пчелінцева, Л. Ніконова, Е. Корнєєва та ін.

Проте мусимо констатувати недостатню розробленість відповідних аспектів у галузі музичної педагогіки, що й зумовило вибір теми нашої статті.

Мета статті – розкрити роль образотворчого мистецтва як чинника екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Важливим для екологічного виховання дошкільників вважаємо застосування образотворчого мистецтва – як засобу формування екологічних почуттів, свідомості та природничо-екологічної компетентності взагалі. Як наголошує І. Сотська, образотворче мистецтво здатне приносити людині естетичну насолоду, виховувати її ціннісні орієнтації, розвивати естетичну культуру особистості та її чутливість до краси. А процес ознайомлення з творами мистецтва спонукає людину до вдосконалення себе, природи та довкілля «за законами краси» [4, с. 138].

На думку фахівців дошкільної освіти, для формування екологічної свідомості й екологічних почуттів дитини дошкільного віку слід цілеспрямовано звертати її увагу на красу навколишнього світу, гармонійність об'єктів природи, привабливість і яскравість природних явищ. Діти дошкільного віку дуже чутливі до краси природи, тому варто навчати їх виражати свої враження та почуття в малюнках, замальовуючи побачене з пам'яті або з натури [1].

Як зазначають фахівці, діти старшого дошкільного віку мають суттєві можливості в галузі образотворчої діяльності: більш естетичне й усвідомлене ставлення до світу, спроможність бачити красу в природних явищах і об'єктах і відтворювати свої відчуття в художніх образах, здатність до узагальнень набутих вражень, формування цілісного художнього образу як відображення художньої картини світу тощо [3, с. 300-302]. Зазначені особливості є позитивними для організації екологічного виховання дітей у процесі образотворчої діяльності.

З наших міркувань, вибір образотворчого мистецтва (в єдності малювання, ліплення, аплікації та конструювання) як чинника екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку зумовлений такими факторами:

- художні твори з образами природи (пейзажі, анімалістичні картини, зображення людей з тваринами, у природному середовищі тощо) спроможні позитивно впливати на емоції, почуття та внутрішній світ людини, формуючи любов до природи та відповідні ціннісні орієнтації екологічного спрямування;
- вихованці старших груп закладів дошкільної освіти спроможні сприймати красу та розмаїття навколишнього світу, помічати в ньому яскраві, гарні, чарівні образи природного довкілля та відтворювати їх у власних малюнках;

- діти старшого дошкільного віку можуть і люблять працювати з природними матеріалами, виготовляючи аплікації з опалого листя, соломки, круп, ялинкових голок тощо, композиції з шишок, жолудів та інших дарів природи;
- старші дошкільники спроможні до творчого використання побутових відходів (пластикових стаканчиків, пляшок, кришечок тощо), які можуть стати цікавими матеріалами для художнього конструювання, що сприяє формуванню в дітей уявлення про вторинне використання предметів і необхідність збереження природного середовища та його захисту від засмічення у повсякденному житті.

У сучасних програмах розвитку дитини пропонується чимало видів і способів образотворчої діяльності, що сприятимуть екологічному вихованню дітей. Проаналізуємо відповідні аспекти на прикладі змісту розділу «Художньо-естетичний розвиток» комплексної програми розвитку, навчання і виховання дітей «Соняшник» [2, с. 128-132] за основними видами образотворчої діяльності дітей старшого дошкільного віку.

1. *Ліплення*. З екологічним вихованням дітей пов'язано формування навичок визначати властивості та працювати з природними матеріалами: глиною, піском, снігом. Діти навчаються різних способів ліплення з цих матеріалів та надавання міцності виліпленим виробам. Серед запропонованих для ліплення образів переважна більшість також мають природне походження: фрукти, овочі, півник, миша-рятівниця, пташки та горобина, журавель тощо.
2. *Малювання*. Під час ознайомлення із творами живопису діти навчаються емоційно сприймати репродукції картин, елементарно оцінювати їх з позицій краси, співвідносити зміст зображеного з навколишнім світом. Важливе екологічне значення має ознайомлення дітей з поняттям «пейзаж» та його основними видами. Вихователь формує в дітей уміння естетично сприймати красу запропонованих пейзажних картин і зіставляти їх зміст із природою; вміння передавати у власному малюнку красу природи у різні пори року. У предметному малюванні діти навчаються малювати природні об'єкти з натури, а перед зображенням предметів (овочів, фруктів) на папері набувають сенсорний досвід їх обстеження. Для ознайомлення зі способами передачі просторових відношень предметів зображають дерево (на передньому плані малюнка воно буде вище, ніж віддалене). *Декоративне малювання* передбачає ознайомлення дітей із зображенням рослинних і тваринних орнаментів, малювання квіткових композицій, казкових квітів, птахів, тварин за мотивами творів М. Приймаченко, К. Білокур, П. Хоми. У програмі запропоновано орієнтовні теми декоративного малювання: «Квіти мого краю», «Червоні кетяги горобини», «Чорнобривців насіяла мати» тощо.

Сюжетне малювання також неможливе без звернення до світу природи, адже передбачає формування в дітей умінь створювати сюжетні малюнки за враженнями від спостережень за природою у різні пори року, за предметами та явищами навколишнього світу.

3. *Аплікація* передбачає екологічне виховання як за змістом композицій, так і під час роботи з різними матеріалами. Створюючи аплікації з паперу і картону, дошкільники навчаються зображати фрукти, овочі, квіти, ялинки, а з клаптиків кольорового паперу створюють композиції «Золота осінь», «В осінньому парку», «Зимовий ліс», «Бузок». Особливе місце в екологічному вихованні посідають *аплікації з природних матеріалів*: сухого листя, квітів, соломи, плодів, тополиного пуху, засушених рослин, гілочок, ягід, насіння тощо... Діти навчаються визначати можливості природних матеріалів і самостійно добирати їх для створення певних композицій, наприклад: рибки в акваріумі – з сухого листя; квіти-ромашки - з гарбузового насіння тощо.
4. *Конструювання* також передбачає застосування різних матеріалів, у тому числі й природних. У контексті екологічного виховання цікавими є запропоновані програмою варіанти конструювання з паперу об'єктів довкілля (казкова хатинка, сніжинка) та з природного матеріалу, який дитина творчо добирає та поєднує для реалізації художнього задуму. Наприклад, діти можуть створити такі композиції: свинка з качана кукурудзи, журавель із жолудя і насіння ясена, ягоди горобини із солоного тіста й паперових серветок тощо.

Висновки і перспективи дослідження. Образотворче мистецтво здатне приносити людині естетичну насолоду, виховувати її ціннісні орієнтації, розвивати естетичну культуру особистості та її чутливість до краси. Для формування екологічної свідомості й екологічних почуттів дитини слід звертати її увагу на красу природи, гармонійність її об'єктів привабливість і яскравість природних явищ. Слід навчати дітей виражати й висловлювати свої враження та почуття в малюнках, замальовуючи побачене з пам'яті або з натури.

Таким чином образотворче мистецтво стає важливим чинником і засобом екологічного виховання старших дошкільників, адже допомагає дитині не лише побачити й досягнути красу природи, а й самій долучитись до художнього відображення й творчого переосмислення навколишнього світу в малюванні, ліпленні, аплікації, конструюванні.

Перспективи подальших наукових розвідок ми вбачаємо в розробленні педагогічних умов екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. URL: http://dnz238.edu.kh.ua/navchaljno-vihovnij_proces/ekologichne_vihovannya/
2. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Вид. 3-тє, доп. Тернопіль : Мандрівенць, 2023. 210 с.

3. Програма розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі». Наук. кер. О.Л.Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.
4. Сотська Г.І. Образотворче мистецтво як засіб розвитку особистості. *Мистецтво у розвитку особистості* : Монографія / за ред., передмова та післямова Н.Г.Ничкало. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. С. 137-146.

**Оксана Єртахова,
Віта Бутенко**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

СЮЖЕТНО-РОЛЬОВА ГРА ЯК ЗАСІБ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті розкрито сутність наукової категорії «логіко-математичний розвиток» та її основних складових; окреслено ключові напрями роботи з логіко-математичного розвитку дітей молодшого дошкільного віку; визначено можливості використання сюжетно-рольової гри в логіко-математичному розвитку дітей молодшого дошкільного віку.

Ключові слова: логіко-математичний розвиток, сюжетно-рольова гра, діти молодшого дошкільного віку.

Постановка проблеми. Сьогодні ні в кого не виникає сумніву, що швидкий технологічний розвиток, розвиток ІТ-індустрії та технологій вносить значні зміни в життя суспільства, вимагає нових підходів у навчанні та вихованні дітей. Перед педагогами постає завдання виховати покоління, яке здатне розв'язувати складні інтелектуальні задачі, швидко орієнтуватися у навколишньому середовищі, вміти аналізувати та критично мислити. Нині освіта повинна не стільки надати знання дитині, скільки навчити її послідовно та доказово мислити, сформувані вміння здійснювати завершені логічні аргументації, вміння продуктивно взаємодіяти з навколишнім середовищем, яке швидко змінюється. Тому актуальним питанням є логіко-математичний розвиток дітей, починаючи з молодшого дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема логіко-математичного розвитку в житті дітей дошкільного віку є досить актуальною, тому різні аспекти її розглядалися у дослідженнях багатьох науковців: Н. Баглаєвої, О. Брежнєвої, А. Белошистої, Л. Гайдаржійської, Л. Зайцевої, Т. Степанової, О. Фунтікової та ін. Проблемі вивчення впливу ігрової діяльності на розвиток особистості дитини дошкільного віку присвячено доробки Л. Артемової, В. Бутенко, А. Бурової, Н. Гавриш, К. Карасьової, Н. Кудикіної, Т. Піроженко, О. Савченко, Г. Тарасенко, О. Чепки, М. Шутя та ін. Незважаючи на велику кількість досліджень, визначення потенціалу сюжетно-рольової гри в логіко-математичному розвитку дітей молодшого дошкільного віку потребує подальшого вивчення.

Мета статті: дослідити можливості використання сюжетно-рольової гри в логіко-математичному розвитку дітей молодшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Із метою чіткого розуміння досліджуваного питання, з'ясуємо трактування основних складових логіко-математичного розвитку у науковій літературі. Почнемо із поняття «логіка». Давньогрецьке слово «logos», значення якого пов'язане з поняттями «слово», «думка», «мова», лежить в основі походження терміну «логіка» [2]. Логіка – це міркування, а будь-яке міркування позбавлене логіки стає неправильним. Мислити логічно означає мислити чітко й послідовно не припускає суперечностей у власних міркуваннях. Логіко-математичний розвиток, за судженнями Н. Баглаєвої [2], це – зміни в пізнавальній діяльності дітей дошкільного віку, що відбуваються внаслідок розвитку математичних умінь і пов'язаних з ними логічних операцій.

У якості ключових напрямів роботи з логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку науковці [1] виділяють такі:

- визначення схильності дитини;
- організація індивідуальної роботи з дитиною по засвоєнню знань і розвитку логічного мислення;
- використання засобів цікавої математики;
- організація додаткової освіти (гурткова робота).

Значну увагу логіко-математичному розвитку дітей приділено Базовим компонентом дошкільної освіти (Державним стандартом дошкільної освіти) нової редакції [1]. Освітнім напрямом «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» передбачається сформованість доступних для дітей дошкільного віку уявлень та еталонів, що відображають ознаки, властивості та відношення предметів і об'єктів навколишнього світу. Показником сформованості цих уявлень є здатність дітей застосовувати набуті знання у практичній діяльності, оволодіння способами пізнання дійсності, розвиток наочно-дійового, наочно-образного, словесно-логічного мислення.

У чинних програмах з дошкільної освіти визначено вимоги до логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку. Зокрема, відповідно до Програми розвитку дитини дошкільного віку від народження до 6 (7) років «Я у Світі» у дітей молодшого дошкільного віку повинні бути сформовані вміння [3, с. 242]:

- знаходити спільне й відмінне між двома предметами;
- конструювати за зразком;
- складати зображення з 4-8 частин;
- називати групи предметів узагальненими словами;
- розв'язувати прості логічні завдання;
- прогнозувати розвиток подій, планувати власну діяльність;
- відокремлювати значиме для себе та незначиме;
- класифікувати предмети за кольором, формою, величиною.

Оптимальним засобом логіко-математичного розвитку для дітей дошкільного віку ми вважаємо сюжетно-рольові ігри, які можна позначити як творчі. Основна відмінність від інших ігор полягає в самостійності створення сюжету і правил гри та їх виконання. Найбільшої цікавості для дітей мають перевагу такі ролі, які дають їм можливість проявляти високі моральні якості особистості: чесність, сміливість, товариство, спритність, дотепність, кмітливість. Тому такі ігри сприяють не тільки виробленню окремих логіко-математичних навичок, а й гостроти і логічності думки. Зокрема, гра сприяє вихованню дисциплінованості тому, що будь-яка гра проводиться за відповідними правилами. Включаючись у гру, дитина виконує певні правила, при цьому вона підкоряється самим правилам не з примусу, а цілком добровільно, інакше не буде гри. А виконання правил буває пов'язано з подоланням труднощів, з проявом наполегливості.

Сюжетно-рольова гра характеризується як форма практичного розуміння оточуючої реальності, як засіб отримання знань. У таких іграх дітьми відтворюються найбільш цікаві для них трудові та побутові процеси дорослих. У розвитку дітей вдосконалюється логіко-математичне мислення, яке дає змогу аналізувати процеси, ухвалювати рішення та коригувати власні дії відповідно до певних умов. У сюжетно-рольових іграх математичного змісту знання дітей молодшого дошкільного віку не лише вдосконалюються та примножуються, а й набувають якісних змін та усвідомленого характеру.

Завданнями щодо використання сюжетно-рольових ігор у логіко-математичному розвитку дітей молодшого дошкільного віку ми визначаємо такі:

- розвивати математичні здібності дітей;
- формувати вміння рахувати в межах 5;
- підвищувати інтелект дітей;
- розвинути вміння виконувати логічні операції;
- сприяти правильній орієнтації в просторі та часі.

Спираючись на дослідження М. Смолюк [4] нами окреслено принципи логіко-математичному розвитку дітей молодшого дошкільного віку:

- *розвивального навчання*, за допомогою якого діти не лише можуть отримати знання, вміння, а також у них відбувається розвиток усіх пізнавальних психічних процесів, пов'язаних із відчуттями, сприйманням, пам'яттю, уявою, мовленням та міркуванням, тобто відбувається повноцінний розвиток особистості;
- *індивідуального підходу до дітей*, який передбачає проведення навчання на базі поглибленого знання індивідуальних якостей дітей, а також забезпечення таких умов, за яких відбуватиметься активна пізнавальна діяльність вихованців групи загалом і кожної дитини зокрема;

- – *науковості та доступності*, який полягає в тому, що в дітей формуються елементарні, але по справжньому наукові й правдиві знання з математики;
- *систематичності та послідовності*, який полягає в логічному порядку засвоєння матеріалу, в якому нова інформація буде базуватися на раніше отриманих знаннях та вміннях;
- *наочності*, який зумовлений тим, що мислення в дітей є наочно-образним. Наочні засоби застосовують на всіх етапах освітнього процесу (під час пояснення нової теми вихователем, закріплення знань, формування вмінь, виконання самостійних вправ та завдань, контролю рівня опанування навчального матеріалу);
- *диференціації*, який полягає в тому, що вихованців, подібних за деякими індивідуальними особливостями, в процесі навчання об'єднують у групи для збільшення ефективності навчання;
- *природовідповідності*, що полягає у врахуванні природних особливостей дітей та формуванні навичок гармонійного поведіння відповідно до умов навколишнього світу;
- *культуровідповідності*, який полягає в тому, що освітній процес має ґрунтуватися на універсальних загальнолюдських цінностях, а також на сприйнятті дитини як вільної й цілісної особистості, здатної самостійно здійснювати вибір, самовизначатись у світі культури [4].

Як бачимо, в процесі сюжетно-рольової гри, при виконанні різноманітних дій логіко-математичного змісту, діти молодшого дошкільного віку освоюють уміння виявляти та абстрагувати предмети, порівнювати, класифікувати й узагальнювати їхні властивості. Чим різноманітніший матеріал, тим складніше абстрагувати одні властивості від інших, а значить, що діти розвивають власну пам'ять, а також логічне мислення.

Висновки. На основі проведеного аналізу можна зазначити, що систематичне використання сюжетно-рольових ігор в процесі логіко-математичного розвитку дітей молодшого дошкільного віку сприятиме розвитку розумових здібностей, збагаченню математичного мислення, поліпшенню якості результатів навчання, а також підготовку дітей до застосування власних математичних здібностей у реальних життєвих ситуаціях та щоденних викликах.

Перспективним напрямом подальших наукових пошуків вбачаєм розроблення та теоретичне обґрунтування моделі логіко-математичного розвитку дітей молодшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Баглаєва Н.І. Сучасні підходи до логіко-математичного розвитку дошкільнят. *Дошкільнє виховання*. 1999. № 7. С. 3–4.
3. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова [та ін.]; наук. кер. О.Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.
4. Смолюк С.В. Створення розвивального освітнього середовища в умовах закладу дошкільної освіти. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2019. Вип. 14. Т. 2. С. 188–192.

Даша Жовба

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ РОБОТИ З КАЗКОЮ

Анотація: У статті визначено психолого-педагогічні умови, дотримання яких підвищує ефективність формування творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами роботи з казкою. Доведено, що цілеспрямована робота з казкою сприяє підвищенню рівня розвитку творчих здібностей, вчить дітей старшого дошкільного віку розробляти сюжет розповіді, емоційно його передавати тощо. Вказано на перспективи для наступних досліджень, зокрема вивчення педагогічних умов предметно-просторового розвивального середовища, що сприяє ефективності формування творчих здібностей дітей дошкільного віку.

Ключові слова: психолого-педагогічні умови; творчі здібності; індивідуальні особливості; розвивальне середовище; творчі підходи.

Постановка проблеми. Сучасний світ переживає стрімкі зміни та трансформації, що кардинально змінює вимоги до виховання молодого покоління. Сьогодні перед системою освіти стоїть завдання формування особистості, здатної генерувати інноваційні ідеї, виявляти нестандартність у поведінці, мобільність, гнучкість мислення, швидко адаптуватися до нових умов та творчо підходити до розв'язування проблем. Відтак очевидно, що пріоритетним завданням сьогодення має стати формування творчої особистості.

Актуальність проблеми формування творчих здібностей дошкільників засобами роботи з казкою визначається й її важливістю для дошкільної освітньої системи. Видатний вітчизняний педагог В.О. Сухомлинський писав: «Казка, гра, фантазія – животворне джерело дитячого мислення, благородних почуттів і прагнень. ...естетичні, моральні та інтелектуальні почуття, які народжуються в душі дитини під враженням казкових образів, стимулюють потік думки, який пробуджує до активної діяльності мозок, зв'язує повнокровними нитками живі острівці мислення...Без казки – живої, яскравої, що оволоділа свідомістю і почуттями дитини, – неможливо уявити дитячого мислення і дитячої мови як певного ступеня людського мислення і мови» [8].

З огляду на це, включення в освітній процес закладів дошкільної освіти різноманітних засобів навчання і виховання, серед яких вагому роль відіграє казка, є надзвичайно важливим для формування творчих здібностей вихованців. У процесі розв'язання низки педагогічних завдань, таких як: розвиток пізнавальних процесів (мислення, пам'ять, уява, сприймання) та пізнавальної активності, закріплення комунікативних навичок здійснюється розвиток творчих здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема творчості і творчих здібностей була предметом досліджень таких вчених, як Л. Виготський, В. Калошин, О. Клепиков та І. Кучерявий, В. Клименко, Л. Міщиха, В. Моляко, В. Роменець та ін. Дослідники вивчають феномен «творчості» з точки зору педагогіки, психології, філософії тощо. Питання розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку розглядаються у працях С. Архипової, І. Барташнікової та О. Барташнікова, Г. Беленької, А. Богуш, О. Гевко, М. Каратаєвої, К. Крутій, О. Кульчицької, Т. Піроженко, О. Семенова та ін. Казка як засіб навчання, виховання та розвитку особистості дошкільника була в центрі дослідницької уваги І. Вачкова, Н. Гавриш, О. Гевко, О. Деркач, О. Запорожця, Т. Зінкевич-Євстигнєєвої, Л. Терлецької, М. Турова та ін.

Мета статті: визначити і обґрунтувати психолого-педагогічні умови формування творчих здібностей дітей дошкільного віку засобами роботи з казкою.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній та зарубіжній педагогіці й психології широко вивчається також проблема формування творчих здібностей особистості. На етапі дошкільного дитинства формуються психічні новоутворення, набувається пізнавальний досвід, виховуються почуття, моральні якості особистості, реалізується прагнення до дослідницького пошуку, перші творчі прояви особистості.

Творчість є психологічним новоутворенням дошкільного періоду дитинства. Творчість дитини вирізняється відкритістю до світу, який дитина сприймає з оптимізмом. Сухомлинський В.О. відзначав, що цінність дитячої творчості треба бачити не у результаті, не в продукті творчості, а у самому процесі. Важливо те, що діти творять, вправляються в творчій уяві і її втіленні [8].

Основою процесу дитячої творчості є активність дитини, потреба у нових враженнях, спілкуванні та самоствердженні. Найбільш інтенсивно активність дошкільника проявляється в експериментуванні, спрямованому як на отримання нових знань, так і створення нових продуктів творчості. Здібності – це індивідуальні особливості особистості, які не зводяться до наявних навичок, умінь чи знань, але які можуть пояснювати легкість і швидкість їх набуття [2].

Робота з казкою сприяє розвитку творчих здібностей, оскільки міркуючи над кожною прочитаною казкою, обговорюючи її зміст з дорослими, дитина усвідомлює прихований зміст, якій у ній міститься.

Розгадування прихованого смислу – це живий творчий процес, спільна радість мислення і пізнання. Насправді саме спільне мислення, спільна творчість з дорослим є основним рушієм творчого розвитку дитини. Дитина, слухаючи, читаючи, вивчаючи казки, набуває необхідного життєвого досвіду [3]. Варто констатувати, що вигадкування казок дітьми дошкільного віку може бути як актуальною, так і потенційною здатністю. Структура здатності дошкільників до вигадкування казок значним чином залежить від якісних характеристик уяви у її взаємозв'язку з іншими психічними процесами.

У психолого-педагогічній літературі наведено основні прийоми роботи з казкою, які можна застосовувати для розвитку творчих здібностей: аналіз казок; розповідання казок; переписування казок; постановка казок з допомогою ляльок; вигадкування казок [4]. Отже, казка є важливим засобом розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку. Методично правильна робота з казкою створює можливості не лише для слухання і розповідання, але й вигадкування власних казок. Процес словесної творчості стимулюватиме розвиток творчості дитини.

У сучасній психолого-педагогічній науці сформульовані різні теоретичні підходи до формування творчих здібностей дітей, два з яких є найбільш значущими. Відповідно до першого підходу, «творчі здібності» розглядаються як важлива передумова успішності навчання, яка дозволяє дитині більш успішно оволодівати новою системою знань, умінь і навичок, розв'язувати творчі задачі. Щодо другого підходу, то «творчі здібності» трактуються результатом, підсумком навчання і виховання, що базується на засвоєнні спеціальних способів інтелектуальної діяльності, які забезпечують можливості успішного розв'язування нових задач у певному виді діяльності. Кожен з цих підходів має свою методологічну і теоретичну основу і повинні розглядатися у взаємозв'язку. Як зазначає О. Гевко, «творчий потенціал дитини має визначатися, розкриватися й розвиватися у процесі спеціально організованого навчання та виховання дитини, коли вона набуває та використовує власний досвід творчої роботи, залучається до реальних творчих справ» [4].

Творчі здібності дошкільників потрібно формувати, але для цього мають створюватися певні умови. Каратаєва М. [5] виділяє чотири групи умов, які сприяють творчому розвитку: фізичні умови, тобто наявність матеріалів для творчості і можливість у будь-яку хвилину діяти з ними; соціально-економічні умови, тобто створення дорослими почуття зовнішньої безпеки, коли дитина знає, що її творчі прояви не отримають негативної оцінки дорослого; психологічні умови, сутність яких полягає в тому, що в дитини формується почуття внутрішньої безпеки, розкутості і безпеки як наслідку підтримки дорослим її творчих починань; інтелектуальні умови, що створюються шляхом розв'язування творчих задач. У процесі їхнього розв'язання дитина вчиться

встановлювати різноманітні зв'язки, комбінувати, перетворювати, а головне – починає відчувати задоволення від творчості, від усвідомлення власних можливостей.

При цьому роль дорослого полягає в тому, що він повинен створити для дитини всі групи умов. Науковець Моляко В.О. виокремив такі умови розвитку творчих здібностей дітей: ранній фізичний розвиток, а згодом раннє читання рахування, знайомство з різними інструментами і матеріалами; створення обстановки, що випереджає розвиток дітей та стимулює творчу діяльність; максимальне напруження сил впродовж творчого процесу; надання дитині свободи у виборі діяльності, чергуванні справ, тривалості занять тощо; ненав'язлива, доброзичлива допомога дорослих; тепла атмосфера у сім'ї та дитячому колективі [7].

Кульчицька О. І. вважає, що розвитку творчих здібностей дітей сприяє створення таких умов: організація цілеспрямованої вільної діяльності дошкільників у закладі дошкільної освіти і сім'ї; врахування індивідуальних особливостей дитини; навчання, в процесі якого формуються знання, способи дій, здібності, що допомагають дитині реалізовувати свій задум; комплексне і системне використання методів і прийомів навчання і виховання [6].

Відтак нами було виділено такі **психолого-педагогічні умови**, що, на нашу думку, сприятимуть формуванню творчих здібностей дошкільників.

- 1) формування і облаштування предметного розвивального середовища;
- 2) створення емоційно-позитивної атмосфери в освітньому процесі закладу дошкільної освіти;
- 3) розробка і впровадження дидактичних вправ, спрямованих на розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами роботи з казкою.

Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку залежить від формування і облаштування предметного розвивального середовища. Адже середовище, яке оточує особистість, є одним з основних засобів розвитку дитини, джерелом її знань і соціального досвіду. При цьому важливо, щоб розвивальне середовище не лише забезпечувало спільну діяльність дошкільників, але й було основою творчості кожної дитини. Тому при проектуванні предметного розвивального середовища необхідно враховувати: індивідуальні психологічні особливості дитини інтереси і потреби кожного вихованця; вікові і статеві особливості.

Висновки і перспективи дослідження. Результати проведеної роботи дали змогу констатувати, що формування творчих здібностей дошкільників засобами роботи з казкою буде ефективним лише за умови, що це буде цілеспрямований системний процес, в ході якого

розв'язуватиметься низка педагогічних завдань, спрямованих на досягнення кінцевої мети із застосуванням ефективних прийомів та способів педагогічної роботи. Наша робота відкриває перспективи для наступних досліджень, зокрема вивчення педагогічних умов предметно-просторового розвивального середовища, що сприяє ефективності формування творчих здібностей дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архипова С., Кушнірик Н. Методика розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки*. 2021. Вип. 2. С. 41-48.
2. Барташнікова І.А. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей 5-7 років. Тернопіль: Навчальна книга, Богдан, 2021. 88 с.
3. Беленька Г.В. Навчання через казку. *Дошкільне виховання. Палітра педагога*. 2021. № 1. С. 14-17.
4. Гевко О. Розвиток творчості дітей дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема. *Молодь і ринок*. 2021. №8. С. 51-66.
5. Каратаєва М. Розвиток творчої особистості дошкільника. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори – 2020», 2020. 352 с.
6. Кульчицька О. І. Творчі здібності та особливості їх прояву в дитячому віці. *Обдарована дитина*. 2021. № 1. С. 10-14.
7. Моляко В.О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Обдарована дитина*. 2005. № 6. С. 2–9.
8. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.3. К., 2007. С. 7 -282.

Аліна Журавльова

*КЗ СОР «Лебединський педагогічний фаховий
коледж імені А.С. Макаренка»*

РОДИНА ЯК ПЕРШИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ОСЕРЕДОК ЗДІЙСНЕННЯ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Анотація: У статті описано форми роботи з сім'ями, які дадуть можливість виховати патріота. Розкрито методику здійснення патріотичного виховання, яке починаємо з формування любові до рідних, близьких, потім до оселі, вулиці, міста/села і лише тоді нам вдасться сформулювати любов та повагу до Батьківщини, її народу, символів.

Ключові слова: патріотизм, форми роботи, сімейне виховання.

Постановка проблеми. Сімейне виховання є невід'ємною частиною національної системи освіти і виховання. В усі часи воно було і є незмінною цінністю, головною духовною основою життя нації, могутнім соціальним феноменом. [4, с. 394] Саме в сім'ї починається соціалізація особистості, діти засвоюють моральні норми і правила, проходить розвиток моральних мотивів і навичок поведінки. Завдяки вихованню в родині народ продовжував себе в своїх дітях, генерував свій національний дух, характер, менталітет, традиційну родинно – побутову культуру.

Дошкільний вік є сприятливим періодом для розвитку патріотичних почуттів. Але в деяких сім'ях мало уваги приділяється вихованню дітей, батьки більше опікуються матеріальною стороною, вважаючи виховання справою ЗДО, школи, інших освітніх закладів. Батьки, які не мають педагогічної освіти вважають, що найголовніше – це уберегти дитину від небезпеки і час від часу говорити дитині, що доречно робити, а що ні. Такий спосіб виховання приведе лише до надмірної опіки, що не даватиме можливості дитині пізнавати світ і набувати власний досвід та виховання егоїста. Необхідно звернути увагу сучасності на проблему сімейного виховання, ЗДО повинні педагогічно збагачувати батьків, націлювати на виховання дітей у любові, взаєморозумінні, добрі, злагоді, звернення до свого роду, народу, його традицій і звичаїв.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Про значення сім'ї в суспільстві В. О. Сухомлинський писав: «Суспільство – це величезний дім, споруджений з маленьких цеглинок – сімей. Міцні цеглинки – міцний дім, крихкі цеглинки – о, це небезпечне для суспільства явище. А крихкість ця полягає найчастіше у безвідповідальності» [6, с. 82]. Саме в сім'ї шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людини-трудівника, людини-культурної особистості, яка знає і цінує своє минуле і сучасне.

В. О. Сухомлинський підтримував ідеї Г.С.Сковороди, який був переконаний у тому, що виховання дітей є головним обов'язком батьків, а педагоги будуть узагальнювати цей досвід і теж формувати особистість дитини виховуючи в моральному кліматі пам'яті. Тобто учителі, вихователі, батьки повинні створити такий духовний простір в якому живуть прекрасні образи, здатні пробудити в дитячих душах найтонші моральні почуття і спрямувати до самовиховання. [4] Це говорить про те, що тісна співпраця закладів освіти і сім'ї дасть можливість усвідомити з дитинства значущість людських чеснот (совість, обереги, любов матері тощо).

«Важко виразити словами, – писав К.Ушинський, – те особливе світле, щось, що народжується у нашій душі, коли ми згадуємо тепло рідного сімейного гнізда. До глибокої старості залишаються в нас якісь сердечні зв'язки з тією родиною, з якої ми вийшли» [7].

Тож необхідно так виховувати дитину, щоб спогади у неї були лише сердечні, позитивні, добрі...

Останнім часом спостерігається активізація уваги науковців і педагогів практиків до вивчення різних аспектів проблеми співробітництва ЗДО з сім'ями вихованців. Цим питанням присвячені праці М.А.Машовець [2;3], О. Кононко, Т.Олексєєнко та ін.

Мета статті: розкрити сучасні форми роботи з сім'ями, засоби виховання дітей у родині.

Виклад основного матеріалу. З багатовіковими традиціями сімейного виховання слід ознайомити батьків використовуючи

різноманітні форми взаємодії з сім'єю. Зокрема наочно-інформаційні, які дають змогу подати батькам цікаву інформацію про патріотичне та виховання дітей дошкільного віку. Патріотизм кожної дитини починається з рідної домівки, домашнього вогнища. Матусина колискова пісня та її ніжне слово, народна казка – це ті, перші зернята, які мають зростити українського патріота. Тому, ми пропонуємо ознайомлювати батьків з колисковими, педагоги можуть запропонувати Qr коди посилання на аудіо записи колискових, народних казок.

Доречно запрошувати батьків брати участь в акціях, флешмобах, соціомобах, артмобах, батьківських конференціях, колективних творчих справах (створення дерев родоводу, родинних газет, проєктів, підготовка матеріалу до скриньок мудрості, огляду бабусиних торбинок, залучення до участі у виховних заходах, створенні міні-музеїв) Слід зауважити, що створюючи дерева родоводу батьки можуть проявити творчість і зробити з солоного тіста, шматочків тканини, бісеру та інших матеріалів, головне, щоб працювали разом та розповідали дітям про родичів, цікаві історії їх сім'ї. Це дасть можливість сформувати інтерес і любов до сім'ї.

Цікавими і значимими для виховання дітей є проведення акцій, таких, як «Українська сім'я – українські традиції» в ході яких розповсюджують буклети, інформаційні листівки, зміст яких розкриває українські традиції сімейного виховання, давні звичаї, які можуть бути реалізовані в сучасних сім'ях і сприятимуть вихованню моральних чеснот – поваги, ввічливості, доброзичливості. Наприклад, буклети можуть бути спрямовані на допомогу батькам і містити інформацію про народні ігри, які можна організувати вдома, розповіді про ляльки-мотанки, прислів'я, приказки про сім'ю, дітей, виховання, тощо. Акції можуть проводитись в межах ЗДО, або в межах міста, села, чи району. В результаті проведення акцій створюється сприятливе середовище для підвищення кількості контактів батьків з педагогами, формуються позитивні відносини батьків до установи, виростає потреба в організації сімейного відпочинку.

Сучасними формами роботи є організація флешмобів, соціомобів та артмобів. У ЗДО ми більше вдаємось до проведення соціомобів, які мають чітку мету, наприклад, продемонструвати сімейні вишиванки, спільні дії, єдину кричалку, типу: «Вишиванку одягай – Україну прославляй!» Для проведення соціомобу потрібно залучити щонайменше 10 учасників. Доречно об'єднувати соціомоб з артмобом, де батьки разом з дітьми виконують певні рухи під музику або співають.

З дитинства треба знайомити дітей з прислів'ями про сім'ю (Вся сім'я разом - і душа на місці. Немає миліше дружка, ніж рідна матінка. При сонечку тепло, при матері - добро. Золото і срібло не старіють, батько і мати, ціни не мають.) Доречними є створення скриньки мудрості, яка передається з сім'ї в сім'ю і наповнюється приказками,

прислів'ями про здоров'я, сім'ю, дітей, які часто використовують батьки, бабусі чи дідусі, виховуючи малечу. Вихователі у своїй роботі теж будуть ними користуватись, що дасть змогу дітям краще зрозуміти їх зміст і використовувати у спілкуванні народну мудрість.

Зближують батьків з дітьми та ЗДО виховні заходи народознавчого змісту за участі батьків. Вони формують у дітей відчуття належності до певної нації, знайомлять з народними традиціями.

Цікавою формою роботи є батьківські конференції. Їх основна мета – обмін досвідом сімейного виховання. Батьки готують повідомлення, педагог, при необхідності, надає допомогу з вибору теми, оформлення виступу. На конференції може виступити спеціаліст. До неї готується виставка дитячих робіт, педагогічної літератури, матеріалів, що відображають роботу дошкільного закладу. Завершити конференцію можна спільним концертом дітей, членів сімей.

Цікавими будуть й практичні вправи для батьків, тренінги, під час яких вони вправлятимуться в шанобливому ставленні один до одного, умінні вчасно підтримати, сказати комплімент, допомогти один одному.

Важливим є залучення батьків та їх дітей до створення в ЗДО чи групі міні-музеїв: «Наші обереги», «Ляльки-мотанки», «Родинна світлиця», «Бабусині вузлики». Створенню музеїв передують заняття для батьків у гуртках мобільних пересувних груп, де виготовляються поробки для майбутніх міні-музеїв. Рекомендується щомісячно проводити огляд музеїв, бесіди, зустрічі з майстринями, цікавими людьми.

Наприклад, презентувати бабусині вузлики, де перша сім'я демонструє збір лікарських рослин, бабуса розповідає і показує дітям зібрані в торбинках липовий цвіт, чебрець, ромашку, висушене листя смородини, суниці тощо. З набуттям цих знань в дітей формуватиметься розуміння самоцінності природи, відчуття себе її частиною, а разом з тим формуються переконання про необхідність збереження свого здоров'я. Друга сім'я розповість, що в таких торбинках зберігаються клаптики тканини, мішковини, нитки, все, що дає змогу створити оберіг, поробку, інші сім'ї – вишивки, тощо.

На сучасному етапі великої популярності у роботі з батьками набуває створення сімейних проєктів. Тематика їх досить різноманітна, спрямована на формування основ національної свідомості, розвиток і збереження культурних традицій – історія роду, сім'ї; фольклорні та сімейні свята, фольклорні ігри; ремесла. Структура сімейного проєкту має включати організаційно-підготовчий етап, де збирається інформація, здійснюється пошук ескізів, фотографій; основний – реалізується мета, створюється продукт; заключний – обговорення результатів, фотовиставки, презентації, виховні заходи, виготовлення буклетів, тощо.

Використовуються в ЗДО такі форми роботи з родинами як консультації та бесіди, відвідування вихованців вдома, що сприяють

педагогічній освіті батьків. Під час таких зустрічей вихователь повинен до кожної сім'ї підходити індивідуально, бути тактовним, дипломатичним і творчим, по мірі можливості зрозуміти та виправити помилки або вжити заходів щодо оздоровлення виховної ситуації в сім'ї в цілому, при цьому зберегти довіру і конфіденційність. При організації таких форм роботи ми можемо надати поради батькам, наприклад, облаштувати вдома куточок української народної казки, куточок творчості, використовувати у вихованні дітей притчі, оповідання педагогів-класиків В.О.Сухомлинського.

Варто звернути увагу на виховання любові до рідної вулиці, міста чи села, що стане підґрунтям для формування любові та поваги до Батьківщини, державних символів.

Ці форми роботи, на нашу думку, допомагають батькам перемогти власний авторитаризм, побачити світ з позиції дитини, відноситись до неї як до рівної, зрозуміти, що неприпустимо порівнювати її з іншими дітьми, що треба радіти її особистому росту, будувати довірливі взаємини з нею.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дружні стосунки між членами сім'ї, доброзичлива атмосфера, злагода, взаємоповага, любов і поступливість батьків у ставленні одне до одного – головна сила виховного впливу на дитину. Необхідно не зупинятись на досягнутому, шукати нові, сучасні форми роботи з батьками, заохочувати їх до співпраці, переконувати, що це необхідно їхнім дітям і їм самим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Впровадження сучасних підходів до організації педагогічної взаємодії дошкільного навчального закладу та батьків вихованців М. Машовець - ВІСНИК, 2009
2. Здоров'я дитини—від родини//Г.В.Беленька, О.Л.Богініч, М.А.Машовець - К.: СПД Богданова АМ, 2006
3. Машовець М.А. Підготовка студентів до співпраці з батьками дітей дошкільного віку: Навч.-метод. посіб. / Національний педагогічний ун-т ім. М.Драгоманова. К., 2000. 128с.
4. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка: підручник/ Тамара Поніманська. – 3-тє вид., випр.- К., «Академвидав», 2015. 448 с.
5. Родинно-сімейна енциклопедія / В.М.Благінін, Н.І.Белкіна та ін.; 3 заг. ред.Ф.С.Арвата та ін. – К.: Богдана, 1996. – 438 с.
6. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. - К.: Рад. школа, 1978. - 263 с.
7. Ушинський К.Д. Про сімейне виховання. – К, 1974 р.

СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ІГОР ІЗ ПРИРОДНИМ МАТЕРІАЛОМ

Анотація: У статті розкрито сутність поняття «сенсорний розвиток»; визначено можливості сенсорного розвитку дітей дошкільного віку в процесі ігор із природним матеріалом; наведено приклади ігор із використанням природного матеріалу з дітьми дошкільного віку.

Ключові слова: сенсорний розвиток, ігри з природним матеріалом, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Перші роки життя дітей визначаються активним сенсорним розвитком, оволодінням всім різноманіттям навколишнього світу за допомогою відчуття та сприйняття. На основі цих знань формуються подальші вміння, навички та інтелектуальні здібності в цілому. Наскільки добре діти будуть розвинені в ранньому дитинстві, настільки просто й невимушено вони оволодіватимуть новим у дорослому житті. Для їх пізнавального розвитку вирішальне значення має багатство довкілля. Бажано, щоб дитину оточували іграшки з різних матеріалів – дерев, каменів, глини, металу, тканин різної фактури, причому варто віддавати перевагу натуральним матеріалам та предметам. Тому виникає необхідність цілеспрямованого використання ігор з природним матеріалом з метою сенсорного розвитку дітей дошкільного віку.

Аналіз основних досліджень і публікацій свідчить про те, що проблема сенсорного розвитку дітей дошкільного віку знайшла відображення в психолого-педагогічних дослідженнях, зокрема, З. Богуславською, Л. Венгер, А. Запорожецем, В. Зінченко, М. Подьяковим з'ясовано, що розвиток сприймання відбувається шляхом формування перцептивних процесів; А. Біне, П. Гальперінім, Н. Грамоу, З. Калмиковою, Л. Петерсон М. Хендзе та ін. досліджено сутність і структуру сенсорного розвитку дітей раннього та дошкільного віку; О. Декролі Я.-А. Коменським, М. Монтессорі, Ф. Фребелем та ін. розроблено підходи та методики для сенсорного виховання дітей дошкільного віку. Можливості застосування ігор математичного змісту в освітньому процесі дітей дошкільного віку описано в працях Л. Ільченко, Н. Кудикіної, М. Лазарович, В. Мамона, Н. Мачинської, М. Селевко та ін. Проте питання сенсорного розвитку дітей дошкільного віку в процесі ігор із природним матеріалом потребує подальших наукових розробок.

Мета статті: визначити можливості сенсорного розвитку дітей дошкільного віку в процесі ігор із природним матеріалом.

Виклад основного матеріалу. З метою теоретичного осмислення досліджуваної проблеми передбачено аналіз ключових конструктів. Зокрема, звернемось до розкриття сутності поняття «сенсорний розвиток». Нам імпонує тлумачення означеного феномену Ф. Фребелем [5], який інтерпретує його як розвиток відчуттів і сприймань, формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їх форму, колір, розмір, положення у просторі тощо. Сенсорний розвиток у дошкільному віці становить фундамент розумового розвитку, а розумові здібності починають формуватися рано й не самі по собі, а в тісному взаємозв'язку з діяльністю, в тому числі й загальною руховою та практичною. Початок для розвитку мислення дає рука. Коли дитина торкається до предмета, то м'язи та шкіра рук в цей час «вчать» очі та мозок бачити, відчувати, розрізняти, запам'ятовувати [1]. Слово «sensus» з латинської мови означає «сприйняття», яке здійснюється органами всіх п'яти почуттів людини. А якщо звернутись до перекладу цього феномену з точки зору психології й фізіології, то «сенсорний» означає «даний в відчуттях» [2].

Значення сенсорного розвитку для майбутнього життя дитини висуває перед теорією та практикою дошкільного виховання завдання розробки та використання ефективних засобів та методів. Одним із основних засобів сенсорного розвитку дітей дошкільного віку науковці (Д. Арановська, З. Богуславська, Л. Венгер, В. Запорожець, Т. Кондратович) визначають дидактичні ігри та вправи, які необхідно проводити у певній системі та тісному зв'язку із загальним ходом сенсорного навчання та виховання.

Спираючись на думку педагогів А. Леонтьєва, Т. Ріхтерма [3] вважаємо, що знайомство з природою відіграє величезну роль у розумовому, естетичному та моральному розвитку і жоден дидактичний матеріал не зрівняється з природою за різноманітністю та силою розвиваючого впливу на дитину. Предмети та явища природи доволі рано постають перед дітьми. Навчившись ходити вони тягнуться до лопатки, намагаються копати сніг, пісок, люблять грати з водою, підбирають шишки, палички, листя. Це сприяє розвитку уяви, почуття форми та кольору, акуратності, працьовитості, прищепленню любові до прекрасного.

Долучати дітей до світу прекрасного потрібно якомога раніше: звертати їхню увагу на красу квітів, плодів різних рослин, осінні листя, химерну форму та забарвлення морських черепашок та мешканців підводного царства, красу сніжинок, ніжність піску [4]. У кожної рослини можна відзначити своєрідність зовнішнього вигляду: форми листя, їх кольору, поверхні тощо, оскільки у грі з природним матеріалом усе це слід враховувати. Необхідно на кожному занятті, під час екскурсій у природу нагадувати дітям про те, що вони повинні по-господарськи ставитись до природи, берегти воду, оберігати квітку, чагарник, будь-яку рослину від безглузлого знищення.

В іграх із природним матеріалом діти пізнають навколишній світ, опановують норми поведінки, навчаються діяти предметами. Діти дуже люблять грати із підручним матеріалом. Природні фактори близькі та цікаві дітям. Займаючись грою з природним матеріалом, вони залучаються до спостереження за природними явищами, ближче знайомляться з рослинним світом, вчаться дбайливо ставитись до навколишнього середовища [7].

Із метою сенсорного розвитку дітей дошкільного віку доцільно використовувати різні ігри та вправи. Зокрема, для розвитку тактильного сприйняття дітей можна грати з різноманітними природними матеріалами та предметами, що відрізняються структурою поверхні (пластмасові, гумові, дерев'яні, м'які, пухнасті тощо) [6]. Як приклад можна взяти гру М. Монтесорі «Впізнай на дотик», яка розроблена саме для розвитку тактильних відчуттів. Автор пропонує взяти набір дерев'яних квадратів або кіл, одна з поверхонь яких відрізняється за текстурою. Створити її можна, якщо нанести тонкий шар клею і приладнати шматочок тканини, липучку, насіння, пісок або щось ще. Предмети мають бути парними – щоб текстура поверхні двох кіл або квадратів була однаковою на дотик. Якщо ж їх перевернути, всі вони мають виглядати однаково. Потім треба запропонувати дітям із заплющеними або зав'язаними очима «побачити» предмети кінчиками пальців і знайти парні. Коли діти розплющують очі, то зможуть побачити, наскільки правильним був їх вибір [4].

Також науковці пропонують дітям дошкільного віку ігри з шишками, колючими каштанами, ребристими волоськими горіхами і гладкими жолудями. Корисними теж є ігри з різними крупами: опускання рук в коробку і шукання захованої маленької іграшки, відгадування на осліп різних видів круп. Таким же чином можна проводити ігри з камінням, сухим і мокрим піском, із глиною, зеленню, пластиліном, тістом з борошна і солі. Всі ці ігри сприяють розвитку дрібної моторики рук і тактильних відчуттів.

Для повноцінного розвитку чуттєвості не лише рук, а й ніг рекомендовано дозволяти дітям влітку якомога частіше бігати босоніж по траві, піску, вологій глині, річковий або морський гальці. Вдома діти можуть ходити по гороху, квасолі, катати ногами гумові ребристі м'ячики.

Існує велика кількість різноманітних ігор із природним матеріалом для дітей дошкільного віку, які сприяють повноцінному сенсорному розвитку, а саме розвивають слух, зір, нюх, смак, тактильність на основі яких, у подальшому, виникають більш самостійні процеси такі як пам'ять, уява, мислення. Проте використання природного матеріалу з метою розвитку зовнішніх відчуттів, вимагає вкрай обережного, продуманого відношення. Треба, перш за все, зрозуміти, що виховання зовнішніх відчуттів є не самою метою, а засобом; воно повинно

являтися підготовкою, канвою, що полегшує можливість творчому розуму людини проявити себе.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, ефективним засобом сенсорного розвитку дітей дошкільного віку можна вважати ігри з природним матеріалом, які вводять дітей у дивовижний світ живої природи, ніби з боку допомагають проникнути в її внутрішній, найчастіше прихований від раціональної сучасної людини, світ. Діти безпосередньо за допомогою органів чуття, сприймають різноманітність властивостей природних об'єктів: форму, величину, звуки, відтінки, просторове розташування. У них формуються конкретні первісні та яскраві уявлення про природу, які допомагають побачити та зрозуміти зв'язки та відносини природних явищ, засвоїти нові поняття.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні можливостей сенсорного розвитку дітей дошкільного віку засобом ігор за системою М. Монтесорі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дорошенко З.П., Крутий К.Л. (наук. ред.). Сенсомоторний розвиток дитини раннього віку: теорія і практика. Пріоритетні напрями роботи дошкільної ланки освіти на 2006-2007 навчальний рік: методичний аспект. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2007. Вип. 6. С. 142–157.
2. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія (курс лекцій і практикум): Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський, ПП Буйницький О.А, 2006. 320 с.
3. Малікова Ю.В. Сенсорне виховання у спадщині видатних педагогів минулого. Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського: зб. наук. праць. Одеса: ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, 2005. № 3–4. С. 151–153.
4. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: Навч. посіб. К.: Академвидав, 2008. 432 с. (Альма-матер).
5. Петухова Л.Є., Анісімова О.Е. Основні ідеї педагогічної системи Фрідріха Фребеля. Інформаційний збірник для директора школи та завідувача дитячого садка. К.: РА «Освіта України», 2019. № 1 (89). С. 57–65.
6. Піроженко Т.О., Карасьова Т.О. Ігрова діяльність дошкільника: навчально-методичний посібник. К.: Генеза, 2013. 96 с.
7. Піроженко Т., Машовець М., Ковенко О. Методичні аспекти реалізації освітньої лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі». *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 4. С. 4–78.

СІМ'Я ЯК ФАКТОР ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У пропонованій статті мова йде про особливості засвоєння дитиною молодшого шкільного віку гендерної соціалізації в сім'ї, яка, як більшість соціальних інституцій, часто обтяжена гендерними стереотипами щодо статей.

Ключові слова: гендерна соціалізація, родина, дитина.

Постановка проблеми. Актуальним стратегічним напрямком модернізації національної системи освіти в гендерному аспекті є Наказ МОН «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (2009 р.), в якому зокрема ставляться завдання підготовки навчальних програм, підручників і посібників для навчальних закладів з урахуванням гендерного підходу до виховання зростаючого покоління у дусі поваги до прав і можливостей статі та вільного волевиявлення особи.

Питання гендерної соціалізації, що включає в себе наукову проблему диференціації дітей різних статей, знаходиться на стику ряду наук (соціології психології, біології, медицини, педагогіки, дитячої психології та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні проблеми гендерної соціалізації дітей різних вікових категорій висвітлені в працях В. Гайденко, Т. Говорун, О. Кікінежді, В. Кравця та ін. Питання введення гендерної складової в освіту досліджували С. Вихор, Л. Ковальчук, Н. Павлущенко, Л. Яценко та ін. Гендерне виховання студентської молоді та професійної підготовки майбутніх фахівців є предметом наукових пошуків І. Іванової, І. Мунтяна, О. Цокур. Питання сучасних гендерних досліджень у педагогіці вивчали Л. Булатова, Я. Кічук, О. Луценко, А. Мітрофанова та інші науковці.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей формування гендерної соціалізації дитини перед вступом до школи під впливом найближчого середовища – сім'ї.

Варто відзначити, що важливим фактором у процесі формування психологічної статі дитини є сім'я і, зокрема, приклад поведінки батьків, їхні взаємини і трудова співпраця одне з одним і з дітьми. Невипадково останнім часом все більше вчених, вітчизняних і зарубіжних, приходять до висновку, що повноцінне формування особистості дитини не може здійснюватися без урахування психологічних особливостей її статі [3; 4; 5].

Виклад основного матеріалу дослідження. Психологічна стать, на відміну від статі біологічної, – одна з суспільних особистісних

характеристик людини. Це система потреб, мотивів, цінностей, що характеризує сприймання дитиною себе як представника певної статі, а також способів поведінки, що реалізують ці уявлення. Відтак, вчені вказують, що відзнака, за якою дитина починає усвідомлювати себе, – це статева приналежність, а безстатева особистість не більше, ніж абстракція [1].

У процесі гендерної соціалізації дитина намагається будувати свою поведінку, ідентифікуючи себе з тими чи іншими представниками відповідної статі – батьком, матір'ю, братами, сестрами, однолітками, літературними героями, наслідуючи чи копіюючи їх.

На даний час сім'ї у вихованні дитини певної статі зорієнтовані переважно на традиційну модель соціальних ролей. Ціннісні орієнтації батьків, їх соціальні очікування, стиль поводження з дітьми, система покарань і заохочень позначаються процесі на соціалізації дитини.

Сучасні науковці зазначають, що важливими для успішної соціалізації є ставлення батьків до дітей, а також взаємини зі старшими або молодшими братами і сестрами. Підвищена вимогливість і жорстокі покарання роблять дітей агресивними з дорослими і однолітками, як в родині, так і поза домівкою [5; 6].

Щодо стилів ставлення до дітей різних статей, то науковці доводять, що відносно дівчаток він близький до гіперопіки, хлопчикам же надають можливість долати «нестандартні» ситуації самостійно. Набуття соціального досвіду дітьми різних статей також по різному заохочується батьками.

Відтак, батьківські заборони і побоювання гіперактивності дівчинки можуть обмежити розвиток її соціальної компетентності, дослідницької поведінки, підвищувати рівень залежності.

Способи батьківської допомоги хлопчикам і дівчаткам у виконанні завдань теж різні. У ході досліджень з'ясувалося, що дівчаткам в родині надають специфічну допомогу у формі готового рішення або прямої інструкції (настанови), тоді як хлопчикам дозволено вирішувати ту чи іншу проблему пошуком рішення самостійно (без особливих обмежень). Батьки вірять в їхній успіх, підтримують і орієнтують на незалежну діяльність. Як наслідок у хлопчиків рівень мотивації досягнення вище, ніж у дівчаток [1; 4].

Особливості виховання в сім'ї впливають на взаємовідносини дитини з однолітками: дитина вибирає друзів, спираючись на цінності, які прищепили батьки. Якості, закладені в сім'ї, отримують розвиток у дитячій групі, шкільному колективі. Фактично, в динаміці вікового розвитку гендерна соціалізація здійснюється, перш за все, в ланцюжку «дитина-доросла людина», проте не меншого важеля має система «дитина-дитина», що пізніше включається в цей процес, і є провідним інститутом гендерної соціалізації.

Оскільки сім'я є найважливішим інститутом соціалізації дитини – в ній формуються властиві статі якості, які б зовні невловимі вони не були. Але для цього необхідна наявність обох батьків та їх активна участь в житті сім'ї. При висвітленні питання щодо статевої ідентифікації дітей вчені наполягають на константності. Зазначене поняття представлено як усвідомлення власної статі, яке повинно відбуватися як нормативний розвиток, основу якого складає присутність поряд з дитиною близьких дорослих людей обох статей [6]. Таким чином, у віці 4-5 років закладаються основи ставлення до чоловіка і жінки, батьків, соціально заданих зразків поведінки тощо. У цей час на тлі розвитку мовлення, мислення, самосвідомості дитина, окрім усього іншого, навчається розрізняти людей по зовнішності і статевими ознаками. У неї формується впевненість у приналежності до своєї статі і незмінність цієї статі. Після 5-6 років змінити статеву самосвідомість людини практично неможливо. Випадкове або цілеспрямоване виховання до цього віку, котрі не відповідають статі дитини (наприклад, народження дитини не тієї статі, якої очікували батьки), створює нездоланні труднощі для подальшого здійснення статево-соціальної ролі, що пропонується фізичною і паспортною статтю. У цілому гендерна поведінка формується до 12-13 років. Дитина мимоволі вибирає для себе стиль поведінки, який найповніше відповідає її запитам і в той же час не суперечить суспільним нормам. Виходячи зі своїх уявлень про якості й характеристики представників двох статей, батьки стимулюють дітей до прояву гендерних характеристик як вагомій зразки соціальних відносин. Традиційний розподіл соціальних ролей має біологічну обумовленість. Захист і забезпечення сім'ї всім необхідним чоловіком, а народження і виховування дітей жінкою, закріпили за представниками різних статей різні завдання. Успішне виживання роду при такому розподілі обов'язків призвело до генетичного закріплення ознак, сприятливих для їх виконання [2; 5].

Роль соціальних факторів теж значна: з перших днів дітей різних статей по різному одягають, по різному спілкуються з ними, купують різні іграшки, далі більше – починають робити зауваження, якщо їх поведінка не відповідає статі. Крім того, перед очима дитини зразки поведінки матері, батька, інших людей різної статі, що в цілому має стереотипне підґрунтя з боку дорослих, що оточують дитину. Слід зазначити, що зміст соціальних ролей завжди мав яскраво виражений історичний характер, і його зміна в даний час зовсім не дивна. Які ж якості соціальних ролей піддалися девальвації? Насамперед, це невпевненість, пасивність, підпорядкованість, залежність. Всі ці якості пов'язані з жіночою соціальною роллю. Та й саме зближення ролей сталося, як мовиться, на чоловічій території. Тобто в жінці стали схвалюватися традиційно чоловічі якості, такі як впевненість у собі, громадська активність, незалежність, прагнення до кар'єрного

зростання, творча ініціативність. Разом з тим суспільство відзначило зростання у чоловіків пасивності, безвідповідальності, більшої емоційності. Якості ці не схвалюються, чоловіків докоряють за них саме тому, що вони є чоловіки.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Вивчення впливу найважливішого фактору гендерної соціалізації на дітей молодшого шкільного віку дало змогу стверджувати, що знання про взаємовідносини дівчаток і хлопчиків часто обтяжені статеврольовими (гендерними) стереотипами. Настанови і стереотипи формуються у дітей через: традиційні відносини подружжя (соціальна реальність полягає в дихотомії виховних обов'язків батька й матері).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Говорун Т. В. Гендерна психологія: навч. посіб. К. : Видавничий центр «Академія», 2004. 308 с.
2. Кікінежді О.М., Говорун Т.В., Шульга І.М. Гендерне виховання дошкільнят: навч.-метод. посіб. 2-е вид., доп., перероб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2015. 192 с.
3. Кімел Майкл С. Гендероване суспільство. Пер. с англ. К. : Сфера, 2003. С. 186-193.
4. Кравець В. Гендерна педагогіка: навч. посіб. Тернопіль : Джура, 2003. 416 с.
5. Кравець В. П., Говорун Т.В., Кікінежді О. М. Гендерна соціалізація молодших школярів. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 192 с.
6. Павлушенко Н.М. Гендерне виховання дітей молодшого шкільного віку : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.07. Тернопіль, 2011. 249 с.

**Євгенія Кабанова,
Лариса Пушкар**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

СУТНІСТЬ МИСТЕЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті розглянуто сутність поняття «мистецька компетентність»; обґрунтовано положення про мистецьку компетентність дітей дошкільного віку як складової їх загальної компетентності.

Ключові слова: компетентність, мистецька компетентність, мистецька освіта, види діяльності, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Сучасний етап модернізації передбачає зміни та оновлення в системі дошкільної освіти України. Удосконалюються освітні стандарти, враховуючи історію, традиції, та менталітет народу. Відбувається впровадження компетентнісного підходу до змісту освіти, змінюються засоби забезпечення належної якості підготовки особистості дитини до життя в суспільстві. Цінності

дошкільної освіти спрямовані на забезпечення найкращої адаптації дитини до умов дошкільного навчання та соціалізації в цілому. не тільки знання, а й здатність змінюватися та пристосовуватися до потреб життя, активно діяти й приймати рішення.

Актуальності набуває формування мистецької компетентності дошкільника. В нормативних документах це пояснюється як «здатність дитини практично реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, елементарно застосовувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності» [1].

Реформування дошкільної освіти вимагає вирішення багатьох проблем, отже Стандарт дошкільної освіти вказує на важливість ефективності освітньої діяльності, результатом якої має бути сформована загальна компетентність дитини дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В працях багатьох вчених обґрунтовано феномени компетентності та компетентнісного підходу. Зокрема у наукових розробках таких авторів як Н. Бібік, І. Біла, А. Богуш, С. Бондар, О. Дронова, О. Дубасенюк, І. Єрмакова, І. Зимня, І. Зязюна, О. Кононко, Н. Лисенко, О. Овчарук, О. Половіна, О. Пошетун, О. Савченко.

Важливість мистецької освіти розглядається в низці сучасних наукових досліджень. Так, вчені Л. Масол, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Хижна, Г. Шевченко, Б. Юсов, та інші обґрунтували, що мистецтвознавча складова компетентності є сукупністю базових знань, сформованих умінь та навичок мистецько-творчої діяльності.

Формуванню мистецько-творчої компетентності дітей дошкільного віку приділяють увагу О. Дронова, І. Ликова, О. Половіна, А. Федорович, Л. Шульга та інші. Цій проблемі також приділяли увагу Л. Артемова, Н. Гавриш, О. Кононко, Л. Лисогор, Т. Недашківська, Т. Піроженко, Л. Сохань та ін., котрі тлумачать поняття «компетентність» з різних позицій, виокремлюючи конкретні її типи (базові, ключові, життєві, інтелектуальні, особистісні та ін.).

Отже, значної уваги на сучасному етапі потребує вивчення мистецької компетентності дошкільника. Це пов'язано з поступовими змінами в модернізації змісту освіти, запровадженими новими педагогічними підходами сьогодення.

Мета статті – розкрити змістові характеристики поняття *мистецька компетентність* та обґрунтувати положення про *мистецьку компетентність дітей дошкільного віку* як важливої складової їх загальної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Для того щоб глибше зрозуміти поняття *мистецька компетентність*, треба визначити сутність понять, які постають основою компетентнісного підходу, а саме «компетенція» та

«компетентність». Слово «компетенція» походить від латинського *competentia*, що в перекладі означає досягти, відповідати, прагнути. «Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові» подає два тлумачення цього терміна: 1) добра обізнаність із чим-небудь; 2) коло повноважень певної організації, особи й т. ін. [7, с. 235].

Вітчизняний науковець Т. Недашківська стверджує, що компетентність, будучи похідною від компетенції, є характеристикою індивідуальної специфіки кожного окремого суб'єкта у тій чи іншій сфері, на суб'єкт може впливати з метою виконання функцій (напрям такого впливу відповідно до цілей і завдань діяльності), які просторово – територіальні або інші встановлені межі такого впливу [3, с. 11]. В той же час, на думку О. Кононко, компетентний – це досвідчений, і завдання дошкільної освіти у тому, щоб забезпечити домірну віку дитини досвідченість [2].

Розглядаючи, співвідношення понять «компетенція» і «компетентність», необхідно вказати на необхідність їх розрізнення. Компетентність, у свою чергу, належить особистості, вона позначає рівень якостей, набутих у результаті навчання певній діяльності. Компетенція пов'язана з певним видом діяльності, а компетентність – з особистістю, її якостями та здібностями.

Загальна компетенція відображає систему взаємопов'язаних компонентів фізичного, психічного, соціального та духовного розвитку особистості: емоційно-оцінне ставлення; формування знань, умінь і навичок; вміння активно і творчо використовувати набутий досвід. При необхідності в різних контекстах, залежно від інтересів, запитів та умов різних видів діяльності, дошкільник повинен використовувати власні ресурси (певний тип компетентності) для досягнення цілей і завдань. Тобто він стає компетентним у процесі освіти та виховання, досягаючи відповідного рівня в розвитку і власного досвіду.

Здійснений аналіз науково-педагогічних досліджень (Н.М. Бібік, О.В. Овчарук, Л.І. Паращенко, О.І. Пометун, О.Я. Савченко, О.М. Семенов, І.В. Соколова) засвідчив, що більшості науковців властиве розуміння терміну *компетенція* як об'єктивної категорії, суспільно визнаного рівня знань, умінь, навичок, ставлень тощо у певній сфері діяльності людини як абстрактного носія; терміну *компетентність* – як інтегрованої характеристики якості особистості, результативного блоку, сформованого через знання, вміння і навички, ставлення, поведінкові реакції та здатність самостійно вирішувати завдання у конкретній діяльній сфері [6, с. 8].

Компетентність, як якість особистості, має різні характеристики, якщо звернемо увагу на мистецьку компетентність, то вона формується в самостійній, художній, музичній, театральній діяльності.

Метою сучасної дошкільної освіти є всебічний розвиток дитини. Головним завданням в новому Стандарті дошкільної освіти є

формування у дітей дошкільного віку мистецько-творчої компетентності в різних видах діяльності. За Стандартом, «мистецько-творча компетентність – це здатність дитини практично реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, елементарно застосовувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності» [1].

А. Федорович, аналізуючи тлумачення різних дослідників поняття «компетентність», вказує на те, що в умовах зниження рівня естетики і загальної культури людства, серед інших, актуальності набуває мистецька компетентність. Автор висвітлює взаємозв'язок мистецтва й творчості в дошкільному віці. Підкреслює, що йдеться про різноманітність засобів життєдіяльності дітей – зручність, урахування кількості дітей, вільний простір для діяльності, можливість зміни роду діяльності; відповідність фізичним особливостям і потребам дітей; гнучкість і керованість [8].

Формування мистецької компетентності досліджувала й Олена Половіна. Вона зазначає, що мистецька освіта є інструмент для творчості дитини як особистості і збереження своєї унікальності. Тому на першому плані стоять емоції й почуття, які сприяють розвитку емпатії дитини. Вчена виділила методи та прийоми формування мистецької компетентності:

- паузи споглядання та паузи вслуховування (бачити предмети в цікавих ракурсах, приміряти на себе роль художника; відтворення вражень від почутого в малюнках, піктограмах, емопозначках);
- словесні методи і прийоми (мистецтвознавча розповідь, обговорення, діалог і полілог, заохочення і порада);
- практичні (експериментування з матеріалами, інструментами, звуками, формами, атрибутами створення образу в різних видах мистецької діяльності; вправління в мистецьких техніках: ліплення, малювання, співи тощо);
- мистецьке або художньо-педагогічне спілкування – це особлива форма спілкування педагога з дітьми, емоційно насичена, на основі інтегрованої мистецької діяльності [5].

Також, при цьому першочергове завдання педагога – допомогти дитині усвідомити, що вона хоче передати своїм образом, які ознаки донести, що формується на основі емоційних вражень, в результаті слухання, візуального, кінестетичного та емоційного контакту.

Реалізація завдань передбачає участь вихованців у різних видах мистецької діяльності в спеціально створених умовах, для розвитку їхніх здібностей, формування самовираження з пріоритетом розвитку емоційної сфери. Тобто мистецька компетентність дитини формується як результат реалізації емоційно орієнтованої моделі мистецької освіти.

Її основою є діалогічність як спосіб існування та розвитку особистості, що передбачає: емоційну взаємодію з іншою особистістю; здатність створювати художні образи, засновані на особистісній якості образного пізнання світу; спільну діяльність дорослого і дитини в мистецькому середовищі [4, с. 8].

Науковці вважають, що результатом набуття мистецької компетентності можна вважати наступне: елементарна обізнаність дитини на початковому, елементарному рівні у специфіці видів мистецтва (художньо-продуктивній, музичній, театральній); ціннісне ставлення до мистецтва і взагалі до будь-якої мистецької діяльності; бажання і, навіть, прагнення сприймати мистецтво тощо. «Кожен з видів мистецької діяльності передбачає *вільні дії дитини у створеному педагогом просторі* на основі інтуїтивного досвіду та реалізації творчого потенціалу, який є в кожного малюка» [4, с. 4]. Ми згодні з думкою науковців щодо важливості та необхідності формування мистецької компетентності через елементарні вільні дії у різних видах мистецької діяльності.

Науковці привертають увагу на важливості інтеграції різних видів мистецтв у виховній роботі дошкільного закладу, а також значення формування індивідуального художнього образу світу в свідомість дитини (синтетичне відображення дійсності) Тобто мистецтво дозволяє малюкові перевтілюватися і втілювати власні ідеї в різні види творчості.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, суттєві зміни в сучасній освіті орієнтуються на впровадження компетентнісного підходу в освітній процес, що сприяє розвитку творчих засад підростаючої особистості з урахуванням її індивідуальних особливостей. Проведений аналіз різних підходів до трактування та розуміння понять «компетенція» та «компетентність», дає можливість зробити висновок про необхідність розрізнення цих понять.

На основі аналізу науково-педагогічних джерел нами обґрунтовано положення про мистецьку компетентність дітей дошкільного віку, котра визначається в нашому дослідженні як інтегрована характеристика якості особистості дитини, результативний блок, який сформовано через сукупність елементарних мистецьких знань, вмінь та навичок попереднього елементарного практичного досвіду мистецької діяльності, що забезпечує здатність дитини реалізовувати свій художньо-естетичний потенціал.

Подальшу перспективу досліджень вбачаємо в обґрунтуванні методичного забезпечення формування мистецької компетентності дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти): нова редакція. Наказ МОН України № 33. від 12.01.2021. С. 21–22. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-vukrayini> (Дата відвідання 18.03.2023).

2. Кононко О. Оновлена програма «Я у Світі». URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2650-onovlena-programa-ya-u-svt> (Дата відвідання 18.03.2023).
3. Лазор О. Я., Хорошенко О.В. Публічна служба в Україні: компетенція та вповноваження (частина 2) : монографія. Х.: Вид-во ХГПА, 2009. 440 с.
4. Половіна О. Дитина у світі мистецтва. Дошкільне виховання. 2021. № 2. С. 3–8
5. Половіна О. Як сформувати мистецько-творчу компетентність у дітей? URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2951-yaksformuvatimistetsko-tvorchu-kompetentnst-u-dtey> (Дата відвідання 19.03.2023).
6. Пушкар Л.В. Методичні засади формування музичних компетенцій студентів педагогічних університетів: автореф. дис. канд. пед. наук.: спец. 13.00.02. К., 2009. 20 с.
7. Сліпушко О. М. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові. Правопис. Граматика. К.: Криниця, 1999. 507 с.
8. Федорович А. В. Мистецько-творча компетентність дошкільника як педагогічна проблема. DOI :<https://doi.org/10.30525/978-9934-26-198-5-17> SECTION 17 (Дата відвідання 23.03.2023).

Олександра Кащенко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

ХАРАКТЕРИСТИКА РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Анотація: у межах формування гуманістичних цінностей учнів початкових класів визначено та схарактеризовано наступні рівні: високий, середній, елементарний.

Ключові слова: гуманістичні цінності, рівні сформованості гуманістичних цінностей, компоненти, критерії та показники сформованості гуманістичних цінностей учнів початкових класів.

Постановка проблеми. В умовах розбудови демократичної, незалежної Української держави та її інтегрування в європейське і світове співтовариство особливої ваги набуває виховання підростаючої особистості на основі гуманістичних цінностей.

Така освітня орієнтація знайшла втілення у Законах України «Про освіту», Концепції «Нова українська школа», Державному стандарті початкової загальної освіти де визначаються зміни самої парадигми освіти і виховання учнів. Сучасне суспільство відчуває велику потребу не тільки у високоосвічених, а передусім у гуманних особистостях, оскільки саме зараз, в умовах воєнного стану, гуманістична орієнтація стає необхідною умовою виживання всього людства. Подальший розвиток цивілізації повинен здійснюватися з обов'язковим урахуванням гуманістичних світоглядних цінностей. Тому важливим завданням освітнього процесу початкової школи є духовно-моральний розвиток підростаючої особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає уявлення про стан розробленості проблеми формування гуманістичних цінностей у юної генерації. У психолого-педагогічних дослідженнях останніх років (Г. Балл, Є. Бондаревська, Н. Ганнусенко, К. Чорна) підкреслюється значущість духовно-морального виховання і відзначається низький рівень сформованості у неї гуманістичних цінностей. Питання цінності людини і структури цінностей особистості знайшли відображення у працях філософів (О. Дробницький, Д. Леонтьєв, М. Каган), які досліджували зміст, структуру і типи цінностей, їх значення в контексті самовизначення людини. Наукову базу психолого-педагогічного аспекту теорії цінностей створено І. Бехом, О. Сухомлинською, Д. Узнадзе. Аналіз процесу формування гуманістичних цінностей, вікових закономірностей розвитку ціннісних орієнтацій представлено в роботах психологів Л. Божович, Л. Виготського, М. Заброцького, А. Мудрика, та ін. У працях цих дослідників підкреслюється значимість формування цінностей саме в молодшому шкільному віці.

Мета статті – визначити та схарактеризувати рівні сформованості гуманістичних цінностей учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес виховання гуманістичних цінностей молодших школярів розглядаємо як складне і багатогранне педагогічне явище. Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми (І. Зязюн, К. Чорна, Д. Мацько, І. Школьна) дозволив констатувати, що процес формування гуманістичних цінностей учнів початкової школи залежить від розвитку у них гуманістичного мислення; усвідомлення необхідності етичних норм і цінностей у власній життєдіяльності, формування особистісних моральних якостей; розвитку емоційно-почуттєвої сфери; готовності застосувати на практиці набуті уміння і навички моральної діяльності [2;3;5].

При розробці педагогічного експерименту визначили структурні компоненти сформованості в учнів молодшого шкільного віку гуманістичних цінностей:

- *когнітивний* (розуміння таких моральних категорій, як повага до інших, відповідальність, власна гідність);
- *емоційно-ціннісний* (інтерес та прагнення молодших школярів до гуманістичних цінностей);
- *поведінковий* (готовність до морального вчинку).

Ця структура враховувалася при розробці критеріїв, які були ідентичними змісту означених компонентів. Показниками критеріїв когнітивного компонента обрали розуміння таких моральних категорій, як повага до інших, відповідальність, власна гідність, їхньої значущості й ролі в житті кожної людини, необхідність керуватися ними у власній поведінці.

До показників критеріїв емоційно-ціннісного компонента відносили: інтерес та прагнення учнів початкової школи до гуманістичних цінностей.

Показниками критеріїв поведінкового компонента виступали: здатність до відповідального морального вибору в повсякденній діяльності й спілкуванні; вияв поваги до інших; контролювати власну поведінку без допомоги вчителя, інших дорослих чи однолітків.

Вивчення психолого-педагогічної літератури щодо сутності гуманістичних цінностей та основних ознак її прояву, врахування вікових особливостей молодших школярів дало змогу розробити характеристики типологічних груп, за якими визначалася належність кожного учня до того чи іншого рівня сформованості гуманістичних цінностей: високого, середнього та елементарного [1; 4].

Характеристика учнів, які належать до групи високого рівня: діти цієї групи мають ґрунтовні знання про гуманістичні цінності, уявлення про себе як неповторну особистість; проявляють власну гідність, інтерес до свого внутрішнього світу, уміють приймати моральні рішення, відповідальні. Такі діти виявляють повагу у відносинах зі старшими, однолітками та молодшими; поважають гідність інших людей, ставляться до них як до найвищої цінності, протидіють несправедливості.

Характеристика учнів, які належать до групи середнього рівня: такі діти мають неповні або фрагментарні знання про гуманістичні цінності. Виявляють самоповагу, але можуть нехтувати гідністю інших; іноді виявляють безвідповідальність. Морально чинять за умови контролю дорослих і чітко поставлених до них вимог; здатні здійснювати негуманні вчинки, якщо цього не бачать значущі дорослі; потребують постійного стимулу, підтримки та уваги з боку педагогів і батьків.

Характеристика учнів, які належать до групи елементарного рівня: знання про гуманістичні цінності представників цієї групи обмежені або поверхові. Такі діти не цікавляться власним внутрішнім світом, плутають власну гідність з пихатістю, легко підпадають під вплив сильніших дітей чи, навпаки, намагаються нав'язувати іншим свою лінію поведінки; безвідповідально ставляться до своїх обов'язків. Вони чинять гуманно через страх покарання чи винагороду; не вміють і не бажають працювати над собою.

Також, визначено діагностичні методи, за допомогою яких відбуватиметься вимірювання та ранжування рівнів сформованості гуманістичних цінностей, а саме: письмове опитування (анкетування), бесіди, спостереження, залучення до виконання завдань, які виникають у результаті спостереження.

Висновки і перспективи дослідження. Гуманістичні цінності є основою для становлення узагальненої системи гуманістичних поглядів, переконань та ідеалів тих, хто навчається, про світ, людину, її діяльність та місце в соціумі. Виявлено й охарактеризовано основні компоненти у структурі гуманістичних цінностей: когнітивний (розуміння таких моральних категорій, як повага до інших, відповідальність, власна гідність); емоційно-мотиваційний інтерес та прагнення молодших

школярів до гуманістичних цінностей), поведінковий (готовність до морального вчинку). Ці компоненти органічно взаємопов'язані, взаємозумовлюють один одного.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розв'язання досліджуваної проблеми. Перспективи подальшої роботи потребують проведення діагностики щодо з'ясування рівнів сформованості гуманістичних цінностей та розробку педагогічних умов формування гуманістичних цінностей учнів початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д., Ганнусенко Н. І., Чорна К. І. Концепція виховання гуманістичних цінностей учнів. До факультативного курсу «Основи гуманістичної моралі. *Шкільний світ*. 2009. № 45. С. 4–11.
2. Зязюн І. А. Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу. *Рідна школа*. 2000. № 8. С. 8–13.
3. Мацько Д. С. Гуманістичні цінності як основа особистісного та професійного ставлення учителя. *Гуманітарні науки науково-практичний журнал*. 2017. № 2. С. 12–15.
4. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. 2-е вид., стереотип. Київ: Академвидав, 2009. 360 с.
5. Шкільна І. М. Виховання базових гуманістичних цінностей. Основи гуманістичної моралі: факультативний курс для 8 класу. Черкаси: ЧОІПОП, 2010. 127 с.

Уляна Кисліченко

Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ ДИТЯЧОЇ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація: У статті розглядається формування екологічного виховання дітей дошкільного віку за допомогою сучасної дитячої природознавчої літератури, критерії її відбору.

Ключові слова: екологічне виховання, діти дошкільного віку, дитяча природознавча література.

Постановка проблеми. Екологічна ситуація в Україні потребує кардинальних змін, особливо освітнього характеру. Актуальність цієї проблеми, зумовлена не вмінням людей піклуватися про довкілля, відсутність у них базових екологічних знань про природу та її закони. Психологи та педагоги довели, що основи світогляду починають формуватися вже з дошкільного віку, тому так важливо ознайомлювати дітей з природою, виховувати любов та повагу до рідного краю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічних джерел з теми дослідження показав, що особливостям сприймання дошкільниками змісту художніх творів значну увагу приділяли психологи Д. Ельконіна, О. Запорожець, С. Рубінштейн та

інші; Н. Яришева описала особливості використання дитячої природознавчої літератури в ЗДО. Однак, недостатньо уваги приділено питанню ролі сучасної природознавчої літератури у екологічному вихованні дітей дошкільного віку.

Тому, **метою нашої статті** є дослідження особливостей екологічного виховання дітей дошкільного віку засобами сучасної природознавчої літератури.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом спостерігається загальна тенденція зниження інтересу до читання, особливо, художньої літератури природознавчого характеру. Хоча, одним з найефективніших засобів екологічного виховання є художня література. У житті дітей дошкільного віку художня література є одним із перших інструментів пізнання світу. За допомогою неї діти вперше дізнаються про тваринний та рослинний світ, явища природи, розвивають свою уяву. Через ставлення дитини до персонажів формуються естетичні та моральні почуття, правила й етичні норми поведінки. Якщо дитина розуміє і сприймає твір, його сюжет та героїв, тим більший виховний вплив він на неї здійснить. Для дошкільників, ситуації описані у художній літературі є зразком для наслідування у подальшому житті та показують приклад гуманного ставлення до природи.

Сучасна природознавча художня література має різноманітність жанрів: байки, твори, оповідання, казки, вірші, легенди, комікси та ін. Вони допоможуть сформулювати у дитини гуманне ставлення до природи, навчить дошкільників бачити й відчувати красу природи, сформулює початкові екологічні знання про природу та її закони. На даному етапі, сучасна дитяча література поступово відходить від моралізаторства, натомість у ній переважають пізнавальна, виховна, естетична і розважальна функції.

Важливо зазначити, що щоб художній твір сформулювала у дитини дошкільного віку екологічне виховання, треба правильно підійти до вибору художньої природознавчої літератури.

Гаврило О. І., в своїй статті, окреслила *критерії* відбору художньої літератури для дітей [1]:

1. Доступність. Художня література має відповідати віковим і психічним особливостям дітей. Доступним є такий твір, що формує у дитини уявлення про природу, викликає різні почуття. Література буде корисною, якщо її зміст зрозумілий дитині.
2. Цікавий та динамічний сюжет. Будь-який сюжет повинен розвивається за законами Буало: експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка, підсумок, фінал. Важливо, щоб дитячий твір мав живі діалоги, яскраві описи подій, щоб увага дошкільників зосереджувалася на тексті.
3. Чіткість композиції. Композиція дитячого твору має бути продуманою і чіткою. Це потрібно, щоб дитина мала уявлення про героїв, їх

оточення та місце подій. Важливо, щоб усі основні думки твору було зрозуміло обґрунтовані.

4. Висока художня майстерність твору. Автор твору професійно використовує художні засоби (епітети, алегорії, порівняння, гіпербола, тощо). Від написання головного героя, залежить чи буде дитина співпереживати герою, розуміти його вчинки та почуття. У випадку неякісного опису, дитина може не сприйняти ідеї, закладені в літературному творі.

Добираючи літературу для екологічного виховання у різних вікових групах варто звертати увагу на певні особливості.

Так, у молодшому дошкільному віці діти ще не можуть зосередити увагу на довгому оповіданні з безліччю героїв і подій. Мислення дитини цього віку є наочно-дійовим, тому так важливо, щоб читання дорослого супроводжувалося наочним матеріалом. У молодшому дошкільному віці головну роль відіграють емоції. Важливо читати молодшому дошкільнику невеликі вірші, казки, оповідання емоційно, з інтонацією, супроводжуючи розповідь різними жестами. До прикладу у процесі екологічного виховання можна використовувати твори сучасної української письменниці та психологині – Наталії Чуб, зокрема її книги: «Подорож листочка», «Про сонну мишку і вередливу пилінку», «Маленький Кит», «Бетсі, не плач!», «Два черв'ячки», «Знайомі комахи». У кожній історії є маленькі казкові історії та серйозні наукові факти. Дитина разом з головними героями порине у світ природи, знайде відповіді на свої запитання, а також довідує перші знання про тваринний і рослинний світ. Книжки Наталії Чуб вчать дітей уважно спостерігати за тим, що відбувається навколо, і бачити красу в кожній деталі.

Діти старшого дошкільного віку активно пізнають світ, ставлять безліч питань дорослим та вже можуть зосереджувати увагу на довший проміжок часу (формується довільна увага). Обсяг художніх творів збільшується, діти можуть запам'ятовувати більше дійових осіб і з цікавістю стежити за сюжетом. У процесі спілкування дитини з дорослими формуються її моральні почуття. Для читання в цьому віці, можна використовувати книжки Мирослави Макаревич, які присвячено природі, рідній землі. Наприклад «Казка про Каштан і Горобину», «Казка про Вишню, або Вишневі мандри», «Таємниця лебедів». Запропоновані історії, вкажуть правильний шлях дитині, допоможуть бути справжнім другом природи, а не її кривдником. Мета книжок – розповісти дошкільникам про наших сусідів по планеті, навчити їх поважати та охороняти.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, сучасна художня природознавча література розкриває ідеї розумного, дбайливого, бережного ставлення до природи, що є основою екологічного виховання дошкільника. Подальші дослідження спрямовані на пошук нових, сучасних, цікавих творів природознавчої літератури для дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврило О. І. Рекомендації з використання художньої літератури вихователями і батьками в екологічному вихованні дошкільників. Стан освітнього процесу в умовах викликів сьогодення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 12 лютого 2021 р). Дніпро : Міжнародний гуманітарний дослідницький центр, 2021. С. 78 – 79.
2. Кулик Н. В. та Сорочинська О. А. *Дитяча художня природознавча література, як засіб екологічного виховання дітей дошкільного віку*. http://eprints.zu.edu.ua/27305/1/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D0%B8%D0%BA_%D0%A1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf

Людмила Колесник

Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

ФОРМИ І МЕТОДИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Анотація: у межах аналізу проблеми дослідження визначено форми і методи (екологічні екскурсії та проєкти, спостереження, вікторини, конкурси, ігри, свята тощо) розвитку екологічної компетентності, що мають важливе значення для розуміння й організації різних видів діяльності учнів під час інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Ключові слова: форми і методи екологічного виховання, екологічна компетентність, молодший школяр.

Постановка проблеми. Гострота і драматичність сьогодення зумовлена великомасштабним, всезростаючим соціально-економічним впливом на навколишнє середовище, що призводить як до глобальних, так і до локальних негативних його змін, поступового руйнування механізму цілісного функціонування біосфери в планетарному масштабі. Це вимагає підготовки нового покоління, націленого на оптимізацію взаємин людини і природи, підвищення екологічної безпеки на основі передових вітчизняних та зарубіжних досягнень.

Головна мета екологічної освіти суспільства полягає у формуванні соціально активної особистості з високою екологічною культурою, особистості, орієнтованої на безперервний саморозвиток, здатної не тільки адаптуватися до соціально-екологічних умов, що швидко змінюються, але й яка чітко усвідомлює наслідки своїх дій, має почуття відповідальності за свою екологічну поведінку. Так, окремі риси і складові екологічної компетентності визначені у «Концепції екологічної освіти України», «**Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді**», Законі України «Про освіту», Концепції «Нова українська школа».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування екологічної компетентності молодших школярів останніми роками цікавить В. Логай [3], І. Коновальчука [2], А. Войтович [1] та ін., які визначають сутність екологічної компетентності, принципи, методи і засоби її розвитку тощо.

Аналіз педагогічної літератури, присвяченої екологічному вихованню учнів початкових класів, а також практика роботи початкових шкіл показали, що проблема методів екологічного виховання, як і проблема методів навчання і виховання в цілому, у дидактиці і теорії виховання залишається недостатньо розробленою. Тому доцільно проаналізувати особливості використання основних методів екологічної компетентності у процесі навчальної діяльності учнів початкових класів.

Мета статті – обґрунтувати основні форми і методи розвитку екологічної компетентності молодших школярів під час занять з курсу «Я досліджую світ».

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Державного стандарту початкової освіти, екологічна компетентність «передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів з розумінням важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства» [4].

У шкільній програмі зазначено, що формування екологічної компетентності передбачає формування ставлення: «сприймання природи як цілісної системи; готовність обговорювати питання, пов'язані із збереженням навколишнього середовища» [5, с. 34]

Екологічна компетентність є пріоритетною у природничій освіті, яка в початковій школі реалізується під час навчального курсу «Я досліджую світ». Цей предмет є інтегрованим і передбачає, зокрема, змістові лінії «Людина і світ» (Земля – спільний дім для всіх людей; толерантне ставлення до різноманітності світу людей, культур, звичаїв; залежність стану довкілля від поведінки всіх людей; участь у добродійній діяльності на користь інших; взаємодопомога і підтримка народів у кризових ситуаціях) та «Людина і природа» (взаємозв'язки людини і природи; використання людиною природничих знань, матеріалів, виробів і технологій; відповідальна діяльність людини у природі; правила поведінки в природі; участь дітей в природоохоронній діяльності)» [5, с. 61].

Інтегровані заняття з курсу «Я досліджую світ» дозволяють поєднувати різні види форм, методів та засобів для розвитку екологічної компетентності. Зокрема, доцільно використовувати такі форми роботи: екскурсії, гуртки, олімпіади, конкурси, вікторини, ігри, свята.

Починаючи з першого класу, неможливим є формування дбайливого ставлення до природи, екологічного виховання без екскурсій у природу. Вони мають власну специфіку, яка полягає в тому, що під час

екскурсії, крім освітніх завдань, вирішуються й екологічні проблеми. Учням можна доручити корисну роботу, спрямовану на виявлення порушень у природі. Це виявлення забруднень території, стану рослинного покриву. Попередня бесіда перед екскурсією допоможе зацікавити учнів, розкриє необхідність особистої участі у справі охорони навколишнього середовища.

Перед початком екскурсії необхідно ознайомити учнів з елементарними правилами поведінки у природі. Доцільно дати завдання на виявлення стану зелених насаджень, рівень витолоченої ділянки парку, забрудненості водойми. Така робота викликає у дітей великий інтерес, бажання зробити щось корисне, допомагає виховувати дбайливе ставлення до природи. На екскурсії діти вчаться орієнтуватися, спостерігати світ природи, робити зіставлення. Тут формується система уявлень про природні комплекси. Проводяться спостереження за живою та неживою природою, порівнюються різні пори року, робляться висновки та підбиваються підсумки, даються обґрунтування доцільних норм та правил поведінки у природному середовищі.

У формуванні екологічної компетентності молодших школярів великою є роль масових екологічних кампаній, визначних днів. Наприклад, 20 квітня – День Землі. Цього дня можна провести екологічні свята.

Екологічне свято – це форма екологічної освіти, яка є сукупністю екологічних заходів, приурочених до певної дати (наприклад, «День птахів», «Всесвітній день охорони середовища» та ін.).

Важливу роль у вихованні та формуванні дбайливого ставлення до навколишнього середовища відіграє проектна діяльність. Протягом 4 років початкової освіти можна розробляти проекти з різних тем: «Водойми рідного краю», «Брати наші менші», «Сторінками Червоної книги». Ці проекти дозволять дітям засвоїти складний природознавчий матеріал через спільний пошук вирішення проблеми, тим самим роблячи пізнавальний процес цікавим та мотиваційним. Типи проєктів можуть бути різні: дослідницький, творчий, груповий.

Виховуючи екологічну культуру у дітей, так само варто застосовувати інформаційні та ігрові технології. У початковій школі ігрові технології – дійсно важливий вид діяльності. Граючи, учні освоюють і закріплюють складні поняття, формуючи вміння та навички. Пізнавальні ігри розвивають допитливість, інтелект та творчі здібності дітей, їх можна проводити і на природі та у приміщенні.

У роботі варто використовувати вікторини про природу та природне середовище. Вікторина – одне з форм екологічного виховання [1]. Питання варто скласти на основі відомостей про природні об'єкти та явища. Для досягнення успіху необхідні знання з екології, в галузі навколишнього світу та, звичайно, загальна ерудиція.

Під час занять з курсу «Я досліджую світ» важливим є використання цікавого матеріалу: кросвордів, загадок, ребусів, фільмів, мультфільмів, казок. Використання цікавого матеріалу на екологічну тематику допомагає активізувати пізнавальну активність, спостережливість, увагу, мислення, розвиває творчу уяву дитини, підвищує її екологічну культуру і, як результат, формує екологічну компетентність.

Варто відзначити, що реалізувати виховний потенціал описаних форм і методів вдасться лише за дотримання наступних принципів:

- 1) дотримання цілісного підходу у розвитку особистості (тобто одночасний вплив на інтелектуальну, емоційну сфери психіки);
- 2) сувора орієнтація на вікові та індивідуальні особливості особистісного розвитку молодших школярів;
- 3) забезпечення наступності у формуванні екологічної компетентності дітей;
- 4) соціокультурна послідовність (звернення до коріння народної педагогіки);
- 5) суб'єктність (дитина є активним учасником екологічної діяльності);
- 6) врахування регіональних можливостей та конкретної соціально-економічної ситуації;
- 7) підвищення екологічної компетентності насамперед учителів.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, розвиток екологічної компетентності у початковій школі реалізується через систему занять, позакласних заходів, через позаурочну діяльність та індивідуальну роботу з учнями, а також за допомогою таких методів як гра, вікторина, метод проєктів. Правильне екологічне виховання дозволить надалі запобігти багатьом екологічним проблемам людства.

Перспективним вважаємо дослідження розвитку екологічної компетентності молодших школярів за допомогою використання методу проєктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войтович А. Ю. Екологічне виховання учнів початкових класів загальноосвітньої школи (друга половина XX ст) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01; Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. І. Франка. Дрогобич, 2016. 20 с.
2. Коновальчук І. Теоретичні й технологічні аспекти формування екологічної компетентності молодших школярів. *Молодь і ринок*. 2016. № 5. С. 20–24.
3. Логай В. Формування екологічної компетентності молодших школярів. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-ekologichno-kompetentnosti-shkolyariv-283819.html>
4. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-п#Text>

ВПЛИВ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА КОМУНІКАТИВНУ КОМПЕТЕНТНІСТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: у статті проаналізовано вплив ігрової діяльності на комунікативну компетентність дітей дошкільного віку. З'ясовано, що гра є найбільш ефективним та продуктивним засобом навчання, засвоєння навчальної інформації відбувається в захоплюючій для дитини діяльності.

Ключові слова: ігрова діяльність, комунікативна компетентність, діти дошкільного віку, заклад дошкільної освіти.

Постановка проблеми. У вітчизняній педагогіці дитяча гра визначається як історично виниклий вид діяльності, сутність якого полягає у відображенні та моделюванні соціальної, предметної та природної дійсності в умовних ситуаціях. Важливою особливістю гри як форми життя дітей є її проникнення в різні види діяльності: праця і гра, навчальна діяльність і гра, повсякденна побутова діяльність і гра. Привабливість гри як вільної, творчої діяльності, виникає з ініціативи дітей, обумовлюється її потенційними можливостями, місцем та роллю як основної, провідної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з питань комунікативності показав, що значна частина досліджень присвячена проблемам: необхідності посилення уваги до формування компетентності, що сприяє активізації особистісного потенціалу дитини (Л. Артемова, Г. Беленька, А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Поніманська, І. Рогальська-Яблонська, С. Савченко та ін.); акцентували увагу на комунікативних здібностях особистості (Л. Бірюк, Н. Вітюк, В. Гаркуша, К. Роджерс, Л. Савенкова та ін.); взаємодії з однолітками засобами ігрової діяльності (Л. Божович, Д. Венгер, Л. Виготський, Д. Ельконін, С. Русова, та ін.). Проте питання впливу ігрової діяльності на комунікативну компетентність дітей дошкільного віку досліджено недосконало і потребує подальших наукових розробок.

Мета статті – проаналізувати вплив ігрової діяльності на комунікативну компетентність дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Гра – це спосіб розуміння життя і головна форма активності дитини. Потреба в грі є життєво важливою для дитини поряд з базовими потребами в харчуванні, здоров'ї, захисті, навчанні. Граючи, дитина зміцнює почуття власної гідності і своєї ідентичності; гра – це добровільна вільна дитяча діяльність, яка передбачає єдність думки і дії, комунікації та самовираження (експресії); гра приносить позитивні емоції, переживання своїх досягнень та впевненості в собі; гра інтуїтивна та спонтанна, вона не може бути запрограмована і керована ззовні, автоматизована [2].

Гра є одним з найважливіших засобів пізнання навколишнього світу, вона сприяє розвитку уяви, мовлення, мислення. Під час гри закладається основа для творчості. Гра є найбільш ефективним та продуктивним засобом навчання, засвоєння навчальної інформації відбувається в захоплюючій для дитини діяльності. Крім інтелектуального та творчого розвитку гра сприяє фізичному розвитку дітей середнього дошкільного віку, гра стимулює рухову активність дитини. Також вона володіє психотерапевтичним ефектом, адже саме через ігрові дії дитина може несвідомо та мимоволі виплеснути негативні переживання [3]. Багато дослідників вважають, що гра для дитини – це її робота, тому що вона є найулюбленішою та доступною діяльністю для дитини. Завдяки тому, що гра доступна дитині, вона може бути самостійно організована та здійснена дітьми. Підтримуючи гру, навчаючи грі, вихователь допомагає природному розвитку навичок та здібностей дітей. Завдяки взаємодії дітей дошкільного віку в грі, вони багато чому вчаться один у одного. Гра надає дітям можливість самим або за допомогою дорослих вирішувати проблеми, приймати рішення, вчитися висловлювати свої думки та почуття, здобувати самостійність [6]. Своєрідність гри як дитячого виду діяльності визначається її спонтанністю (свобода, пластичність, природність, властиві творчості) і можливістю дитини задовольнити свої потреби в русі, спілкуванні, пізнанні, творчості тощо.

Дитяча гра є провідною діяльністю, в якій діти конструюють і реконструюють свою життєву реальність. Вони звертаються з реальністю відповідно до своїх уявлень; вони діють і ведуть себе так, як нібито гра є реальністю. Діти в грі конструюють соціальні відносини та створюють відповідні для себе умови. Діти завжди пов'язують з грою і її змістом якийсь сенс. Вони використовують свою фантазію, щоб в грі переробити світ в відповідно до власних уявлень. Для граючих мають значення тільки дії, за допомогою яких вони здійснюють свої наміри та цілі гри, а не їх результат. Саме в цьому полягають освітні елементи гри [7].

В ігровій діяльності відбуваються якісні зміни у всіх сферах особистості дитини, вдосконалюються всі психічні процеси. В цьому сенсі гра – це провідний (тобто той, що забезпечує розвиток дитини) вид дитячої діяльності. Центральними категоріями ігрової діяльності виступають задум і взаємодія. Задум необхідно не тільки сформувати, а й реалізувати, а для цього його необхідно донести до партнерів по грі. Взаємодія дітей у сюжетній грі відбувається на рівні організації спільної діяльності (обговорення та узгодження ходу гри) і на внутрішньо ігровому рівні (спілкування з ігрових позицій).

За останні десятиліття з розвитком системи дошкільної освіти в теоретичній літературі були розроблені, описані і названі нові види ігор, наприклад, такі як логіко-математичні, ігри на емоційно-вольову

сферу, ігри на спілкування та ін. Виходячи з цього, класифікація дитячих ігор зазнає змін. Саме у дошкільному віці ігрова діяльність дітей має найбільше значення. Задум ігор стає більш стійким, але не статичним, а розвиваючим. Діти спільно обговорюють задум майбутньої гри, враховують думку однолітків і досягають загального рішення, тобто відбувається змова на гру. З'являється тривала перспектива гри, перед грою діти намічають загальний план, а під час гри включають в неї нові ідеї, образи [1].

Отже, гра в дошкільному дитинстві ускладнюється, стає «об'ємною» і наповненою змістом і спрямованою в майбутнє (дитина «приміряє на себе» ролі дорослих, створює ігрові простору тощо). Сюжетно-рольова гра як вищий рівень розвитку ігрової діяльності дошкільника забезпечує «базис» навчальної діяльності на наступному віковому етапі.

Ігрова діяльність в ЗДО набуває провідного значення в зв'язку зі специфікою сучасного дитинства та психолого-педагогічними особливостями дошкільників, що відзначається в сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідженнях. Особливу увагу слід приділити вірному розумінню даного твердження педагогами та батьками дошкільників: мова йде не тільки і стільки про те, що необхідно використовувати ігрові прийоми для навчання, а перш за все тому, що важливо забезпечити привласнення дитиною ігрової діяльності і розвиток її ігрової діяльності, потрібно створити умови для становлення суб'єктності дитини в ігровій діяльності. Для сучасних дошкільників стали важкими колективні ігри, що вимагають розподілу ролей і підпорядкування колективним правилам, наслідком чого є проблеми організації діяльності в дитячому колективі на етапі дошкільного виховання [1]. Розвиток ігрової діяльності вимагає відповідного методичного забезпечення, виділення часу, місця та засобів для організації дитячих ігор, включаючи рухливі ігри. Вихователі створюють умови для вільної гри дітей, організовують та заохочують участь дітей в сюжетно-рольових, дидактичних, розвиваючих комп'ютерних іграх та інших ігрових формах; підтримують творчу імпровізацію в грі, використовують дидактичні ігри та ігрові прийоми в різних видах діяльності і при виконанні режимних моментів.

У методичному плані дана вимога підкріплена наступним важливим зазначенням: «Програма не передбачає жорсткого регламентування освітнього процесу та календарного планування освітньої діяльності, залишаючи педагогам організацію простору для гнучкого планування їх діяльності, виходячи з особливостей реалізованої основної освітньої програми, умов освітньої діяльності, потреб, можливостей та готовності, інтересів та ініціатив вихованців та їх сімей, педагогів та інших співробітників» [3].

Розвитком ігрової діяльності дітей необхідно займатися цілеспрямовано та систематично. Очікуваний розвиваючий ефект гри як

дитячої діяльності не реалізується сам собою. У переважної більшості дітей середнього дошкільного віку гра не досягає своєї розвинутої форми і залишається на низькому рівні. Примітивна гра дітей не робить істотного впливу на розвиток особистості дошкільника. Причини дослідники бачать в неможливості різновікової спілкування дітей, домінуванні навчального компонента в режимі дня ЗДО, некомпетентності педагогів в питаннях педагогічного супроводу гри та низькому розвиваючому потенціалі іграшок. На жаль, сучасна дитина все рідше включена у відносини співпраці, взаємовиручки, партнерства [5].

Сучасна система виховання та освіти не тільки виділила дітей зі світу дорослих, а й відокремила їх один від одного. Телевізор і комп'ютер нині найкращий друг дитини. У сучасних дошкільників дуже популярні ігри в супер-героїв, чоловіків-павуків; причому легкість зображення дозволяє використовувати подібні сюжети з мінімальним рівнем розвитку ігрової діяльності. В цілому відносини між персонажами дуже мізерні, примітивні, що накладає відповідний відбиток на гру. Гра перестає бути способом входження дитини в світ дорослих і освоєння соціальних відносин.

Завдання педагогів закладів дошкільної освіти в області розвитку ігрової діяльності дітей дошкільного віку полягають у тому, щоб:

- разом з дітьми організовувати привабливе оточення зі стимулами та вільним простором для різноманітної гри;
- надавати в розпорядження дітей різноманітні матеріали, іграшки широкого спектра використання, предмети повсякденного життя та природні матеріали;
- надавати дітям максимальні можливості, для самостійного вибору того, у що, коли, як довго і з ким вони хочуть грати;
- заохочувати дітей розвивати власні ідеї для ігор і завжди приходити на допомогу в якості співрозмовників та порадників;
- подавати імпульси, щоб зробити ігри більш різноманітними та цікавими, не нав'язуючи при цьому своїх ідей для ігор;
- при необхідності підтримувати дітей при виробленні та узгодженні правил гри;
- допомагати дітям – відповідно до їх рівня розвитку – зрозуміти правила гри, дотримуватися їх, придумувати нові правила та звертатися до них в разі конфліктів та спірних моментів [4].

Отже, тільки підвищення кваліфікації педагогічних працівників в питаннях управління розвитком ігрової діяльності не може бути достатньою умовою вдосконалення якості дошкільної освіти, необхідні системні зміни в організації освітньої діяльності, починаючи з неформальних цільових установок та критеріїв якості освіти в конкретній освітньої організації і закінчуючи організацією повсякденних режимних моментів. Такого роду зміни можуть бути досягнуті завдяки організації комплексного супроводу розвитку ігрової діяльності дошкільників в умовах ЗДО.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, результати проведеного нами дослідження показали, що вплив ігрової діяльності вимагає відповідного методичного забезпечення, виділення часу, місця та засобів для організації дитячих ігор, включаючи рухливі ігри. Вихователі створюють умови для вільної гри дітей, організовують та заохочують участь дітей в сюжетно-рольових, дидактичних, розвиваючих комп'ютерних іграх та інших ігрових формах; підтримують творчу імпровізацію в грі, використовують дидактичні ігри та ігрові прийоми в різних видах діяльності і при виконанні режимних моментів. Очевидно, що тільки підвищення кваліфікації педагогічних працівників в питаннях управління розвитком ігрової діяльності не може бути достатньою умовою вдосконалення якості дошкільної освіти, необхідні системні зміни в організації освітньої діяльності, починаючи з неформальних цільових установок та критеріїв якості освіти в конкретній освітньої організації і закінчуючи організацією повсякденних режимних моментів. Такого роду зміни можуть бути досягнуті завдяки організації комплексного супроводу розвитку ігрової діяльності дошкільників в умовах ЗДО.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язуємо з дослідженням педагогічних умов формування комунікативної компетентності дітей середнього дошкільного віку засобами ігрової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. В. О. Огнев'юк ; авт. кол. Г. В. Беленька, О. Л. Богініч [та ін.]; МОН України, К. Київ. у-т ім. Б. Грінченка, 2020. 34 с.
2. Впевнений старт. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку / О.О. Андрієтти, О.П. Голубович, О.П. Долинна, Т.В. Дяченко. *Тернопіль: Мандрівець*, 2013. 104 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник. К.: *Академвидав*, 2004. 352 с.
4. Етапи формування ігрової діяльності дітей. URL: https://studwood.ru/1705706/pedagogika/etapi_formuvannya_igrovoyi_diyalnosti_
5. Загальна характеристика ігрової діяльності дошкільника. URL: https://pidru4niki.com/13970224/psihologiya/zagalna_harakteristika_igrovoyi_
6. Компетентність як педагогічне явище. URL: <https://vseosvita.ua/library/kompetentnist-ak-pedagogicne-aviseponatta-tasutnist-kompetentnosti-1734.html>
7. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посіб. *Харків: ОВС*, 2002. 400 с.

ВРАХУВАННЯ ВІКОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Анотація: У статті розглянуто роль врахування вікових особливостей у процесі розвитку навчально-пізнавальної діяльності здобувачів початкової освіти. Виокремлено та охарактеризовано провідні психічні новоутворення молодшого шкільного віку. Відзначено провідну роль педагога у процесі розвитку навчально-пізнавальної діяльності дітей. Підкреслено, що врахування вікових, індивідуальних особливостей, інтелектуальних і фізичних можливостей, потреб та інтересів дітей, а також використання ефективних методів навчання допоможуть досягти мети початкової освіти та забезпечити всебічний розвиток кожної дитини.

Ключові слова: здобувачі початкової освіти, навчально-пізнавальна діяльність, вікові особливості, психічні новоутворення, молодший шкільний вік, заклад освіти.

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні відбуваються численні соціально-політичні перетворення, які суттєво впливають на життя громадян. У цьому контексті особливо актуальним є питання особистісного становлення й розвитку майбутнього громадянина – здобувача початкової освіти. Кожен віковий період має свої психологічні особливості, які впливають на становлення індивідуальних рис особистості. Молодший шкільний вік є особливим періодом, коли дитина починає вивчати нову для неї систему взаємостосунків та оволодівати навчальною діяльністю. У цей час формуються довільність, усвідомлення психічних процесів, самосвідомість, мотиваційна сфера та можливості самопізнання, що сприяє формуванню неповторної індивідуальності дитини. Тому важливо приділяти особливу увагу врахуванню вікових особливостей здобувачів початкової освіти у процесі розвитку їх навчально-пізнавальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку особистості здобувачів початкової освіти дістало значного висвітлення у психолого-педагогічній літературі: Г. Балл, Т. Васецька, Т. Гетьман, О. Гузенко, Л. Журавльова, М. Іванчук, В. Кириленко, І. Карабаєва, Т. Лисянська, С. Максименко, В. Моляко, Н. Мусіяка, О. Скрипченко, О. Паламар, Р. Павелків, Ю. Приходько, С. Поліщук, Л. Співак, С. Томчук, А. Хижняк та ін. Окремі аспекти обдарованості та навчальної мотивації дітей молодшого шкільного віку розглядають Т. Хрустальов та О. Войтов.

Формулювання цілей статті. Метою статті є окреслити роль вікових особливостей здобувачів початкової освіти у процесі розвитку їх навчально-пізнавальної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Молодший шкільний вік (6–10 років) – це період, під час якого дитина вступає до першого класу закладу освіти і навчання стає провідною діяльністю цього віку. У період молодшого шкільного віку змінюються інтереси, цінності та спосіб життя дитини. Вона переходить від системи соціальних відносин «дитина – дорослий» до системи «дитина – діти». У закладі освіти система «дитина – дорослий» стає більш диференційованою. Коло друзів дитини розширюється, а її особисті уподобання стають більш постійними [4].

Розглянемо основні психологічні новоутворення молодшого шкільного віку. У цей період продовжується розвиток нервової системи дитини. Нові зв'язки між нервовими клітинами формуються, півкулі головного мозку стають більш спеціалізованими, рухливість нервових процесів зростає, а рівновага між процесами збудження та гальмування посилюється. Також зростає функціональне значення другої сигнальної системи, і відбуваються зміни в органах та тканинах тіла.

У молодшому шкільному віці розвиваються основні пізнавальні процеси, такі як уява, сприйняття, пам'ять та увага. Увага молодших школярів є нестійкою та обмеженою за обсягом. Тому навчальний процес в початковій школі зосереджений на розвитку культури уваги. Діти повинні постійно тренувати свою довільну увагу, зосереджуючись на важливих діях та розвиваючи мотивацію до вивчення та відповідальність за навчання.

Мислення у дітей початкової школи починає розвиватись від емоційно-образного до абстрактно-логічного. Учитель повинен спиратися на ці особливості дитячого мислення, допомагаючи дитині розвивати інтелект на рівні розуміння причинно-наслідкових зв'язків. Змінюючи зміст та методи навчання, організуючи пізнавальну діяльність, можна впливати на характеристики мислення дітей молодшого шкільного віку [3].

Мислення дітей розвивається разом з їх мовленням і мовним розвитком, навчання допомагає дітям розвивати вміння викладати свої думки усно та письмово, що є важливим для їх подальшого успіху. Контекстна мова стає показником рівня розвитку дитини.

Пам'ять молодшого школяра є першорядним психологічним компонентом навчальної діяльності. З одного боку, пам'ять може розглядатися як самостійна мнемонічна діяльність, спрямована спеціально на запам'ятовування. З іншого боку, увага молодших школярів відрізняється невеликим обсягом та малою стійкістю, що ускладнює розподіл уваги та його перемикання з одного навчального завдання на інше [5].

Діти молодшого шкільного віку характеризуються певними особливостями у своїй емоційно-вольовій сфері – вони мають значну чутливість до подій, що відбуваються, і часто сприймають все

емоційно. Для молодших школярів ігри та спілкування з однолітками є емоційно значущими чинниками, а також успіхи у навчанні та оцінка цих успіхів вчителем і однокласниками. Нарешті, молодші школярі не завжди здатні усвідомлювати та розуміти емоції та почуття, які вони та інші люди відчують. Вони можуть неправильно сприймати міміку та вирази інших людей, що призводить до неадекватних реакцій у відповідь. Головне завдання цього віку – розуміння навколишнього світу, природи, людських відносин [1].

Всі окреслені особливості дітей молодшого шкільного віку вчителю необхідно враховувати у навчально-виховній діяльності. Адже діти мають незначний соціальний та моральний досвід, що означає, що вони ще не мають достатньої кількості життєвого досвіду для того, щоб розуміти більш складні моральні питання. Учителю важливо допомогти дітям розуміти мотив вчинку та правильно виявляти їх у різних життєвих ситуаціях. Також вчителю важливо створити сприятливу атмосферу для розвитку дружніх взаємин між дітьми та сприяти їх взаємодопомозі. При цьому, вчителю необхідно брати до уваги специфіку вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку, а також їх потреби та інтереси.

Важливо, щоб у класі панувала атмосфера психологічного комфорту та підтримки, що допоможе дітям розвивати адекватну самооцінку та почуття компетентності. Навчання впливає на формування психіки дітей молодшого шкільного віку внаслідок чого дитина вчиться самостійно міркувати, робити висновки, зіставляти, аналізувати, встановлювати прості закономірності. У дитини переважає розвиток довільної поведінки, діти починають планувати результати своїх дій та виконувати рефлексію. У дитини формується самостійність і моральні цінності, яким він навчається і прагне слідувати [2].

Виховання молодших школярів відбувається через навчально-пізнавальну діяльність та зміст навчальних предметів, які включають цінності та моральні норми. Важливо також створити умови для спільної діяльності, яка допомагає учням взаємодіяти між собою та з учителем. Демократичний стиль спілкування вчителя з учнями та особистісно орієнтований підхід у вихованні допомагають молодшим школярам зрозуміти моральні та етичні норми, а також сприяють їх творчій самореалізації. Важливо також звернути увагу на особистість вчителя, який залишається центральною фігурою та авторитетом для учнів 1-2 класів, а самооцінка та оцінка однолітків стає більш важливою тільки з 3-4 класів [5].

Головне завдання вчителя полягає у створенні ситуацій, які дозволяють дітям використовувати знання та дії у шкільному житті, а також фіксують динаміку їх духовно-морального розвитку. Основна ідея полягає у тому, щоб допомогти дітям розвиватись від елементарних навичок до вищого рівня, для якого потрібні самостійність та моральний вибір.

Учитель повинен допомогти дітям вчитись реалізовувати свої здібності до практичної діяльності, іноді за допомогою вчителя. Для цього, необхідні різні форми діяльності, що сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. Активні методи є пріоритетними для учнів початкових класів, оскільки вони спрямовані на самостійний пошук істини [6].

Як відомо, початкова ланка освіти має на меті розвиток дитини як особистості з усіма її талантами та здібностями, а також компетентностями та наскрізними вміннями відповідно до її вікових та індивідуальних особливостей. Для досягнення цієї мети необхідно формувати у дітей цінності та сприяти їх самостійності, творчості та допитливості, що забезпечує їх готовність до життя в демократичному та інформаційному суспільстві, а також до продовження навчання в основній школі. Важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, такі як її інтелектуальні та фізичні можливості, потреби та інтереси. Це означає, що навчальний процес має бути спрямований на індивідуальний розвиток кожної дитини та створювати умови для розвитку її потенціалу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, відзначимо, що провідною діяльністю молодших школярів є навчання, внаслідок якого виникають психічні новоутворення. Інтенсивно формуються майже всі інтелектуальні, соціальні та моральні якості. У процесі навчальної діяльності учень отримує багато описових відомостей, і це вимагає від нього постійного відтворення образів, без яких неможливо зрозуміти навчальний матеріал і засвоїти його. У процесі навчання діти набувають вольових навичок, що сприяє формуванню характеру, а саме високої усвідомленості та стриманості. Отже, врахування вікових, індивідуальних особливостей, інтелектуальних і фізичних можливостей, потреб та інтересів дітей, а також використання ефективних методів навчання допоможуть досягти мети початкової освіти та забезпечити всебічний розвиток кожної дитини

До перспектив подальших досліджень відносимо питання компетентнісного підходу до навчально-пізнавальної діяльності здобувачів початкової освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Ідентифікація у вихованні та розвитку особистості. Педагогіка і психологія. 2013. № 4. С. 42–49.
2. Олефір В. П. Особливості прояву індивідуальних відмінностей молодших школярів. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: зб. наукових праць. Київ, 2017. № 5(50). С. 110–117.
3. Пасічник Н. Особливості взаємозв'язку образного і понятійного мислення у дітей молодшого шкільного віку. [Електронний ресурс]. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/6730>
4. Пасічник, В. М., Пітин, М. П., Бубела, О. Ю. (2018) *Вікові особливості поведінкових характеристик дітей дошкільного віку*. Фізична культура, спорт та здоров'я нації (5). С. 90–96.

5. Савчин М. В. Вікова психологія: Навчальний посібник. Дрогобич: Відродження, 2001. 287 с.
6. Шевцова Г. Молодий шкільний вік: традиції та інновації в дослідженнях. [Електронний ресурс].
URI: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/3050>

**Тетяна Крикун,
Оксана Білєр**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ФОРМУВАННЯ МЕДІА-ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В НУШ

Анотація: У статті обґрунтовано необхідність формування медіа-грамотності здобувачів початкової освіти та проілюстровано найбільш дієві групи вправ для їх формування.

Ключові слова: медіа-грамотність, учні початкової школи, вправи, здобувачі освіти, НУШ.

Постановка проблеми. В Україні розпочато застосування «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні», що була погоджена постановою президії Національної академії педагогічних наук України в травні 2010 року [5]. Головна ідея концепції полягає в «сприянні становленню ефективної системи медіаосвіти в Україні для забезпечення загальної підготовки дітей та молоді до безпечної та ефективної взаємодії з сучасною медіа системою» [5].

Під медіа освітою слід розуміти комплексну освітню діяльність, спрямовану на формування спроможності особистості аналізувати різні медіа-ресурси, що зустрічають у повсюдному житті кожної особистості. Оскільки інтенсифікація інформатизації суспільства та відсутність належного алгоритму експертизи інформаційних потоків робить питання медіа освіти одним з надсучасним та нагайним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У різні роки проблемі медіаосвіти були присвячені дослідження О. Баранова, І. Вайсфельдера, С. Гуділіна, Л. Зазнобіної, Г. Полічко, А. Спічкіна, Ю. Усова та інші.

Доцільним є погляд Н. Громової, яка вбачає у медіаграмотності одну із складових фахової компетентності учителя Нової української школи [1]. Розділяє ці погляди й А. Єрмоленко, яка зазначає, що якість сучасного фахівця освітньої галузі є багатовимірною та незастиглою категорією, в основі якої покладена розгалужена система компетентностей [3]. У цілому, процес медіаосвіти робить наголос на формуванні автономної від медіа особистості, що важливо починати формувати з першої освітньої ланки.

Метою статті – обґрунтувати необхідність формування медіа-грамотності здобувачів початкової освіти та розглянути групи вправ для їх формування.

Виклад основного матеріалу. Медійний простір, у якому знаходиться здобувач початкової освіти – неймовірне поле для діяльності вчителя. Для формування медіа грамотності здобувачів початкової освіти необхідно формувати у них певні вміння, більшість з яких є наскрізними. Серед яких основними є:

- уміння критично оцінювати інформацію. Це передбачає отримання здобувачами початкової освіти уміння розрізняти джерела інформації, перевіряти їх авторитетність та надійність.
- уміння запитувати про джерело інформації, розуміти її достовірність та перевірити допустимість;
- уміння відрізняти рекламу від реальної інформації. Надати здобувачам розуміння того, що реклама може вплинути на їх сприйняття світу, тому необхідно розпізнавати її;
- розуміння правил безпеки в Інтернеті. Надати здобувачам розуміння щодо наслідків небезпечних дій в Інтернеті, вчити їх стежити за своїми персональними даними та захищати їх;
- уміння використовувати медіа-ресурси відповідно до їх призначення. Надати розуміння щодо етики Інтернет-спілкування, вчити поважати права авторства та надавати джерела, з яких вони беруть інформацію.

Для формування вище окреслених умінь слід використовувати доречний методичний інструментарій. Розглянемо найбільш дієві, із нашого погляду, групи вправ для формування медіа-грамотності здобувачів початкової освіти.

До першої групи відносяться вправи на розвиток критичного мислення. Використання їх необхідне для формування у здобувачів початкової освіти вміння аналізувати та оцінювати інформацію, що вони знаходять в медіа. Це допоможе їм виявляти фейки та інші форми дезінформації. До прикладу, аналізуючи зі здобувачами новини або інформацію, яку вони знайшли в Інтернеті, слід запропонувати їм подискутувати на тему, чому вони вважають, що ця інформація є достовірною [2].

Наступна група вправ належать вправи на використання різноманітних медіа форматів. Такими як відео, аудіо, текст, графіка та інші. Це допоможе здобувачам початкової освіти розуміти, як різні формати впливають на сприйняття та розуміння інформації. До прикладу, здобувачі початкової освіти можуть записати аудіо, де вони розповідають про свої улюблені книги, місця або іграшки, слід надати можливість використовувати різні голосові ефекти, музику та звуки, щоб зробити запис більш цікавим.

Одним із прикладів вправ на використання різноманітних медіа форматів є вправа «Медіа мозаїка». Для її виконання здобувачі початкової освіти мають вирізати або намалювати різні зображення, що відповідають різним медіа форматам, таким як телевізійний екран, кіно-

ролик, радіо-хвиля, газета, журнал та інші. Далі вони можуть спробувати прикріпити кожне зображення до відповідного медіа формату.

До наступної групи вправ відносяться вправи на розуміння джерела, оскільки здобувачі початкової освіти мають розуміти, як знаходити та перевіряти джерела, з яких вони отримують інформацію. Вони повинні бути знайомі з основними критеріями оцінки джерел та розуміти, які джерела є достовірними. До прикладу, здобувачі початкової освіти можуть отримати список джерел і перевіряти, які з них є надійними. Вони можуть розглядати кілька критеріїв, таких як авторство, дата публікації, джерело та інші. Учні початкових класів можуть створити таблицю з кількома джерелами і оцінити кожне з них згідно з вибраними критеріями.

Наступним розглянемо групу вправ спрямовану на розвиток навичок етичного спілкування в медіа: здобувачі початкової освіти повинні розуміти, що в медіа є певні норми та правила поведінки. Вони повинні вміти етично поводитись в медіа, розуміти, які теми та матеріали є відповідними та прийнятними для публікації. Яскравим прикладом таких вправ є «дослідження різних випадків», відповідно до якої здобувачі початкової освіти можуть розглядати різні ситуації, пов'язані з медіа, де важливо дотримуватися етики спілкування. Наприклад, вони можуть розглянути ситуацію, коли людина розміщує відео або повідомлення, яке образливе або шкідливе для інших. Здобувачі початкової освіти можуть розглянути можливі наслідки цих дій та обговорити, які були б етичні дії в такій ситуації [4].

До останньої групи вправ відносяться вправи на творче мислення. Здобувачі початкової освіти мають бути здатні розуміти, як створюються медіа матері. Яскравим прикладом таких вправ є створення власного медіа контенту, такого як відео, фотографії, графіка, блоги тощо. Це може бути пов'язано з конкретною темою, наприклад, доповіддю про тварин, рецензією на книгу або власною креативною ідеєю.

Отже, підсумовуючи все вищезазначене, можемо стверджувати, що вчитель початкових класів має можливість добирати власні вправи та методи їх реалізації, підлаштовувати під свою індивідуальність та творити свої неповторні цікаві заняття. Також будь-яку тему з поля «медіапростір» можна (навіть необхідно) брати на батьківські збори. Більшість батьків опановує медіапростір самотужки.

Висновки і перспективи дослідження. Формування медіа-грамотності учнів початкової школи в НУШ передбачає надання ним умінь бути спроможними протистояти спокусі, уникнути сміття, вміти бачити крізь певну фейкову інформацію, ігнорувати рекламу, протистояти методам впливу на психіку особистості, плекати усвідомленість користуванням інформацією. Бути медіа-грамотним означає усвідомити свою власну мету, базовану на усвідомленій оцінці можливостей (і обмежень) медіа, ефективно використовувати медіа для своїх

власних цілей. Унікальний власний спосіб, у який буде здійснюватися користування інформацією є, в кінцевому підсумку цифрову ідентичність здобувача освіти.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в дослідженні ситуативного моделювання як засобу формування медіа-грамотності здобувачів другого циклу навчання початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Громова Н. Формування медіакомпетентності майбутнього вчителя-словесника в курсі «Методиканавчання української мови». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Науковий журнал Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка. 2020. № 8 (102). С. 119–130.3.
2. Деньгаєва, С.В. *Використання медіаосвітніх ігор для формування медіаосвітньої компетентності учнів початкової школи. Перспективи раннього навчання іноземних мов в Україні та за кордоном*. 2012. С. 213-236.
3. Єрмоленко А. О. Медіа компетентність як необхідна складова професійної майстерності сучасного педагога. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. Вип. 137. Чернігів, 2016. С. 330-333.
4. Іванов В., Волошенюк О., Кульчинська Л. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд. К.: АУП, ЦВП, 2011. 58 с.
5. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini/.

**Тетяна Кудрявцева,
Оксана Білєр**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

LEGO – ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛИ

Анотація: У статті розглянуто можливості застосування LEGO-технологій для навчання здобувачів початкової освіти на уроках англійської мови у Новій українській школі.

Ключові слова: LEGO-технології, здобувачі початкової освіти, уроки англійської мови, нова українська школа.

Постановка проблеми. Розвиток різноманітних технологій (штучний інтелект, робототехніка, розгалужена інформаційна мережа, програмне забезпечення тощо) змішують суспільство також трансформуватися та прилаштовуватися до сучасних умов. Найбільш суттєво відрізняють здобувачі початкової освіти, які живуть у форматі online й, відповідно, мають зовсім інший тип мислення. Ці виклики обумовлюють ошук нових технологій, методів та засобів реалізації освітнього процесу, які б відповідали запитам сучасних здобувачів початкової

освіти. Одним із яскравих прикладів сучасного методичного інструментарію вчителя початкових класів є LEGO-технології, оскільки вони поєднують в собі елементи гри та експериментів, чим і приваблюють здобувачів початкової освіти. Робота з конструктором LEGO дає можливість здобувачам початкової освіти у формі пізнавальної гри ознайомитись з навколишнім світом, дізнатися безліч важливих ідей і розвинути необхідні в подальшому житті навички [6] та творчі здібності. Проте ще й досі виникають певні наукові дискусії щодо методики застосування LEGO технології при вивченні різних галузей початкової освіти НУШ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. LEGO-технології та методика їх застосування в освітньому процесі загальноосвітньої школи є актуальним науковим питанням як в спільноті українських педагогів, так і в міжнародному науково-педагогічному середовищі. Так, Дженніфер М. Зош, Емілі Дж. Хопкінз, Ханне Дженсен, Клер Лю, Дейв Ніл, Кеті Хірш-Пасек, С. Ліннет Соліс, Девід Вайтбрейд та інші вивчають питання застосування LEGO-технології для реалізації концепції «Навчання через гру». Науковцями було доведено, що « інформація краще вивчається, коли вона поєднується з тим, що вже відомо, та розширюється, ґрунтуючись на тому, що ми вже знаємо» [4] й візуалізується через певний інструментарій.

Щодо українських науковців, то над питанням застосування LEGO-технологій в освітньому процесі працювали Ю. Демченко, А. Костецька, В. Крутецький, Т. Мукий, І. Палазова, О. Петегірич, О. Рома, Т. Форостюк та інші.

Мета статті – висвітлити можливості застосування LEGO-технологій на уроках англійської мови у Новій українській школи (рівень початкової освіти).

Виклад основного матеріалу. Своєрідність LEGO-технології обумовлена тим, що вона використовує моделі справжнього світу і предметно-ігрове середовище для розвитку особистості здобувача освіти. Провідним освітнім принципом на НУШ є принцип «навчання через дію». Він передбачає, що здобувачі початкової освіти набувають практичні знання під час побудови та дослідження моделей із конструктора. Багатофункціональні можливості LEGO спонукають їх до нових експериментів. Здобувачі початкової освіти не втрачають інтересу до гри, що стимулює їх фізичну і розумову діяльність [1].

Доречним буде навести твердження К. Крутій [3], яка зазначає, що «LEGO-конструктор – це гарний засіб для інтелектуального розвитку, що інтегрує освітні галузі, дозволяє вчителю поєднувати навчання, розвиток і виховання здобувачів освіти у формі гри, формує пізнавальну активність, навички спілкування та співтворчості, поєднує гру з дослідницькою діяльністю, дає школяру можливість творити та досліджувати». Завдання з LEGO удосконалюють освітній процес, оскільки

реалізується в ігровій формі. У ході гри здобувач початкової освіти навчається, закріплює, вивчає і розв'язує завдання, поповнює словниковий запас. Різні способи організації гри для учнів залучають різноманітні сфери їх розвитку. Тому навчання стає більш ефективним та цікавим.

Проте необхідно методично правильно користуватися даним інструментарієм відповідно до галузі освіти, тематики та мети уроку на якому LEGO-технології будуть використані. У межах даного дослідження зосередимо нашу увагу на можливостях використання LEGO-технологій при вивченні іноземної мови в початковій школі.

Для ефективного застосування LEGO на уроках англійської мови в початковій школі, необхідно правильно визначати мету та завдання їх застосування. Серед яких першочерговими є: розвиток особистості здобувача початкової освіти, його фантазію, мислення, пам'яті, увагу та творчість, інтелектуальні здібності та емоційно-мотиваційну сферу; навчання та практичне відпрацювання лексичних одиниць, якими слід користуватися здобувачам початкової освіти відповідно до освітньої програми початкової школи; ознайомлення та формування поваги до іноземної культури; формування навичок спілкування, співпраці в колективі, парах, групах, виховувати толерантність, шанобливе ставлення один до одного у класі та поза межами його, формувати почуття взаємопідтримки і допомоги.

Реалізуючи означені завдання при використанні LEGO-технології урок англійської мови в початковій школі стає цікавим та динамічним, розвиває увагу, творчість, мислення, дрібну моторику [2].

Далі розглянемо умови для ефективної реалізації уроку англійської мови із застосуванням конструктора LEGO. Серед існуючих, як основними, нами були визначені наступні: вчитель повинен захоплюватися кожною ідеєю здобувача початкової освіти; помилки здобувачів повинні вважатися новою можливістю поглянути по-новому на щось звичне; реалізація позитивної підтримки особистості кожного здобувача; виключення будь-якої критики особистості та діяльності здобувачів.

Вчитель початкових класів під час організації уроків англійської мови з LEGO є партнером здобувача освіти, який підтримує, надихає, за потреби допомагає йому віднайти відповідь на питання. Він мотивує учня бути самостійною, спонукає до дій різними способами, власним прикладом. Це є необхідною умовою, оскільки здобувач початкової освіти наслідуює дії вчителя. Упродовж уроку англійської мови вчитель має перебувати біля здобувачів, цікавиться їхніми успіхами, звертати увагу на розв'язання основних задач з опанування лексичного матеріалу.

Досвід використання LEGO-технології показав, що ця нетрадиційна форма навчання реалізації уроку англійської мови підтримує

зацікавленість здобувачів початкової освіти до предмету, мотивує їх до освітньої діяльності. Застосування конструктора LEGO істотно спрощує подальшу роботу над мовними і граматичними аспектами англійської мови. Спільне конструювання активізує бажання здобувачів початкової освіти контактувати з вчителем, формує умови рівності в мовному партнерстві, руйнує традиційний бар'єр між учнем та вчителем.

Наведемо кілька практичних прикладів застосування LEGO-технології на уроках англійської мови здобувачами початкової освіти. Вправа «Вивчаємо літери», метою якої є формування вміння відрізняти великі та маленькі літери, формувати увагу та спостережливість. Так, літери можна зробити об'ємними чи скористатися наліпками. Треба роздрукувати букви на папері, і скласти з цеглинок за трафаретом літеру. Для засвоєння необхідно написати на деяких цеглинках великі і малі літери, і запропонувати поєднати відповідні пари літер. Вправа «Розташування слів за алфавітом». Мета: навчити визначати послідовність звуків у словах, розрізняти літери англійського алфавіту, формувати спостережливість, увагу та самостійність. Для реалізації слід підготувати декілька слів, які необхідно розташувати за алфавітом та розмістити їх на конструкторі LEGO. Вправа «Розпізнавання частин мови та/або граматичних структур», має на меті навчити здобувачів освіти розпізнавати частини мови, граматичні структури, виховувати вміння працювати в парах, самостійно, розвивати дрібну моторику рук та увагу. Для її реалізації необхідно різноманітні за кольором та формою деталі LEGO застосовувати для складання схем речень. Частини речення треба наклеїти на конструктор, або застосовувати умовні позначення. Вправа «Складання слова» – мета навчити визначати послідовність звуків у словах, розрізняти літери англійського алфавіту, робити звуковий аналіз слів, розвивати увагу, мислення, спостережливість. Для ефективного упровадження в освітній процес даної вправи необхідно побудувати його з маленьких цеглин велику, на якій утвориться написане слово або ж скласти слова з окремих цеглинок, на яких написані літери. Іншим варіантом може бути написання слова на довгій цеглинці LEGO, де кожна буква співпадає з однією маленькою цеглинкою LEGO. Учні потрібно підібрати такі ж самі літери на маленьких цеглинках LEGO та зробити слово, як на довгій цеглинці.

Проілюструвавши вище зазначені вправи можемо дійти висновку, що застосування LEGO при вивченні англійської мови в початковій школі позитивно позначається на якості освітнього процесу та сприятиме постановці та автоматизації іншомовних звуків; об'єднанню здобувачів у дієві колективи та формування емпатії один до одного; розвитку лексико-граматичних засобів англomовного мовлення у межах окреслених тем. LEGO-технології також сприяють вирішенню завдання освітньої діяльності початкової школи загалом, та уроку англійської

мови, зокрема: розвиток дрібної моторики рук, що стимулює в майбутньому загальномовленнєвий розвиток і розумові здібності; навчання правильному і стрімкому орієнтуванню в просторі; розвиток уваги, пам'яті, творчого підходу до навчання, мислення; формування навички діалогічного мовлення; уміння концентруватися, здатність співпрацювати з партнером, толерантності, і найголовніше – почуття впевненості в собі.

Висновки та подальші перспективи дослідження. LEGO – одна із інноваційних технологій, яка дає можливість створити новітнє освітнє середовище, підвищує мотивацію здобувачів освіти до навчання, сприяє формуванню навичок наукової діяльності та винахідництва, допомагає практично втілювати положення НУШ, сприяє досягненню провідних цілей навчання. LEGO-технології на уроках англійської мови в початковій школі допомагає учням здійснювати свої задумки, фантазувати, з великим задоволенням навчатись і спостерігати свій результат. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в дослідженні сучасного стану використання Lego-технологій як засобу формування комунікативної компетентності на уроках англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бібік Н. М. Нова українська школа : poradnik dla vchitelja. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
2. Книга учителя LEGO Education WeDo [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://education.lego.com/ru-ru/product/wedo2/software>
3. Крутій К., Грицишина Т. STREAM-освіта для дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення. *Дошкільнє виховання*. 2016. №1. С. 3-7.
4. Zosh, J. M., Hopkins, E. J., Jensen, H., Liu, C., Neale, D., Hirsh-Pasek K., Solis, S. L., Whitebread, D. Learning through play: a review of the evidence (white paper). The LEGO Foundation, 2017. 40 p.

Тетяна Левченко

*Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г.Короленка*

МОДИФІКОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПАРТНЕРСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

Анотація: У статті проаналізовано позитивний вплив та основні засади впровадження модифікованих технологій партнерської педагогіки. Також наведено приклади різних видів практик для забезпечення результативності такого виду дидактики.

Ключові слова: модифіковані технології, партнерська педагогіка, дошкільна освіта, дидактика.

Постановка проблеми. Дошкільна освіта є важливим етапом у житті кожної дитини, який визначає її подальшу успішність в навчанні та житті. Для досягнення цього успіху необхідно використовувати ефективні освітні технології, зокрема, технологію партнерської педагогіки. Партнерська технологія у дошкільній освіті суттєво відрізняється

від технології шкільного співробітництва і набуває модифікованого вигляду, що зумовлено особливостями психічного розвитку дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості суб'єкт-суб'єктного навчання та проблема партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу в дошкільній освіті вивчається вітчизняними науковцями О. Байєр, О. Брежнєвою, Н. Гавриш, Л. Зімаковою, О. Кононко, Т. Піроженко та ін. Партнерство стає в центрі взаємин вихователя, дитини та батьків, про що свідчать Базовий компонент дошкільної освіти України (2021), професійні стандарти «Вихователь закладу дошкільної освіти» та «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти» (2021) [1; 2].

Мета статті – визначити модифіковані технології партнерської педагогіки в ЗДО.

Виклад основного матеріалу. Партнерська педагогіка – це педагогічна технологія, що забезпечує освітнє співробітництво вихователів із дітьми та їхніми батьками. Вона дозволяє наймолодшому учаснику освітнього процесу активно брати участь у своєму навчанні та розвитку, розвивати творчі здібності та формувати вміння працювати в команді. Однак, зміна соціальної ситуації та виклики сучасного світу потребують від педагогів нових підходів до виховання, які враховують індивідуальні потреби кожної дитини та забезпечують її готовність до життя в сучасному світі. Тому партнерська педагогіка постійно змінюється та модифікується, враховуючи сучасні виклики та можливості.

Модифіковані технології партнерської педагогіки в ЗДО – це комплекс засобів, які спрямовані на оптимізацію взаємодії між вихователями, дітьми та батьками з метою розвитку особистості кожної дитини, її соціальної адаптації та готовності до життя в сучасному соціумі. Використання модифікованих технологій партнерської педагогіки у ЗДО дозволяють вихователям ефективно забезпечувати більші можливості для взаємодії з дітьми та забезпечення їхнього розвитку. Вихователь ЗДО безпосередньо впливає на формування у дошкільників вмінь та навичок брати участь у творчій діяльності, комунікації, співпраці, бути лідером та розв'язувати соціальні проблеми.

Одним із прикладів модифікованої технології партнерської педагогіки в дошкільній освіті є застосування – технології кооперованого навчання. Прикладом навчання дошкільників командній взаємодії можуть бути різноманітні ігри, наприклад гра «Складаймо пазли разом». Ця гра дозволяє дітям працювати в команді, співпрацювати та розв'язувати проблеми разом. Дошкільники повинні скласти картинку-пазл, використовуючи свої навички комунікації та співпраці. У процесі гри діти також навчаються допомагати один одному та вирішувати конфлікти.

Партнерська педагогіка набуває певної модифікації із використанням у ЗДО інтерактивної технології. Вихователь може використовувати інтерактивні ігри, щоб стимулювати дітей до активної участі в освітньому процесі та підвищити їхній інтерес до пізнання [3]. Це також може допомогти дітям розвивати соціальні та емоційні навички. Прикладом використання такої технології може бути гра «Загубилась дитина», метою якої є виховання і розвиток позитивного ставлення малюка до самого себе та до оточуючих. Під час гри дошкільники навчаються помічати позитивні якості та риси інших учасників, робити компліменти, що позитивно впливає на самооцінку, розвиток впевненості, відкритості до комунікації.

Наступною модифікованою технологією партнерської педагогіки є використання групових проєктів. Вихователь може розділити дітей на групи та запропонувати їм працювати разом над проєктом. Це дозволяє дітям навчатися співпраці та спільної роботи, а також розвивати креативні та аналітичні навички. Прикладом може бути застосування технології «Моє місто». У цій грі діти працюють в команді, щоб створити власне місто. Кожен член команди відповідає за певну частину міста та повинен розробити план її розвитку. Діти вчаться співпрацювати та вирішувати проблеми разом, водночас розвиваючи свою креативність та лідерські якості [3].

Крім того, вихователь може використовувати індивідуальні технології, такі як наставництво або наставницькі пари, щоб сприяти розвитку соціально-емоційних навичок у дітей. Наприклад, педагог може підібрати дитину з більш розвиненою соціально-емоційною компетентністю та запропонувати їй стати наставником для іншого малюка, який потребує допомоги.

Також, вихователь може використовувати різні технології, такі як «розумні дошки» або інші інтерактивні технічні засоби, щоб забезпечити більш різнобічний та захопливий навчальний процес для дітей.

Застосування модифікованих технологій партнерської педагогіки в дошкільній освіті допомагає дітям активно брати участь у своєму навчанні та розвитку, забезпечуючи практичний досвід роботи в команді.

Висновки і перспективи дослідження. Застосування модифікованих технологій партнерської педагогіки в дошкільній освіті є важливим кроком у покращенні якості навчання та розвитку дітей. Партнерська взаємодія не тільки сприяє активній участі дошкільників у процесі виховання, але й допомагає формувати особистісні якості, такі як відповідальність, дисципліна, толерантність та емпатія. Важливим аспектом успішного впровадження модифікованої технології партнерської педагогіки є підготовка вихователів закладів дошкільної освіти до роботи в новій педагогічній парадигмі, створення освітніх програм, які базуються на модифікованій технології партнерської педагогіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Liliya Zimakova, Oleksandr Tupytsya, Liudmyla Zhdaniuk, Wartime and Distance Learning for Preschool Children on the Basis of Partner Pedagogy, *American Journal of Education and Information Technology*. Volume 6, Issue 1, June 2022, pp. 53-60. <http://ipc-dspace.org.ua/bitstream/123456789/259/1/Збірник.pdf>
2. Зімакова Л.В. Актуальність принципів партнерської педагогіки у забезпеченні освітнього розвитку дитини в умовах воєнного стану. *Освітній процес в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану: теорія, практика, інновації* : Зб. матеріалів конференції Освітній процес в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану: теорія, практика, інновації, 16 червня 2022 р. [За ред. О. Рейпольської, О. Брежнєвої, І. Луценко, В. Рагозіної, С. Васильєвої]. Київ. 2022. 311 с. С.60-65.
3. Сучасне заняття в дошкільному закладі: навч.-метод. посіб. / за ред. Н. В. Гавриш; авт. кол.: Н.В. Гавриш, О.О. Ліннік, Н.В. Губанова. – Луганськ : Альма-матер, 2007. 496 с.

Юлія Литовка

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ РОЗУМОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: *Стаття присвячена аналітичному дослідженні впливу дидактичних ігор на розумовий розвиток дітей старшого дошкільного віку. Визначено структурні елементи дидактичної гри. З'ясовано стан зазначеної проблеми у практичній діяльності вихователів.*

Ключові слова: *дидактичні ігри, розумове виховання, діти старшого дошкільного віку.*

Постановка проблеми. Сучасне суспільство потребує конструктивної особистості, здатної до самореалізації, до прояву ініціативності і творчості у вирішенні актуальних проблем. Першооснови такої особистості потрібно закласти вже в дошкільному віці. Головною проблемою роботи педагогів дошкільної освіти є розвиток особистості дитини, готовності її до шкільного навчання. Проблема розвитку дитини старшого дошкільного віку, підготовки її до школи, складна і актуальна, її розвиток нерозривно пов'язаний з процесом розумового виховання дітей.

Розумове виховання підростаючого покоління в усі епохи визнавалося одним із найважливіших завдань і становило основну освіту, яка є центральною частиною загального психічного розвитку дитини в усьому майбутньому житті [6, с. 8]. У свою чергу, розумовий розвиток – складний процес, спрямований на формування пізнавальних інтересів, знань і умінь.

Вимоги до розумового виховання дітей старшого дошкільного віку все більше зростають. У зв'язку з цим педагоги намагаються все більше

використовувати більш серйозні методи навчання. Від того, як вихователь підходить до розвитку дітей старшого дошкільного віку, залежить наскільки проявиться і розвинеться у кожної дитини прагнення пізнавати навколишній світ і вчитися чомусь новому. Цьому гідно може послужити дидактична гра – основна і необхідна частина навчання, дозвілля, культури в цілому.

Гра – це головна потреба, що визначає формування дитини як особистості. Якщо порівнювати гру з іншими видами діяльності, то можна зробити висновок, що гра має більше можливостей для психічного і фізичного дозрівання дитини [1, с. 28; 4].

Гра є першим етапом в навчанні, пізнанні дітьми навколишньої дійсності. У грі діти показують навколишнє життя і пізнають ті чи інші, доступні їх сприйняттю і розумінню, факти, явища. Будь-яка гра, яка використовується в рамках освітнього і виховного процесу, вимагає додаткових педагогічних сил, певної майстерності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідні зарубіжні та вітчизняні педагоги розглядають дидактичну гру як один із найбільш ефективних засобів організації діяльності дітей. Темі гри і її впливу на розвиток дитини старшого дошкільного віку присвячено багато досліджень (Л. Виготський, А. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Б. Ананьєв, Д. Ельконін та ін.). Педагоги створювали цілі системи дидактичних ігор (Ф. Фребель, М. Монтесорі, Є. Тихеева, О. Смирнова та ін.).

Мета статті. Визначити вплив дидактичних ігор на процес розумового виховання дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Гра – це основна діяльність дитини, головна умова для розвитку її мотиваційно-потребної сфери. На перший план гри науковець висуває проблему мотивацій і потреб, це стало головним, у його розумінні, появи рольової гри [3, с. 184].

Як доводять дослідники, з раннього дитинства діти захоплені предметами, які їх оточують, і пошуком роботи з ними, вивчають їх основні функції. Гра має велике значення в житті дітей старшого дошкільного віку, тому що в ній вони не обмежують свої можливості, в грі виникає новий мотив діяльності і пов'язане з ним завдання. Тут важливу роль відіграє виникнення нової психологічної форми мотивів.

Дидактична гра – це засіб навчання і виховання, що впливає на емоційну, інтелектуальну сферу дітей, стимулюючи діяльність, в процесі якої формується самостійність прийняття рішень, засвоюються і закріплюються отримані знання, виробляються вміння і навички кооперації, а також формуються соціально значущі риси особистості [5, с. 79]. Дидактичні ігри мають своєрідну структуру, в якій можна виділити такі структурні елементи, як дидактичне (навчальне, ігрове) завдання (мета гри), ігрові правила, ігрові дії, висновок або закінчення гри. Орієнтування дитини старшого дошкільного віку в навколишньому світі здійснюється в самостійній діяльності дітей в процесі взаємодії і

спілкування з дорослими і однолітками. Властивості і ознаки предметів стають для дітей старшого дошкільного віку об'єктом спеціального вивчення. Названі словом, вони перетворюються в категорії розумової та пізнавальної діяльності: величини, форми, кольори, кількості і просторові відносини. Процес сприйняття інтелектуалізується, пам'ять стає довільною і цілеспрямованою; перебудовується уява: з репродуктивної вона стає передбачувальною. Поряд з наочно-образним у дітей старшого дошкільного віку розвивається словесно-логічне мислення – найбільш значущий інструмент для розвитку уявлень про світ і знаходження свого місця в сучасному постійно мінливому суспільстві. Діти старшого дошкільного віку можуть виконувати елементарні логічні операції: класифікація, серіація, узагальнення; встановлювати співвідношення «частина – ціле». Уявлення про світ систематизуються і на їх основі починають формуватися загальні категорії мислення: частина – ціле, причинність, простір – час, кількість – число, предмет – система предметів та ін. Дитина цього віку може встановлювати приховані взаємозалежності і взаємозв'язки, що існують в природі, розуміти механізми пристосування живої природи до середовищ існування; бачити залежність зовнішніх природних змін від особливостей сезонів [2; 5].

Діти старшого дошкільного віку опановують узагальненими способами розумової діяльності: порівняння, елементарний аналіз, узагальнення. Порівнюючи предмети, явища, діти за допомогою мовлення знаходять різне і загальне, відображають це в поняттях. Елементарний аналіз дозволяє дитині старшого дошкільного віку диференціювати об'єкти за виділеними властивостями і призначеннями, а також об'єднувати їх на основі спільних ознак і функцій. Діти старшого дошкільного віку здатні об'єднувати предмети на основі загальних понять: меблі, посуд, одяг, транспорт та ін. До кінця дошкільного віку у дитини старшого дошкільного віку виникає усвідомлення свого соціального «Я», розуміння характеру ставлення до неї оточуючих. У неї виникає прагнення зайняти певне положення серед дорослих і однолітків. Особливе значення в розвитку дитини старшого дошкільного віку має діалогічне спілкування, що дозволяє налагоджувати взаємодії і взаємини, а також пізнавати світ людей [3, с. 32].

В процесі дидактичних ігор із правилами діти старшого дошкільного віку вчаться погоджувати свої дії на основі обов'язкового для всіх правила (договору), необхідного кожному учаснику спільної діяльності. Правила виступають в якості засобу встановлення рівноправних відносин і збереження спільної гри. Партнерські відносини забезпечуються добровільним прийняттям правил і їх обов'язковим дотриманням усіма учасниками гри. У спільних іграх із правилами діти старшого дошкільного віку отримують можливість задовольняти потребу в особистому успіху, позитивній оцінці своїх можливостей і

демонстрації їх перед іншими. Діти опановують різні форми взаємодії : одночасної та послідовно- почергової участі в дидактичній грі.

У ході констатувального експерименту ми з'ясували що у планах виховно-освітньої роботи майже не простежується перспектива поступового формування дидактичної гри. Так, на початку навчального року в групі з дітьми старшого дошкільного віку ускладнюються предметні способи вирішення ігрових завдань. У зв'язку з цим можна запланувати ряд спільних дидактичних ігор вихователя з дітьми, в процесі яких одних дітей старшого дошкільного віку вчать діяти з предметами-заступниками, інших – з уявними предметами. При переході до формування рольових способів передбачаються гри імітаційного характеру, рухливі ігри з сюжетним змістом, в ході яких діти, взявши на себе роль, вчаться виразності рухів, жестів. Однак часу для дидактичних ігор недостатньо і планування їх, на нашу думку, ведеться алогічно. Тому вважаємо, що завдання вихователя полягає в тому, щоб відшукати максимум педагогічних ситуацій, в яких може бути реалізовано завзяття дитини до функціональної розумової діяльності. Педагог зобов'язаний безперервно покращувати процес навчання, що дозволяє дітям старшого дошкільного віку відмінно і чудово засвоювати програмний матеріал. Тому принципово застосовувати ігрові складові і дидактичну гру на заняттях. У процесі дидактичної гри діти старшого дошкільного віку вчаться аналізувати, виділяти властивості предметів, знаходити подібності і відмінності предметів, висувати припущення, робити висновки і відображати їх в мові при відповідях на питання: що ми робили? Що вийшло? Чому? По закінченні дидактичної гри з дітьми обговорюється, що нового вони дізналися, закріплюється пройдений матеріал. Тому можемо стверджувати, що, використовуючи дидактичну гру в процесі навчання, формується певне розумове виховання дітей старшого дошкільного віку.

Висновки і перспективи дослідження. Дидактичні ігри містять в собі великі потенційні можливості у розумовому вихованні дітей старшого дошкільного віку: активізують розумові процеси; виробляють інтерес і уважність дітей; розвивають всі види здібностей; вводять їх в життєві ситуації; вчать робити все за правилами, формують допитливість, дозволяють дитині проявляти самій ініціативу; закріплюють знання, вміння, навички.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у вивченні проблеми професійної підготовки вихователів до розумового виховання дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. В. Вчися граючись. К.: Томіріс, 1990. 170 с.
2. Букатов В. М. Педагогічні таїнства дидактичних ігор: Посібник. К.: Ред. загальнопед. газ., 2004. 126 с.
3. Вікова і педагогічна психологія / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін., 2-е вид., допов. К.: Каравела, 2009. 400 с.

4. Загоруйко О. Я. Великий універсальний словник української мови. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2010. 768 с.
5. Коленцева Н.Г. Методика роботи з дидактичними матеріалами в дитячому саду / Н.Г. Коленцева. Тбілісі, 2000. 174 с.
6. Саюк В. Історико-педагогічний аналіз використання гри у навчальному процесі / В. Саюк. *Рідна школа*. 2008. № 7

**Дар'я Літуча,
Віта Бутенко**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ДЕФІНІТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОБЛЕМИ СЕНСОРНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Анотація: У статті здійснено характеристику ключових понять проблеми сенсорного розвитку дітей раннього віку: «відчуття», «сприймання», «органи чуття», «сенсорна культура», «сенсорні здібності», «сенсорне виховання», «сенсорний розвиток», «сенсорні еталони».

Ключові слова: сенсорний розвиток, діти раннього віку.

Постановка проблеми. Період раннього віку характеризується інтенсивним розвитком сприймання. Недаремно в історії психології та педагогіки проблема генезису сприйняття і сенсорних здібностей привертала увагу дослідників. Сенсорне виховання, спрямоване на формування повноцінного сприйняття навколишньої дійсності, визнано основою пізнання світу, першим щаблем якого є чуттєвий досвід. Успішність розумового, естетичного і морального виховання значною мірою залежить рівня сенсорного розвитку дітей раннього віку, тобто наскільки дитина чує, бачить, відчуває навколишнє.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що аспекти сенсорного розвитку дітей раннього віку висвітлюються науковцями з різних позицій: дослідження теоретичних і методичних засад та його роль і місце в сучасній дошкільній освіті (А. Богуш, М. Авдєєва, В. Гербова, Л. Каплан, І. Кононова, С. Новосьолова, Є. Смирнова, Т. Фонарьов та ін.); аналіз сприйняття дітьми сенсорних еталонів (В. Авансова, А. Біне, Л. Виготський, Л. Гальперін, А. Запорожець, Н. Кочетова, М. Лісіна, В. Пілюгіна та ін.); визначення сутності й структури сенсорного розвитку дітей раннього віку (Н. Грама, Л. Петерсон, М. Хендзе та ін.). Незважаючи на чималу кількість досліджень, вважаємо за доцільне конкретизувати основні поняття, які складають поняттєво-категоріальний апарат педагогічного дослідження.

Мета статті: здійснити характеристику ключових понять проблеми сенсорного розвитку дітей раннього віку.

Виклад основного матеріалу. Орієнтованість освітнього процесу на формування у дітей уявлень про окремі зовнішні властивості

предметів, пов'язане з обов'язковістю засвоєння їх еталонних найменувань, не враховує специфіки сенсорного розвитку дітей у період раннього віку. Проведені дослідження психологів (Л. Венгер, О. Запорожець, В. Зінченко та ін.), що розкрили функціонально-генетичні закономірності формування перцептивних дій дітей, дозволили обґрунтувати необхідність виділення раннього віку як особливого періоду сенсорного розвитку, основним новоутворенням якого є освоєння специфічним типом перцептивних дій – дій, заснованих на використанні предметних передеталонів.

З метою створення теоретичного фундаменту дослідження актуалізується уточнення основних термінів, дотичних до проблеми, як-от: «відчуття», «сприймання», «органи чуття», «сенсорна культура», «сенсорні здібності», «сенсорне виховання», «сенсорний розвиток», «сенсорні еталони». Відтак, сучасна психологія [7] вбачає основними компонентами чуттєвого пізнання відчуття та сприймання, які є формами психічного відображення об'єктивного світу. Здійснення змістового аналізу феномену «*відчуття*» дослідниками [7; 9 та ін.], дало змогу формулювати його найпростішою формою відображення окремих особливостей предметів і явищ, яка реалізує безпосередній вплив на органи чуття. Відчуття необхідні для передачі форми, кольору, звучання та інших властивостей предметів і явищ.

Щодо поняття «*сприймання*», то науковці [7; 9 та ін.] розглядають «найпростішою з властивих людині форм психічного відображення об'єктивного світу у вигляді цілісного образу». Сприймання, передусім, є чуттєвим усвідомленням предмета чи явища. Звернемо увагу на те, що сприймання відбувається через *органи чуття* (зір, слух, дотик, нюх, смак), що в довідниковому джерелі [2] розглядається спеціалізованою периферичною анатомо-фізіологічною системою, яка завдяки своїм рецепторам дозволяє сприймати та первинно аналізувати інформацію із зовнішнього світу та інших органів самого організму.

Згідно з твердженням вчених [7; 9 та ін.], у кожне сприймання входить відтворений минулий досвід і мислення того, хто сприймає, його почуття, емоції. Крім того, сприймання історичне, оскільки виникає через його опосередкування та врахування минулої суспільної практики та культури [9]. Виходячи з вищезазначеного, вважаємо за доцільне здійснити етимологічний аналіз наукової категорії «*сенсорна культура*». Для початку охарактеризуємо феномени «сенсорика» та «культура», з яких сепарується подана категорія. Відтак, термін «*сенсорика*», який має латинське походження «*sensus*», сучасні науковці М. Чепіль, Н. Дудник [10, с. 14] трактують відчуттями, радаром для сприйняття особистістю навколишнього світу, здатністю організму розпізнавати зовнішні впливи. Розгляд джерел [6 та ін.] показав, що дефініція «*культура*», яка походить від латинського «*cultus*» – «*вшанування*», нараховує понад 400 визначень, що пояснює

її багатогранність і багатоаспектність. Узагальнення широкого спектру вживання означеного поняття, дозволило трактувати його рівнем розвитку суспільства і людини, що виражається у способах і формах організації життя і діяльності людей, а також у матеріальних і духовних цінностях, які вони створюють. Щодо термінологічного словосполучення «сенсорна культура», то нам імпонує визначення цього феномену, подане дослідниками І. Дичківською, Т. Поніманською [4, с. 47], які розуміють його загальноприйнятими в суспільстві уявленнями про колір, форму та інші властивості предметів, які формуються в дітей на рівні елементарних уявлень про світ за допомогою гри, праці, навчання та самостійних дій. Сенсорну культуру дитини визначають результатом засвоєння знань про світ за допомогою органів чуття у віці, коли пізнання відбувається на основі предметно-образної дії.

Логіка дослідження вимагає звернення до тлумачення поняття «сенсорні здібності». Здійснюючи пошук смислових акцентів цього конструкту, знаходимо трактування у Н. Грами [3], яка розуміє його як «такі здібності, які виявляються у вигляді сприйняття тих чи інших властивостей і відносин предметів, явищ об'єктивного світу або властивостей власних дій індивіда». Науковці О. Запорожець, О. Усова [5, с. 12] зазначали, що найважливішим у формуванні сенсорних здібностей дітей є оволодіння узагальненими способами обстеження об'єктів, перенесення засвоєних способів дій в нові умови, на нові об'єкти. Спираючись на подані визначення, в межах нашого дослідження, сенсорні здібності тлумачимо функціональними можливостями організму, що забезпечують відчуття та сприймання дитиною навколишнього світу та самої себе.

Цілеспрямований розвиток сенсорних здібностей дітей раннього віку відбувається на таких етапах [3, с. 66]: *1 етап*: формування сенсорних еталонів і стійких уявлень про кольори, геометричні форми та співвідношення між значеннями кількох предметів, закріплених у мові; *2 етап*: дослідження прийомів обстеження предметів, а також оволодіння вміннями відрізняти їх форму, колір, розмір і виконувати все більш складні зорові дії; *3 етап*: розвиток аналітичного сприймання: вміння орієнтуватися в поєднанні кольорів, синтезувати форму предметів, асигнувати окремі вимірювальні величини.

Дослідження здобутків [3; 5; 8 та ін.] дозволило переконатись, що сучасні науковці розмежовують термінологічні словосполучення «сенсорне виховання» та «сенсорний розвиток». Аналіз педагогічних джерел [3; 5; 8 та ін.] дав змогу констатувати, що в педагогіці поняття «сенсорне виховання» доволі поширене, але ми уточнимо його етимологію. Стосовно терміну «виховання», то, згідно з довідниковими джерелами [2 та ін.], він тлумачиться сукупністю знань, культурних навичок, поглядів, що становлять загальний рівень духовного розвитку людини і є наслідком систематичного впливу навчання. У дослідженнях

(В. Кошель [5], О. Свйонтик [8] та ін.) сенсорне виховання розглядається як планомірне педагогічне керівництво, спрямоване на вдосконалення та розвиток сенсорних процесів: відчуттів, сприйняття, уявлень. Вищевикладене дозволяє сформулювати «сенсорне виховання» у контексті нашого дослідження як цілеспрямований, спеціально організований процес залучення дітей раннього віку до сенсорної культури соціуму, що виражається у формуванні в них систем сенсорних еталонів та пов'язаних з ними способів здійснення перцептивних дій.

Щодо категорії «*сенсорний розвиток*», то виходячи з того, що *розвиток* є сталим процесом, який підводить до якісно нових утворень і відбувається за визначених умов [2], особистість буде активно розвиватись, відчуваючи протиріччя між суб'єктивними прагненнями та потенціалом. Відмітимо, що в наукових джерелах [3; 5; 8 та ін.] сенсорний розвиток визначається процесом, що сприяє засвоєнню суспільного досвіду, оволодінню системою відповідних еталонів, тобто певних зразків, властивостей предметів, створених людством у процесі суспільно-історичного розвитку. Визначний педагог Л. Вегнер розглядав це поняття розвитком у дитини відчуттів та сприйняття, формування уявлень про властивості предметів (форма, колір, величина, положення у просторі, смак, запах та ін.) [1, с. 266]. Зважаючи на подані визначення, розглянемо означену категорію в аспекті нашого дослідження як формування у дітей раннього віку нових, які не існували раніше, сенсорних процесів та властивостей під активним педагогічним впливом.

У парадигмі нашого дослідження також зустрічається термін «*сенсорні еталони*», який визначено загальноприйнятими нормами зовнішніх властивостей предметів [2]. Вони включають в себе певні системи або закономірно вибудовані ряди форм, кольорів, величин та інших якостей речей, що сприймаються, які отримують певне мовленнєве позначення. Оволодіваючи такими системами особистість опановує набором мірок або еталонів, з якими вона може зіставляти якість, яка сприймається, давати їй правильне визначення, знаходити місце серед інших. Основним способом формування уявлень про еталони вчені вважають обстеження дітьми різних видів якостей предметів. У сучасному світі виокремлено такі сенсорні еталони [3; 5 та ін.]: кольору – спектр семи кольорів та їх відтінків (світлого й насиченого); форми – геометричні фігури; величини – метрична система мір; слухові – музичні ноти, фонери рідної мови; смакові – солодкий, солоний, гіркий і кислий; запахи – важкі та легкі, солодкі, гіркі, свіжі і т. д.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, аналіз сутності ключових дефініцій дослідження свідчить про усвідомлену потребу в цілеспрямованому, спеціально організованому сенсорному розвитку

дітей раннього віку, добираючи оптимальні засоби. Тому наукове прогнозування передбачає визначення потенціалу ігрової взаємодії як засобу сенсорного розвитку дітей раннього віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баглаєва Н.І. Логіко-математичний розвиток дошкільнят: шляхи оптимізації. *Палітра педагога*. 2002. № 2. С. 40–41.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [укл. і гол. ред. В.Т. Бусел]. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Грама Н.Г. Сенсорний розвиток дітей раннього віку: теорія і практика: Монографія. Одеса, 2018. 239 с.
4. Дичківська І.М., Поніманська Т.І. Марія Монтессорі: теорія і технологія. Сенсорно-пізнавальний розвиток дітей раннього віку, як передумова формування обдарованої особистості. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013. № 11 (18). С. 47–52.
5. Кошель В.М. Сенсорне виховання дітей раннього віку: навч.-метод. посіб. для вихователів дітей дошкільного віку, студентів спеціальності «Дошкільна освіта» та батьків. Чернігів: ФОП Баликіна О.В., 2019. 160 с.
6. Левчук Т. Історія світової культури: Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2010. 400 с.
7. Психологія: Підручник / Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін.; за ред. Ю.Л. Трофімова, К.: Либідь, 2001. С. 469–476.
8. Свйонтик О. Сенсорне виховання як основа розумового розвитку дітей дошкільного віку. *Молодь і ринок*. 2021. № 1 (187). С. 79–83.
9. Філософія психології: навч. посіб. для студентів напряму підготовки «Психологія» / О.Г. Романовський, В.Є. Михайличенко, Л.М. Грень. Харків: НТУ «ХПІ», 2016. 140 с.
10. Чепіль М., Дудник Н. Педагогіка Марії Монтессорі: навч.-метод. посіб. Київ: «Слово», 2017. 314 с.

**Оксана Ляшенко,
Ольга Шаповалова**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

РОЛЬ МИСТЕЦТВА У РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті проаналізовано роль мистецтва у розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. Визначено, що розвиток здібностей засобами різних видів мистецтва сприяє розвитку не тільки спеціальних, а й загальних здібностей: пам'яті і мислення, сприйняття і розуміння, пізнання і вольової регуляції, уваги і образної уяви.

Ключові слова: художньо-творчі здібності, мистецтво, розвиток, діти старшого дошкільного віку, художньо-творча діяльність.

Постановка проблеми. Питання розвитку здібностей дітей старшого дошкільного віку займає в дошкільній педагогіці одне з провідних місць. Виховуючи сучасну дитину, в наш час масового

винахідництва, надзвичайно важливо активно формувати її творчий потенціал, розвивати здібність до творчої діяльності. Розвиток художньо-творчих здібностей засобами мистецтва здійснюється тільки в тому випадку, коли діти проявляють глибокий інтерес до нього, підбирають способи самостійних дій, що дають можливість застосувати ті знання, вміння і навички творчого продовження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми розвитку художньо-творчих здібностей науковці обґрунтовують за такими напрямками: закономірності та особливості процесу розвитку здібностей особистості (О. Леонтьєв, І. Песталоцці, З. Фрейд та ін.); вплив на мотивацію творчої діяльності (О. Дусавицький, О. Киричук, Н. Бібік, Н. Підгорна, О. Савченко та ін.); вивчення вікових особливостей творчих здібностей, креативності, обдарованості (Ю. Бабаєва, О. Матюшкіна, В. Панова, О. Яковлева). Незважаючи на вже існуючі наукові здобутки, існують багато важливих та нагальних питань, які потребують подальшого дослідження та обговорення.

Мета статті – проаналізувати роль мистецтва у розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. На думку сучасних учених, сфера мистецтва розглядається через різні домінанти, одні з них здатні глибоко впливають на свідомість особистості, інші – мають звужені можливості. Проте науковці однастайні в думці, що мистецтво є сприятливим фактором розвитку художньо-творчих здібностей, адже естетичне спрямування мистецтва формує духовно багату особистість, зорієнтовану на загальнолюдські цінності та сприяє розвитку художньо-творчих здібностей, якостей, компетентностей, які є інструментом розвитку дитини як особистості.

Науковець Г. Сухорукова визначає види мистецтва як реальні форми художньо-творчої діяльності, які різняться між собою способом матеріального втілення художнього змісту [6]. Художньо-творча діяльність дітей старшого дошкільного віку являє собою сукупність дій, спрямованих на сприйняття творів мистецтва, з отриманням кінцевого продукту, іноді створеного на несвідомому рівні, і оцінки діяльності. Художню діяльність А. Богуш визначає як «специфічну за своїм змістом і формами вираження активність, спрямовану на естетичне опанування світу за допомогою мистецтва» [1].

Усі види мистецтва, які є доступними дітям старшого дошкільного віку, науковці поділяють на три групи:

- просторові (живопис, натюрморт, скульптура та архітектура – образотворче мистецтво);
- часові (література, музика, співи, танці, пантоміма);
- синтетичні (театр, кіно).

Науковці дійшли до висновку, що специфіка різних видів мистецтва є сприятливою для розвитку художньо-творчих здібностей,

так як розвиває образно-асоціативне мислення, фантазію, художнє сприймання. На цьому наголошувала науковець О. Рудницька, зазначаючи, що «живопис, музика, театр створюють такий комплекс засобів виразності, який дає свободу грі фантазії, уявлення, нагадують про гармонію, недосяжну для системного аналізу, активізують прояви інтуїції та пошукової ініціативи. Ці процеси збагачують розвиток універсальної якості особистості» [5].

Багатоманітність видів мистецтва зумовлена специфікою засобів виразності різних видів мистецтва. Кожен з видів має свої специфічні особливості та надає можливість сприймати світ через естетичну сферу.

Образотворче мистецтво і художня творчість є потужним засобом розвитку художньо-творчих можливостей дітей старшого дошкільного віку. Для дітей старшого дошкільного віку найбільший інтерес має просторове мистецтво, так як побудоване на зоровому сприйманні і зорових відчуттях, які розвинені у дітей цього віку. Загальна перевага видів образотворчого мистецтва у створенні композиції малюнку, кольорової гами, можливості передати свої почуття за допомогою гри кольорів, пластично зримо відтворити предмети дійсності чи творчої уяви.

Як показує практика, в самостійній образотворчій діяльності діти проявляють нахил до якогось одного виду – малювання, ліплення, аплікація. У дошкільників розвиваються здібності естетичного сприймання творів образотворчого мистецтва, зокрема, живопису. Спостереження дітей старшого дошкільного віку за об'єктами і явищами живопису викликають не лише специфічні почуття та емоції, а більш складні і глибокі прояви – естетичні переживання, що спонукають до обміну враженнями, збереження об'єкту в пам'яті, бажання відтворити об'єкт засобами художньо-творчої діяльності.

Дітей старшого дошкільного віку знайомлять з мистецтвом натюрморту. Малювання натюрморту викликає у дітей захоплення предметними малюнками, що складає основу сюжетного малювання. Мистецтво натюрморту є ефективним засобом розвитку художньо-творчих здібностей дітей, адже порівнюючи муляжі овочів і фруктів, складаючи композиції, створюючи художні етюди, старші дошкільники творчо мислять, уявляють, фантазують.

Улюбленим малюванням дітей старшого дошкільного віку є так званий анімалістичний жанр (зображення тварин). У цьому жанрі розкриваються творчі здібності, які поєднують у собі природничо-наукові і художні знання та уміння. Зображення тварин і птахів мають широкий діапазон: від натуралістичних до казкових або фантастичних. Образотворче моделювання сприяє розвитку тактичного і стратегічного мислення, навичок і вмінь створювати нові образи. Основна мета такої роботи – розвиток пізнавальної діяльності та творчих здібностей. Дітей

старшого дошкільного віку можна знайомити з різними видами образотворчого мистецтва, добираючи доступні за змістом та досконаліми за художньою формою.

Великий інтерес мають старші дошкільники до музичного мистецтва та його видів. *Художньо-творча музична діяльність* дітей старшого дошкільного віку пов'язана з їх індивідуальними інтересами і бажаннями. Вони чутливі до характеру і настрою музики, проявляють винахідливість у створенні музичного образу, складають власні оригінальні мелодії, із задоволенням грають на імпровізованих музичних інструментах.

Розвитку музичних здібностей приділяли увагу науковці [3] зазначаючи, що «у віці до 5 років розвиток музичних здібностей відбувається найсприятливіше, оскільки саме в цей час формуються музичний слух і музична пам'ять дитини». В закладах дошкільної освіти використовуються такі види музичної діяльності: слухання музики, співи, музично-ритмічні рухи, гра на музичних інструментах.

Слухання музики – один із основних видів музичної діяльності. Займаючись з дітьми слуханням музики, педагог знайомить їх з різноманітними по змісту музичними творами, поглиблює і розширює коло їх уявлень, виховує почуття, музичне сприймання та музичний смак.

Співи – вид музичної діяльності, один з найсильніших засобів естетичного впливу на особистість. У процесі співу розвиваються слухові уявлення, мелодичний слух, ладове почуття, відчуття ритму, музична пам'ять, без яких неможливе правильне відтворення мелодії голосом, і загальна здібність дітей – емоційний відгук на музику.

Музично – ритмічні рухи (рухи під музику, танці, музична гра) дітей пов'язані із слуханням і визначенням характеру музики та засобів виразності. В процесі рухової діяльності формується творча уява дитини, виявляються її ініціатива і фантазія. Дошкільники створюють цікаві композиції рухів, побудови своїх ігор, танців. Для цього вони використовують різноманітні виражальні засоби – мову, рухи, міміку, спів [7].

Навчання дітей грі на музичних інструментах відкриває перед ними світ нових звукових фарб, допомагає розвивати музичні здібності і стимулює інтерес до інструментальної музики. Інструментальне музикування сприяє загальному розвитку дошкільників: ознайомлення з різними музичними іграшками та інструментами збагачує пізнавальну сферу особистості, а безпосередня гра на таких інструментах розвиває дрібну моторику та координацію рухів. Відтворюючи живі звуки, юні музиканти отримують безліч позитивних емоцій, під впливом яких розкривається їхній творчий потенціал.

Важливе місце в усій системі освітнього процесу в закладах дошкільної освіти займають музично-ритмічні здібності, так як вони впливають на розвиток не лише художньо-естетичних якостей дитини,

а й на розвиток особистості в цілому: її духовних потреб, моральних ідеалів, особистісних і суспільних поглядів.

Література як вид мистецтва має унікальні можливості для розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. Під «художньою літературою» науковці розуміють один з основних видів мистецтва – мистецтво слова, яке відображає дійсність у художніх образах, створює нову естетичну реальність за законами краси. Головна відмінність літератури від інших видів мистецтва – це наявність словесного образу, який має здібність «викликати зорові, тактильні, слухові уявлення» [2].

Твори художньої літератури розширюють кругозір дитини, через художнє слово розкривають таємниці природи, знайомлять її з подіями давноминутих часів та реального світу, допомагають дитині встановлювати зв'язки з довкіллям, відкривають невідомі країни тощо.

Для успішного *розвитку творчих літературних здібностей*, крім мотиваційного компонента, на передній план виступає когнітивний компонент. Знання літературних і фольклорних творів, їх композиційних і сюжетних можливостей спонукає дітей до творчості (імпровізації, драматизації, перебудови сюжету, продовження подій, вигадкування нових героїв, ігри за змістом художніх творів тощо).

Про успішний розвиток творчих здібностей можна говорити тоді, коли діти зможуть самотійно складати творчі висловлювання на основі прочитаного чи змінювати знайомий текст на власний лад. «Словесна творчість – це могутній засіб розумового розвитку людини, перед якою відкривається світ. З того часу, як слово стає для дитини інструментом, за допомогою якого твориться нова краса, дитина піднімається на нову сходинку бачення світу, досягає якісно нового етапу у своєму, духовному розвитку [4].

Вважаємо, що ефективним засобом розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку є ігри за сюжетами літературних творів (казок, оповідань, віршів). Вони дають можливість дітям поєднувати події з різних літературних творів чи казок – ці дії діти дошкільного віку проявляють в умінні змінювати послідовність подій або вставляти нові події, використовуючи життєвий і художній досвід.

Як могутній засіб розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку розглядаємо *театралізовану діяльність*, яка являє собою синтез мистецтв: музики, танцю, риторики, живопису, акторської майстерності. Через декорації, костюми, гримування театральний художник передає характер персонажів, місце дії, допомагає розкрити зміст вистави. Театралізована діяльність охоплює: дії дітей з ляльковими персонажами, *що виявляються* в сюжетно-рольових іграх; образотворче мистецтво (малювання декорацій, одягу для персонажів); музичне мистецтво (підбір музики для співу і танців, для озвучення сюжету); моделювання (виготовлення декорацій,

атрибутів). Кожен із видів діяльності має свою цінність, розкриваючи можливості для творчої самореалізації дітей [8].

Однак, зважаючи на недостатню врівноваженість і розвиток уваги та пам'яті дітей старшого дошкільного віку, театр ставить перед дитиною складні завдання: водночас треба сприймати виставу, осмислювати її зміст, слідкувати за грою акторів, роздивлятися декорації, запам'ятовувати, про що говорять актори. Тож дошкільникам пропонується переглядати казки-вистави і самим драматизувати невеликі уривки з казок. Театралізовані ігри потребують від дітей розвитку таких творчих здібностей: здатності сприймати і запам'ятовувати зміст твору, передавати за допомогою входження в образ його характер, відтворювати за допомогою вербальних і невербальних засобів мовлення героїв, передавати їх почуття і емоції.

Отже, театралізована діяльність спонукає дітей до творчості і має значний розвивальний потенціал: на основі виявлення індивідуальних здібностей у дітей формуються нові: взаємини з іншими дітьми та дорослими, становлення естетичних та моральних цінностей, взаємодія в іншому середовищі, входження в образ.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, за нашими дослідженнями, найчастіше види діяльності на заняттях побудовані на застосуванні різних видів та жанрів мистецтва. Наприклад, діти шостого року життя здатні аналізувати і синтезувати різні види мистецтва: читають поезію про зиму, слухають музичні твори про зиму, малюють, ліплять на тему зими, складають оповідання чи віршики, загадки, лічилки. Залежно від жанру мистецтва, від мети заняття, від місця у системі занять, від способів вираження художнього образу у різних видах мистецтва відбувається вибір видів діяльності на занятті. Незважаючи на вид мистецтва, кожен з них сприяє розвитку творчості, дизайнерських здібностей, розвиває фантазію, творче мислення. В кожному з видів мистецтва присутній художній образ, який сприяє розвитку дитячої уяви, процесів аналізу і синтезу, встановленню асоціативних, причинно-наслідкових зв'язків.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці і обґрунтуванні педагогічних умов розвитку художньо-творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами різних видів мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі. К. *Вища школа*. 2012. 356 с.
2. Галузяк В., Сметанський М., Шахов В. Педагогіка: навчальний посібник. Вінниця : ДП «Державна картографічна фабрика», 2006. 450с.
3. Жейнова С., Мельникова Н. Педагогічні умови розвитку творчої уяви у дітей засобами ігрової художньої діяльності. Серія: Педагогіка, №1 (18). 2017. 57-59с.
4. Рудницька О. Психолого-педагогічні проблеми загальної та мистецької освіти. Мистецтво у розвитку особистості: монографія. Чернівці: «Зелена Буковина», 2006. С. 36-54.

5. Рудницька О. Педагогіка – загальна та мистецька. Тернопіль: *Наукова книга «Богдан»*, 2005. 360 с.
7. Сухорукова Г. В. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі. К. *Вища школа*. 2017. 597 с.
8. Лобова О. В. Формування основ музичної культури молодших школярів: теорія та практика. Суми: *ВВП «Мрія» ТОВ*, 2010. 516 с.
9. Приходько Ю.О. Розвиток відчуттів і сприймань у дітей дошкільного віку (сенсорний розвиток). К.: *НПУ ім. М. П. Драгоманова*, 2001. 35-37с.

**Аліна Маринич,
Ольга Лобова**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація: у статті розкрито роль музичного мистецтва як чинника національно-патріотичного виховання молодших школярів на уроках мистецтва та в позакласній роботі.

Ключові слова: музичне мистецтво, національно-патріотичне виховання, молодші школярі, уроки мистецтва, позакласна робота.

Постановка проблеми. Проблематика національного виховання особистості завжди була серед важливих завдань вітчизняної педагогіки, а в реаліях сучасності набула статусу провідного пріоритету освітнього простору. Питання національного виховання є актуальними для початкової школи, адже в дітей молодшого шкільного віку триває інтенсивне формування національної свідомості та патріотичних почуттів. Значну роль у цьому процесі відіграє національна культурна спадщина, зокрема музичне мистецтво.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблем національно-патріотичного виховання особистості започаткували відомі вітчизняні педагоги Г. Ващенко, Б. Грінченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський і розвинули сучасні вчені І. Бех, О. Вишневський, В. Гнатюк, О. Докукіна, П. Кононенко, Ю. Руденко, Б. Ступарик, П. Щербань та ін. Різноманітні аспекти національного виховання дітей, зокрема молодшого шкільного віку, розкривають І. Бех, О. Вишневський, В. Гнатюк, О. Докукіна, Т. Доронова, Т. Козлова, П. Кононенко, В. Кузь, Ю. Руденко, Є. Степанов, Б. Ступарик, П. Щербань та ін.

Питання національно-патріотичного виховання особистості засобами історії та культури вивчали О. Дорошенко, Н. Селезінкова, І. Негребецький та ін. Деякі вчені (Н. Гавриш, О. Дронова, Т. Комарова, Е. Корнєєва, Л. Ніконова, В. Логінова, Н. Ноткіна, О. Князева та ін.) досліджують проблеми національного виховання дітей засобами

мистецтва і художньо-творчої діяльності. Проте мусимо констатувати недостатню розробленість відповідних аспектів у галузі музичної педагогіки, що й зумовило вибір теми нашої статті.

Мета статті – розкрити роль музичного мистецтва як чинника національно-патріотичного виховання молодших школярів на уроках мистецтва та в позакласній роботі.

Виклад основного матеріалу. Сучасні фахівці початкового навчання зазначають, що патріотичний компонент змісту освіти має стати пріоритетним у вихованні молодших школярів і у роботі вчителя початкової школи. Значну роль у формуванні національно-патріотичних якостей дітей відіграє мистецька галузь, зокрема музичне мистецтво. Так, О. Савченко наголошує, що музика в школі – не лише навчальний предмет, а й потужний засіб виховання, що надає емоційно-естетичного забарвлення духовному життю людини [6, с.126].

Учені наголошують, що патріотичне виховання дітей засобами музичного мистецтва має бути стрижнем виховної роботи в початкових класах, щоб виховати особистість, яка пишається своєю державою, усвідомлює її соціальні проблеми, сумлінно виконує свої громадські обов'язки, любить рідних людей. Патріотизм має стати головною ідеєю української сучасної початкової школи, що реалізується в урочній та позаурочній музичній діяльності [1, с. 100].

На *уроках мистецтва* значну увагу до національно-патріотичного виховання молодших школярів дозволяє констатувати аналіз змісту мистецької галузі державного стандарту і чинних типових освітніх програм, серед завдань яких зазначено поглиблення мотивації дітей до пізнання вітчизняних і зарубіжних творів мистецтва; виховання гордості учнів за здобутки українського національного мистецтва, плекання у дітей пошани до національної і світової мистецької спадщини.

Як зазначено у сучасних методичних рекомендаціях, на уроках мистецтва учні мають відчутти красу українського музичного фольклору, особливості інтонацій української народної музики, національні особливості, спільне і відмінне в музиці різних народів. Для ефективного національно-патріотичного виховання доцільно ознайомлювати учнів з українською культурою; створювати ситуації емоційного переживання дітьми установок педагога на оволодіння українськими національними цінностями, орієнтувати дитину на позитивні результати засвоєння національних цінностей у школі та родині [4].

Як зазначає А. Кабанець, ефективність патріотичного виховання зумовлена зверненням до спадщини минулого, творчим використанням скарбів народної мудрості, здобутків попередніх поколінь і сучасних досягнень нашого суспільства. У вихованні патріотизму вчитель має викликати позитивне сприймання національного музичного мистецтва, через яке діти 6-10 років зацікавлено дізнаються про славне минуле та сучасне України. Надзвичайно цінним є

застосування фольклорної пісні, яка стає головним дидактичним матеріалом, відображенням національної культури, могутньою виховною силою, що розкриває дітям ідеали і сподівання українського народу [2, с. 24-26]. У цьому контексті підтримаємо Ю. Петренка, що в процесі національно-патріотичного виховання важливо добирати для співу доступні дітям, гарні, мелодійні народні пісні, завдяки яким діти прилучаються до культури свого народу [5, с. 28].

Про розвиненість національно-патріотичного компоненту змісту мистецької освіти свідчить і зміст сучасних підручників мистецтва. Зокрема, у підручниках О. Лобової, створених за концепцією Нової української школи, представлено низку навчальних тем, вже самі назви яких вказують на безпосереднє національно-патріотичне спрямування навчального матеріалу: «Мистецькі символи України», «Музика рідного краю», «Скарби українських пісень», «Музичні інструменти України», «Вишивана Україна», «Журавлина Україна», «Слава кобзаревих дум», «Троїсті музики», «Барви українського танцю», «Петриківський розпис», «Архітектурні перлини України», «Чарівність українського вертепу» тощо [3]. Також у зазначених підручниках запропоновано велике розмаїття українських народних пісень та авторських пісень національно-патріотичного змісту («Намалюю Україну»; «Козачата»; «Наша мова»; «Україна»; «Барви рідної землі»; «Ми – нащадки козаків»; «Немає України без калини»; «Музика рідного дому»; «Чом, чом, чом, земле моя») та ін.

Сучасні педагоги-практики наголошують на важливості *позаурочної роботи з музики* як ефективного чинника національно-патріотичного виховання молодших школярів. Зокрема, йдеться про музичні ранки, народні обряди, концерти, конкурси, вікторини, літературно-музичні композиції, тематичні свята. Під час їх проведення кожен учень може стати не лише спостерігачем, а й безпосереднім учасником дійства, часто разом із батьками та іншими дорослими, що сприяє згуртуванню та духовному єднанню родини, пізнанню духовного світу, побуту, праці та дозвілля попередніх поколінь. Також доцільними у процесі національно-патріотичного виховання молодших школярів визначені музичні ігри, конкурси колядників і щедрівників, виконавців стрілецької та козацької пісні, що живлять інтерес до історії та традицій рідного краю, розвивають у дітей почуття гордості за національну культуру тощо. Таким чином позаурочна робота з музики сприяє патріотичному вихованню дітей на соціально значущій основі. Її головною метою є формування в учнів усвідомлення себе як українців і українок, розуміння своїх національних віковічних коренів, гордості за український народ [2, с. 26-27].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, мистецька освітня галузь відіграє значну роль у формуванні національно-патріотичних якостей молодших школярів, тому патріотичне виховання засобами

музичного мистецтва має бути стрижнем виховної роботи, що реалізується в урочній та позаурочній музичній діяльності дітей. На *уроках мистецтва* увага до національно-патріотичного виховання молодших школярів обумовлена змістом чинного державного стандарту і типових освітніх програм, які передбачають поглиблення мотивації дітей до пізнання національної музичної спадщини, виховання гордості за здобутки українського мистецтва, формування толерантного ставлення до мистецтва інших народів тощо. Про розвиненість національно-патріотичного компоненту свідчить і зміст сучасних підручників мистецтва. Національно-патріотичне виховання молодших школярів у *позаурочній роботі з музики* відбувається у процесі підготовки та проведення тематичних музичних ранків, свят, народних обрядів, концертів, вікторин, літературно-музичних композицій, конкурсів колядників і щедрівників, виконавців стрілецької та козацької пісні, що живлять інтерес до історії та традицій рідного краю, розвивають у дітей почуття гордості за національну культуру.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язуємо з дослідженням педагогічних умов національно-патріотичного виховання молодших школярів засобами музичного мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кабанець А.В. Національно-патріотичне виховання молодших школярів засобами музики. *Національно-патріотичне виховання молодших школярів – пріоритетний напрям діяльності педагогів: Навчально-методичний посібник*. Черкаси, 2016. С. 24-27.
2. Лобова О.В. Мистецтво : підручник інтегрованого курсу для 4 класу закладів загальної середньої освіти. К. : Школяр, 2021. 176 с.
3. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання на уроках в початковій школі. URL: <http://www.lyceum.univer.kharkov.ua/index.php/ua/uchebno-vospitatelnaya-rabota-2/natsionalno-patriotichne-vikhovannya/>
4. Петренко В. Національно-патріотичне виховання молодших школярів засобами музики. *Початкова школа*. 2000. № 11. С. 28-29.
5. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти. Науково-метод. посібник для вчителів і методистів початкового навчання. К., 2007. 204 с.

**Дарія Менчак,
Лариса Пушкар**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

СУТНІСТНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МУЗИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті висвітлено зміст основних понять, якими оперує компетентнісний підхід: «компетенція» і «компетентність»; окреслено сутність музичної компетентності дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетенція, компетентність, музична компетентність.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку нашої країни характеризується інноваційними духовними, економічними, політичними та культурними процесами у соціальному просторі. Ці процеси значною мірою зумовлюються освітнім рівнем його громадян, який формується у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) на засадах компетентнісного підходу. Актуальним завданням сучасної школи є реалізація компетентнісного підходу в навчанні, що спрямований на формування різних компонентів мистецької компетентності, зокрема музичної, яка допоможе у саморозвитку та самореалізації особистості дитини протягом життя.

Аналіз актуальних досліджень та публікацій. Проблеми компетентнісного підходу вивчали такі вчені, як В. Байденко, А. Бермус, Н. Бібік, В. Болотов, Ф. Гоноболін, Е. Зеєр, І. Зимня, І. Зязюн, А. Маркова, Є. Рогов, В. Сластьонін, В. Сериков та інші. В Україні останнім часом активізувалися дослідження щодо ідей компетентнісного підходу, який є фундаментом концепції Нової української школи. Досліджено теоретичні й прикладні питання реалізації компетентнісного підходу в освіті (Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Пошетун, С. Трубачова).

Протягом останніх десятиріч проблему формування музичної компетентності особистості науковці розробляли в контексті підготовки майбутніх педагогів, а також дітей дошкільного та шкільного віку (О. Апраксина, О. Лобова, Л. Манчуленко, О. Олексюк, Л. Пушкар, О. Ростовський, О. Хижна, В. Шульгіна та ін.). Залишається відкритим питання формування музичної компетентності дітей молодшого шкільного віку з погляду впровадження компетентнісного підходу.

Мета статті – обґрунтувати сутність поняття *музична компетентність* дітей молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Кардинальні зміни у початковій освіті пов'язані з упровадженням компетентнісного підходу до змісту та організації мистецької освіти, яка спрямована не тільки на знання, але й на високий рівень життєвої компетентності дитини, що дозволить їй адекватно діяти в різних життєвих ситуаціях. Вважаємо, що компетентнісний підхід дозволяє вирішити одну з основних проблем освіти – це узгодженість інтересів суспільства та окремої особистості в запитах до сучасної освіти, коли на передній план висуваються не знання, а здатність застосовувати їх у різних життєвих умовах і обставинах.

Для нашого дослідження важливо з'ясувати сутність основних понять. Аналіз сучасної наукової літератури останніх десятиліть показує, що терміни *компетентність* і *компетенція* не знаходять змістовно однозначного визначення. Більшість дослідників розглядають ці терміни як два різних поняття.

У Новому тлумачному словнику української мови *компетенція* визначається як «добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи» [7] Так як сутність терміну

компетенція змінюється в залежності до розвитку суспільства та до сучасних тенденцій освітянської ниви, більш активно та різнобічно використовується перше визначення (обізнаність) ніж друге, яке не завжди пов'язане зі специфікою сучасних процесів і традицій в освіті і суспільстві. У нашому дослідженні ми беремо до уваги наступні визначення поняття «компетенція», які використовують науковці:

- «деяка відчужена, наперед задана вимога до підготовки особи (властивості або якості, потенційні здатності особи), наперед задана вимога щодо знань та досвіду діяльності в певній сфері (М. Головань)» [3, с.131-132];
- «компетенція як соціально закріплений освітній результат, «тобто компетенції можуть бути виведені як реальні вимоги до засвоєння учнями сукупності знань, способів діяльності, досвіду ставлень з певної галузі знань, якостей особистості, яка діє в соціумі», причому передається поняття «компетенції» через усталені поняття: «готовність до...», «здатність до ...», «умілість» (Н. Бібік) [2, с. 49].

У Державному стандарті початкової загальної освіти надається визначення терміну *компетентність* – це «набута в процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці» [8].

Сутність компетентності розкрита у наукових доробках О. Пошетун, надано таке визначення: «Компетентність – це складна інтегрована характеристика особистості, під якою розуміють набір знань, умінь, навичок, ставлень, що дають змогу ефективно проводити діяльність або виконувати певні функції, забезпечуючи розв'язання проблеми досягнення певних стандартів у галузі професії або виді діяльності» [2].

Найбільшого поширення набуло визначення компетентності І. Родигіною, яка заперечує погляди декого з науковців на компетентності як «сукупність знань і умінь» (С. Бондар, І. Гушлевська, О. Овчарук, Ю. Фролов) і підкреслює, що «компетентність – це не специфічні предметні вміння та навички, навіть не абстрактні загально предметні мислинневі дії чи логічні операції (хоча, звісно, ґрунтується на останніх), а конкретні життєві, необхідні людині будь-якої професії, віку, сімейного стану – взагалі будь-якій людині» [9].

Таким чином, *компетентність відтворюється* у здатності особистості реалізувати компетенції через знання, їх застосування, цінності, комунікацію. З огляду на тему нашого дослідження, можемо сказати, що школяр повинен розуміти, які знання йому будуть потрібні, щоб орієнтуватися в інформаційних потоках, які є головними в епоху цифрового періоду; щоб досягти успіхів у виконанні суспільних ролей (сина, школяра, громадянина, патріота та ін.); орієнтуватися в загальнолюдських цінностях; мати відповідний потенціал для розв'язання життєвих проблем.

Модернізація мистецької освіти спрямована на упровадження в закладах загальної середньої освіти компетентнісного підходу до організації та *змісту предметів художньо-естетичного* циклу. Реалізація основної мети мистецької освіти молодших школярів, що визначена Державним стандартом початкової освіти, передбачає формування у дітей молодшого шкільного віку мистецьких компетентностей цієї галузі, зокрема, музичної. Як зазначається у Державному стандарті загальної середньої освіти, «*музична компетентність* – це здатність до розуміння і творчого самовираження у сфері музичного мистецтва, що формується у процесі музичної діяльності (сприймання, виконання, створення)» [1].

У своєму дослідженні Л. Масол показує, що спілкування з мистецтвом допоможе учням визначитися з цінностями, художніми орієнтаціями, сприятиме їх духовному і естетичному зростанню. Згодом, за певних умов, інтегровані результати навчання у галузі мистецтва перетрансформуються в мистецькі компетентності [5]. У своїх дослідженнях ми спираємось на важливі висновки Л. Масол щодо музичної компетентності, в основі якої, на думку автора, лежать види музичної діяльності, а саме сприймання, виконання та створення музики. У своїх дослідженнях ми спираємось на важливі висновки науковця щодо музичної компетентності, в основі якої, на думку автора, лежать види музичної діяльності, а саме сприймання, виконання та створення музики.

Відповідно ствердження О. Лобової, музична компетентність «постає в своїй частковій і спрощеній формі як *музична обізнаність*, що передбачає оволодіння певним колом музичних знань, умінь і навичок з проекцією цього теоретичного та практичного надбання на різні види музично-творчої та життєвої діяльності» [4, с. 172].

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, на основі аналізу наукової літератури та нормативно-законодавчих актів, можемо визначити *музичну компетентність* як інтегровану характеристику якості особистості, здатну виконувати різні види музично-творчої та життєвої діяльності на основі засвоєних знань, умінь, навичок, досвіду елементарного музикування.

Перспективи дослідження вбачаємо у визначенні педагогічних умов формування музичної компетентності дітей молодшого шкільного віку засобами ритміки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [під заг. ред. О. В. Овчарук]. К.: „K.I.C.“, 2004. 112 с.
2. Лейко С. В. Поняття «компетенція» та «компетентність»: теоретичний аналіз. Педагогічний процес: теорія і практика. - 2013. - Вип. 4. - С. 128–135
3. Лобова О. Формування основ музичної культури молодших школярів: теорія та практика: [Монографія]. Суми: ВВП «Мрія» ТОВ, 2010. 516 с.

4. Масол Л. М. Компетентнісно-орієнтований підхід до загальної мистецької освіти. *Збірник наукових праць: (Педагогічні науки)*. № 2: Теорія і практика естетичного виховання в умовах соціокультурної трансформації / ред. кол. В. В. Крижко [и др.]. Бердянськ : [б. в.], 2006. С. 25–31.
5. Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Методики розроблення професійних стандартів <https://ips.ligazakon.net/document/TM058837>
6. Новий тлумачний словник української мови (у трьох томах). Том 1, А-К / укладачі : В.В. Яременко, О. М. Сліпушко. Київ, Вид-во «АКОНІТ», 2006. 926 с.
7. Постанова КМУ № 462 від 20.04.11 року «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти» https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/
8. Родигіна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Х.: Вид. група «Основа», 2005. 96 с.

Вікторія Моїсеєнко

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

ПРЕВЕНТИВНО-РЕЛАКСАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІГОР З ПІСКОМ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: *Стаття присвячена аналітичному дослідженні можливостей використання ігор з піском як засобу попередження негативного прояву в поведінці старих дошкільників. Визначено завдання структуру та вплив ігор з піском як превентивно-релаксаційного засобу на попередження та подолання негативних проявів у поведінці дітей старшого дошкільного віку.*

Ключові слова: *ігри з піском, старший дошкільний вік, превентивні засоби.*

Постановка проблеми. Важливим етапом розвитку дитини є дошкільний вік. Саме у цей період діти засвоюють суспільні норми і правила поведінки, встановлюють стосунки з дорослими й однолітками. Гра в дошкільному віці є провідним видом діяльності, тому цікавим у науковому й прикладному аспектах є вивчення самоцінності творчих ігор дітей старшого дошкільного віку як засобу попередження та подолання негативних проявів у дітей. Стрімке зростання кількості дітей з негативною поведінкою і висока соціальна значущість цієї проблеми, робить питання попередження центральним у сучасній педагогічній практиці. А сучасні практики на основі досліджень педагогів і психологів дійшли до висновку, що ефективним способом попередження негативних проявів є природний матеріал, який є легкодоступним і зрозумілим для всіх дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням впливу ігор на дітей дошкільного віку займалися А. Бурова, А. Усова, Л. Артемова, М. Шуть, О. Шевцова, І. Карабаєва, Т. Піроженко та ін.

Сутність профілактики, як корекційно-виховної діяльності, можна прослідкувати в дослідженнях В. Оржеховської, Т. Федорченко, О. Пилипенко. Значна частина наукових праць Л.Виготського, Д. Ельконіна, Л. Божович розкривають особливості і труднощі виховання дітей дошкільного віку у період криз психовікового розвитку. Загалом праці цих науковців дають змогу комплексно і досить широко дослідити проблему попередження та подолання негативних проявів у дітей.

Видатні психотерапевти минулого століття А.Фрейд, М.Клейн, Г.Хаггелмут назвали дитячу гру методом лікування, при якому діти розвивають свої здібності, вчаться долати конфлікти і незгоди. Зображуючи свій будинок, свою сім'ю, дитина символічно висловлює те, що поки їй не вдається висловити вербально – свої страхи, емоційний стан, психологічні травми. А, як відомо, перший крок до будь-якого вирішення проблеми – назвати її. Поки дитина не уміє визначати об'єктивно весь світ, вона відображає в своїх іграх з природнім матеріалом свій психічний стан і рівень уміння спілкуватися з іншими дітьми. У наш час гра з природнім матеріалом є дієвим тестовим контролем дитячого емоційного настрою і одним із засобів ігротерапії [4, с. 61].

Мета статті. Проаналізувати особливості використання ігор з піском як превентивно-релаксаційного засобу попередження та подолання негативних проявів у поведінці дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Ігри з природнім матеріалом – різновид творчих ігор, у яких діти відображають навколишній предметний світ, самотійно за допомогою матеріалів які взяті з природи, зокрема: сніг, вода, пісок, глина, трава, палички, шишки, каштани, жолуді, плоди шипшини, насіння клена, липи, колосся, листя, коріння, кора, мох і т. п., які є прекрасною сировиною для виробів і ігор з ними.

У нашому дослідженні ми зупинимось на іграх з таким природнім матеріалом як пісок. Учені довели, що пісок позитивно впливає на психологічний розвиток дитини. Завдяки піску розвивається дрібна моторика рук, чуттєве сприйняття, тактильне сприйняття, відбувається потужне вивільнення несвідомої енергії, дошкільники долають страхи, внутрішні конфлікти. Дитина сама себе лікує [1, с. 34].

У дослідженнях В. Оржеховської проаналізовано роботи К. Юнг, як засновник аналітичної терапії, який запропонував принцип «терапії піском». На його думку, під час сеансу пісочної терапії відбувається самозцілення дитячої душі. Метод пісочної терапії винайшла швейцарський юнгіанський аналітик Д. Калф. Вона у 1980 р. видала книгу «Sandplay» де описала досвід роботи з піском [2, с. 31].

Дослідивши можливості пісочної терапії І. Карабаєва зазначає, що пісочна терапія – це можливість висловити те, для чого важко підібрати слова, стикнутися з тим, до чого важко звернутися безпосередньо, побачити в собі те, що зазвичай йде від свідомого сприйняття.

Дослідниця визначає такі основні завдання пісочної терапії:

- створення оптимальних умов для розвитку творчого потенціалу дитини;
- активізація її просторової уяви, образно-логічного мислення, тренування дрібної моторики рук;
- формування гармонійного образу світу;
- удосконалення координації рухів, дрібної моторики, орієнтації у просторі;
- стимуляція вербальної і невербальної активності у процесі гри, формування навичок позитивної комунікації;
- розвиток сенсорно-перцептивної сфери дитини, зокрема тактильно-кінестетичної чутливості [5, с. 31-35].

Ігри з піском не тільки розвивають уяву та творчість дітей, а й допомагають їй у різних структурних або психотравмувальних ситуаціях, зокрема:

- під час адаптації до будь-яких змін у житті дитини: прихід до дитсадка, зміна дитячого колективу, народження брата чи сестри;
- у гармонізації внутрішнього стану: наприклад, при негативізмі, образливості, конфліктності, агресивності, тривожності, низькому рівні комунікативних здібностей;
- при будь-яких травмувальних ситуаціях: біль при розлученні батьків, утрата близьких [6, с. 21-31].

Продуктивним є використання у корекційній роботі казок на піску, бо вони є суттєвим механізмом розвитку в дитині тонкого розуміння внутрішнього світу людей, способом зняття тривоги і виховання впевненості у своєму майбутньому. За допомогою казок на піску можна виховувати дитину, допомагати долати негативні сторони її особистості, які лише починають формуватися. Аналізуючи ігри з піском дослідники також зазначають, що позиція дорослого в цих іграх – це «активна присутність» (принести іграшки, воду, віднайти необхідні матеріали тощо), а не керівництво процесом. Ігри дітей з піском ніколи не інтерпретують і не обговорюють. Цікаві моменти дорослий може фотографувати для виставок, альбомів тощо [3, с. 45].

Розглянувши праці науковців стосовно ігор з піском як ефективного засобу попередження та подолання негативних проявів, можна виокремити такий вплив цих ігор на дітей з негативними проявами:

- пісок дуже важливий для дітей із синдромом дефіциту уваги (гіперактивністю). Це діти, які не можуть заспокоїтися, зупинитися. І коли вони опиняються в пісочниці, то спочатку їхні рухи дуже хаотичні, але з часом вони стають спокійними, їхній емоційний стан стає більш урівноваженим;
- те ж саме відбувається і з тривожними дітьми. Адже коли дитина відчуває себе господарем у пісочниці, вона може зруйнувати

побудоване. І цей специфічний ефект, коли дитина побудувала і зруйнувала, дає їй можливість зрозуміти, що в житті немає нічого такого, чого не можна змінити. Дитина в пісочниці робить якусь дію. І це дає їй можливість знайти в собі ресурси, впоратися з життєвою ситуацією;

- у замкнутих дітей зникає підозрілість та недовіра до оточуючих, поліпшується настрій. Вони з задоволенням взаємодіють із однолітками, реагують на зміни;
- сором'язливі діти вчаться спілкуватися з однолітками та дорослими, активно діють у різних ситуаціях, самостійно та разом із товаришами вирішують завдання;
- агресивні діти уникають конфліктів, поступаються, діляться з товаришами, набувають навичок культури спілкування. В них хороший настрій. Позитивні емоції переважають у усіх видах діяльності в усіх дітей;
- дітям, що зазнали психічної травми, гра з піском допомагає заново пережити травматичну для них подію і можливо позбутися пов'язаних з нею переживань. Тобто дитина під час такої гри може виразити свої найглибші емоції і звільнитися від страхів та хвилювань. Оскільки гра з піском є терапевтичним засобом, основна мета якого – досягнення клієнтом ефекту самопізнання і поліпшення емоційного стану.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, за допомогою ігор з піском у дітей формуються вміння аналізувати, розмірковувати і робити самостійно висновки. Ці ігри сприяють вихованню позитивних емоцій, позитивних взаємин. Ігри з піском поліпшують емоційний стан дітей: гіперактивних пісок врівноважує, скутих – розслаблює, тривожних – заспокоює, агресивних – втихомирює. Під час занять та після них усі діти задоволені і виходять з бажанням зустрітися знову.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у вивченні проблеми попередження негативних проявів різними природними матеріалами, які є доступними для всіх дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Новікова І. Гра як ефективний засіб виховання дітей старшого дошкільного віку / І. Новікова. *Збірник наукових статей «Дошкільна освіта»*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя. 2013, 165 с.
2. Оржеховська В.М., Федорченко Т.Є. Профілактика девіантної поведінки неповнолітніх. [Навчальний посібник]. / В.М. Оржеховська, Т.Є.Федорченко. Черкаси : Видавництво Чабаненко Ю., 2008. 376 с.
3. Оржеховська В. Словник основних термінів з превентивного виховання / [За заг. ред. доктора пед. наук, проф. В.М.Оржеховської]. Тернопіль: Терно-граф., 2007. 198 с.
4. Павелків Р. В. Дитяча психологія: навч. посіб. для самост. роботи студ. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. К.: Ака-демвидав, 2011. 373 с.
5. Карабаєва, І. Визначаємо рівень сформованості ігрової компетентності / Ірина Карабаєва // *Вихователь-методист дошк. закл. : щоміс. спеціаліз. журн.* 2017, № 2. С. 52–58.

6. Піроженко Т. Двигун прогресу, або гра як джерело розвитку дошкільників / Т. Піроженко // *Вихователь-методист дошкільного закладу*. №2. 2017. С. 4-6.

Світлана Мусієнко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Анотація: Публікація зосереджена на питанні формування математичної компетентності здобувачів початкової освіти. Зокрема, досліджено поняття «математична компетентність». Розглянуто структуру математичної компетентності, охарактеризовано її компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, ціннісно-рефлексивний, емоційно-вольовий.

Ключові слова: здобувачі початкової освіти, математична компетентність, структура математичної компетентності, компоненти математичної компетентності.

Постановка проблеми. Як наголошено у Державному стандарті початкової освіти метою початкової освіти є «всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» [4]. Там же наголошується, що вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу. Визначено 11 ключових компетентностей, серед яких визначено і математичну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність компетентнісного підходу в освіті в загалі і початковій зокрема розглядається в багатьох публікаціях, серед яких найбільш значущими є дослідження таких науковців, як Т. Байбара, Н. Бібік, О. Овчарук, О. Онопрієнко, О. Савченко й багато інших. Проблема формування математичної компетентності розглядається в працях таких дослідників, як О. Біда, І. Єрмаков, Л. Коваль, О. Кононко, Я. Король, О. Корчевської О. Овчарук, О. Онопрієнко, С. Скворцова, Е. Соф'янц та інших.

Не зважаючи на численні наукові пошуки з проблеми компетентнісного підходу в освіті, актуальним залишається як теоретична так і практична розробленість проблеми формування математичної компетентності молодших школярів, що зумовлено її динамічним змістом, оновленням вимог до її складових і реформуванням системи загальної середньої освіти в Україні.

Мета статті – дослідити сутність поняття «математична компетентність» здобувачів початкової і її структурні компоненти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науково-педагогічній літературі представлено широкий спектр визначень поняття «математична компетентність», провівши порівняльний аналіз дефініцій, зазначимо, що при трактуванні поняття «математична компетентність» переважно вживають такі характеристики як: «математична властивість», «математичний зміст», «якість», «специфічна риса», «ознака особистості», «здатність особистості до математики» тощо.

Математична компетентність в Рекомендаціях Ради Європейського союзу від 22 травня 2018 року про ключові компетентності для навчання впродовж життя визначена як «здатність розвивати та застосовувати математичне мислення та проникливість для вирішення низки проблем у повсякденних ситуаціях» [1] і відноситься до ключових компетенцій.

Математичну компетентність здобувача початкової освіти в Державному стандарті початкової освіти розглядається як здатність до виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини [4]

Здійснивши аналіз науково-педагогічної літератури бачимо, що в структурі математичної компетентності виділяють такі складові як: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-технологічний та рефлексивний компоненти математичної компетентності (І. Зіненко); мотиваційний, змістовий та діяльнісний (С. Раков); мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісно-практичний, рефлексивний (Н. Аркавенко, Т. Гарачук) та ін.

М. Головань визначає математичну компетентність як «інтегративне утворення особистості» [3] та виокремлює п'ять компонент: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, ціннісно-рефлексивний, емоційно-вольовий (див. рис. 1).

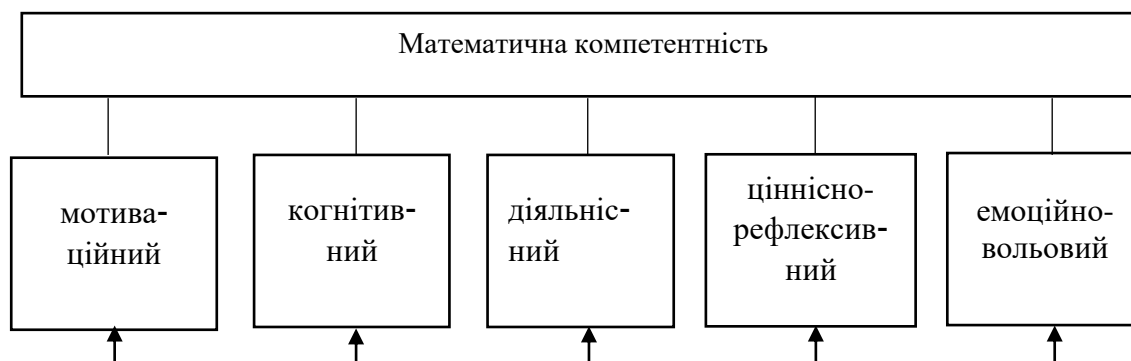

Рис. 1. Компоненти математичної компетентності (за М. Голованем)

Вчений підкреслює, що зазначені компоненти тісно взаємопов'язані.

Так, мотиваційний компонент розглядається як сукупність мотивів, потреб, цілей, прагнень, вивчати математичні дисципліни, бажання удосконалювати знання та досвід, уміння математичної діяльності.

Когнітивний компонент включає комплекс систематизованих теоретичних та практичних знань з математики.

Діяльнісний компонент представляє собою сукупність математичних умінь і презентує спроможність до розв'язання типових практичних задач методами математики.

Ціннісно-рефлексивний компонент – це сукупність особистісно значущих поглядів, прагнень, переконань, цінностей, ідеалів, ставлень в галузі математичних дисциплін; усвідомлення ролі математичної компетентності як провідної соціальної цінності; уміння визначати резерви у власному розвитку засобами математичних дисциплін; прагнення до саморозвитку, самоактуалізації, постійної роботи над собою у сфері математичної галузі; здійснення самоаналізу і самооцінки результатів математичної діяльності.

Емоційно-вольовий компонент включає можливість розуміти емоційний стан; уміння відповідно реагувати на невдачі у процесі вирішення математичних задач; цілеспрямованість, наполегливість, воля, дії та вчинки у математичній діяльності. Саме збалансований розвиток кожного з означених компонентів математичної компетентності здатен забезпечити формування академічно успішної особистості здобувача освіти.

Як засвідчує дослідження, проведене іноземним вченими, важливість попередніх математичних навичок для наступних досягнень у математиці зростає в кожному класі, разом із знаннями чисел і арифметичними навичками. Загалом вони показали, що загальні здібності до предметної галузі важливіші, ніж предметні знання для вивчення математики в початкових класах. Крім того, на рівні початкової школи важливими є геометричні уявлення, вимірювання, аналіз даних, малювання, і просторові здібності, оскільки вони підтримують логічне мислення та розв'язування проблем, які відіграють важливу роль у математичному розвитку дітей [2].

У тому ж дослідженні [2] було виявлено, що ранні здібності до обчислень є показником пізніших досягнень у математиці, з ширшими компетентностями ніж базові навички. Було запропоновано теорію взаємозв'язків розвитку математичних компетентностей дітей, щоб допомогти практикам покращити математичну освіту, особливо серед дітей з низьким соціально-економічним статусом. Результати дослідження засвідчили, існує значна різниця між стилями навчання та досягненнями учнів у математиці. Причому учні з високою метакогнітивною обізнаністю, отримували кращі оцінки з математики, ніж інші учні. Оцінка ключової математичної компетентності може допомогти дослідникам і практикам у визначенні дітей, які можуть мати проблеми з

математикою в наступних класах, і приділяти більше уваги таким дітям, що здатне підтримувати сталий розвиток їх талантів. Адже високий рівень володіння математичною компетентністю є показником якості освіти на міжнародному рівні та конкурентоспроможності країни у галузі фундаментальних наук та новітніх технологій.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, важливість формування математичної компетентності, полягає у підготовці здобувачів освіти до життя в сучасному суспільстві. Початкова школа, зокрема, відіграє центральну роль у розвитку математичної компетентності дітей, саме тому формування математичної компетентності здобувачів початкової освіти є одним з ключових завдань початкової ланки освіти.

До перспектив подальших досліджень відносимо проблему використання компетентнісно орієнтованих задач як засобу формування математичної компетентності здобувачів початкової освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2018.189.01.0001.01.ENG&toc=OJ:C:2018:189:TOC
2. Delamare Le Deist F., Winterton J. What Is Competence? Volume 8, Issue 1. 17 Feb 2007. P. 27-46. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1367886042000338227>
3. Головань М. С. Математична компетентність: сутність та структура. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету. Луцьк, 2014. № 1. С. 35–39.
4. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п#Text>

**Ольга Небилиця,
Євдокія Харькова**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ РОДИННИХ ТРАДИЦІЙ У ФОРМУВАННІ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: В статті розкрито теоретичні основи використання родинних традицій у формуванні моральних цінностей дітей старшого дошкільного віку, визначено сутність та зміст сімейних традицій як важливої соціокультурної та освітньої категорії. Проаналізовано педагогічні умови ефективного використання родинних традицій у формуванні моральних цінностей дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: педагогічні умови; родинні традиції; моральні цінності; засоби родинного виховання; моральне виховання.

Постановка проблеми. У Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті звертається увага на те, що: «модернізація системи освіти спрямована на забезпечення її якості відповідно до найновіших досягнень вітчизняної і світової науки, культури та соціальної практики» [6]. Для підвищення ефективності використання їх виховних можливостей у царині морального виховання дошкільників необхідно створити певні педагогічні умови.

У державній національній програмі «Освіта» записано, що «батьки, як перші педагоги, покликані створити умови для повноцінного фізичного та психічного становлення особистості, забезпечити дитині почуття захищеності, рівноваги, довіри, сформувати активне, зацікавлене ставлення до навколишнього світу...» [4]. Такі умови розкривають цілеспрямовану діяльність батьків та родини у становленні моральних цінностей дітей. Однак на використання родинних традицій у моральному вихованні дітей старшого дошкільного віку впливають не тільки ті умови, що створені в сімейно-родинному колі, а все оточення життя дитини. Її ефективність залежить від ступеня впливу закладу дошкільної освіти, однолітків, засобів масової інформації, мистецтва (особливо телебачення і кіно), соціально-економічного та політичного життя суспільства в цілому. Усі ці чинники відображають актуальне середовище життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку і є сукупністю умов і впливів, у якому особистість живе, реалізує себе і під впливом яких формуються її ідеали, принципи, цінності, еталон поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі дослідження виділяємо кілька напрямів наукового пошуку, у рамках яких вченим вдалося отримати конкретні результати. Зокрема, психолого-педагогічні проблеми морального виховання в родині вивчали І. Бех, Л. Бойко, В. Кравець, І. Коновальчук, І. Зязюн. Основи родинного виховання досліджували О. Вишневський, А. Марушкевич, Н. Муляр, О. Квас, О. Невмержицька. Формуванню сімейних та родинних взаємин і педагогічної культури батьків присвятили свої праці О. Янкович, Н. Сейко, О. Сухомлинська, І. Савченко, І. Бех, Т. Ушеніна. Вважаємо, що важливу роль в моральному вихованні дітей старшого дошкільного віку мають етнокультурні родинні та сімейні традиції. Ученим: І. Охріменко, М. Стельмахович, О. Воропай, Є. Сявавко вдалося обґрунтувати широкий аспект проблем, які стосуються виховання дітей старшого дошкільного віку засобами традицій українського народу.

Мета статті. Обґрунтувати педагогічні умови ефективного використання родинних традицій у формуванні моральних цінностей дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У процесі дослідження виділяємо кілька напрямів наукового пошуку, у рамках яких вченим вдалося отримати конкретні результати.

Вважаємо за необхідне проаналізувати педагогічні умови морального виховання дітей старшого дошкільного віку засобами родинних традицій. Становлення моральних переконань дітей старшого дошкільного віку відбувається під впливом етичних норм сім'ї та родини, що виявляються в їхніх автентичних традиціях. Зміст родинних традицій і ефективність їх впливу на формування моральних цінностей дітей старшого дошкільного віку залежать від конкретних педагогічних умов.

Серед основних педагогічних умов на основі детального аналізу психолого-педагогічної та етнографічної літератури [4; 8; 2; 3; 5] нами виділені такі:

- 1) *Передача батькам системи знань про сутність та освітньо-виховні можливості родинних традицій.* Зазначена педагогічна умова має особливе суттєве значення, адже сімейні та родинні традиції мають свідомий характер і можуть бути цілеспрямовано використані батьками лише за умови глибокого усвідомлення їх освітньо-виховних можливостей, зокрема у справі формування моральних цінностей дітей-дошкільників.
- 2) *Збагачення змісту родинних традицій у найважливіших сферах життєдіяльності родини.* Ця педагогічна умова має важливе значення, адже родинні традиції несуть в собі глибокий зміст, від якого залежить дієвість впливу на моральну свідомість, почуття, погляди та переконання дітей старшого дошкільного віку. Якщо особистість систематично спостерігає належну моральну поведінку в колі родини, то в її свідомості виникає і зміцнюється стала переконаність у необхідності дотримання тієї або іншої моральної вимоги завжди і скрізь. Таким чином, родинні традиції стають дієвим способом формування моральної свідомості, що відтворює не тільки норми та еталони мислення і діяльності, але і конкретний досвід соціального спілкування. Отже, родинні традиції у полі міжособистісних стосунків дозволяють задовільнити потребу в гармонізації загальних та індивідуальних інтересів особистості, формуванні свідомості та поведінки особистості з еталонами конкретної спільноти; закріпити, відтворювати, примножувати й регулювати стосунки між членами родини і суспільством; охопити виховним впливом усі сфери життєдіяльності дітей-дошкільників.
- 3) *Трактування у процесі педагогічної освіти батьків основних функцій родинних традицій щодо формування моральних цінностей дітей старшого дошкільного віку.* Ця педагогічна умова пов'язана з тим, що родинні традиції несуть у собі не лише сутнісне змістове наповнення педагогічного впливу на дітей старшого дошкільного віку, але й засвідчують про широкі функціональні можливості розв'язання важливих питань морального становлення особистості дітей старшого дошкільного віку.

4) *Оволодіння батьками необхідним досвідом використання родинних традицій у формуванні моральних цінностей дітей.* Ця педагогічна умова має суттєве і важливе значення і спрямовується на те, щоб батьки успішно оволоділи ціннісним досвідом використання родинних традицій у моральному вихованні дітей старшого дошкільного віку. Завдання полягає не лише у засвоєнні форм і методів застосування родинних традицій у виховній практиці родини та закладу дошкільної освіти, але й залученні батьків до оволодіння вміннями і навичками активної організації родинного морального виховання засобами автентичних традицій.

Отже, традиції родини, які спрямовуються на розв'язання завдань морального виховання дітей старшого дошкільного віку мають особливе значення для усієї системи закладів дошкільної освіти, як родинного, так і суспільного. Родинні традиції українців акумулюють у собі нагромаджену віками народнопедагогічну мудрість, яка охоплює усі сфери життя людини. Особливо великим і значимим виховним потенціалом ці традиції володіють у царині морального виховання. Це, передовсім, стосується формування уявлень про основні моральні категорії, їх вічну і незмінну природу, універсальний характер у житті людини, важливість моралі для побудови здорового суспільства і родини тощо.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, традиції української родини, які спрямовуються на розв'язання актуальних завдань морального виховання дітей старшого дошкільного віку мають особливе значення для усієї системи закладів дошкільної освіти, як родинного, так і суспільного. Родинні традиції українців акумулюють у собі нагромаджену віками народнопедагогічну мудрість, яка охоплює усі сфери життя людини. Особливо великим і значимим виховним потенціалом ці традиції володіють у царині морального виховання. Це, передовсім, стосується формування уявлень про основні моральні категорії: добро, любов, справедливість, гідність, правду, рівність, співчуття, співпереживання, честь, відповідальність, свободу, доброчинність, їх вічну і незмінну природу, універсальний характер у житті людини у всі часи та історичні епохи, важливість моралі та моральності для побудови здорового суспільства і родини тощо. В умовах сьогодення спостерігається стійка тенденція зміни функцій та завдань родинного інституту, його розвитку та удосконалення під впливом суспільних детермінант, розподілу ролей, ставлення до автентичних традицій, проте моральні засади родини залишаються незмінними: свобода як необхідна складова людського життя, гідність як усвідомлення власної самоцінності, об'єктивне моральне ставлення людини до себе; добро як найвища загальнолюдська цінність; честь як усвідомлення власного соціального статусу та його вагомості; справедливість як необхідний і доцільний порядок людського життя, загальне

співвідношення цінностей; совість (сумління) як здатність здійснювати моральний самоконтроль; щастя як стан найвищого внутрішнього задоволення людини тощо. Формування цих цінностей засобом родинних традицій з раннього віку має важливе і необхідне значення для усього наступного життя людини. Українська родинно-побутова культура володіє особливо великим виховним потенціалом, який має вирішальне, засадниче значення для розвитку особистості, формування її морально-етичної сфери, прищеплення вічних загальнолюдських цінностей тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. К.: ІЗМН, 2018. 204 с.
2. Бутенко В.Г. Вплив естетичного фактору на формування духовних цінностей особистості. Гуманітарна освіта: Зб. наук. праць АПН України і Гуманітарного інституту. Вип.1.-Серія: *Психологія та педагогіка*. Київ-Херсон: Айлант, 2020. -С.113-123.
3. Гіль Уляна Іванівна. Родинні традиції як засіб формування моральних цінностей дітей дошкільного віку. Актуальні проблеми удосконалення дошкільної освіти: збірник тез регіональної науково-практичної конференції, 14 травня 2019 року за ред. В.В. Городиської. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2019. 246 с. С. 48 - 50.
4. Державна національна програма «Освіта. Україна XXI століття». К.: Райдуга, 2014. 20 с.
5. Кравченко Т. Сучасна сім'я у вимірі її вартостей . *Рідна школа*, 2021. №1. С.15-17.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Мін. Освіт. України, Академ. пед.наук України. К., 2021. 16с.
7. Родинні традиції, свята і обряди у формуванні дитини http://ukrainica.org.ua/ukr/traditions/196-traditions_vihovannya/1484-1484
8. Стельмахович М.Г. Виховний потенціал української родини. *Учитель*, 2018. №6. С. 52-55.

**Юлія Пентелюк,
Ольга Васько**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ «ЩОДЕННІ 3»: СУТНІСТЬ І ВИКОРИСТАННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ РОЗВ'ЯЗУВАТИ ПРОСТІ СЮЖЕТНІ ЗАДАЧІ

Анотація: В статті досліджується сутність педагогічної технології «Щоденні 3» і її реалізація при формуванні умінь здобувачів початкової освіти розв'язувати прості сюжетні задачі.

Ключові слова: здобувачі початкової освіти, математична освітня галузь, діяльнісний підхід, «Щоденні 3», прості сюжетні задачі.

Постановка проблеми. Реалізація діяльнісного підходу як основи організації освітнього процесу в початковій школі є актуальною проблемою, пов'язаною із впровадження Концепції НУШ (затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України 14 грудня 2016 року) і Державного стандарту початкової освіти (затверджений постановою Кабінету Міністрів України 21 лютого 2018 року, в яких визначено, що його застосування на першому циклі навчання здійснюватиметься на інтегрованій основі та з переважанням ігрових методів, а на другому циклі – на інтегровано-предметній [1].

Математична освітня галузь є однією із дев'яти освітніх галузей визначених Державним стандартом початкової освіти. Сюжетні задачі в математичній освітній галузі з одного боку є дидактичним засобом навчання з іншого – дидактичною одиницею змісту освітніх програм.

Формування умінь здобувачів початкової освіти розв'язувати сюжетні задачі, з урахуванням нових викликів освіти, потребує пошуку нових підходів. Однією із таких педагогічних технологій реалізації діяльнісного підходу при вивченні математичної освітньої галузі є «Щоденні 3».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність діяльнісного підходу розкривається в працях таких дослідників як Г. Атанов, О. Газман, Т. Гура, В. Лозова, А. Нікітіна, О. Пометун, Г. Пустовіт, О. Рома, Б. Сусь, Л. Терьошина, Л. Ткаченко, М. Шут та ін. Проблема формування умінь розв'язувати сюжетні задачі досліджується такими науковцями як О. Астряб, М. Богданович, М. Бурда, М. Ігнатенко, Я. Король, В. Малихін, Г. Мартинова, І. Романишин, З. Слєпкань, О. Скафа, С. Скворцова, Т. Хмара та ін. Сутнісні характеристики технології «Щоденні 3» розкривають Г. Боші, І. Большкова, Дж. Мозер, М. Пристинська та інші.

Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчує, що проблемі діяльнісного підходу в освіті приділяється значна увага, широкі дослідження проводяться щодо формування умінь здобувачів освіти розв'язувати сюжетні задачі, не менш актуальними є питання реалізації педагогічної технології «Щоденні 3» при формуванні математичної компетентності здобувачів початкової освіти. Проте запит сучасності потребує інтеграції цих досліджень для досягнення мети, що виявляється у виробленні у здобувачів початкової освіти умінь розв'язувати прості сюжетні задачі.

Мета статті – дослідити сутність педагогічної технології «Щоденні 3» і її реалізацію при формуванні умінь здобувачів початкової освіти розв'язувати прості сюжетні задачами.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна технологія «Щоденні 3» є ротаційною моделлю для реалізації діяльнісного підходу при вивченні математичної освітньої галузі. «Щоденні 3» – це щоденні діяльності, виконуючи які діти навчаються бути самостійними під час

математики, в той час, як учитель має можливість працювати з учнями індивідуально та у малих групах [2]. Основним підґрунтям, для моделі «Щоденні 3» є: довіра та повага, спільність, вибір, відповідальність, дослідження інтелекту, переходи як паузи для інтелекту та тіла, 10 кроків до самостійності [2].

Щоденні 3 (Daily 3) – педагогічна технологія навчання математики, яку розробили Гейл Боші та Джоан Мозер [4]. Вона включає три види діяльності: математика самостійно, математика разом з другом і математика письмово.

Математика самостійно спирається на кінестичну практику в формі математичних ігор чи практичних робіт, в ході якої здобувач/здобувачка початкової освіти самостійно закріплює вивчення математичні поняття за допомогою дій з різними предметами. *Математика разом з другом* також є кінестичною практикою у формі математичних ігор чи практичних робіт, в якій здобувачі початкової освіти в парі закріплюють вивчення математичні поняття за допомогою дій з різними предметами. *Математика письмово* передбачає письмове виконання здобувачами початкової освіти математичних завдань [4].

Під умінням розв'язувати сюжетні задачі будемо розуміти складне вміння, яке містить комплекс умінь нижчого порядку, що стосуються послідовно виконуваних дій, починаючи з уміння аналізувати текст задачі й завершуючи вмінням перевіряти правильність розв'язання [3].

В дослідженні орієнтуємося на систему формування вмінь розв'язування сюжетні задачі С. Скворцової, яка розглядає два типи умінь розв'язувати задачі – загальне вміння й уміння розв'язувати задачі певних видів і визначений нею зміст умінь обох типів [3]. Як бачимо зі структури методичної системи формування умінь розв'язувати сюжетні задачі на матеріалі простих задач формується загальне вміння розв'язувати задачі.

В методичній науці загально прийнято вважати, що формування загального вміння здобувачів початкової освіти розв'язувати прості сюжетні задачі відбувається поетапно: підготовча робота до введення поняття «задача» (1 клас), ознайомлення з поняттям «задача» і її структурними елементами і порядком роботи над задачею (1 клас), формування загального вміння розв'язувати будь-які прості задачі (1–4 класи) [3].

Відповідно до сказаного, при формуванні умінь розв'язувати прості сюжетні задачі педагогічної технології «Щоденні 3» реалізовуватиметься на кожному із названих вище етапів і включатиме види завдань, що відповідають змісту загального вміння розв'язувати прості сюжетні задачі.

Так, одними із складових загального вміння розв'язувати прості сюжетні задачі є уміння виконувати предметно-змістовий і логіко-семантичний аналіз задачі. Ці вміння ґрунтуються на таких діях, при

розв'язанні задач арифметичним способом, як: 1) виділення умови задачі; 2) виділення запитання задачі; 3) виділення об'єкта (об'єктів) задачі; 4) виділення числових даних і шуканого задачі; 5) виділення слів-ознак окремих видів співвідношень; 6) встановлення виду співвідношення (співвідношень) [3].

Технологія «Щоденні 3» передбачає, що на кожен вид діяльності здобувачам початкової освіти відводитиметься 20 хв. Працюю з цією технологією важливо обрати разом зі здобувачами освіти умовних сигнал, за яким учні будуть розпочинатися і закінчувати працювати. Дуже важливо цю діяльність виконати спільно, щоб всі учасники дотримувалися встановлених правил. В якості такого сигналу можна обрати дзвіночок, мелодію, миготіння ліхтарика тощо.

Широкі можливості для реалізації технології «Щоденні 3» вбачаємо у використанні ігрових і інформаційних технологій.

Так, наприклад для вироблення уміння виконувати предметно-змістовий і логіко-семантичний аналіз задачі можна запропонувати такі види активностей для кожного виду діяльності технології «Щоденні 3».

Для діяльності «математика самостійно» пропонуємо виконати завдання в інтерактивному робочому аркуші створеному в сервісі Wizer.me (<https://app.wizer.me/learn/822JVL>) яке вміщує всі вище названі дії для вироблення уміння виконувати предметно-змістовий і логіко-семантичний аналіз задачі.

Картку із завданням, яка також включає дії необхідні для вироблення уміння виконувати предметно-змістовий і логіко-семантичний аналіз задачі пропонуємо для діяльності «математика письмово».

Приклад картки. Задача. У Тараса 6 машинок, 3 машинки він поставив у гараж. Скільки машинок залишилося.

Елемент	Позначити	Схема
Умова	_____	
Запитання	_____	
Числові дані задачі	_____	
Об'єкт задачі	*	Розв'язання. _____
Слова-ознаки	**	Відповідь. _____

Для діяльності «математика разом з другом», пропонуємо схожу картку як і для діяльності «математика письмово» проте пропонуємо виконати завдання в парі. Поряд з кожним видом діяльності на картці зеленим кольором пропонуємо поставити позначку якщо не виникало суперечки із виконанням і червоним якщо виникла суперечка.

Висновки і перспективи дослідження. Формування умінь розв'язувати прості сюжетні задачі є поетапним процесом, на кожному із етапів якого доцільно використовувати педагогічну технологію

«Щоденні 3». Стаття не вичерпує всіх аспектів розглядуваною проблеми перспективу дослідження вбачаємо у пошуку ефективних інструментів для реалізації трьох видів діяльності педагогічної технології «Щоденні 3».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12>
2. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під. ред. Н.М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.
3. Скворцова С.О. Методична система навчання розв'язування сюжетних задач учнів початкових класів. Монографія. Одеса: Астропринт, 2006. 696 с.
4. Щоденні 3 (Daily 3). Глосарій онлайн-курсу для вчителів початкової школи. URL: https://edera.gitbook.io/glossary/integraciya/daily_3

**Жанна Помаз,
Ліна Крівшенко**

*Сумський державний педагогічний університет
ім. А.С. Макаренка*

РОЛЬ ЗАПИТАННЯ В ДІАЛОГОВІЙ ВЗАЄМОДІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація: У статті розкрито сутність та функції запитання в педагогічній діалоговій взаємодії. Виокремлено прийоми та оптимальні умови створення евристичних ситуацій з метою розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів у груповій взаємодії.

Ключові слова: евристичний діалог, діалогова взаємодія, евристична ситуація, запитальна діяльність, групова взаємодія.

Постановка проблеми. Новітні підходи до організації освітнього процесу в Новій українській школі націлюють педагогів на навчання молодших школярів ставити пізнавальні запитання на чітко визначену тему, де запитальна діяльність виступає водночас як способом здобуття нових знань та створення на їх основі освітніх продуктів, так і життєво важливою компетентністю. Однак здобувачі початкової освіти часто виявляють невпевненість у постановці запитань, оскільки бояться помилитися, виглядати на фоні інших дітей менш успішними. Найліпше сприяє формуванню і розвитку запитальних умінь евристичне навчання з його діалоговими формами навчання. Проте у цій галузі недостатньо розкрито можливості учнівського запитання для розв'язання поставлених пізнавальних завдань у малих навчальних групах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень (В. Андрущенко, О. Гончар, А. Добрович, Б. Коротяєв, В. Лозова, А. Маслоу, В. Паламарчук, Л. Рибалко, Д. Раупач-Стрей, К. Роджерс, та О. Савченко) свідчить, що діалог і діалогова взаємодія в освіті є сутнісною основою розвитку й самореалізації особистості і стає

головним компонентом особистісно орієнтованої освіти. Л. Виготський, Ж. Піаже, С. Рубінштейн та ін. визначають потребу ставити запитання природньою рисою дітей, що сприяє їх емоційному та інтелектуальному розвитку. Н. Гузій, А. Корль, Л. Крившенко, С. Кульневич, К. Лазарева та ін. доводять, що поступово розвинуті й практично реалізовані здібності учнів ставити запитання з навчальної проблеми знаходяться в епіцентрі діалогової взаємодії на уроці, сприяють активній і успішній освіті.

Мета статті. На основі аналізу наукових досліджень евристичної діалогової взаємодії визначити функції та цілі запитання, їх типи, оптимальні умови створення евристичних ситуацій та розв'язання поставлених навчальних проблем.

Виклад основного матеріалу. Ураховуючи об'єктивну необхідність розробки теоретичних і практичних аспектів використання евристичних технологій у навчальному процесі їх дослідники вбачають у діалоговій взаємодії важливий механізм пошуку учнем нових знань та зосереджують увагу на формуванні його творчих якостей у процесі евристичного навчання. Тому освітній потенціал діалогу знаходить свій концентрований вираз при проектуванні і реалізації учнем власної освіти, в процесі його творчої самореалізації.

У той же час, актуальною є проблема практичного навчання молодших школярів діалогової взаємодії через запитальну діяльність як потужного чинника в якісному опануванні описовими й пояснювальними знаннями початкової школи.

Під *евристичним діалогом* його дослідники розуміють насамперед постановку учнем *запитань* зовнішньому освітньому середовищу на кожному з етапів його освітньої діяльності. Евристичний діалог визначає пріоритет особистого початку учня в його освітній діяльності, тому стає джерелом формування досвіду емоційно-ціннісного відношення школяра до дійсності, досвіду його творчої діяльності. Запитання учня є його творчим продуктом і виступає як педагогічна модель відповіді [3, с.168].

Відмітною особливістю евристичного діалогу в освіті стає сьогодні формування в учня особливої мотивації на розробку активної освітньої стратегії, яка за ідеєю Сократа дозволяє свідомо й наполегливо виявляти в ході пізнавальної діалогової взаємодії не те, що відомо і що легко знайти в пам'яті, а те, що невідомо, непізнанно, але вагомо для життя й пізнання. Незнане ми маємо чітко відокремлювати від відомого (освоєного знання) і на основі цього будувати цілі навчання, ставлячи запитання.

Запитання несе в собі дві важливі для молодшого школяра функції:

- а) *пізнавальну*, тобто детермінує пошук нової інформації, іншими словами, сприяє, стимулює процес пізнання об'єктивної дійсності;

б) *комунікативну*, тобто звертає увагу на окремі аспекти невирішених проблем, цілеспрямовано передає інформацію від однієї людини до іншої.

Досвід роботи показує, що в евристичному навчанні запитання реалізовує дві спільні для вчителя й учня цілі: зрозуміти потреби співрозмовника; почати дружню дискусію й розвивати її в потрібному руслі [1, с. 157].

Для успішної реалізації основних функцій та цілей, що несе в собі запитання, педагог має мудро заохочувати бажання школярів запитувати, розкривати пізнавальні цінності або таємниці парадоксу в них. Тому запитання є одним із важливих способів розвитку мислення учнів, важливим чинником навчання й життєдіяльності. Головна умова фундаментальних механізмів мислення – це відкриття перед дітьми якомога більше незрозумілого, що спричиняє виникнення якомога більшої кількості запитань.

З огляду на це, ми вважаємо, що в навчальному процесі евристичними запитання робить навчальна ситуація. У початкових класах найпоширенішими і найдоцільнішими прийомами створення евристичних ситуацій з метою розвитку пізнавальних інтересів дітей є: зустріч учнів із суперечливими фактами (парадоксами); демонстрація помилок, до яких призводить незнання певної теми; постановка перед молодшими школярами дослідницьких завдань; спонукання учнів до узагальнення фактів; спонукання учнів до аналізу фактів, явищ, які логічно суперечать їх життєвому досвіду; постановка евристичного запитання на основі створення елементів дискусії; створення ситуації, коли учні переконуються у потрібності своїх знань і відчують потребу набувати нових, щоб відповісти на поставлене запитання або поставити своє, тобто виявляють протиріччя між раніше засвоєними теоретичними положеннями чи правилами й новими умовами їх застосування [4, с.17].

У навчанні евристична (проблемна) ситуація має цінність лише тоді, коли вона здатна викликати в дітей бажання вирішити її. А це виникає за наступних умов: коли учень відчуває, що він спроможний розв'язати проблему; коли зміст ситуації викликає непідробний інтерес учня; коли в учня виникають запитання щодо розв'язання проблеми.

Мета вчителя в даній ситуації – пробуджувати цікавість. Цікавість здатна викликати тривалу увагу. Тому викликати цю потребу – означає поставити мету розумової праці.

Механізм залучення учня до розв'язання евристичного завдання передбачає виникнення пізнавальної потреби, на базі якої з'являється пізнавальна активність як засіб її задоволення й пізнавальний інтерес як мотив цієї активності.

У ході проведеного дослідження ми з'ясували, що організація творчої евристичної діяльності молодшого школяра здійснюється за таким загальним алгоритмом: спостереження об'єктів, явищ, процесів

та зв'язків між ними; виникнення запитань базисної тріади евристичного діалогу; формулювання проблеми; усвідомлення мети завдання, тобто того, що необхідно для виконання завдання; визначення послідовності (плану) дій; пошуки найраціональнішого способу розв'язання проблеми; реалізація накресленого плану; порівняння одержаних результатів з визначеною метою (контроль); остаточний опис і оформлення проблеми.

На основі вивчених джерел (А. Король, Н. Шумакова, І. Родак, В. Берков, Ю. Голубєва, Ю. Кондратюк) є можливість у першому наближенні зробити висновок про те, що запитання школярів початкової школи можна з позицій дидактики класифікувати на окремі види: а) на підставі їх змісту – прості (відповідь на них можна дати з наочно представленої ситуації), складні (мають складно-підрядну структуру і вимагають самостійного осмислення події, ситуації, що сприймаються учнями); б) у залежності від рівня пізнавальної активності учнів – репродуктивні, пошукові, проблемні, дослідницькі; в) на основі необхідності давати чи не давати відповідь – проблемні та риторичні; д) на підставі значення для розвитку учнів – пізнавальні і службові; ж) на основі функцій у конкретному навчальному процесі – основні і допоміжні (за Сократом, навідні).

Досвід учителів експериментальних класів переконливо доводить, що молодших школярів потрібно навчати запитальній діяльності і на її основі діалоговій взаємодії через організацію різних форм співпраці. Однак найефективнішою в навчанні дітей умінням ставити запитання по суті виучуваної чи запропонованої теми є організація діалогової взаємодії в малих навчальних групах. Співпрацюючи в групах, школярі освоюють одну з найбільш продуктивних складових евристичного навчання – інтерактивну технологію з її потужним інформаційним (когнітивним), комунікативним і креативним взаємовпливом. При цьому в процесі діалогової взаємодії освоюються запитання, що поступово ускладнюються в залежності від підвищення складності пізнавальної діяльності – від запитань репродуктивно-відтворюючого типу (що? коли? де? як відбувається) до запитань аналітично-пошукових (зокрема, на порівняння, деталізацію, контраст) і запитань креативно-зображувального типу, що характерні здебільшого для художніх описів – літературних джерел і створених самими учнями самостійно [2, с.134].

Висновок і перспективи дослідження. З'ясувавши особливості й дидактичні можливості евристичного діалогу, – можна дійти висновку, що уміння учнів постійно й мотивовано ставити запитання з навчальної проблеми собі, учителю і своїм товаришам знаходяться в епіцентрі успішної діалогової взаємодії на уроці і є потужним чинником розвитку й самореалізації пізнавальних сил школяра. Запитання учня по суті матеріалу, що вивчається, – важливий освітній продукт, який заслуговує, як на оцінку в ряду інших основних навчальних досягнень, так і

його подальше вдосконалення. Тому проблема навчання молодших школярів запитальної діяльності потребує подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЕРЕЛ

1. Крівшенко, Л. М., Лях, В. В. (2012). Навчання молодших школярів запитальної діяльності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 8 (26), 155–165.
2. Крівшенко, Л. М. (2013). Організація інтерактивної діалогової взаємодії в малих навчальних групах. *Педагогіка вищої та середньої школи*, 39, С. 132–138.
3. Лазарєв, М. О. (2016). *Педагогічна творчість: навчальний посібник для студентів, магістрів, аспірантів педагогічного університету*. Суми: ФОП Цьома С. П.
4. Maslow, A. (1970). *Toward a psychology of being*. Nostrand Reinhold.

**Карина Руденко,
Ольга Шаповалова**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

ХАРАКТЕРИСТИКА ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ У МОВЛЕННЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: у статті охарактеризовано розвиток пізнавальних інтересів у мовленнєвій діяльності дітей дошкільного віку. Визначено, що спосіб реалізації мовленнєвої діяльності залежить від включення в діяльність усіх пізнавальних якостей: пам'яті, уваги, уяви, мислення, розуміння і відтворення сприйнятого, що спрямовано на результат – засвоєння знань, формування умінь і навичок.

Ключові слова: розвиток, пізнавальні інтереси, мовленнєва діяльність, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Сучасні соціально-економічні умови вимагають нового методологічного підходу до організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, який забезпечить якісну освіту. Під якістю освіти розуміють не набуття дитиною певної суми знань, а вміння самостійно здобувати їх. Тож інтереси людини до пізнання навколишньої дійсності набувають великого значення у формуванні особистості дитини, його духовної і інтелектуальної сфери, морально-етичних і комунікативних якостей. В умовах сьогодення розвиток пізнавальних інтересів дітей дошкільного віку є одним з важливих завдань дошкільної освіти, коли закладаються основи психічного розвитку особистості через її активну взаємодію з навколишнім світом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування пізнавальної діяльності, активізації і мотивації розглядають у своїх працях К. Абульханова-Славська, А. Дьомін, Л. Божович, В. Буряк, О. Киричук, В. Лозова, О. Матюшкін, Г. Щукіна, Т. Шамова та ін. У дослідженнях А. Богуш, Н. Гавриш, С. Ладивір, І. Литвиненко одним із

чинників розвитку пізнавальних інтересів дітей дошкільного віку розглядається мовленнєва діяльність. Проте питання пізнавальних інтересів у мовленнєвій діяльності дітей дошкільного віку потребує подальших наукових розробок.

Мета статті – охарактеризувати розвиток пізнавальних інтересів у мовленнєвій діяльності дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Життя дитини дошкільного віку наповнене діяльністю, в організації якої важливу роль відіграють дидактичні засоби. Важливим засобом формування пізнавальних інтересів дітей дошкільного віку є мовленнєва діяльність, яка організовується в дошкільному віці в різних напрямках: природа, довкілля, гра, ознайомлення з художньою літературою, творами музичного та образотворчого мистецтва, спілкування з однолітками та дорослими, використання засобів ІКТ. Досягнення в розвитку пізнавальних інтересів залежать не тільки від віку, а й від того, як організовується і спрямовується мовленнєва діяльність [6].

Як зазначається у Базовому компоненті дошкільної освіти України, «саме оволодіння мовою як засобом пізнання і способом специфічно людського спілкування є найбільш вагомим досягненням дошкільного дитинства, так як мовленнєве виховання забезпечує духовно-емоційний розвиток дитини через органічний зв'язок із національним вихованням» [1]. Для формування пізнавального інтересу принципове значення має те, що лише в процесі освітньої діяльності у дітей виявляється пізнавальне ставлення до отримання знань. Отже, основна роль у розвитку пізнавального інтересу дітей дошкільного віку належить процесу навчання. У нашому випадку – це навчання в мовленнєвій діяльності.

Узагальнення думок науковців (А. Гончаренко, Н. Луцан, І. Товкач, Т. Піроженко), які розглядали проблему розвитку пізнавальних інтересів дітей у мовленнєвій діяльності, дозволяє підкреслити значення пізнавальних інтересів в особистісному плані мовленнєвої діяльності: взаємодії між вихователем і вихованцем, емоційному та пізнавальному спрямуванні на предмет, прояві особистісних властивостей розумових процесів [3].

У структурі мовленнєвої діяльності виділяють складові, що стосуються розвитку пізнавальних інтересів, а саме:

1. Мотиваційна складова. В якості мотивації мовленнєвої діяльності виступають потреби та інтереси, тобто визначається предмет, на який вони спрямовуються.
2. Змістова складова. У процесі мовленнєвої діяльності збагачується життєвий досвід дітей про навколишній світ, природу, самого себе. Мета досягається, якщо зміст мовленнєвої діяльності містить пізнавальний інтерес, відповідає віковим особливостям дітей, побудований на основі тих знань, які діти отримали раніше і бажають

їх розширити. Прості завдання не сприяють захопленню діяльністю, викликають швидке стомлення, згасання інтересу. Складні завдання, навпаки, розширюють можливості дитини проявити себе в новій пізнавальній ситуації, самоствердитися і самореалізовуватися.

3. Процесуально-операційна складова. Як відомо, процес – це сукупність дій і операцій, спрямованих на досягнення результатів діяльності. Результат мовленнєвої діяльності вбачаємо у створенні висловлювань, які створюються на основі побаченого чи почутого, що викликало у дітей інтерес.
4. Когнітивна складова. Мовлення взаємопов'язане з пізнавальними процесами і розвивається завдяки пізнанню людиною навколишнього світу. В той час пізнавальні процеси впливають на мовлення і його розвиток. Різниця в тому, що мовлення має емоційно-вольову основу, емоції глибоко проникають у всі сфери мовленнєвих механізмів і функцій, суттєво торкаються й активізують їх, вони, ніби пусковий пристрій, що приводить їх у дію.
5. Результативна складова. Спосіб реалізації мовленнєвої діяльності залежить від включення в діяльність усіх пізнавальних якостей: пам'яті, уваги, уяви, мислення, розуміння і відтворення сприйнятого, що спрямовано на результат – засвоєння знань, формування умінь і навичок [4].

Отже, мовленнєва діяльність є одним із перших видів, яким дитина оволодіває в онтогенезі. Спілкування, що активізує пізнавальну діяльність дітей повинно стати стрижнем занять з розвитку мовлення в закладах дошкільної освіти.

Основною формою організації навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку є заняття. Як свідчать дослідження відомих педагогів А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Лисенко, В. Котирло, значним потенціалом щодо розвитку пізнавальних інтересів дітей дошкільного віку є інтегровані заняття з рідної мови, які побудовані на взаємозв'язку мовленнєвої діяльності та зображувальної. Інтегрований зміст занять забезпечує більші можливості щодо розвитку пізнавальної активності, ніж робота за змістом кожної, окремо взятої діяльності. На думку науковців Д. Богоявленської, А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Піроженко інтеграція змісту освіти є однією з педагогічних умов розвитку пізнавальних інтересів.

Процес розвитку пізнавальних інтересів дітей дошкільного віку на заняттях з розвитку мовлення, як зазначає в своєму дослідженні І. Товкач, повинен відбуватися за такими напрямками:

- 1) створення вихователем позитивного емоційного ставлення дитини до пізнавальної та мовленнєвої діяльності;
- 2) організація систематичної пошукової діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей дітей і диференціації завдань;

- 3) взаємозв'язок мовленнєвого змісту з художньою, зображувальною, природничою діяльністю;
- 4) спрямування діяльності, щоб у дітей виникало якнайбільше запитань, що стимулюють мовленнєву і пізнавальну активність [5].

Збудженню інтересу дітей у мовленнєвій діяльності сприятимуть різні форми занять: заняття-мандрівки, заняття-подорожі, заняття-казка. Так, виконуючи ролі казкових персонажів, діти не тільки проявляють інтерес до діяльності, а й оволодівають умінням красиво і виразно говорити, використовувати жести і міміку для вияву певних емоцій, встановлювати комунікативні зв'язки між персонажами. Також ефективною в розвитку пізнавальних інтересів визнана методика постановки і розв'язування навчально-пізнавальних проблемних завдань. Важливо, що в цьому процесі формується розуміння необхідності розглядати будь-які предмети у зв'язку з іншими, через включення їх у нові відношення. У дітей виникає установка на пошук внутрішніх зв'язків, визначається спрямованість інтересу на різні сторони діяльності. Важливою особливістю пізнавального інтересу є те, що пізнавальні завдання стають центром діяльності і потребує для вирішення активної пошукової або творчої роботи. У процесі пізнавальної діяльності дитина використовує слова, щоб схарактеризувати предмети та їх властивості; ставить запитання і формулює на них відповіді; ділиться результатами улюбленої справи; за допомогою власне створених висловлювань ділиться результатами своїх спостережень; проявляє емоційне ставлення за допомогою слів, жестів, міміки [2]. Отже, оптимальне поєднання різних дидактичних засобів мовленнєвої діяльності допомагає дітям дошкільного віку глибше зрозуміти і пізнати навколишній світ, збагатитись враженнями і емоціями, задовольнити прагнення до мовленнєвого самовираження.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, ми дійшли висновку, що використання мовленнєвої діяльності в закладах дошкільної освіти створює можливості для розвитку пізнавальних інтересів. Аналіз наукових досліджень із проблеми розвитку пізнавальних інтересів засвідчує, що ефективне розв'язання цієї проблеми можливе за умілого керівництва з боку дорослих мовленнєвою діяльністю, за умови успішного впровадження в практику роботи з дітьми дошкільного віку різних видів і форм мовленнєвої діяльності. Серед рекомендацій науковців, спрямованих на активізацію пізнавальних інтересів у мовленнєвій діяльності, виділено такі: 1) підбір доступного й цікавого змісту, який відповідає віковим особливостям дітей і можливості самопізнання, самореалізації; 2) використання під час занять з розвитку зв'язного мовлення словесних і дидактичних ігор; 3) навчання прийомів мовленнєвої діяльності, що об'єднують різні види діяльності: слухання-розуміння, говоріння, читання; 4) проведення цікавих форм інтегрованих занять, де основу становитиме розвиток зв'язного мовлення;

5) створення розвивального мовленнєвого середовища для організації пізнавальної діяльності.

Оскільки мовлення обслуговує пізнавальні інтереси дітей, то нами зроблено висновок: чим краще сформовані мовленнєві уміння і навички дітей дошкільного віку, тим ефективнішим буде розвиток пізнавальних інтересів.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язуємо із дослідженням методики розвитку пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку в мовленнєвій діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilnaosvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Боднар А. Шляхи формування пізнавального інтересу особистості в процесі професійного самовизначення. Наукові записки. Київ: ВЦ «Академія». 2014. 117с.
3. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку. Житомир, 2003. 175 с
4. Калмикова Л. О. Психологія мовлення і психолінгвістика. К. : Переяслав-Хмельницький педагогічний інститут, «Фенікс», 2008. 245 с.
5. Товкач І. Є. Формування пізнавальної активності старшого дошкільника у ході мовленнєвих занять. Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2014. 116 с.
6. Шелехова Г. Формування мовної особистості як умова мовленнєвого розвитку учнів основної школи на уроках рідної мови. URL: <file:///C:/Users/User/Desktop/2013-72.pdf>

Альона Сидорська

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЧИННИК ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація: стаття присвячена проблемі творчого розвитку дітей засобами образотворчого мистецтва в початкових класах.

Ключові слова: образотворче мистецтво, творчий розвиток, творчі здібності, молодші школярі.

Постановка проблеми. Питання творчого розвитку молодших школярів завжди були серед найважливіших у педагогіці. Дитинство є періодом найбільш плідного творчого становлення особистості, тому проблема розвитку творчих здібностей дітей у початковій школі є надзвичайно актуальною. Важливу роль у цьому процесі відіграє мистецька діяльність, зокрема образотворча.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить аналіз наукової літератури, питання розвитку творчих здібностей особистості

акцентується багатьма дослідниками. Психологічні аспекти формування творчого розвитку особистості розглядали як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, а саме: Дж. Гілфорд, Дж. Рензулі, К. Роджерс, С. Торренс, О. Ковальов, Г. Костюк, В. Моляко, О. Музика та Н. Карпенко та ін. Педагогічні аспекти творчого розвитку молодших школярів розглядали як видатні педагоги (Я. Коменський, Й. Песталоцці, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.), та і їх послідовники (І. Барбашова, Н. Бібік, М. Вашуленко, О. Лобова, О. Савченко та ін.).

Низка дослідників, серед яких Р. Арнхейм, Л. Дишлоєнко, Т. Комарова, Л. Масол, Г. Сотська, Т. Тихомирова, В. Томашевський та ін., розглядали образотворче мистецтво як рушійний засіб для розвитку індивідуальної творчості, естетичного сприйняття та урізноманітнення художньої уяви. Проте, незважаючи на вищевказане, аналіз наукової літератури виявив прогалини в розробці проблематики розвитку дитячої креативності, насамперед щодо учнів початкової школи.

Мета статті – розкрити роль образотворчого мистецтва як чинника творчого розвитку молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Творчість – це беззаперечно позитивно спрямована діяльність, каталізатор прогресивних соціальних і культурних змін у суспільстві, вища людська здатність, що вирізняє людину серед інших форм життя. Творча діяльність є, беззаперечно, невід’ємною частиною навчального середовища, що формує особистість учня. Необхідною умовою для формування всебічно розвиненої особистості є потреба у творчості і творчому підході до будь-якої справи.

До творчої компетентності, згідно з концепцією креативності як універсальної творчої здібності Дж. Гілфорда [2], відносимо: здатність до виявлення і постановки проблем; здатність до висловлювання різноманітних ідей; оригінальність; здатність аналізувати та синтезувати.

Становлення та розвиток творчої особистості вимагає належного педагогічного підходу та цілеспрямованого педагогічного впливу протягом усього періоду навчання дитини, що в майбутньому дасть змогу творчій особистості значно краще пристосовуватись до побутових, соціальних та виробничих умов життя.

Чим раніше й активніше відбувається процес долучення дитини до прекрасного, тим глибше формується інтерес до мистецтва, і тим ефективніший процес її духовного розвитку. Тому викладання мистецьких дисциплін, а відповідно і формування творчої особистості та розвиток творчого потенціалу дитини, необхідно здійснювати протягом усього навчання дітей у початковій школі, адже молодший шкільний вік є максимально чутливим для творчості.

Діти пізнають світ через почуття, які вони проживають під час будь-якої дії, також вони прагнуть «оживляти, наділяти душею» будь-які

предмети, що їх оточують. Усі події в житті дитини відбуваються вперше, відповідно її сприйняття навколишнього світу є жвавим та яскравим, із загостренням емоційної чуттєвості до форми, кольору, ритму та звуку тощо.

Набуття мистецьких навичок, самостійні творчі пошуки, пізнання особистості, розуміння світу і себе в ньому, ознайомлення з музичними та художніми творами різних епох і народів – це ті напрямки освітнього процесу, які стимулюють і розвивають творчі, художні та естетичні здібності учнів. Без сумніву, в цьому аспекті з мистецькими дисциплінами не здатний конкурувати будь-який інший навчальний предмет.

У дитинстві навколишній світ пізнається під час безпосереднього сприйняття, через метафоричне й асоціативне мислення. З такого сприйняття в першу чергу і народжується мистецтво. Учні в цьому віці можуть формувати будь-який образ, використовуючи лише одну з ключових ознак того чи іншого предмету. В навчанні метафора є рушієм творчих сил дитини, вона сприяє творчому мисленню, досягненню невідомого, покращує запам'ятовування інформації та, як підсумок, підвищує навчальну мотивацію учнів.

Як зазначає Т. Тихомирова, специфіка метафоричного мислення полягає у перетворенні від стереотипного до нестандартних способів осмислення непізнаного, у створенні нової думки та вираження внутрішнього світу людини. Досвід і враження впливають на наше асоціативне мислення, на наше індивідуальне сприйняття ліній, форм, кольору, їх емоційних якостей. Чим більше захоплення, тим більше розвивається метафоричне мислення, тим більшим багажем вражень володіє людина для створення художніх образів [3].

Звуки, форми, запахи, вага, вплив просторового середовища, психологічні аспекти – все це через наші почуття об'єднується в вигляді кольору завдяки сприйняттю через аналогію.

Малюнки, що створені молодшими школярами, характеризуються відображенням всього пережитого, побаченого, почутого, розказаного та різних подій навколишнього світу. Безпосередньо образотворче мистецтво сприяє розвитку у дитини таких навичок, як спостережливість, вміння вслухатись та вдивлятись в навколишній світ, зауважуючи його красу та різноманітність.

Художня творчість дітей насамперед бере свої образи з навколишнього світу та інтересів дитини, відповідно малюнки нескінченно різноманітні. Різнманітність тематики походить від відображення дитиною реальності у світлі її власного досвіду. Ця складова є джерелом унікальності та неповторності створюваних нею образів.

Уявлення дітей про предмети та явища формуються на основі особистого сприйняття. Тому найважливішим завданням в напрямку стимулювання та виховання творчості є розвиток образного сприйняття у дітей, а також емоційно-чуттєвого сприйняття ними мистецьких творів.

Здатність насолоджуватись красою є надзвичайно важливою для ініціювання та розвитку дитячої творчості, а також формування різноманітного сенсорного досвіду дитини. Навики розрізняти форми, кольори, відтінки та їх поєднання надає змогу більш глибоко розуміти твори мистецтва й насолоджуватися цим.

Учні початкових класів виявляють загострений інтерес та емоційність до кольору, тому проявляють здібності у створенні насичених кольорових рішень. Варіативність способів зображення і зображуваного, робота з різними матеріалами, поповнення знань та уявлень, свобода творчої думки неодмінно дозволяють розвивати творчі здібності учнів.

Зважаючи на зазначене, можна дійти висновку, що для творчого розвитку дитини визначальною складовою її духовного світу є особистісна свобода, без чого взагалі не може відбутися художник незалежно від віку. Свобода вибору надає можливості дитині для отримання нескінченної кількості варіантів вирішення нагальної теми, а також не дозволяє формувати творчих штамів.

Як зазначає Л. Дишловенко, на уроках, крім того, що дається новий матеріал, діти навчаються якнайширше використовувати техніку змішування кольорів, застосовувати різні матеріали, що активізують творчу діяльність; використовуються музичні та літературні твори, репродукції картин, театралізовані дії [1, с.84].

Атмосфера натхнення та доброзичливості, що виникає у процесі колективного виконання робіт, є особливо сприятливим фактором для творчого розвитку особистості. Крім розвитку практичних художніх навичок, вчитель повинен виховати у своїх учнях здатність розпізнавати і аналізувати естетичні явища в мистецтві, тобто високу духовну культуру.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, молодший шкільний вік – це найвідповідальніший і найсприятливіший період для розвитку творчих здібностей дитини.

Образотворче мистецтво відіграє важливу роль у процесі творчого розвитку молодших школярів. За допомогою різних технологій вчителів на уроках мистецтва максимально сприяє розвитку творчої уяви учнів, їх фантазії, асоціацій, художнього сприйняття, мислення тощо.

Творчий розвиток учня залежить в першу чергу від середовища, яке його оточує, а також низки різноманітних чинників у процесі його розвитку та навчання. Тож перспективи подальших наукових розвідок пов'язуємо з дослідженням педагогічних умов творчого розвитку дітей засобами образотворчого мистецтва

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дишловенко Л. В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 3. С. 80-85.

2. Книга вчителя дисциплін художньо-естетичного циклу: Довідково-методичне видання / Упоряд. М. С. Демчишин, О. В. Гайдамака. Харків: Торсінг Плюс, 2006. 768 с.
3. Тихомирова Т. М. Методичні рекомендації до викладання навчальної дисципліни «Образотворче мистецтво (станкове та декоративне)» елементарного підрівня початкової мистецької освіти (з педагогічного досвіду). Одеса, 2019. URL: <http://preschool.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2021>.

Марина Сушня

*Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка*

ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація: У статті розглянуто педагогічну підтримку дітей дошкільного віку в умовах війни.

Ключові слова: педагогічна підтримка, діти дошкільного віку, дитячий навчальний заклад.

Постановка проблеми: В умовах війни важко знайти психологічний баланс навіть дорослому, а дитині тим паче, адже їм важко це сприймати. У закладах дошкільної освіти потрібно забезпечувати безпечне психологічне, фізичне, безбар'єрне середовище для всіх учасників освітнього процесу, адже під час війни та її завершення головним завданням буде забезпечити якісну освіту на всіх рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-методичних публікацій показав, що підтримці дітей в умовах війни приділяється багато уваги. Так, Знаменська О. досліджувала як правильно підготувати дитину до дій під час повітряної тривоги, що робити з дітьми в укритті, які методи та ігри доречно використовувати. Романюк М. наголосила яких помилок має уникати педагог під час роботи з дітьми, як правильно будувати взаємодію та створити безпечне середовище для дітей-переселенців, яких правил потрібно дотримуватися під час роботи з цими дітьми, в які ігри краще грати, як правильно говорити з дитиною про війну та її наслідки. Основні теоретичні положення педагогічної підтримки розкриті у працях С. Бурсової, І. Карапузової, Г. Сороки та інших вчених.

Тому **тема** нашого дослідження «Педагогічна підтримка в умовах війни» є актуальною.

Виклад основного матеріалу: Педагогічна підтримка дошкільників в умовах війни є досить актуальним питанням в даний час. Оскільки, малеча дуже вразлива до змін в навколишньому середовищі. Вихованці дошкільних закладів освіти відчують неспокій душі, страх, тривогу та стрес, які призводять до замкнутості дітей, пасивної та фізичної агресії. Задля уникнення вищезазначених наслідків дитячих переживань, вихователі мають проявити особливу увагу та педагогічну підтримку своїм вихованцям.

Педагогічна підтримка направлена на пошук оптимального набору психологічно доцільних методів та дидактичних засобів проведення корекційно-розвиваючої роботи у напрямі стабілізації емоційного стану, поведінки та розвитку індивідуальності зростаючої особистості необхідно проводити у процесі порівняльного аналізу різних систем, підходів, методів розвитку з метою підвищення їх розвиваючого ефекту, що дозволяє виробити відповідні рекомендації щодо їх використання педагогами в освітньому процесі та наочно показати їх сутність [3, с.101].

Педагогічна підтримка – це спільне з вихованцем визначення його інтересів, цілей, можливостей та шляхів подолання проблем, які заважають йому досягати позитивних результатів у навчанні, спілкуванні, праці. Власне педагоги мають створити, або ж підтримати безпечне психологічне, фізичне, безбар'єрне середовище для всіх учасників освітнього процесу. Вихователю необхідно забезпечити умови для розвитку та самореалізації дітей, а саме: проводити ігри та заняття, котрі націлені на розвиток когнітивних та соціальних навичок; використовувати методики психолого-педагогічної допомоги.

Згідно рекомендаціям МОН України [1], які ґрунтуються на розроблених ДНС правилах почувши сигнал повітряної тривоги, педагоги повинні разом з дітьми дошкільного віку пройти в безпечне місце, яке має бути спеціально облаштоване, згідно певних вимог. В укритті мають бути тривожні рюкзаки, облаштовані зони з питною водою, біотуалетами та медичним пунктом. Вихователь, в стані спокою, повинен зупинити освітній процес чи перервати режимний момент, щоб не викликати в дітей тривожність, страх, неспокій, для організованого переходу до укриття, при цьому залучає до супроводу дітей помічників вихователя. Задля мінімізації негативного впливу таких ситуацій на дітей, педагог має проводити попередню роботу з вихованцями та пояснити: що таке повітряна тривога; яких заходів безпеки потрібно дотримуватися; де знаходяться безпечні місця; правила поведінки під час повітряної тривоги. Під час проведення таких бесід з дітьми дошкільного віку, вихователь формує певні навички у вихованців, які допоможуть їм правильно діяти під час повітряної тривоги.

Під час перебування в безпечному місці, педагогу необхідно підтримувати психологічний комфорт дітей. Будь-яка діяльність допоможе відволікти дітей від стресової ситуації та сконцентрувати їхню увагу на позитиві. Для цього можна використовувати різні методики та ігри, до прикладу:

- розповіді або читання казок;
- малювання та зафарбовування;
- ігри зі словами;
- співати пісні;
- виконувати дихальні вправи;

- різні види театрів: пальчикові тантамарески, театр іграшок, театр картинок.

На сьогодні чимало родин були змушені покинути свої домівки. Діти з цих родин переживають багато різних психологічних травм та потребують педагогічної підтримки. У процесі роботи з дітьми-переселенцями важливо враховувати їхні індивідуальні освітні особливості та потреби. Завданням педагога є створення дружнього та безпечного середовища для них, де вони зможуть почуватися в психологічній та фізичній безпеці та скоріше адаптуватися до нового місця.

Узагальнюючи інформацію з різних психолого-педагогічних джерел можна визначити як вихователі можуть підтримати дітей і зменшити їхню тривогу:

1. Допомогти новим дітям (дітям-переселенцям) адаптуватися до нових умов.
2. Обговорити правила поведінки під час повітряної тривоги.
3. Приділяти увагу заходам, що сприяють формуванню відчуття близькості та єдності (ритуали вітання-прощання, висаджувати рослини, доглядати за тваринами в куточку природи тощо).
4. Заохочувати дітей, фіксувати їхні результати (давати дітям маленькі знайомі завдання, у яких був би швидкий результат, святкувати наприкінці дня його перемоги, акцентувати увагу на силі.)

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підбір оптимальних методів психолого-педагогічного впливу на дитину в ЗДО підвищує ефективність педагогічної підтримки в сучасних умовах. Саме тому необхідна цілеспрямована організація життєдіяльності дітей у дошкільній установі, яка приводила б до найбільш адекватного, безболісного пристосування дитини до «нових» умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні Лист МОН № 1/3845-22 від 02.04.22 року URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-rekomendaciyi-dlya-pracivnikiv-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-na-period-diyi-voyennogo-stanu-v-ukrayini>
2. Знаменська О. Як підтримати та заспокоїти дитину під час війни. *Безпека життєдіяльності*. 2022. № 5. С. 20-21.
3. Карапузова І.В. Особливості педагогічної підтримки в ЗДО. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/9665/1/16.pdf>
4. Романюк М. Яких помилок має уникати фахівець, що працює з дитиною під час війни. *Практичний психолог: дитячий садок*. 2022. № 3/4. С. 16–19.

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Анотація: У статті висвітлено сутність естетичного виховання дітей дошкільного віку у відповідності з сучасними теоретичними і практичними підходами.

Ключові слова: естетичне виховання, дошкільний вік, зміст естетичного виховання.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства, реформування всіх сфер його соціального і духовного життя, естетичне виховання дітей дошкільного віку потребує якісно нового підходу для впровадження в освітню діяльність. Тому, акцентування науково-педагогічної уваги на проблему естетичної культури підростаючого покоління – закономірна та об'єктивна реальність сьогодення.

Провідна роль в естетичному вихованні належить закладам дошкільної освіти, де відбувається поетапний процес формування в дитини сприйняття прекрасного в навколишньому середовищі та мистецтві, розвиток художньо-творчих здібностей та виховання в особистості естетичних смаків, почуттів, уявлень та потреб. На цьому наголошується в Національній державній комплексній програмі естетичного виховання, Законі України «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти, програмах розвитку дітей дошкільного віку: «Я у Світі», «Дитина», «Українське дошкілля», «Впевнений старт» та інші.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні дослідження з основ естетичного виховання висвітлені в працях Б. Ананьєва, Л. Божович, Л. Виготського, І. Кона, Б. Теплова та ін. Теорія естетичного виховання дошкільників сформована на основі наукових висновків В. Бабаєвої, Н. Ветлугіної, В. Ждана, Т. Комарової, В. Котляра, Г. Підкурғанної, Н. Сакуліної, Є. Фльоріної та ін. У наукових доробках Л. Масол, О. Рудницької, Г. Тарасенко розроблені концептуальні підходи до естетичного виховання дітей дошкільного віку, а методичні аспекти, щодо засобів естетичного виховання, зазначені у дослідженнях сучасних науковців Г. Бєленька, Н. Глухова, Н. Лисенко, Л. Пушкар, Н. Ярошева.

Мета статті. Висвітлити сутність естетичного виховання дітей дошкільного віку в контексті педагогічної теорії та практики.

Виклад основного матеріалу. Естетичне виховання, в реаліях сьогодення, ставить за мету виховати гармонійно розвинену особистість з високим культурним потенціалом, розвиненим почуттям

прекрасного, усталеними естетичними смаками. Проаналізувавши наукову літературу з питання естетичного виховання можна зробити висновок, що існують різні підходи щодо трактування поняття «естетичне виховання».

В. Орлов, поняття естетичного виховання розглядає як цілеспрямоване формування естетичних смаків та ідеалів особистості; як розвиток здатності до естетичного сприйняття явищ дійсності і творів мистецтва; здатності до самостійної творчості в сфері мистецтва[5]. Як зазначає Л. Зеленов: «естетичне виховання – це процес формування естетичних установок особи, її ціннісних орієнтацій у естетичній сфері...» [3, с. 98]. М. Каган стверджує, що естетичне виховання у широкому філософському значенні передбачає якісні зміни рівня естетичної культури об'єкта виховання, яким може бути як окрема особистість, соціальна група, так і суспільство в цілому[4].

У Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» зазначено, що важливим завданням підготовки дитини до майбутнього життя є естетичне виховання та всебічний розвиток особистості, формування її духовних смаків, ідеалів та розвиток творчих здібностей[5].

С. Русова вважає, що теорія і практика естетичного виховання дітей дошкільного віку є неподільною і взаємопов'язаною з ідеями народності виховання і навчання[7].

У теоретичній системі естетичного виховання та її практичному впровадженні, необхідно враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей, їхні інтереси, вподобання, сучасні тенденції художнього розвитку та спрямованості підростаючого покоління. Естетичне виховання реалізовується при дотриманні принципів доступності, систематичності і послідовності змісту освітнього матеріалу.

За Л. Базальчуком, найважливішою умовою повноцінного естетичного виховання є середовище, яке оточує дитину в закладі дошкільної освіти – це будівля, ділянка з обладнанням і зеленими насадженнями, предметне середовище: меблі, іграшки. Своїм привабливим зовнішнім виглядом, гармонійним поєднанням ліній, форм та кольорів, різноманітністю змісту, вони сприяють формуванню естетичного сприйняття, смаку і почуттів[2].

Наступною умовою гармонійного естетичного виховання Л. Базальчук виділяє насиченість побуту творами мистецтва: картини, естампи, скульптура, витвори декоративно-прикладного мистецтва, художня література, музичні твори та ін. Третя умова – активна діяльність самих дітей, оскільки створення естетичного середовища ще не визначає успіх естетичного виховання дитини [2].

Однією зі складових естетичного виховання дітей дошкільного віку в контексті педагогічної теорії та практики є музичне мистецтво. На думку Р. Амлінської, музичне виховання невід'ємною частиною

естетичного виховання дошкільників, в процесі якого збагачується духовний світ майбутньої людини[1].

В. Сухомлинський також наголошував на значенні музичного виховання в естетичному розвитку дітей. Він зауважував: «Якщо в ранньому дитинстві донести до серця красу музичного твору, якщо у звуках дитина відчує багатогранні відтінки людських почуттів, вона підніметься на такий щабель культури, якого не можна досягти ніякими іншими засобами» [8, с. 63].

Основною умовою підвищення рівня естетичного виховання в дошкільних навчальних закладах А. Філіпенко вважав постійне підвищення майстерності музичних керівників і вихователів. Автор рекомендує систематично цікавитися новинками музичної літератури для дітей, проблемами естетичного виховання і, виходячи з вимог сьогодення, шукати шляхи вдосконалення формування гармонійно розвиненої особистості [9]. Тому, на думку А. Філіпенко, поліпшенню змісту естетичного виховання сприяє: створення розвивально-виховного середовища, модернізація теоретичного знання та впровадження практичної діяльності в роботі з дітьми дошкільного віку, вдосконалення педагогічної майстерності працівників, спрямованої на розвиток творчого становлення до естетичного засвоєння дійсності, відображення її у власній творчій діяльності [9].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, положення про естетичне виховання дітей дошкільного віку можна визначити як цілеспрямований, послідовний та систематичний процес формування та розвитку ціннісного ставлення до явищ оточуючого світу, підходу потреби у дитини в його досконалості, залучення її до споживання та творення цінностей естетичної культури на основі творчого засвоєння змісту музичного твору, який несе загальнолюдські цінності

Перспективи дослідження зумовлені перевіркою ефективності використання музично-терапевтичних технологій в естетичному вихованні дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амлінська Р. С. Музичні іграшки-інструменти в дитячому садку: [методичні поради]. К.: Радянська школа, 1978. – 32 с.
2. Базильчук Л. В. Естетичне виховання як засіб всебічного розвитку соціально значущої і самоцінної особистості. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / ред. кол.: Н. С. Побірченко (гол. ред.) та ін.К.: Науковий світ, 2004. Вип.10.С. 149-153.
3. Зеленов Л. Курс лекцій по основам эстетики.Горький:Литература, 1974 168 с
4. Каган М. Философия культуры. СПб. : ТООТК Петрополис, 1996. 416 с
5. Кононко О. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» Плохій З., Гончаренко А. та ін.К. :Світлич, 2009. 208 с.
6. Орлов В. Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін: (монографія). К.: Наукова думка, 2003.276 с.

7. Русова С. Теорія і практика дошкільного виховання Львів-Краків-Париж, 1993.126 с.
8. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах К.:Радянська школа, 1977. Т. 3: Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. 1977.670 с.
9. Філіпенко А. Чарівний світ музики. *Дошкільне виховання*, 1981. № 3.С. 8.

**Ірина Терещенко,
Євдокія Харькова**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ОСНОВНІ ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ СЕНСОРНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТРЕТЬОГО РОКУ ЖИТТЯ

Анотація: В статті виокремлено особливості сенсорного розвитку дітей третього року життя. Доведено, що сенсорного виховання дітей третього року життя має спеціально організовуватися і не відбувається стихійно; відзначено важливість єдності змістовного керівництва дорослого це управління вихователем різними видами діяльності дітей, доброзичливість, позитивно-емоційне ставлення, врахування характеристик сенситивності раннього віку, та належно облаштованого середовища.

Ключові слова: сенсорне виховання; сенсорний розвиток; пізнавальний інтерес; сенсорний досвід; сенсорні еталони.

Постановка проблеми. Сенсорне виховання у закладах дошкільної освіти у групах дітей раннього віку передбачає збагачення сенсорних уявлень малюків та залучення до різних видів діяльності, відповідно до вікових та індивідуальних особливостей і можливостей дітей. Обсяг знань для засвоєння окреслено в спеціальних розділах нормативних програм. Вони орієнтують вихователя на досягнення конкретних результатів. Водночас аналіз програм, пропонованих МОН України, підтверджує, що формування сенсорних здібностей у ранньому віці передбачено у всіх напрямках і лініях розвитку дітей. Це підкреслює важливість сенсорного виховання у цей період та націлює на інтеграцію інформації для малюків, а також скеровує освітню роботу на комплексне розв'язання завдань дошкільного виховання. Тобто предметну, мовленнєву, ігрову, музичну та ін. види діяльності можна вважати засобами формування основ сенсорної культури в малюків. Діючи – сприймає властивості, пізнає в іграшках, предметах, об'єктах схожі характеристики, вчиться координувати власні рухи (пов'язувати їх з результатом), порівнювати. Поступово усвідомлює, що з різними предметами слід по різному діяти. Завдяки розширенню та накопиченню сенсорно-моторного досвіду, уміння автоматизуються, малюк чіткіше вирізняє окремі частини об'єкта. Краще виокремлює ознаки, які є умовою практичних дій (впізнає своє взуття серед дорослого, бо воно маленьке).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні науковці значну увагу зосереджують на питанням сенсорного виховання у ранньому дитинстві, аналізують як удосконалення сенсорних здібностей (Н. Грама, Н. Кащук, Н. Онищук, О. Тарасова та ін.), розглядають особливості сприймання (І. Біла, Т. Денисенко, С. Семак та ін.). Значна кількість досліджень присвячена корекційній роботі з дітьми, що мають особливі потреби (Л. Кирилюк, Т. Козлова та Н. Кондратенко, І. Мойсеєнко, Ю. Рібцун та ін.). Таким чином науковці розширюють знання та забезпечують розв'язання актуальних проблем педагогіки раннього розвитку.

Мета статті. Охарактеризувати види діяльності, що сприяють формуванню основ сенсорної культури дітей групи раннього віку.

Виклад основного матеріалу. Перегляд психолого-педагогічної літератури дав змогу нам згрупувати основні види діяльності, що забезпечують сенсорне виховання дітей раннього віку [2], [7], [6], [5]:

1. Ознайомлення з довкіллям (природним, соціальним) у повсякденному житті. Усе, що оточує дитину (люди, предметний світ, природа, явища суспільного життя), є джерелом розвитку сенсорики, оскільки щодня вона засвоює нові знання і здобуває досвід. У ранньому дитинстві вони спостерігають все навколо, сприймає конкретні предмети, явища, речі найближчого оточення. Предметні дії з ними, оволодіння мовою, розвиток рухів забезпечують формування елементарних сенсорних уявлень, розуміння призначення окремих предметів і способи користування ними. Рухи кожного дня (ходьба, вставання, передача предметів), турбота про тіло, господарські заняття, праця, гімнастика, на думку М. Монтесорі полегшують нормальний сенсорний розвиток. Вчена вважала, що у турботі про тіло (виховання м'язів) першим кроком є одягання і роздягання. Для вправ цього роду розробила колекцію рамок з різними застібками, щоб діти вчилися застібати ґудзики (великі, малі), гачки, петлі, кнопки, липучки, замки, ремінці, шнурки, стрічки. Виконання таких вправ дають змогу набутти спритності, координованості. Тоді діти залюбки навчаються й іншим видам щоденної практичної діяльності: умиванню, накриванню на стіл, миттю посуду, прибиранню тощо.

Результативно на сенсорику впливає «спілкування» з природою, уважне споглядання натуральних явищ, кольорів, ознак, змін. Тут задіяні усі органи чуття. У будь яку пору року вихователь може «занурити» дітей раннього віку до природної атмосфери, забезпечити радість емоцій. Кожен сезонний період має свої неповторні особливості. Діти легко й охоче засвоюють назви квітів, трав, дерев, каменів, їхні характеристики [6]. Власне вихователь допомагає дітям засвоїти та узагальнити уявлення про виразні характерні ознаки пір року.

Щоденне сенсорне виховання має спрямовуватися на вправляння здатності до спостереження – цілеспрямованого збирання фактів про

характеристики предметів через вслуховування, вдивляння, обстеження. Правильно організоване спостереження поглиблює інтерес дітей третього року життя до пізнання світу. Ефективними вправами на спостереження є розглядання об'єктів на відстані, при різному освітлені, словесні описи явищ природи, пейзажів, зовнішнього вигляду людей, художніх зображень.

2. Спілкування з дорослими. У ранньому віці дитина тільки починає взаємодіяти з соціумом, сприймати і розуміти соціальні відносини. Особливу роль у сенсорному вихованні відіграють відповіді дорослих на численні запитання дітей [1]. Пізнавальний інтерес спонукає дітей третього року життя весь час звертатися до дорослих. І проблемою, на нашу думку, є зайнятість сучасних дорослих (батьків), їхня надмірна увага до гаджетів, соціальних мереж. Вони мало комунікують та ще й заміняють ігрово-предметну діяльність дітей планшетами, телефонами, що утруднює сенсорне виховання. Особистісне спілкування надзвичайно значуще. Якщо з дітьми спілкуються мало, обмежуючись доглядом за ними, то вони різко відстають у розвитку мови, не можуть розбірливо пояснити власні бажання. Сприймання і розуміння слів важливі для сенсорики.

На третьому році діти починають регулювати поведінку: розуміти мовленнєві вказівки, зауваження, доручення, пропозиції здійснити якісь операції, рухи, настанови припинити дії. Власне сприймання мови якісно змінюється, оскільки малюк може діяти з речами за інструкцією дорослого. З цікавістю слухає розмови старших, прагне їх зрозуміти (вбирає інформацію), активно сприймає казки, оповідання, вірші. Вміння слухати і почути – вагоме набуття в цей період, яке уможливорює застосування слів, розуміння мови у конкретній ситуації. Мовленнєва діяльність відкриває можливості для засвоєння первинних еталонних уявлень і позначення їх конкретним словом, дає змогу встановлювати зв'язки між предметами, діями і словами, що їх називають дорослі. Розрізнення звуків мови відбувається, коли вихователь інтонаційно підкреслює слова, розчленовує вимову. За допомогою мовлення педагог керує сенсорною діяльністю дітей: показ з ретельним обстеженням; пояснення; створення умов для самостійної практичної діяльності; підведення до самостійних узагальнень і т.д. [1].

3. Різні види діяльності дітей. У період раннього дитинства важливою є роль дорослого у набутті малюками сенсорного досвіду. Саме він пропонує, показує як діяти, що можна робити з предметами. Малюк «уподібнюючись» дорослому з радістю наслідує, повторює, імітує, нюхає, співає, орієнтується в просторі, робить висновки, узагальнює. Завдання дорослого – організувати предметну діяльність, «заповнити» простір необхідними і безпечними речами (іграшками, предметами, об'єктами), котрими б діти третього року життя міг маніпулювати і діяти. Шлях «спроб та помилок», яким іде дитина

та робить власні «відкриття», дуже важливий для сенсорно-моторного розвитку [3]. Відчуття, дії сприймання ускладнюються і покращуються через мовлення. Тому вплив різних видів діяльності є важливим [4]. У сенсорному вихованні їх використовують диференційовано та комплексно.

Безумовно значна роль відводиться ігровій діяльності. Вона тісно пов'язана з предметною. У ранньому віці лише починає розвиватися і в подальші періоди набуває більшої актуальності. Перші ігри дітей третього року життя виникають із предметної діяльності. Їх розвиток свідчить про спрямованість сприймання і пізнання дитини. Враження про довкілля інтерпретуються в сенсорні уявлення і діти «творчо діють» (грають) предметами (іграшками). Для розвивальних ігор потрібно використовувати збірні іграшки (вкладки, пірамідки, кубики, тощо), які вимагають співвіднесення властивостей декількох деталей. Накопичення знань відбувається через ігрові ситуації, в які дорослі вводять елементи, що мають засвоїти діти. Інтерес третього року життя підтримується доповненням елементарного сюжету гри, вони співпереживають, усвідомлюють взаємозв'язки. Діти зацікавлено освоюють прийоми порівняння, групування, сприймають сенсорні еталони (форму, розмір, колір, розташування у просторі, самк і т.д.) [5].

До кінця третього року можуть послуговуватися засвоєними знаннями за власним задумом, виявляють ініціативу, бачать результати власної гри, радіють з цього. Знову ж таки дорослий пропонує мовленнєві ігри, котрі ґрунтуються на поєднанні слів і дій. Так, діти, спираючись на уявлення про предмети, поглиблюють знання про них, самостійно розв'язують розумові завдання: описують предмети, виокремлюють ознаки, відгадують за описом, відшуковують ознаки подібності й відмінності, групують предмети за різними ознаками, виявляють алогізми в судженнях. У грі процес сприймання відбувається активніше, малюк весело і легко долає труднощі розумової праці.

У контексті нашого дослідження важливо пропонувати дітям дидактичні ігри для розвитку сенсорики, які класифікують так: ігри з предметами (дидактичні іграшки, реальні предмети, різноманітний природний матеріал); настільні ігри (дії не з предметами, а з їх зображеннями (парні картинки, лото, доміно)); словесні ігри (оперування уявленнями, мисленням про речі, з якими на даний час діти не діють, використання набутих знань у нових ситуаціях) [7].

Окрім дидактичних ігор на формування сенсорних еталонів у дітей раннього віку, необхідно використовувати ігри для розвитку руки та пальчиків. Гімнастика для пальців поділяється на: пасивні вправи для пальців (масаж кистей рук, вправи з пальчиками, які виконує дитині дорослий); активні вправи для пальців (ігри з дрібними іграшками, шнурівки, пальчикові вправи з мовними супроводом, пальчиковий театр). Пасивні пальчикові вправи рекомендують проводити як

підготовчий етап розвитку дрібної моторики рук з дітьми, які мають низький рівень розвитку дрібної моторики. Далі слід переходити до вправ активної пальчикової гімнастики. Всі вправи слід проводити в ігровій формі. Складність їх повинна визначатися дорослим залежно від рівня розвитку дрібної моторики рук дитини [3].

Особливо привабливими для дітей раннього віку є ігри з піском і водою. Така ігрова діяльність ще не вирізняється особливим змістом, але є результативною для сенсорики.

Тісно з ігровою пов'язана конструктивна діяльність малюків. Сьогодні розроблено багато варіантів конструкторів та іграшок для дітей раннього віку, котрі розвивають сенсорні здібності. Діти засвоюють форми: кубик, цеглинка, пластина, акуратно поєднують деталі, що потребує точних рухів; розвиваються дотикові відчуття. Будувати, зводити конструкції, будинки, казкові форми, вежі малюки можуть й з природного матеріалу, конструювати з піску, глини, тіста, камінців. Поступово вчаться збирати і розбирати збірні мисочки, мотрійки, пірамідки, будувати нескладні споруди із кубиків. Образотворча діяльність розгортається на основі сприймання, осмислення, переживання емоцій, вияву ставлення через зображення.

Малюків можна залучати до малювання, ліплення та аплікації, в яких використовуються різноманітні матеріали. Їх дитина досліджує, вивчає, засвоює загальноприйняті уявлення.

На сенсорне виховання дітей впливає і трудова діяльність. У ранньому віці малюків навчають самообслуговуванню, господарсько-побутовій праці, частково праці в природі. У процесі праці відбувається практичне ознайомлення (дослідження, обстеження) з якостями і властивостями предметів, інструментів, знарядь, матеріалів.

4. Спеціальне «сенсорне навчання». Мова йде про організацію занять у групі дітей третього року життя, коли вихователь збагачує дітей новими знаннями, попередньо продумуючи інформацію, добираючи дидактичні засоби. Часто проводиться у формі гри, тому чітко розмежувати ігрову та навчальну діяльність складно. Важливо, щоб педагог детальніше зосереджувався на предметних діях та розвитку сприймання та мислення.

На сенсорних заняттях діти третього року життя вчаться обстежувати, аналізувати, порівнювати, знаходити предмети, оволодівають стратегією сенсорно-пізнавальної діяльності. Особлива увага надається розташуванню наочних матеріалів, розсаджуванню дітей, щоб могли вільно рухатися, самостійно витягувати предмети, показувати, називати, виконувати ігрові завдання та вправи. Важливо навчити дітей дивитись, слухати, помічати незвичне, значиме, цікаве [3].

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, реалізація сенсорного виховання дітей третього року життя відбувається під час організації їхньої життєдіяльності. Засвоєння сенсорних еталонів,

збагачення мовлення, удосконалення сенсорно-перцептивних дій проходять у повсякденному житті через ознайомлення з довкіллям (природним, соціальним) та завдяки близькому, щирому спілкуванню з дорослими. Тому планують розвиток сенсорики у тісному зв'язку з усіма видами діяльності, до яких залучають дітей третього року життя в цей період: предметна, мовленнєва, ігрова, конструктивна, образотворча, трудова, фізична, музична та ін. Особливе місце займають міні-заняття з сенсорного виховання (спеціальне «сенсорне навчання», дидактичні ігри, вправи), на яких дошкільний педагог має змогу упорядкувати сенсорні уявлення дітей третього року життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барбашова І. Загальна характеристика сенсорного розвитку особистості в молодшому шкільному віці. *Педагогічний дискурс*. Хмельницький: ХГПА, 2021. Вип. 10. С. 33-39.
2. Білоусова Г. Сенсорно-пізнавальний розвиток дітей раннього віку засобами ігрової діяльності. Методичне об'єднання. Режим доступу: <https://www.slideshare.net/ssuser5a81d0/ss-84056886>.
3. Грама Н. Сенсорний розвиток дітей раннього віку: теорія і практика: монографія. Одеса, 2018. 239 с.
4. Гурковська Т., Ригель О. Предметне середовище як розвивальне в групі дітей раннього віку. *Практичний психолог: Дитячий садок*. 2022. жовтень, № 10. С.7.
5. Денисенко Т. Сенсорно-пізнавальний розвиток дітей раннього віку як передумова формування обдарованої особистості (з досвіду роботи). *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2022. № 11. С. 47-52.
6. Онищук Н. Роль сенсорного виховання у розумовому розвитку дітей дошкільного віку. Сквира, 2021. Режим доступу: http://skviravo.ucoz.ru/elb/dosvid_onishhuk_n.p..pdf
7. Піроженко Т., Машовець М., Коваленко О. Методичні аспекти реалізації освітньої лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі». *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2022. лютий, № 2. С. 4-9.

Дар'я Третяченко

*КЗ СОР Лебединський педагогічний фаховий
коледж імені А.С. Макаренка*

МІСЦЕ РАНКОВОЇ ЗУСТРІЧІ В ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

Анотація: Автор статті розглядає ранкову зустріч як сучасну форму організації освітнього простору початкової школи, що сприяє процесу адаптації дітей молодшого шкільного віку до навчання в школі. Також описує досвід організації та проведення ранкових зустрічей під час проходження переддипломної педагогічної практики.

Ключові слова: ранкова зустріч, молодший школяр, адаптація.

Постановка проблеми. Комфортний вступ дітей молодшого шкільного віку у світ навчання має забезпечити нова українська школа, яка на сьогодні не лише організовує освітній процес, а й виступає

важливою площиною життя особистості, яка зростає. Діти по-різному реагують на початок шкільного навчання, тому успішність їх пристосування до нового соціального статусу та нового середовища суттєво залежить від діяльності вчителя. Відповідно вчитель початкових класів повинен мати уявлення не лише про систему знань, умінь і навичок, якими дитина має оволодіти в процесі навчання, а й розуміти з якими очікуваннями та бажаннями, намірами, перевагами, уявлення про себе та своє місце серед інших прийшла дитина до школи, бо саме ці критерії є суттєвими показниками того, як дитина буде проходити адаптацію до шкільного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему адаптації першокласників до навчання в школі досліджували Л. Березовська, Л. Божович, Е. Бохорський, Л. Венгер, Л. Виготський, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Леонтьєв, О. Морозов, В. Мухіна, Ж. Піаже, С. Рубінштейн, Г. Сел'є, А. Фурман, Г. Хомич, Л. Цеханська, Г. Чуткіна та інші [1]

У психолого-педагогічних дослідженнях С. Максименко й К. Максименко, Т. Куликової, Д. Соловйової, Н. Литвиненко адаптація розглядається в нерозривній єдності з процесами психічного розвитку та особистісного становлення школярів, з процесами навчання, виховання й соціалізації в різні вікові періоди. Ця теорія перетинається з поглядами Л. Божович, А. Запорожця, Д. Ельконіна, які вважали, що шкільна адаптація визначається готовністю дитини до зміни свого соціального стану і що процес адаптації підпорядковується особливим психічним закономірностям. Кожна дитина сама змінює соціально-психологічну ситуацію, створює своє особистісне мікросередовище, тобто адаптація являє собою процес активного пристосування, результатом якого є адаптованість.[2]

У науковому дослідженні «Соціально-психологічна адаптація школярів в критичні періоди розвитку (індивідуально-типологічний підхід)» Н. Литвиненко визначає що, більшість дітей адаптується в школі протягом перших двох місяців навчання (56%). Менша група (30%) відповідає шкільним вимогам лише до кінця першого півріччя. Третя група дітей (14%) відчуває складності адаптації протягом усього року. [3]

Мета статті. довести, що ранкова зустріч сприяє успішній адаптації молодших школярів до шкільного навчання.

Виклад основного матеріалу. Психологи окреслюють ряд психологічних умов успішної адаптації дитини до навчання в школі: створення сприятливої психологічної атмосфери для дитини з боку всіх членів родини; формування інтересу до школи, прожитого шкільного дня; обов'язкове знайомство з учнями інших класів і можливість їх спілкування поза школою; неприпустимість фізичних заходів впливу, залякування, критики на адресу дитини, особливо в присутності інших людей (бабусь, дідусів, однолітків); урахування темпераменту дитини в

період адаптації до шкільного навчання; надання дитині самостійності в навчальній роботі; заохочення дитини; моральне стимулювання досягнень дитини; розвиток самоконтролю та самооцінки, самодостатності дитини; елементи системи взаємин з дитиною в родині. Та окреме місце в процесі адаптації молодшого школяра до навчання Нова українська школі відводить ранковим зустрічам. [4]

Відповідно до Концепції Нової української школи, навчання у початковій школі розпочинається ранковими зустрічами, під час яких діти знайомляться з тематикою дня, діляться власним досвідом, обмінюються щоденними новинами, демонструють вищий рівень відчуття спільноти і краще ставляться до школи і навчання, більше довіряють учителям, поважають їх, краще адаптуються до школи загалом.

Як зазначає Гарачук Т.В. автор посібника «Роль ранкової зустрічі в освітній системі нової української школи»: «Одним із головних завдань Нової української школи як освітньої системи є впровадження нового змісту світи, заснованого на формуванні компетентностей, необхідних дитині для успішної самореалізації в суспільстві. Новий зміст освіти реалізується через уведення нових форм в освітній процес початкової школи. Ранкова зустріч, побудована на засадах компетентнісного підходу, якраз і є однією з форм роботи, яка закладає підґрунтя для змін, згуртовує дітей, налаштовує на навчальний день та є віддзеркаленням наших уявлень про дитину та суспільство в майбутньому.[5]

Ранкова зустріч – це структурована, запланована зустріч, яка посідає важливе місце в розкладі навчального дня учня. Ранковій зустрічі відводиться особлива роль у школи, адже саме вона створює позитивну атмосферу впродовж дня, формує ті цінності й переконання, які необхідні для дитячої спільноти, та генерує світогляд дитини.»

Під час проходження переддипломної педагогічної практики ми мали змогу переконатись у дієвості та актуальності ранкової зустрічі щодо адаптації дітей до шкільного навчання.

Ранкова зустріч проводиться на початку робочого дня, зазвичай є обов'язковим елементом уроку «Я досліджую світ». Складається ранкова зустріч з чотирьох основних етапів: привітання – перший обов'язковий елемент ранкової зустрічі. Учні збираються у коло разом зі своїм учителем, вітаються, звертаються один до одного на ім'я, і цим самим створюють атмосферу довіри; обмін інформацією – другий компонент ранкової зустрічі. Діти спілкуються, висловлюють власні думки та судження, обмінюються інформацією, ставлять запитання, заперечують, уточнюють, доповнюють, коментують. Проведення даного етапу сприяє розвитку навичок говоріння, вмінь задавати запитання, давати повні відповіді, мислити критично й обґрунтувати власну позицію; групове заняття – третій компонент ранкової зустрічі. На цьому етапі учні більше працюють у групах, виконують пісні, руханки, беруть участь у коротких швидких заняттях. Групові заняття часто пов'язані з

навчальним матеріалом, темою тижня чи нагальними подіями; щоденні новини – прикінцевий етап ранкової зустрічі. Учитель завершує ранкову зустріч оголошенням переліку подій, які вивішуються на відповідному стенді, оформлюються у вигляді письмової об'яви на фліп-чарті чи на дошці. Це скеровує учнів на те, що відбуватиметься впродовж дня, що буде вивчатися, з чим потрібно буде ознайомитися, в яких активностях варто взяти участь. Саме щоденні новини допомагають розвивати математичні, мовленнєві, читацькі здібності та можуть містити завдання, що спонукають учнів аналізувати, синтезувати, узагальнювати й порівнювати інформацію.

Слід наголосити на великій значущості та ролі ранкової зустрічі, адже це не просто цікаво та весело проведений час, а детально продумана, спланована та організована форма організації діяльності, яка несе величезне смислове навантаження та є втіленням системи цінностей НУШ.

Проте потрібно звертати увагу і на труднощі, які виникали у дітей під час проведення ранкових зустрічей: не всі діти були відкритими, хтось соромився, боявся відкритись однокласникам, не всі діти є уважними, зібраними. В даній ситуації головним завданням було допомогти таким дітям, адже в такі моменти будується довіра та згуртованість колективу. Через ранкові зустрічі діти вчаться поважати різноманітність, а отже, розвивають соціальні навички. Школярі визнають та активно приймають те, що кожна людина є рівною за своїм людським статусом.

Заряджати позитивом клас також допомагали стенди, адже на етапі вітання вони були гарними помічниками, дітям цікаво та навіть захопливо вітатись у нестандартній формі, після чого вони заходять у клас та стають у коло. Помітним також було те, що в першу чергу з привітання починається день, тому саме йому відводиться важлива роль у структурі ранкової зустрічі. Вітатися слід обов'язково з кожною дитиною, запрошуючи всіх у клас. Обов'язково слід звертатися на ім'я, бути доброзичливим та приязним.

Також важливим є те, що під час планування треба врахувати навчальні цілі; сформулювати правила та вимоги до учнів; розробити план проведення зустрічі та дати змогу кожній дитині взяти в ній участь.

Висновки. Таким чином можна дійти висновку, що завдяки ранковим зустрічам діти не тільки розвивають соціальні навички спілкування, а й адаптуються до шкільного життя. Саме ранкова зустріч як форма роботи в НУШ формує та розвиває ці навички, включаючи інтелектуальний, соціальний, духовний та емоційний розвиток школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Репозитарій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка: Главная страница. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/11271/1/63Oleksyuk.pdf>.

2. Про видання. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2020/18-2020/part%202/8.pdf>.
3. Адаптація до школи. фізіологічна, психологічна і соціальна адаптація: динаміка і труднощі. Stud. URL: https://stud.com.ua/88067/psihologiya/adaptatsiya_shkoli_fiziologichna_psihologichna_sotsialna_adaptatsiya_dinamika_trudnoschi#srcannot_13.
4. Адаптація першокласників до навчання в умовах НУШ - Генезум. Генезум - Центр Прогресивної Освіти. URL: <https://genezum.org/library/adaptatsiya-pershoklasnykiv-do-navchannya-v-umovah-nush>.
5. Гарачук Т. Роль ранкової зустрічі в освітній системі нової української школи. Про видання. URL: <http://innovpedagogy.od.ua/archives/2021/36/30.pdf>.

**Олена Філатова,
Олена Гаврило**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ОСОБЛИВОСТІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКОЛОГО-ЕСТЕТИЧНОМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: В статті розкрито основні засобами еколого-естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку із залученням до ігрової діяльності. Визначено чинники еколого-естетичної освіти дітей старшого дошкільного віку. Окреслено формами еколого-естетичної діяльності педагогічного колективу закладів дошкільної освіти з дітьми старшого дошкільного віку.

Ключові слова: еколого-естетичного виховання; ігрова діяльність; природничі ігри; природниче середовище; екологічна культура.

Постановка проблеми. Найактуальнішими проблемами сьогодення, є необґрунтоване ставлення людини до природи, що ставлять під загрозу майбутнє людства. Підґрунтя естетичної культури та екологічної свідомості, доцільне поведіння індивіда у природному світі формується ще у дошкільлі, адже це вік, коли діти пізнають природні явища, дізнаються про живу та неживу природу, особливості навколишнього оточення. У дошкільному віці дитина сприймає інформацію через емоції, чуттєві пізнання, почуття краси, довершеності, що має бути основою емоційно-естетичного відношення до природи, базовими якостями естетичних, інтелектуальних, природоохоронних, гуманістичних почуттів до природи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях Т. Дьяченко, Л. Міщик, С. Ніколаєва, З. Плохій, Л. Стахів розглядається ефективність емоційної взаємодії в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку для засвоєння ними певних природничих, природозберігаючих знань та уявлень, становлення у них конкретних суджень, формулювання особистісних умовисновків.

Мета статті. Проаналізувати особливості еколого-естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Гра є найбільш природною та, одночасно, провідною формою діяльності дитини старшого дошкільного віку, основою якої є емоційна сфера дитини, активізації її емпатійних, естетичних, художньо-творчих, комунікативних духовно-моральних переживань, що сприяє можливостям для вправлення у комунікативній та моральній поведінці, вираженню у вчинках у природному оточенні, можливостях світовідображення та перетворенні світу. Шанобливе ставлення до природи відображено в народних традиціях, іграх, обрядах, які взаємопов'язані між собою.

Тільки щоденний позитивний приклад ставлення до природи вихователів, батьків здатне формувати справжню любов та турботу про природні багатства у дітей старшого дошкільного віку. Систематизація та усвідомлення знань дітьми старшого дошкільного віку здійснюється через реалізацію яскравого сприймання певних образів, їх вплив на почуття, мислення дошкільника, що сприяє кращому запам'ятовуванню екологічно значущої інформації. Вихователі ігрову діяльність вважають одним із найдієвіших засобів виховання, що можна використовувати для всебічного розвитку та становлення особистості дітей старшого дошкільного віку.

Зміст екологічно-естетичного виховання діти старшого дошкільного віку здатні засвоювати у різних видах діяльності, та найкраще адаптована для цього вікового періоду є ігрова діяльність. Найбільш поширенішими формами екологічно-естетичного виховання у наукових дослідженнях є проведення традиційних та нетрадиційних занять на природознавчу тематику, екологічно-естетичні ігри, екологічна дослідницько-експериментальна діяльність, екологічні казки та оповідання, народні традиції, обряди, свята та ігри [2].

Проведення ігор із природознавчим змістом має наукову основу, що сприяє формуванню реалістичних уявлень про окремі природні явища, об'єкти, потреби живих організмів, взаємозв'язки та залежності у природі, що становлять багатоступеневу ієрархічну послідовність та єдність; спрямована на формування цілісності раціональних та емоційних пізнавальних усвідомлень; має відповідати віковим та індивідуальним особливостям мислення дитини та інтересам дітей старшого дошкільного віку (Н. Гавриш, Н. Маковецька, З. Плохій).

Науковці В. Абраменкова, С. Ніколаєва, З. Плохій, О.Смолік, Н.Тарнавська стверджують, що в ігровій діяльності у дітей старшого дошкільного віку відбувається емоційна взаємодія з образами, що спрямовує засвоєння певних знань та уявлень, виробляють конкретні судження, формулюють особистісні умовисновки. Образність проведення ігор на природознавчу тематику сприяє формуванню початкових уявлень про природні об'єкти і явища (капає дощик, шумить вітерець,

світить сонечко), про які розповідається у грі. Гра із природознавчим змістом має конкретні наукову інформації про факти та явища, які відбуваються у природі, але на доступному дітям старшого дошкільного віку рівні, іноді із казковим, фантастичним викладом інформації. Саме залучення дітей старшого дошкільного віку до ігрової діяльності з природознавчим змістом спрямована на оптимізацію процесу екологічного виховання дошкільників, одночасно виховуючи у них естетичні почуття, уявлення, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до оточуючої дійсності та мотивує дошкільників до екологічно доцільної поведінки та діяльності у природі.

У природничих іграх найбільш повно можна застосовувати засоби емоційного впливу на дітей старшого дошкільного віку. Через гру з природничим спрямуванням можна формувати не тільки любов до природи, але й потребу та необхідність бережного відношення до птахів, тварин, рослин, до всього, що оточує дитину у природі. Діти старшого дошкільного віку вже здатні осмислювати не просто інформацію про природу, а й усвідомлювати природні закономірності, елементарні екологічні проблеми, екологічні правила, які існують у природі, якщо ця інформація доступно подається в їх ігровій діяльності.

Основним фактором еколого-естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку є мотивування потреби здійснення природо-доцільної поведінки щодо природного середовища та формування екологічної культури і свідомості дошкільника.

Проаналізувавши дослідження науковців Н. Глухова, Н. Кот, Г. Науменко проблеми еколого-естетичної освіти дітей старшого дошкільного віку, ми виділили такі *чинники*: формування еколого-естетичного почуттів до природного оточення; спрямування інтересу до пізнання та любування природою, природними об'єктами та її явищами; суб'єктивізація встановлення відношень до природи; закладення навичок культурного поведіння у природі; формування прихильного ставлення до оточуючого середовища, потреба у піклуванні про тваринний та рослинний світ, терпимість до пошкодження або знищення природних ресурсів; залучення дошкільників до екологічно-естетичної культури; оволодіння дошкільниками народною еколого-естетичною інформацією про відношення до природного середовища[1, 3, 4].

Дієвими формами еколого-естетичної діяльності педагогічного колективу закладів дошкільної освіти з дітьми старшого дошкільного віку є: налагодження спостережень за об'єктами, явищами природи під час прогулянок в парк, ліс, сквер, на берег річки, ставка, озера, похід до джерела; пошуково-дослідницька діяльність; залучення дошкільників до трудової діяльності на присадковій, городній ділянці, участь у природо-охоронній роботі, до проведення народних обрядів, звичаїв, ігор, використання народного фольклору на природознавчу тематику; виготовлення рослинних композицій, виробів із природних матеріалів;

читання та обговорення казок, художніх творів про природу; відвідування художніх музеїв, виставок, книжкових магазинів, ботанічних садів, зоопарків.

Кожна з форм організації освітнього процесу стимулює різні види еколого-естетичної пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку: самостійна робота з ілюстрацією, фотоальбомом, журналами дозволяє дітям накопичити фактичний матеріал, розкрити сутність проблеми; гра формує досвід прийняття доцільних рішень.[5].

Ефективними засобами еколого-естетичної ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку є ігри-подорожі, діалоги з казковими та літературними героями, персонажами, театралізація за допомогою іграшок. Вихователь заздалегідь має продумувати усі ігрові методи, способи та прийоми, стимулювати фантазування дошкільників, передбачення ними уявних ситуацій і спонукування до виконання однієї з ролей. Деталізація вихователем підготовчої роботи сприятиме результативності інсценізації або проведення певної гри, що викликатиме високі емоційні та естетичні почуття у вихованців, сприятиме кращому засвоєнню екологічно-естетичної інформації, здобуттю ґрунтовних знань та умінь засобами ігрової діяльності.

Одним з основних форм еколого-естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку у закладах дошкільної освіти є дидактичні ігри. Застосування дидактичних ігор в освітньому процесі сприяє навчанню дітей старшого дошкільного віку відокремлювати ознаки природних об'єктів, явищ, порівнювання їх та класифікації. Засвоєння нової інформації, отримання знань про природне довкілля, тим самим розвиваючи пам'ять, особливості сприймання, мислення, мовленнєві навички, обдумуючи життєдіяльність та співіснування рослин та тварин. Дидактичні ігри сприяють застосуванню дошкільниками отриманих естетично-екологічних знань в організації спільних з іншими дітьми ігор удосконаленню навичок комунікації.

Крім дидактичних в еколого-естетичному вихованні ефективними є використання сюжетно-рольових, режисерських, музичних, ігор-драматизацій, ігор-розваг, ігор за правилами (рухливих і настільних), народних ігор, ігор для відтворення або моделювання діяльності людей, явищ та об'єктів природи та відношень між ними, вольового розвитку, розвитку у дітей рухових, активізації інтелектуальних і творчих здібностей, доброзичливості, організованості, чуйності, толерантності, товариськості, тощо.

Висновки і перспективи дослідження. Отже в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку найбільш інтенсивно формуються всі психічні якості і особливості особистості дошкільника, формуються еколого-естетичні відношення до природного середовища, усвідомлення довершеності та краси об'єктів та явищ природи, потреба у виробленні адекватної природозберігаючої власної діяльності. Вва-

жаємо, що перспектива наступних досліджень може бути пов'язана із пошуком ефективної системи екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беленька Г., Науменко Т., Половіна О. Дошкільнятам про світ природи: старший дошкільний вік: навч.-метод. Посібник. К.: Генеза, 2020. 112с.
2. Волкова А. Психолого-педагогічні механізми сприймання авторських казок природознавчого змісту дітьми старшого дошкільного віку в контексті екологічного виховання. *Психолого-педагогічні науки*. 2021. №5. С.4-9.
3. Глухова Н. Емоційне спілкування дитини з природою як умова творчого осягнення світу. *Дошкільне виховання*. 2021. №10. С. 8-10.
4. Кот Н. М. Спільна робота дошкільного закладу та сім'ї з екологічного виховання. *Дитячий садок*. К., 2021. № 45. С.14.
5. Лисенко Н. Використання спостережень в роботі з екологічного виховання дошкільників. *Дитячий садок*. 2021. № 25-26. С. 10-44
6. Плохій З. Екологічне світобачення дошкільнят. *Дитячий садок*. 2021. – №27(507). С.15-18.

Наталія Худашова

*КЗ СОР Лебединський педагогічний фаховий коледж
імені А. С. Макаренка*

ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ «ЖИВОГО МУЗЕЮ» В ПРАКТИКУ РОБОТИ ЗДО

Анотація: В статті обґрунтовано значення технології «Живого музею» для національно-патріотичного виховання дошкільників; висвітлено особливості впровадження технології та міні-музеїв в практику роботи вихователів дошкільних установ; розкрито особливості ознайомлення з даною технологією під час вивчення студентами закладу фахової передвищої освіти дисциплін професійного циклу.

Ключові слова: патріотичне виховання, технологія живого музею, міні-музеї, музейна педагогіка.

Постановка проблеми. У наш час особливої соціальної важливості набула проблема актуалізації змісту, форм та методів патріотичного виховання підростаючого покоління. Всім нам відомо, що наше майбутнє не може бути без знання минулого, без знання свого коріння, історії свого роду. Плекати майбутнього громадянина, патріота, захисника української держави ми починаємо ще з колиски, з самого раннього дитинства. Тому сучасна дошкільна педагогіка шукає новітні форми і методи роботи з дітьми дошкільного віку, які б допомогли у цікавій невимушеній формі ввести дитину у історичне минуле свого народу, познайомити з традиціями, звичаями, побутом, берегами, адже саме з цього пізнання і починається любов до своєї держави, мови, нації.

Міністерство освіти і науки України рекомендує програму національно-патріотичного виховання дітей 5-6 року життя «Україна –

моя Батьківщина», в якій зазначено, що освітня робота з національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку має бути спрямована на формування ціннісного ставлення особистості до свого народу, Батьківщини, держави, нації, а також на національну свідомість, гідність. Шляхи національно-патріотичного виховання дошкільників в сучасних умовах мають проходити через збагачення їхнього світогляду певними знаннями, формування уявлення про суспільні явища і події у світлі загальноновизнаних тлумачень, накопичення соціального досвіду життя у найближчому оточенні (сім'ї, вулиці, місті, селі, через залучення до його культури, родинних традицій, виховання любові до Батьківщини і рідного дому).

Досить дієвими у формуванні особистості дитині відіграють народні традиції виховання, можливість пізнавати свій рід, народ, своїх предків, свої звичаї. Особливу роль у патріотичному вихованні підростаючого покоління відведено музеям, що діють у структурі закладів освіти. Тому ми розглядаємо технологію використання «Живого музею» в закладі дошкільної освіти як одну із найбільш ефективних форм освіти, що має значні ресурси і потенціали для патріотичного виховання підростаючого покоління.

Аналіз актуальних досліджень. Основоположні ідеї музейної педагогіки пов'язані з іменами: Г. Кершентейнера, А. Ліхтварка, А. Рейчвейна. Вивченням питань історії культурно-освітньої діяльності музеїв, методів взаємодії з різними категоріями музейної аудиторії, шляхів співпраці музеїв і закладів освіти займаються музейні педагоги за кордоном (О. Ванслова, Г. Гільмутдінова, І. Коссова, Л. Краснокутська, Г. Ломунова, О. Мельникова, А. Морозова, Б. Столяров, С. Троянська, Л. Шляхтіна, М. Юхневич) та в Україні (І. Вайнберг, Л. Вітенко, К. Гавловська, Л. Гайда, О. Караманов, Н. Отрох, Д. Щербак та інші автори).

Обґрунтування процесу входження музейної педагогіки в освітній простір дошкільних навчальних закладів знаходимо в роботах О. Класової, М. Коваль, О. Медведєва, А. Разгона, Б. Столярової, Т. Шевченко, М. Юхневича та інших [1, с. 397].

Мета статті. Розкрити теоретичні аспекти впровадження технології «Живого музею» в практику роботи закладів дошкільної освіти з метою патріотичного виховання дітей; висвітлити особливості ознайомлення з даною технологією майбутніх вихователів ЗДО в закладі фахової передвищої освіти.

Виклад основного матеріалу. «Живий музей» – це потужний інтегратор, серце закладу освіти. Його діяльність має бути максимально інтегрованою в систему освітньо-виховної і соціокультурної діяльності закладу, що робить музейно-освітнє середовище креативним, діяльнісно активним і соціалізуючим. Тобто таким, що, зберігаючи свідчення про минуле і сучасне, здатне формувати у дитячій

свідомості уявлення про різні історичні епохи, забезпечувати наступність у навчанні, вихованні і соціальному становленні юних громадян України [2, с. 189].

Важливим методико-педагогічним акцентом у діяльності «Живого музею» є те, що в режимі реального часу кожен відвідувач може «доторкнутися» до минулого, відчутти його вплив на сучасне життя, культуру і мистецтво рідного краю, країни.

Ми підтримуємо думку педагогів, які вважають, що дітям дошкільного віку доречно відвідувати музеї народознавства. Так, з середньої групи діти можуть ходити на екскурсії за межі ЗДО. А можливо такий музей є і самому дошкільному закладі. Діти потрапляють в інший простір, подорожують у часі. Таким чином, вони мають можливість поринути у минуле своїх предків, доторкнутися до предметів побуту, одягу, побувати в ролі майстрів. Такі екскурсії-заняття є систематичними, на кожному занятті діти будуть дізнаватися про щось нове – одяг, рушники, предмети побуту українського народу.

Традиція створювати музеї-кімнати та міні-музеї притаманна сьогодні багатьом дошкільним навчальним закладам. Міні-музеї в дитячому садку – це особливий розвивальний простір, створений з метою долучення дитини до світу мистецтва, розширення її культурного й національного світогляду, формування життєвої компетентності. Завдання міні-музею – продемонструвати об'єкт з різних сторін, відобразити його взаємозв'язки з іншими об'єктами [3, с. 6].

У сучасному розумінні міні-музеї – це осередки, які створені відповідно до певної теми і можуть містити, крім «музейних експонатів», дитячі роботи, фотоматеріали, ілюстрації, короткі описи експонатів, відповідну дитячу літературу тощо. Вони є частиною освітнього простору дитячого садка, де відбуваються заняття, екскурсії, експериментально-дослідницька та самостійна діяльність дітей. Міні-музеї здатні збагатити дошкільника враженнями від нових і незнайомих предметів, які він не міг бачити в звичайному середовищі, розвивати пізнавальні здібності та уявлення про навколишній світ [4, с. 35].

Уже в наймолодшому віці діти починають цікавитися різними предметами, адже дитина пізнає навколишній світ, накопичуючи чуттєві враження від предметів, що її оточують. Під час зустрічі дитини з предметом, який розповідає про минуле, не тільки відбувається насичення естетичними враженнями, а й засвоюються етичні правила та норми.

Методи, що використовуються в музейній педагогіці різноманітні і підходять для дітей всіх вікових груп: занурення в минуле, маніпулювання з музейними предметами, обігрування ситуації, зміна інтер'єрів, екскурсії по виставці, демонстрація експонатів тощо [7; 8].

Також на базі міні-музеїв з дітьми проводяться заняття щодо ознайомлення з природою, з розвитку мовлення, образотворчої

діяльності, математики. За допомогою музейних експонатів вихователі формують у дітей художньо-естетичну, комунікативно-мовленнєву, логіко-математичну, художньо-мовленнєву компетентності.

Виокремлюють наступні ефективні форми роботи з дітьми в міні-музеях: словесні – інтегровані заняття, бесіди, дискусії, читання художніх творів, бесіди з використання українського фольклору, вивчення віршів, пісень тощо; наочні – демонстрація експонатів, старих фотографій, перегляд відеозаписів, виставки сімейних колекцій тощо; практичні – екскурсії, які проводять вихователі, чи самі діти, досліді, художньо-продуктивна та ігрова діяльність, зокрема організація сюжетно-рольових, дидактично-розвивальних ігор, віртуальні екскурсії тощо [6, с. 68].

На лекційних заняттях з дошкільної педагогіки під час вивчення теми «Моральне виховання», «Виховання основ патріотичних почуттів» («Форми і методи організації патріотичного виховання в ЗДО») ми знайомимося з особливостями впровадження технології «Живого музею» в практику роботи вихователя дошкільної установи. Під час практичних занять складаємо конспекти заняття-подорожі «Живим музеєм» для дітей дошкільного віку. Працюючи над розробкою занять, ми маємо можливість долучитися до активної пошукової роботи, створення презентацій, оберегів, екскурсій до музею народознавства, який є в стінах коледжу.

Продовжуємо знайомитись з технологією використання «Живих музеїв» на заняттях з окремих методик. Працюємо над організацію інтегрованих і комплексних занять.

Ознайомлення з технологією «Живого музею» ми продовжуємо і під час виховних заходів, які сприяють не лише патріотичному вихованню, а й професійному саморозвитку. Так ми долучилися до проведення годин спілкування «Обереги душі України» та «Аптека добра», стали учасниками майстер класу «Подорож «Живим музеєм». Під час заходів ми мали можливість познайомитись з особливостями виготовлення та призначення українських оберегів, а також поглибили знання щодо практичного впровадження технології «Живого музею» в роботу вихователів ЗДО. Зазвичай на таких заходах присутні педагоги з центру позашкільної роботи, які не лише розповідають, а й навчають створювати українські обереги, а отже можна спробувати себе у ролі майстрів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, технологія «Живого музею» має важливе значення для патріотичного виховання підростаючої особистості. Створення міні-музеїв у ЗДО – важлива складова реалізації принципів музейної педагогіки, що забезпечує умови для особистісного розвитку дошкільнят, безпосереднього залучення їх до світу мистецтва. Міні-музеї – це енергія творчої діяльності педагогічних працівників, яка захоплює вихователів,

духовно-збагачує та розвиває дітей; це особливий розвивальний простір, створений з метою долучення дитини до світу мистецтва, розширення її культурного й національного світогляду, формування життєвої компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беленька Г. В. Місце музейної педагогіки в освітньому процесі сучасного дошкільного закладу *Педагогічна освіта: теорія і практика*, 2015. Вип. 18. С. 396-400. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2015_18_72.
2. Валько С. Й. Шляхи формування національної свідомості дошкільників засобами музейної педагогіки. *Методологічні проблеми викладання суспільствознавчих дисциплін у сучасному освітньому процесі*, Луцьк. 2010. С. 188-193.
3. Жураковська О. Музей у дитячому садку: [добірка статей] *Дитячий садок (Шкільний світ)*, 2012. № 18. Вкладка. С. 1-8.
4. Кутеньова Н. «Школа маленького екскурсовода» – середовище для формування музейної культури старших дошкільників. *Вихователь методист дошкільного закладу*, 2015. № 7. С. 33-37.
5. Методичні рекомендації щодо засад діяльності музеїв історичного профілю дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладів: додаток до листа МОН України від 22.05.2015 № 1/9-255 Історія України (Шкільний світ). 2015. № 13. С. 5-7.
6. Приклад оформлення паспорта музею при дошкільному навчальному закладі. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. № 7. С. 67-69.
7. Приклад оформлення положення про музей при дошкільному навчальному закладі. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. № 7. С. 64-66.

Анна Яковлева

Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

Анотація: У статті визначено ключову дефініцію дослідження «громадянське виховання» молодших школярів; обґрунтовано особливості громадянського виховання в процесі інтегрованого навчання.

Ключові слова: громадянське виховання, громадянськість, учень початкової школи, інтегроване навчання.

Постановка проблеми. Ідея громадянської освіти та виховання в сучасних умовах знаходить все більшу підтримку серед освітянської спільноти та учнівської молоді. Реформування суспільства та утвердження демократичних цінностей вимагають суттєвих змін у світогляді, самооцінці та само сприйнятті кожного громадянина. Це значною мірою залежить від школи, яка має сприяти формуванню світогляду, культурних цінностей, здатності до самостійного навчання та критичного мислення, здатності до самопізнання та самореалізації особистості.

Завдання громадянської освіти в процесі інтегрованого навчання – надати основні знання, сформувати мотивацію та вміння, необхідні для відповідальної участі молоді в громадському житті, створити умови для набуття учнями досвіду громадянської дії, демократичної поведінки та конструктивної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Громадянські цінності сучасного українського виховання визначено С. Золотухіною, Ю. Руденко, В. Струманським, О. Сухомлинською. У наукових працях О. Косарева, Л. Крицької, Н. Чернухи, К. Чорної з'ясовано особливості виховання громадянськості як інтегративної якості особистості.

Академік АПН України О. Сухомлинська у статті «Громадянське виховання: спадщина і сучасність» наголошує, що сучасні тенденції розвитку українського суспільства висунули на передній план педагогічного та й всього громадського життя проблему громадянськості і як якості суспільства, і як якості особистості.

Сучасні українські вчені-педагоги надавали особливого значення означеній проблемі й досліджували різні її аспекти. Актуальними в контексті нашого дослідження є праці О. Доукіної, М. Задерихіна, У. Кецик, М. Рудь, Л. Корінної, Л. Рехтети, О. Вишневського та О. Сухомлинської [1].

Метою статті є теоретичне обґрунтування поняття громадянське виховання в процесі реалізації інтегрованого навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначає В. Сухомлинський, громадянське виховання – це емоційно-чуттєве залучення дітей до різних форм знань, розуміння, діяльності та вчинків, спрямованих на вираження громадянськості. До громадянських якостей належать любов до свого народу, землі та країни, толерантність, демократизм, громадянська свідомість, гідність, обов'язок, відповідальність, мужність, працьовитість, повага до законів держави та думок інших людей [4].

Завдання громадянської освіти – допомогти громадянам дізнатися про демократію та усвідомити, що в тріаді «людина – суспільство – держава» найважливішою складовою є людина, яка є системоутворюючим принципом як суспільства, так і держави. Німецький мислитель Вільгельм Гумбольдт зазначав, що середовище проживання має більший вплив на людину, ніж освіта.

Громадянська освіта – це комплекс знань, що ґрунтується на широкому спектрі навичок і компетенцій, спрямованих на формування активних громадян. Принциповою відмінністю курсу громадянського виховання від інших предметів є поєднання поглиблених знань з паралельною практикою, що дозволяє учням вирішувати змодельовані в класі соціальні проблеми та реалізовувати себе в різних ситуаціях.

Наразі, нам важливо з'ясувати, як в процесі реалізації інтегрованого навчання буде здійснюватися громадянське виховання учнів

молодших класів. Адже, інтеграція на кожному етапі навчання має свої особливості. З самого початку навчального процесу, інтегроване навчання в початковій школі має на меті навчити уявляти світ як єдине ціле, в якому всі елементи взаємозалежні. У початковій школі інтегровані уроки слід проводити, поєднуючи знання з досить близьких дисциплін. Наприклад, предмет читання включає в себе літературні тексти, а також матеріал з історії та природознавства. Математика включає матеріал з геометрії, алгебри та арифметики. Природничі науки включають інформацію з географії, біології та ботаніки. Під час інтегрованих уроків діти легко працюють і дізнаються багато цікавого. Важливо також, що знання та навички, набуті молодшими школярами, використовуються не тільки в стандартних навчальних ситуаціях, а й у практичній діяльності, яка дає вихід творчості та інтелектуальним здібностям [2].

Одним із засобів інтеграції громадянського виховання є народна пісня, яка на думку О. Лобової відіграє важливу роль. В результаті дослідження окресленої проблеми, прийшли до висновку, що на інтегрованих уроках з мистецтва школярам пропонуються до вивчення: народні пісні – колискові, козацькі, стрілецькі, пісні календарної обрядовості; пісні про рідний край; про рід, родину; природу рідного краю; мистецькі символи України; громадянські чесноти; світ дитинства. Правильний підхід до аналізу цих пісень ефективно впливатиме на громадянське виховання учнів. Через вивчення народних пісень, вчитель окреслює цілісність і єдність українського народу, допомагає школярам віднайти власну національну ідентичність, виховати в собі риси справжнього українця [3].

Ґрунтовний аналіз підручників НУШ 2 класу для молодших школярів з мистецтва (автор О. Лобова), української мови та читання (автори О. Іщенко, С. Логачевська), дозволив з'ясувати та виокремити певну кількість творів, на основі яких може здійснюватися процес громадянського виховання учнів молодшого шкільного віку.

Висновки і перспективи дослідження. *Отже, в ході дослідження, встановлено, що в процесі реалізації інтегрованого навчання громадянське виховання слід розглядати як цілісне поєднання емоційного, інтелектуального, ціннісного та практичного аспекту життєдіяльності і реалізації оптимальних умов духовно-моральної адаптації дитини в умовах сформованих уявлень про культурно-історичні традиції.*

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розв'язання досліджуваної проблеми. Перспективи подальшої наукової розвідки потребують вивчення технології громадянського виховання в процесі інтегрованого навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волошин П. М. Виховання громадянськості молодших школярів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу: монографія. Умань: видавець «Сочінський М. М.», 2016. 213 с.
2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності : науково-методичний журнал. Вип. 1. Харків : ХОНМІБО, 2005. 5 с.
3. Лобова О. В. Мистецтво: підручник інтегрованого курсу для 2 класу закладів середньої освіти. К.: Школяр, 2019. 144 с.
4. Сухомлинський В. О. Народження громадянина: вибрані твори: рад. школа, 1977. Т. 3. 668 с.

Мар'яна Ярошко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація: У статті представлена специфіка інтелектуального розвитку молодших школярів засобом дидактичних ігор, завдяки яким розвиваються необхідні кожній дитині інтелектуальні здібності, що мають велике значення для подальшого розвитку особистості.

Ключові слова: інтелект, інтелектуальний розвиток, дидактична гра, ігровий матеріал, молодші школярі.

Постановка проблеми. Доцільність звернення до обраної проблеми підтверджується вимогами нормативно-правових документів: Концепції «Нова українська школа (2016 р.)» [2], Закону України «Про освіту» (2017 р.) [1]. В сучасних умовах, коли обсяг необхідних для людини знань різко та швидко зростає, вже недостатньо тільки їх засвоєння, а важливо прищепити дітям уміння самостійно поповнювати знання, орієнтуватися в стрімкому потоці інформації, переробляти її, що є важливою умовою для самовизначення та самореалізації людини в майбутньому.

Гра є цілеспрямованою, свідомою діяльністю, за допомогою якої дитина проявляє активність, самостійність, ініціативність, будує відносини з однолітками та дорослими. Одним із ефективних засобів інтелектуального розвитку молодших школярів є дидактична гра. У дидактичній грі відбувається формування мислення, сприйняття, мовлення, пам'яті, власне тих фундаментальних психічних процесів, без достатнього розвитку яких не можна говорити про інтелектуальний розвиток дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтування доцільності використання дидактичних ігор у початковій школі базується на наукових теоріях ігрової діяльності (Л. Виготський, О. Запорожець, О. Негневицька, О. Понімаєтко, С. Рубінштейн та ін.). Дослідження

науковців (О. Вербицький, Д. Ельконін, В. Комарова, П. Щербань та ін.) підтверджують, що практика здійснення ігрової діяльності має значний потенціал в подальшому процесі навчання особистості.

Дослідження інтелекту є однією із найважливіших та найдавніших проблем у психології. Над нею багато століть тому працювали Аристотель, Й. Герберт, Я. Коменський, Дж. Локк, Й. Песталоцці, Платон, Ж. Руссо та ін. Питання інтелектуального розвитку особистості в процесі навчання аналізували відомі психологи (Б. Ананьєв, В. Дружинін, Г. Костюк, І. Пасічник, С. Рубінштейн, В. Штерн та ін.), а також педагоги (Ю. Бабанський, І. Лернер, Н. Менчинська, В. Паламарчук, О. Щербина та ін.). Проте проблема інтелектуального розвитку молодших школярів засобом дидактичної гри не була предметом спеціального дослідження.

Мета: розкриття специфіки інтелектуального розвитку молодших школярів засобом дидактичної гри.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі заклади загальної середньої освіти потребують активізації форм та методів навчального процесу. Дидактична гра здатна викликати в учнів молодших класів живий інтерес до процесу пізнання. У процесі гри молодші школярі розвивають здібності та вміння, перевіряють власні можливості.

Розглянемо поняття «дидактична гра» в різних джерелах. Так, у зарубіжному педагогічному словнику дидактична гра трактується як аналогія спонтанної дитячої діяльності, яка має дидактичні цілі (що не завжди є очевидним для учнів). Це може відбуватися в класній кімнаті, в тренажерному залі, на дитячому майданчику або на відкритому повітрі. Така гра має свої власні правила та вимагає постійного спостереження та остаточної оцінки. Вона призначена як для окремих осіб, так і для груп учнів, а роль педагогічного лідера має широкий діапазон: від головного організатора до спостерігача. Основне її завдання – це стимулювання інтересу, посилення залученості учнів молодших класів в їх дії, стимулювання їх творчості, спонтанності, співпраці та конкуренції. О. Савченко зазначає, що якщо педагог добре справляється зі своїм завданням, учні починають використовувати різні знання та здібності і застосовувати власний життєвий досвід [4, с. 116].

Своєрідність дидактичних ігор полягає в тому, що завдання молодшим школярам ставляться саме в ігровій формі. Учні здобувають знання, вчаться маніпулювати у грі предметами, засвоюють культуру спілкування з іншими людьми, хоча їм здається, що вони просто граються. Дидактичні ігри створюють умови для самовдосконалення та самовиховання молодших школярів. Педагог допомагає об'єднати в одне ціле всі структурні компоненти гри і якнайкраще використати її потенційні можливості. Головна роль вчителя – координування дитячої взаємодії та спрямовування конкретної діяльності. Як результат,

формуються принципово нові стосунки між педагогом та учнями, а також між самими учнями. Суб'єкт-суб'єктність за такої організації освітнього середовища виходить на новий рівень, вважає Л. Дубровська [5, с. 96].

М. Фіцула відзначає, що дидактична гра має велике значення в житті молодших школярів, тому що в ній вони не обмежують власні можливості, саме в грі виникає новий мотив діяльності та пов'язане з ним завдання. Тут важливу роль відіграє виникнення нової психологічної форми мотивів. Значимість використання дидактичних ігор має велике значення в інтелектуальному розвитку молодших школярів, оскільки в грі проявляються задум роботи з наявним матеріалом та власне визначення його властивостей, який в подальшому наводиться в якості вихідного матеріалу, застосовується вже конкретно на практиці для вирішення будь-яких завдань. В даному випадку йдеться про вільний вибір того, що робити з цим матеріалом в подальшому, наводяться наочні матеріали для роботи. Дидактична гра дозволяє педагогу формувати у молодших школярів загальний механізм розумової роботи [6].

Р. Сопівник визначає такі завдання інтелектуального розвитку молодших школярів в процесі дидактичної гри: розвивати вміння систематизувати предмети, різні за розміром в прямому та зворотному порядку; вдосконалювати вміння групувати предмети за двома-трьома ознаками та на основі загальних понять: «посуд», «меблі», «одяг», «взуття», «овочі», «фрукти», «тварини», «рослини»; формувати вміння давати подвійну характеристику одного об'єкту, який належить двом групам (класам); розвивати уявлення про істотні ознаки, що лежать в основі родових узагальнень: посуд (їдальня, кухонна, чайна), взуття, одяг (зимовий, літній), тварини (птахи, комахи, риби, домашні та дикі тварини) тощо; розширювати уявлення про збереження кількості; формувати уявлення про ціле та частини (ціле більше частини, а частина менше цілого), збереженні цілого при поділі його на частини; розвивати здібності використовувати моделювання як засіб розуміння прихованих зв'язків та відносин; використовувати плани-схеми для проходження простих маршрутів; розширяти елементарні уявлення про взаємозв'язки та взаємодії живих організмів із середовищем існування; виховувати вміння брати участь у спільних дидактичних іграх, вміння будувати взаємодії та взаємини у спільній дидактичній грі [5, с. 98].

Л. Запорожець зазначає, що педагогам закладу загальної середньої освіти при організації дидактичних ігор слід дотримуватися наступних положень:

- правила гри повинні бути простими, точно сформульованими, доступними для розуміння молодших школярів;
- дидактична гра не буде сприяти виконанню педагогічної мети, якщо вона викликає бурхливу реакцію учнів, але несе невелике навантаження;

- гра не дасть належного ефекту, якщо дидактичний матеріал для неї дітям виготовляти складно або його використання не зовсім зручне;
- при проведенні дидактичної гри, пов'язаної зі змаганням команд, повинен бути забезпечений контроль за її результатами з боку всього колективу учнів;
- для молодших школярів дидактичні ігри будуть цікавими тоді, коли кожний стане її активним учасником [3, с. 79].

Завдання педагога при підготовці, а також проведенні дидактичних ігор для інтелектуального розвитку молодших школярів: підібрати мінімальну кількість ігрового матеріалу для проведення ігор; ігрове завдання за змістом має збігатися з навчальним; зміст дидактичної гри має відповідати дидактичній меті уроку; ігровий матеріал повинен бути розміщений у мішечках, у конвертах, повинен легко виготовлятися.

Наведемо приклад дидактичної гри «Таємниці бджолої родини» для інтелектуального розвитку молодших школярів. Учням вже з дитинства знайома трудівниця-бджола, корисні властивості меду та те, що людина з давніх-давен одомашнила медоносних бджіл. Особливість даної гри в тому, що вона дозволяє поринути у життя бджіл, певним чином нагадуючи комп'ютерну гру-симуляцію! «Таємниці бджолої родини» розвиває інтелект, зорову пам'ять, вміння грати в команді та домовлятися один з одним, рухову активність та пізнавальний інтерес молодших школярів. На структурі «бджолої сім'ї» добре можна показати, як розподіляються обов'язки серед бджіл, як виконують різні події спільно, прагнучи однієї мети. Зміст та ролі у грі: «розвідниці» – виявляють квіти наповнені нектаром, прокладають маршрут від вулика до квітки, пояснюють маршрут збиральницям. «Складачі» – їм необхідно правильно зрозуміти маршрут від розвідниць та прилетіти до правильної квітки, зібрати краплю нектару та доставити у вулик. «Медотворці» – із отриманих інгредієнтів від збирачок створити мед. Атрибутика для гри: квіти із завданнями та крапельками нектару, головоломка для будівництва стільників.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Кожен період життя та розвитку дитини характеризується певним видом діяльності. У житті молодшого школяра більшу частину займає гра, в результаті якої у дитини формуються абсолютно всі сторони психічного життя. За допомогою дидактичної гри молодші школярі розв'язують навчальні задачі, запропоновані в ігровій формі, і, таким чином, опановують принципи розумової діяльності, набувають умінь застосовувати знання в різних ситуаціях. У дидактичній грі педагог ненав'язливо розвиває інтелект дитини, викликає інтерес до навчання, створюючи «ситуацію успіху», впливає на хід та певним чином результати їхньої діяльності. Складовими елементами структури дидактичної гри є: мотивація до гри, дидактичне завдання, ігровий задум, ігровий початок, ігрові дії, правила гри, власне підбиття підсумків.

Перспективи подальших розвідок можуть бути пов'язані з дослідженням педагогічних умов і методів інтелектуального розвитку молодших школярів засобом дидактичної гри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» (2017р.). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html
2. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf>
3. Запорожець Л. М. Психолого-педагогічні особливості використання навчально-ігрових технологій на уроках. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. 2012. № 36. С. 77-81.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник. К.: Грамота, 2012. 504 с.
5. Сопівник Р. В., Дубровська Л. О., Дубровський В. Л. Система дидактичних ігор як засіб ефективності навчально-виховного процесу у сучасній початковій школі. *Психолого-педагогічні науки: зб. наук. праць*. Н.: Вид-во НДУ імені М. Гоголя, 2016. № 4. С. 95-98.
6. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене. К.: «Академвидав», 2005. 560 с.

СЕКЦІЯ №2

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ

Тетяна Гайдарова

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

ЕКОЛОГІЧНІ АКЦІЇ ЯК ФОРМА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті розглядаються екологічні акції як важлива форма екологічного виховання дітей. Проаналізовано різні форми екологічних акцій, а також показано, що участь у них допомагає дітям зрозуміти важливість збереження природного довкілля та навчитися бути свідомими щодо впливу людини на природу.

Ключові слова: екологічна акція, екологічна криза, екологічне виховання, екологічна культура, екологічна освіта, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. У сучасному світі екологічні проблеми набувають все більшого значення. Охорона навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів та збереження біорізноманіття є важливими складовими сталого розвитку кожної держави та світу загалом. Екологічна криза охоплює все більші території нашої планети, і лише спільними зусиллями можна протистояти їй. Саме тому екологічне виховання дітей є необхідною умовою формування екологічної свідомості майбутнього покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дану тематику вивчають такі науковці, частини праці яких процитовано у даному дослідженні: О. Борзик [1], Л.Зімакова [2], Л. Козак, С. Федорова [3], О. Наконечна [4] та О. Суляєва [5]. Варто зазначити, що з кожним роком збільшується кількість праць на дану тематику, що вказує на значущість та важливість проблеми.

Метою даної статті є дослідження екологічних акцій як форми екологічного виховання дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Педагоги-дослідники звертають увагу на те, що формування гуманного ставлення до природи – основне завдання екологічного виховання, яке реалізується шляхом розвитку в дітях співчуття, співпереживання й пізнавального інтересу до усіх живих істот на планеті. О. Борзик констатує: «Суттєвими для виховання екологічної культури у дітей виявляються інтерактивні технології, методів та прийомів, в основі яких лежить ситуативне моделювання ситуацій, обговорення дискусійних запитань, форми колективно-групового та кооперативного навчання, які дозволяють

залучати до освітнього процесу всіх вихованців групи» [1, с. 108]. Варто зазначити, що екологічне виховання в дошкільному віці, як і збереження здоров'я дітей – справа не лише батьків, вихователів, а й науковців, керівників підприємств. Кожен на своєму місці, в міру своїх можливостей і знань повинен докласти максимум зусиль, аби захистити землю, природу, допомагати виростити здорове молоде покоління.

Екологічні акції – це організовані заходи чи ініціативи, спрямовані на сприяння екологічній обізнаності та сталим практикам на різних рівнях суспільства. Однією з їхніх головних цілей є інформування та навчання людей про поточний стан навколишнього середовища та дії, які необхідно вжити для його захисту та збереження. У контексті навчання дітей ці акції можна використовувати різними способами, щоб покращити розуміння дітьми екологічних питань. Вірно зазначає у своїй праці О. Наконечна: «Екологічні акції та конкурси – це форми роботи, які сприяють розвитку еколого-натуралістичного світогляду та пропаганді екологічних знань» [4, с. 14].

Екологічні акції мають велике значення у процесі екологічного виховання дітей. Вони є не тільки ефективним способом навчати дітей бережливому ставленню до природи, але й можуть змінити світогляд зі свідомістю про активне відтворення оточуючого середовища для спільного блага. «Екологічні акції насамперед спрямовані для формування у дітей екологічного світогляду та екологічної культури. Але, якщо екологічну акцію поєднати із благодійною, то це дає змогу об'єднати екологічний світогляд зі шляхетною метою та духовними цінностями» – стверджують Л. Козак та С. Федорова [3, с. 90]. Залучення дітей до екологічних акцій може відбуватися на різних рівнях: від власного подвір'я до місцевих парків, лісів та навіть міжнародних екологічних проєктів. Це може бути передбачене програмою дошкільного закладу або ініціюватися громадськими та волонтерськими організаціями. Саме екологічні акції дозволяють дітям зрозуміти, що власні малі вчинки мають великий вплив на загальне благополуччя суспільства та стан довкілля.

Практичні заняття є важливим аспектом екологічного навчання, оскільки вони дозволяють дітям відчути природу з перших вуст і розвинути відчутний зв'язок із навколишнім середовищем. Беручи участь в екологічних кампаніях, таких як висадка дерев, прибирання пляжів або проєкти відновлення середовища існування, діти можуть взаємодіяти з навколишнім середовищем змістовним чином. Цей досвід допомагає виховати почуття відповідальності за навколишнє середовище та служить основою для майбутнього піклування про навколишнє середовище.

Варто зазначити, що екологічні акції часто включають освітні елементи, такі як майстер-класи, презентації та інтерактивні ігри, які можуть бути корисним засобом ознайомлення дітей з різними

екологічними темами. Ці вправи розроблені, щоб допомогти дітям зрозуміти складні екологічні проблеми у веселій та захоплюючій формі, що підвищує ймовірність того, що вони запам'ятають інформацію та застосують її у своєму житті. Крім того, екологічні кампанії часто використовують різні засоби масової інформації, включаючи твори мистецтва, фільми, музику та соціальні медіа-платформи, щоб поширити своє повідомлення. Ці медіа можуть бути особливо ефективними для залучення інтересу дітей і надихання їх дізнатися більше про навколишнє середовище. Наприклад, фільми та мультфільми можуть допомогти познайомити дітей з екологічними проблемами в різних частинах світу, тоді як мистецькі проекти та конкурси можуть заохотити їх виражати свої почуття та ідеї щодо навколишнього середовища за допомогою творчих засобів вираження.

Екологічні акції дозволяють розвивати позитивне емоційне ставлення до природи, бажання берегти її і піклуватися про неї. А найголовніше, в ході таких акцій дітям показується і дається можливість самим поліпшити, виправити наслідки екологічно безграмотних дій людей. Тому варто наголосити на тому, що екологічні акції є оптимальною формою роботи з дітьми при розвитку у них уявлень про взаємозв'язок людини з природою.

Основні типи екологічних акцій можна розділити на такі групи:

- просвітницькі акції;
- екологічні виставки;
- практичні екологічні акції;
- міжнародні екологічні акції тощо.

Просвітницькі акції, спрямовані на підвищення екологічної обізнаності дітей. Головними формами їх проведення являються лекції, круглі столи, конкурси, вікторини тощо. Організувати такі акції можуть садочки, гуртки, благодійні фонди або громадські організації. Екологічні виставки, які включають презентації дитячих саморобних екологічних проєктів, малюнки на екологічну тематику, перегляд фото- та відеоматеріалів, показ екологічних фільмів. На виставці можуть бути представлені художні твори, роботи дітей і вихователів, різноманітні колекції. Виставка звичайно служить прекрасним фоном для бесід з дітьми, для екскурсій, які спроможний провести не тільки вихователь, але й дитина.

Практичні екологічні акції, що передбачають активну участь дітей у охороні природи, збереженні та відновленні природних ресурсів. Наприклад, прибирання парків, лісів або прибережних зон, посадка дерев та кущів, створення озелених зон на подвір'ях місць навчання та організації уроків на природі, вивчення місцевих екосистем та їх охорона тощо. У Міжнародних екологічних акціях діти мають можливість підтримати світові проєкти та зустрітися з однолітками з інших країн для спільної роботи над екологічними ідеями.

Проведенню будь-якої екологічної акції передуює певна робота: виховні бесіди, екскурсії у природу, перегляд відеофільмів, виступ лекторських груп або екобригад. Адже, щоб стати повноцінним учасником будь-якої акції, потрібно спочатку переконатися самому, що це дійсно потрібно. Крім того, активність можлива тільки за умови емоційного внутрішнього протесту проти екологічного варварства. Треба відмітити, що в ході практичної діяльності дітей змінюється їхнє ставлення до проблеми збереження природи, так як це проходить не через пусті слова, а через реальні дії, які вони творять своїми руками [5, с. 138].

Для того, щоб максимізувати вплив екологічних акцій на екологічну освіту дітей, важливо, щоб усі члени суспільства – від батьків і вихователів до громадських лідерів – брали участь і сприяли цим ініціативам. Співпраця між цими різними зацікавленими сторонами може допомогти створити цілісну та всеосяжну екологічну освіту для дітей. Батьки відіграють особливо важливу роль у вихованні у дітей обізнаності та цінування навколишнього середовища. Заохочуючи своїх дітей до участі в екологічних кампаніях та обговорюючи з ними проблеми навколишнього середовища, батьки допомагають сформувати почуття поваги та відповідальності за планету, яке може залишатися з ними протягом усього життя.

Однією з головних переваг залучення дітей до екологічних акцій є те, що це дає їм змогу розвивати важливі життєві навички. Наприклад, участь в акціях з прибирання, висаджування дерев або зменшення відходів у школах і громадах навчає їх практичним навичкам зменшення впливу на навколишнє середовище. Крім того, ці дії часто вимагають командної роботи та співпраці, сприяючи розвитку основних навичок міжособистісного спілкування, таких як спілкування, лідерство та вирішення конфліктів. Крім того, участь у цих акціях заохочує дітей ставати агентами змін, надаючи їм можливість ініціювати позитивні екологічні дії у своїх домівках чи громадах.

Ще одна вагома перевага екологічних акцій в екологічному вихованні дітей полягає в тому, що вони підвищують обізнаність і розуміння важливості збереження навколишнього середовища. За допомогою ресурсів і заходів, які відповідають віку, діти вивчають такі теми, як зміна клімату, зникаючі види та забруднення; вони можуть краще зрозуміти вплив людських дій на навколишнє середовище, що призводить до більш екологічно свідомих рішень у їхньому повсякденному житті. Крім того, екологічні акції можуть викликати інтерес і цікавість до наук про навколишнє середовище, потенційно надихаючи дітей на побудування в майбутньому кар'єрних шляхів у сферах, пов'язаних зі сталим розвитком і управлінням навколишнім середовищем.

Загалом екологічні акції сприяють розвитку дитячого екологічного мислення та не лише відкривають нові можливості, але

й стимулюють дітей до активної участі в різних проектах. Через різноманітні екологічні акції діти отримують базові знання про природні ресурси та екосистеми, навчаються оцінювати поточне становище та розуміють необхідність збереження та відновлення навколишнього середовища. Вірно підмічає Л. Зімакова: «Залучення дошкільників до екологічних акцій («Брати наші менші», «Бережіть птахів!», «Добре слово і кішці приємне», «Допоможи тварині», «Погодуємо птахів узимку», «Пташина їдальня», «Допоможемо притулку для тварин») сприяє формуванню відповідального ставлення до тварин, виховує чуйність, доброту. А відповідальне та освічене підростаюче покоління, справді здатне змінити світ на краще!» [2, с. 24].

Висновки. З огляд на вищезазначене, варто підсумувати те, що екологічні акції є важливою формою екологічної освіти для дітей, сприяючи цілісному розумінню проблем навколишнього середовища, пропагуючи такі цінності, як співпереживання та відповідальність, а також озброюючи їх практичними навичками екологічно чистого життя. Беручи участь в екологічних акціях, діти стають активними та поінформованими громадянами, починають розуміти цінність природного середовища та важливість його збереження для майбутніх поколінь. Такі люди, які піклуються про навколишнє середовище, допомагають прокладати шлях до сталого та кращого світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борзик О. Шляхи виховання екологічної культури в освітньо-виховному процесі початкової школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* № 63, Т. 1. «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. 2019. С. 105-109.
2. Зімакова Л. В. Виховання чуйності у дітей дошкільного віку в процесі залучення до добродійних акцій. *Педагогічні науки : наук. журн. Вип. 78*. Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. 2021. С. 22-26.
3. Козак Л., Федорова С. Волонтерська діяльність як засіб формування соціально-громадянської компетентності дітей у закладах дошкільної освіти. *European Science*. 2022. С. 83-91.
4. Наконечна О. Б. Від екологічної компетентності до гармонії з природою. *Освітня галузь «Природознавство»*. 2023. 56 с. URL: <https://ed.poippo.pl.ua/handle/022518134/1268>
5. Суляєва О. В. Екологічне виховання. Проблеми функціонування та підвищення біопродуктивності водних екосистем: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 25–27 березня 2020 року, м. Дніпро, Україна. 2020. С. 136-139.

РЕЖИСЕРСЬКА ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті визначено потенціал режисерської гри у формуванні екологічної культури дітей старшого дошкільного віку, що полягає у характеристиці структурних компонентів режисерської гри; виділенні підготовчого, впроваджуваного, розвивального, творчого етапів формування екологічної культури дітей старшого дошкільного віку та розкритті їх сутності.

Ключові слова: екологічна культура, режисерська гра, діти старшого дошкільного віку.

Постановка проблеми. Система дошкільної освіти України знаходиться за умов глобальної нестабільності. Однією з найважливіших причин екологічного неблагополуччя є низька екологічна культура людей, відсутність у них екологічної самосвідомості та чіткої позиції на природоохоронну діяльність. Тому одним із значних шляхів зміни сучасної екологічної ситуації в країні є екологічна освіта. Особлива увага сьогодні приділяється екологічній освіті дітей дошкільного віку, яка зумовлена необхідністю формувати основи екологічної культури в найбільш сприятливий період емоційної взаємодії дитини з природою. Науковці та практики здійснюють пошук ефективних засобів, які дозволять сформувати в дітей дошкільного віку основи екологічної культури. Оскільки гра викликає емоції, почуття та позитивне ставлення до світу, то її доречно використовувати з метою впливу на формування правильного ставлення до живого світу дітей дошкільного віку, відчуття відповідальності за природу рідного краю, дбайливості й чуйності, бажання надавати посильну допомогу дорослим у збереженні природного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема екологічного виховання підростаючого покоління є предметом пильної уваги українських вчених: Г. Беленької, Н. Вахняк, В. Волкової, О. Гаврило, Н. Горпахи, Н. Лисенко, Т. Науменко, З. Плохій, О. Половіної, Н. Яришевої та ін. Педагоги та психологи приділяють велику увагу ігровій діяльності, оскільки вона виконує ряд важливих функцій у розвитку особистості, підвищує інтелект, сприяє чуттєвому сприйняттю світу та емоційному благополуччю дитини (Л. Артемова, А. Бурова, В. Бутенко, К. Карасьова, Н. Кудикіна, Т. Піроженко, О. Савченко, Г. Тарасенко та ін.). **Незважаючи на значні здобутки науковців, проблема** потенціалу режисерської гри у формуванні екологічної культури дітей старшого дошкільного віку вимагає систематичного вивчення.

Мета статті: визначити потенціал режисерської гри у формуванні екологічної культури дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Одна з цілей екологічної освіти – формування екологічної культури дітей, яка неможлива без їх участі в екологічній діяльності. У старшому дошкільному віці діти легко включаються до різних видів екологічної діяльності: трудової, художньо-творчої, дослідно-експериментальної, моделюючої, ігрової. У зв'язку з цим необхідно акцентувати увагу на екологічну спрямованість ігрової діяльності, яка ґрунтуватиметься на:

- перевазі ігор із екологічним змістом, у яких дитина може бути захисником природи, виконувати соціально-детерміновані правила поведінки в природі відповідно до норм екологічної етики;
- наповнення ігор екологічним змістом;
- відмова від ігор, пов'язаних з деструктивним впливом на світ природи.

Сучасні дослідники [3; 4 та ін.] приділяють велику увагу ігровій діяльності, бо вона виконує ряд важливих функцій у розвитку особистості дитини. Компенсаторна функція гри заснована на тому, що для неї ігровий простір стає новою реальністю в реальності, створеній дорослими. Гра – це альтернатива дійсності, і тому вона має терапевтичну властивість, використовується для корекції стану і поведінки дитини. Але головна функція гри – розвиваюча: вона підвищує інтелект, сприяє чуттєвому сприйняттю світу, природи та емоційному благополуччю дитини.

Ми поділяємо думку науковців [1; 2; 5; 6 та ін.], які стверджують, що формування екологічної культури засобами ігрової діяльності повинно ґрунтуватись на режисерській грі. Концепціями ігрової діяльності останніх років (А. Бурова, К. Карасьова, Т. Піроженко та ін.) переконливо доведено, що розвиток гри в дошкільному дитинстві – процес складний. Розвиток цієї діяльності починається з сюжетно-відображуваної гри та переростає в сюжетно-рольову, а індивідуальна режисерська гра продовжує розвиватися до кінця дошкільного періоду [3].

Завдяки групі однолітків, режисерська гра з індивідуальної перетворюється на розвинену форму колективної діяльності. Дитина старшого дошкільного віку стає суб'єктом режисерської гри. Режисерська гра – це різновид сюжетної гри, яка полягає в тому, що дитина організує діяльність ніби ззовні, як режисер, будуючи та розвиваючи сюжет, керуючи іграшками та коментуючи їх дії. Пройшовши всі стадії розвитку дитячої гри, дитина старшого дошкільного віку знаходиться на найвищій сходинці режисерської гри.

Згідно з дослідженнями [3; 4 та ін.], однією з найбільш гострих психологічних проблем, з якими доводиться стикатися фахівцям,

які працюють у закладах дошкільної освіти, є «вимирання» режисерської гри як вираження здатності дитини до адекватних дій в уявній ситуації, створеній її власною фантазією і відображених в словах і вчинках. Ми вважаємо, що режисерську гру можна використати для формування екологічної культури дітей старшого дошкільного віку, що вплине на розвиток пізнавальних здібностей дітей та активізації їх у ігровій діяльності у вільний час.

Структурні компоненти режисерської гри передбачають:

- інтерпретацію дитиною літературного твору (сюжету, розуміння ідеї постановки);
- комбінування задуму (літературних сюжетів, педагогічних ситуацій, вигадкування нових сюжетів);
- проєктування декорацій та припущення необхідного ігрового реквізиту;
- побудову єдиної сюжетної лінії;
- зображення характерних образів у постановці, що розігрується;
- передачу змісту образу через використання засобів виразності (слова, дії, міміки);
- передачу змісту тексту з різними інтонаціями;
- імпровізацію.

Враховуючи складну структуру режисерської гри, процес формування екологічної культури дітей старшого дошкільного віку необхідно здійснювати поетапно. Зокрема, нами виділено чотири етапи. Розкриємо їх сутність детальніше.

I етап – підготовчий. Метою цього етапу визначено організацію еколого-розвивального середовища та виготовлення поліфункціонального матеріалу й іграшок. Поліфункціональність матеріалу вбачається можливістю розгортання необмеженої кількості екологічних сюжетів: його зміст пов'язано з певними екологічними макетами («Ліс», «Поле», «Зоопарк», «Озеро», «Домашні тварини», «Пташиний двір»), а структура сприяє оволодіння дітьми складнішого способу структурування ігрового сюжету – сюжетоскладання. Ігровий матеріал на цьому етапі є «смысловим полем», простір, на якому діти можуть розгортати ігрові події. Розвиток режисерської гри тісно пов'язаний зі створенням ігрової обстановки, що робить необхідним включення дитячої продуктивної діяльності в гру. Виготовлення іграшок-саморобок може відбуватись на художній праці, де дитина вчиться перетворювати різні матеріали для реалізації поставленої мети. Створюючи іграшку або спостерігаючи, як це робить вихователь та посильно допомагаючи йому, дитина відчуває радість, прагнення творчої діяльності.

II етап – впроваджуваний, передбачає знайомство дітей з ігровим матеріалом та обігравання іграшок за допомогою невеликих екологічних сюжетів. У традиційній режисерській грі одним із неодмінних атрибутів є поліфункціональне поле, на якому розгортаються

основні дії дітей. Дитина перетворюється на свого персонажу, змінює вираз обличчя, характер рухів. Введенню поліфункціонального ігрового матеріалу повинен передувати метод бесіди, який дозволить визначити основне призначення кожного поліфункціонального поля та активізувати мисленнєву діяльність кожної дитини. Спільна побудова екологічного сюжету за участю «живого» об'єкта-іграшки вимагає допомоги та координації з боку педагога. Вихователь вчить дітей приймати ігрові задуми один одного і діяти відповідно до характеру персонажа його поведінки в природі. Режисерська гра продовжується бесідою про конкретний об'єкт природи, обраний дитиною, яка плавно переходить у спробу режисерування дітьми або педагогом оповідання.

III етап – розвивальний, метою якого є розігрування сюжетів за прослуханням літературним твором екологічного змісту (з музичним супроводом). Зміст таких творів розкриває життя диких, свійських тварин і птахів, поведінку в оточуючому середовищі, діяльність людини в природі. Літературний твір зближує дитину з її героєм і активізує процес формування таких почуттів, як співпереживання, співчуття, сприяння. До кожного твору, що режисується, доцільно підібрати відповідні музичні твори (з урахуванням вікових особливостей дітей старшого дошкільного віку) і «звуки природи». Робота на цьому етапі повинна вестись у напрямі поглиблення освітнього аспекту, чуттєво-емоційної відповіді та розуміння цінності природи, відкритої дитиною за допомогою вихователя. Читання творів і відтворення дій сюжету на ігровому полі дозволяє дітям як відображати зовнішні особливості зображуваних персонажів, об'єктів, так і змушує їх уважніше вдивлятися, вслухатися в твір, намагатися зрозуміти його, «вжитися» у певний образ.

IV етап – творчий, де відбувається самостійне розгортання ігрових сюжетів, створення дітьми виразних образів для відтворення екологічного ставлення до світу природи з використанням проблемних ситуацій. Тематика та зміст таких проблемних ситуацій спрямовані, в першу чергу, на оволодіння певними правилами поведінки в природі. Тому розігрування ролі дитиною допомагає формувати в неї досвід екологічних норм поведінки, вміння діяти відповідно до цих норм. Дуже важливим моментом обігравання проблемної ситуації буде створення природної, невимушеної обстановки, щоб кожна дитина могла висловити власну думку, щоб у неї виникало бажання поділитися власними думками з оточуючими.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, аналіз потенціалу режисерської гри дітей старшого дошкільного віку переконує нас у тому, що вона є ефективним засобом формування екологічної культури. Залежно від умов режисерська гра може виступати в таких аспектах:

- *як засіб розвитку пам'яті* (кожен віковий період, крім психологічних новоутворень, характеризується ще й центральною

функцією, у концепції Л. Виготського центральною функцією дошкільного віку є пам'ять);

- *як засіб розвитку мислення* (у процесі режисерської гри діти навчаються шукати та встановлювати найбільш суттєві ознаки в явищах природи та об'єктах, знаходять суттєві залежності та зв'язки між ними, у них розвиваються логічні форми мислення);
- *як засіб розвитку творчої особистості та творчих здібностей, уяви та емоційності* (у режисерській грі дитина виступає в ролі творця, тому необхідно заохочувати в дитині ініціативу, винахідливість, впевненість у собі, своїх силах та здібностях. Якщо в процесі гри розвивати у дитини вміння співчувати, співпереживати людям, тваринам, рослинам, то надалі це вміння дитина може застосувати у різних видах творчої екологічної діяльності);
- *як засіб організації спілкування* (у режисерських іграх відбувається становлення особистості дитини, в них моделюються людські взаємини, що існують у спільнотах дорослих людей).

Наукове прогнозування передбачає розгляд можливості застосування сюжетно-рольових ігор у формуванні екологічної культури дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беленька Г.В., Науменко Т.С., Половіна О.А. Дошкільнятам про світ природи. Старший дошкільний вік: навч.-метод. посібник. 2-е вид. Київ : Генеза, 2013. 112 с.
2. Богуш А., Гавриш Н. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі: підручник для студ. вищ. навч. закладів. Вид. 2-ге. Київ: ВД Слово. 2015. 408 с.
3. Бурова А. Гра – ефективний засіб виховання самостійності дітей дошкільного віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. № 5. С. 17–27.
4. Кравчук Л. Сюжетно-рольова гра – школа моралі для дитини дошкільного віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2009. № 8. С. 29–34.
5. Лисенко Н.В. Еко-око: дошкільник пізнає світ природи: навчально-методичний посібник для студ. вищ. навч. закладів. Київ: ВД «Слово», 2015. 352 с.
6. Плохій З.П. Формування у дітей дошкільного віку екологічної культури (теоретичні та методичні аспекти) : монографія. Київ: Персонал, 2010. 319 с.

РОЛЬ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: В статті обґрунтовано значення художньої літератури в естетичному вихованні старших дошкільників; з'ясовано успішність формування повноцінного естетичного сприйняття дітьми старшого дошкільного віку творів художньої літератури, які залежать від певних умов; визначено значення і добору літературних творів; з'ясовано важливість змісту художнього твору в естетичному вихованні дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: естетичне виховання; художні твори; активне сприймання; естетичне сприймання; чуттєве сприймання.

Постановка проблеми. Особливого ціннісного змісту набуває естетичне виховання у педагогічному процесі закладу дошкільної освіти, і завдання вихователів, використовувати якомога більше засобів для естетичного розвитку старших дошкільників. Духовному, естетичному збагаченню, формуванню якостей, необхідних для подальшого життя сприяє залучення малюків до різних видів діяльності. При цьому об'єктивна цінність кожного з цих видів є різною, але вагомою для самої дитини. На нашу думку, великими потенційними можливостями естетичного виховання дошкільників володіє художня література. Заняття з художньої літератури мають в основі не тільки художньо-естетичну діяльність, а й потребують розвитку особливого виду сприймання – естетичного.

Основні напрями розвитку творчої особистості дітей старшого дошкільного віку регламентуються Базовим компонентом дошкільної освіти, Державному стандарті дошкільної освіти України, що включають сприяння творчому розвитку особистості дітей старшого дошкільного віку, формуванню у них задатків, здібностей, формування почуття краси, культури, самостійності, ціннісного ставлення до навколишнього середовища та мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Педагогічні аспекти естетичного виховання розкрили у своїх працях А.Беленької, Н.Веретеннікова, Н.Глухова, Н.Горопаха, Н.Кот, Н.Лисенко, З.Плохій, П.Саморукова, Н.Яришева та ін. Проблематику естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами художньої літератури в дослідженнях О.Білан, А.Богуш, Н.Гавриш, Н.Карпинської, Г.Підкурганної, О.Пільчевської, Є.Фльориної та ін.

Мета статті: дослідити роль художньої літератури в естетичному вихованні дітей старшого дошкільного віку

Виклад основного матеріалу. Твори художньої літератури відіграють особливу роль у житті дітей старшого дошкільного віку.

Художнє слово допомагає дитині встановлювати зв'язки з довкіллям, відчувати його красу, збагачує її внутрішній світ. У процесі його слухання дитина вчиться «бачити», «відчувати» за допомогою слова, розуміти й оцінювати предмети і явища навколишньої дійсності. Різноманіття жанрів художньої літератури сприяють збагаченню емоційно-чуттєву сфери дитини, розвитку її уяви, фантазії; мають неперевершений розвивальний та виховний потенціал.

Сучасні науковці виділяють два типи ставлення до художнього твору: емоційно-образний, що є безпосередньою емоційною реакцією дитини на центральні образи твору та інтелектуально-оцінний, що залежить від життєвого й художнього досвіду дитини; в ньому присутні елементи аналізу [2].

Оскільки художній текст може по-різному трактуватись, в методиці організації художньо-мовленнєвої діяльності з дітьми старшого дошкільного віку йдеться не про правильне, а насамперед, повноцінне, цілісне його естетичне сприймання, під яким розуміється здатність читача співпереживати героям твору, відтворювати в уяві сюжет твору, події, створені автором, роздумувати над діями і вчинками персонажів, їхньою поведінкою, оцінювати героїв твору, визначати позицію автора щодо них [3].

А. Богуш зазначає, що естетичне сприймання змісту художнього твору залежить й від життєвого досвідудієтй старшого дошкільного віку; що сильніший цей зв'язок, то емоційніше їхнє сприйняття. «Сила враження при слуханні літературного твору, на її думку, залежить від рівня розвитку естетичного сприйняття. Здатність естетично сприймати літературний твір розвивається в повній мірі пізніше, а в дошкільному дитинстві закладаються перші передумови для цього сприймання» [3, с. 164].

Відзначимо, що у дітей старшого дошкільного віку співчуття до персонажів твору, переживання за їхні долі набувають усвідомленішої форми. Осмислюючи усе те, що дітям оповідають, читають, вони, фактично, аналізують і оцінюють дійсність, в якій перебувають. Діти старшого дошкільного віку вчатьс я зіставляти доступні їхньому розумінню явища з тими, що зображенні у художніх образах.

Діти старшого дошкільного віку починають прислуховуватися до тексту віршів, вивчають їх напам'ять, звертають увагу на рими, придумують римовані слова. З огляду на це, вихователям необхідно формувати у дошкільників уміння визначати у знайомих творах те, що найбільше дітям найбільше подобається і хочеться повторювати постійно (які засоби виразності). Така робота сприяє розумінню змісту художніх творів й виховує вже в дошкільному віці основи естетичного смаку.

Активне сприймання художніх творів, вміння зайняти позицію того чи іншого персонажа твору виступає своєрідним «регулятором»

поведінки дітей, у них формується вміння об'єктивно оцінювати поведінку, дії і вчинки героїв твору (в межах свого віку) [1]. Дитина займає активну особистісну позицію щодо усього того, що відбувається в творі, уявно бере участь у його подіях, разом з героями переживає їхні радощі й труднощі, усіляко підтримує й співпереживає їм. Розуміння дітьми моралі художнього твору відбувається на емоційній основі, що зовні трансформується у міміці; жестах, поставах дітей, їхніх репліках й висловлюваннях [4]. Вважаємо, що таке «внутрішнє» проникнення у зміст художнього твору є поштовхом до розвитку творчості, уяви, фантазії дітей, їхньої художньо-естетичної діяльності.

А. Богуш зазначає, що особистісне ставлення до героїв діти старшого дошкільного віку виявляють досить швидко і майже завжди правильно. Близькі й зрозумілі дітям приклади поведінки героїв казки чи то оповідання вони зіставляють із власним досвідом, із сформованістю особистісних якостей, рис характеру, деякі якості персонажів наслідують. Перенесення прикладів не обмежується власним досвідом, критикуючи поведінку своїх однолітків, діти зіставляють їх з героями казки. Співчуття героям твору, моральні оцінки їхніх вчинків набувають все більш усвідомленішого характеру [3].

Естетичне сприймання творів формується одночасно із загальним психічним розвитком дітей старшого дошкільного віку. Від простої участі дошкільників у зображуваних подіях вони проходить певний шлях до складніших форм естетичного сприймання. Характеризуючи особливості формування естетичного сприймання, Н. Гавриш уточнює: «Щоб правильно зрозуміти художній твір, дитина має ставитися до нього як до образу, як до зображення реальних подій і явищ. Реальна основа слугує для дитини підґрунтям у перших естетичних оцінках художнього твору» [4, с. 230].

Отже, до дітей старшого дошкільного віку в дітей розвивається все більш усвідомленіше сприймання художнього твору, яке виявляється в розумінні його змісту й форми, розрізненні художнього зображення й дійсності, здібності визначати засоби образності й виразності мовлення, що надає сприйманню усвідомленого, емоційного характеру.

Використовуючи художню літературу як засіб естетичного виховання, педагог повинен звернути особливу увагу на добір творів, методику їх читання (оповідання) і проведення бесід за ними, оскільки ці процеси супроводжується складною психічною діяльністю, в яку включаються увага, уява, мислення, емоції дітей. Бесіди за змістом художніх творів вчать дітей старшого дошкільного віку розуміти і відчувати прекрасне; силою поетичних образів впливають на їхній розум і почуття, збагачуючи новими уявленнями, а також сприяють поступовому перенесенню сформованих естетичних почуттів, суджень, уявлень, оцінок в життєдіяльність дітей.

Науковцями розроблено критерії добору художніх творів для читання дітям старшого дошкільного віку: висока художня майстерність, літературна цінність, що виявляється у єдність змісту твору і його форми, доступність літературного твору, відповідність віковим і психологічним особливостям дітей. При доборі твору враховуються особливості уваги, пам'яті, мислення, інтереси дітей, їхній життєвий досвід; сюжетна цікавість, простота і ясність композиції; конкретні педагогічні завдання [5, с. 192].

Особливу роль у сприйманні художніх творів відіграють ілюстрації. Життєвий досвід дітей старшого дошкільного віку ще невеликий, тому ілюстрації допомагають уявити те, про що у них розповідається. Для дітей слід добирати книги з простими, зрозумілими ілюстраціями, які б відповідали змісту й ідеям твору і сприяли правильному розумінню його образів.

Варто привернути увагу дітей старшого дошкільного віку не лише до змісту, а й до художньо-виражальних засобів графіки, що значно підвищує рівень художньо-естетичного сприймання, сприяє появі почуттів і викликає бажання розглядати ілюстрації. Послідовне і систематичне виділення засобів виразності (малюнок, колір, композиція) у книгах дає змогу дітям старшого дошкільного віку усвідомити ці засоби, самостійно виділяти і сприймати їх в ілюстраціях. Встановлено, що з метою розвитку сприймання художнього образу доречним є прийом порівняння ілюстрацій різних художників до одного й того самого твору [4, с. 28].

Під час сприймання сюжетних ілюстрацій діти старшого дошкільного віку насамперед концентрує увагу на сюжеті, дії, що в результаті у неї з'являється інтерес до змісту зображеного, до засобів виразності. Розвиваючи здатність дітей емоційно сприймати і розуміти гармонію кольору, композицію, тим самим ми сприяємо розвитку більш високого естетичного сприймання і водночас збагаченню й активізації їхнього мовлення.

Як переконливо показує практика, діти старшого дошкільного віку краще сприймають й відтворюють художні твори, що супроводжуються показом ілюстрацій, зростає зв'язність, виразність та образність переказу тексту.

У дослідженні О. Білан доведено, що старші дошкільники розуміють фабулу і зовнішній хід подій, які описані в тексті, й без опори на ілюстрації. Але внутрішню побудову тексту, значення описаних вчинків, моральна характеристика дійових осіб ще становлять певні труднощі для їхнього розуміння. Для старших дошкільників основне значення ілюстрацій полягає не стільки в передачі зовнішнього ходу подій, як зазначає дослідниця, скільки в розкритті основної ідеї, внутрішнього задуму твору [2, с. 29].

Вважаємо, що використання ілюстрацій під час читання (оповідання) художніх творів сприятиме поглибленому їх розумінню, а також стимулюватиме дітей до складання розповідей за змістом картинок. Правильний добір ілюстрацій, використання ефективних технологій роботи з ними роблять процес навчання дітей цікавим та творчим.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, можемо зробити висновок, що діти старшого дошкільного віку – якісно новий етап у художньо-естетичному розвитку дошкільників. На відміну від попередніх вікових етапів, коли сприймання художніх творів було ще невіддільним від інших видів діяльності, і передусім гри, у старших дошкільників поступово формується особистісне ставлення до різних видів мистецтва, художньої літератури зокрема. Художнє слово впливає не тільки на свідомість, але і на відчуття і вчинки дитини. Воно окрилює її, спонукає стати кращим, зробити щось добре, допомагає усвідомити людські взаємини, норми поведінки.

Зазначимо, що проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Перспективою подальших наукових розвідок вважаємо зокрема вивчення методів естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беленька Г. Змалку ближче до природи. *Дошкільне виховання*. 2022. № 6. С. 7-10.
2. Білан О. Розповідання за ілюстраціями. Старший дошкільний вік. К.: *Шкільний світ*. 2021. 120 с.
3. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. К.: Слово, 2018. 408 с.
4. Богуш А.М. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних закладах. К.: Слово, 2020. 304 с.
5. Гавриш Н. В. Художнє слово і дитяче мовлення. Донецьк: ТОВ Лебідь, 2019. 170 с.
6. Донченко О.В. Питання естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами природи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

**Аліна Клипа,
Віта Бутенко**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація: У статті визначено сутність ключових понять дослідження «спосіб життя», «здоров'я», «культура», здоровий спосіб життя»; подано комплексний план здоров'язбережувальної роботи, що включає два основних розділи: робота з педагогами та робота з дітьми; досліджено

напрями формування культури здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку в сучасному закладі дошкільної освіти.

Ключові слова: *здоровий спосіб життя, культура, діти старшого дошкільного віку, формування.*

Постановка проблеми. Збереження та зміцнення здоров'я дітей – одне з основних стратегічних завдань нашої країни. Воно регламентується та забезпечується такими нормативно-правовими документами, як закони України «Про освіту» (2017 р.), «Про дошкільну освіту» (2001 р.), «Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку» (2020 р.), «Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нової редакції» (2021 р.) та ін. Загально-відомо, що здоров'я людини на 20% залежить від спадкових факторів, на 20% – від природного оточення, на 10% – від рівня охорони здоров'я та на 50% – від способу життя людини. У зв'язку з цим проблема збереження здоров'я дітей дошкільного віку та формування культури здорового способу життя становить особливий інтерес для дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що теоретичному та практичному висвітленню аспектів збереження здоров'я дітей дошкільного віку присвячена низка праць українських вчених як Т. Андрющенко, С. Бабюк, Т. Бабюк, О. Богініч, Е. Вільчковського, Л. Гураш, Н. Денисенко, Н. Захарова, О. Ковшар, Н. Левінець, Л. Лохвицька, В. Мартинюк, М. Машовець, В. Нестеренко, А. Ошкіна, Л. Сварковська та ін. Незважаючи на чималу кількість праць, питання формування культури здорового способу життя дітей, зокрема старшого дошкільного віку, потребує подальших наукових розробок.

Мета статті: дослідити напрями формування культури здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку в сучасному закладі дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Передусім визначимо сутність ключових понять дослідження: «спосіб життя», «здоров'я», «культура», «здоровий спосіб життя». Зокрема, «спосіб життя» – складне поняття. Аналіз джерел [5; 6 та ін.] показав, що на сьогоднішній день існують різні підходи до трактування цієї категорії, розглянувши які ми розкриваємо «спосіб життя» не лише відображенням існуючих об'єктивних умов, а й результатом діяльності людей, продуктом їхньої творчості. Визначаючи власний спосіб життя, особистість перетворює власну життєдіяльність у предмет волі та свідомості, має можливість вибору засобів, форм, умов буття.

Наступним головним поняттям нашого дослідження є «здоров'я». Щодо сучасних трактувань, то існує понад 300 дефініцій означеного феномену. Результати проведеного аналізу наукової літератури [1; 2; 3; 5 та ін.] дозволяють стверджувати, що поняття «здоров'я» – це багатовимірний і водночас цілісний феномен взаємоузгодженої життєдіяльності людини. Зважаючи на сутність формулювань, на нашу

думку, поняття «здоров'я» доцільно розглядати за двома критеріями: по-перше, як динамічний стан, який здатний забезпечувати тривалість і якість життя, оптимальну працездатність, гармонійну взаємодію органів, систем організму; по-друге, як процес докладання власних зусиль людини для самозбереження з метою здійснення активної життєдіяльності. Вважаємо, другий критерій є вагомим для нашого дослідження, оскільки змістова сутність визначень зосереджена на взаємодії людини з оточуючим її соціальним та природним середовищем.

Далі перейдемо до розгляду феномену «культура». Аналіз теоретичних доробків [3; 4 та ін.] дає нам підстави стверджувати, що існують суперечливі погляди на цю категорію. У контексті нашого дослідження ми використовуємо поняття «культура» як специфічний спосіб організації та розвитку людської життєдіяльності, представленої у продуктах матеріальної та духовної праці, у системі соціальних і установ, у духовних цінностях, у сукупності відносин людей до природи, між собою і до себе.

Узагальнюючи дослідницький матеріал, можна констатувати, що науковці [1; 2; 5 та ін.] умовно виокремлюють три основних напрями у вивченні здорового способу життя: філософсько-соціологічний, медико-біологічний, психолого-педагогічний. В аспекті нашого дослідження нам імпонує третій напрям – психолого-педагогічний, представники якого вважають, що для збереження здоров'я надзвичайно важливим є навчання збереження здоров'я (Т. Андрющенко, С. Бабюк, Г. Бєленька, Н. Бондар, М. Лалонд, І. Черкащенко та ін.), мотивація здорового способу життя (Т. Бондар, В. Петленко та ін.), використання оздоровчих технологій (О. Богініч, Н. Денисенко, Г. Смольнікова та ін.) для підвищення ефективності навчання. Комплексне визначення поняття здорового способу життя, необхідне для розуміння системи педагогічної роботи, дає Т. Бабюк, яка трактує означену категорію «як складне новоутворення особистості, у якому в органічній єдності взаємодіють інтелектуальні, емоційні, мотиваційні і вольові процеси, що відіграють важливу роль у формуванні здоров'я» і свідчить про «гармонійне формування цього феномену в умовах спеціально організованої діяльності» [2].

Із перших днів перебування дитини в закладі дошкільної освіти ведеться робота з розвитку її самовизначення, однією з найважливіших складових якого є збереження та зміцнення фізичного, психічного, морального та соціального здоров'я. На наш погляд, роботу з формування культури здорового способу життя необхідно проводити серед дітей дошкільного віку з урахуванням їх вікових особливостей.

У нашому дослідженні реалізація культури здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти ставить такі *завдання*: організація раціонального режиму дня, забезпечення добової тривалості сну відповідно до вікових та

індивідуальних потреб; створення умов для забезпечення оптимального рухового режиму; здійснення оздоровчих та загартовуючих заходів; повноцінне харчування; забезпечення сприятливої гігієнічної обстановки та культурно-гігієнічне виховання; створення атмосфери психологічного комфорту; забезпечення безпеки.

З метою ефективного формування культури здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку в сучасному закладі дошкільної освіти, нами складено комплексний план здоров'язбережувальної роботи, що включає 2 основних розділи: робота з педагогами та робота з дітьми.

1. Робота з педагогами:

- проведення мікролекцій зі здоров'язбережувальної тематики, які комплексно висвітлюють проблему валеологічного виховання та освіти;
- створення в методичному кабінеті валеологічного куточка, в якому були б представлена література з означеної тематики, методичні рекомендації та розробки, дидактичні матеріали для вихователів;
- відбір тем для здоров'язбережувальної освіти у групі (для вихователів), з розробкою методичних підходів до подачі матеріалу з урахуванням вікових та статевих психофізіологічних особливостей;
- підбір коригувальних ігор, вправ, елементів гімнастики для роботи з дітьми, що часто хворіють (дихальна і звукова гімнастика, комплекси вправ для профілактики (виправлення) порушень опорно-рухового апарату), методів психокорекції порушень поведінки, перевтоми, профілактики різні види ерготерапії, елементи релаксаційної гімнастики, ігротерапія, методика малювання страхів – як елемент арттерапії тощо);
- відбір елементів та впровадження комплексної системи загартовування, яка застосовується в умовах закладу дошкільної освіти – створення фітосередовища в групах та на майданчику;
- використання з дітьми апробованих і нових перспективних методик оздоровлення.

2. Робота з дітьми визначається такими основними напрямками: педагогічний, санітарно-гігієнічний, психогігієнічний, медико-соціальний, адміністративний.

Перший напрям – педагогічний можна умовно розділити на освітньо-пізнавальну роботу (тематичні заняття з валеології, формування комплексу знань та умінь, що становлять здоровий спосіб життя) та виховну роботу (послідовне, наступне, систематичне виховання дітей, спрямоване на формування установок на культуру

здорового способу життя, звички піклуватися про власне здоров'я, виховання потреби у руховій активності тощо), тобто виховання здорової, активної, гармонійної особистості.

Вихователі проводять роботу зі здоров'язбережувальної освіти у вигляді коротких бесід з тематики здорового способу життя, безпечної поведінки, пов'язуючи їх з темами, що вивчаються, з розвитку мовлення, ознайомлення з навколишнім тощо. Вузькі спеціалісти включають у структуру заняття матеріал валеологічного характеру (наприклад: виготовлення на заняттях з праці карток-аплікацій з предметами особистої гігієни; розучування на заняттях у театральному гуртку елементів емоційної гімнастики, міогімнастики, навчання дітей висловлювати власні почуття, виховувати чуйність до сприймання інтонацій; на музичних заняттях розвивати уміння чути звуки природи – шелест листя, дзюрчання води, скрип снігу тощо).

Форми роботи: попередня робота з дітьми – повідомлення елементарних знань дітям на прогулянках, у повсякденній діяльності дітей, читання з дітьми відповідної літератури закріплення отриманих знань на заняттях-бесідах; сюжетно-рольові ігри («Не боюся лікувати зуби», «Травмопункт»); настільно-друковані ігри оздоровчого змісту; перевірка засвоєння знань та застосування їх на практиці при створенні проблемних ситуацій в іграх; створення постійно діючого лялькового театру з улюбленими героями («Кіцин дім» та ін.) на вибір дітей; робота з наочним матеріалом та посібниками (наприклад, попередньо підготувавши малюнки-схеми для теми «Як правильно чистити зуби»); прогулянки, екскурсії з включення валеологічної тематики (наприклад, тему про лікарські рослини можна пов'язати з показом навесні та влітку найпростіших і найпоширеніших рослин: кульбаби, подорожника, мати-й-мачухи, ромашки польової, розповідями про лікувальні властивості листя дуба, березових сережок, липового меду); свята та дозвілля на тему здоров'я (фізкультурного та оздоровчого спрямування), «День здоров'я», «Спортивна сім'я», «Проводи зими».

Другий напрям – санітарно-гігієнічний: вироблення санітарної грамотності та гігієнічної культури (культурно-гігієнічні та культурно-побутові навички поведінки), виправлення шкідливих та вироблення корисних для здоров'я звичок.

Третій напрям – психологічний: корекція неправильного виховання, ранніх аномалій розвитку особистості, девіантної поведінки, патологічних звичок, наслідків навчального навантаження та негативних відносин, профілактика невропатій та неврозів у дітей; індивідуальна психолого-педагогічна робота з дітьми, що загрожують щодо фізичного здоров'я, поведінки, що відхиляється, невротичними дисфункціями; введення групи психокорекції поведінки дітей, для батьків – групи тренінгу спілкування з дітьми; створення сприятливого психологічного клімату в групах та міжособистісному спілкуванні (включаючи взаємодію співробітників з керівництвом).

Четвертий напрям – медико-соціальний: комплексна робота з групами «ризик» (частохворіючі діти; діти з функціональними порушеннями та хронічними захворюваннями); санування біологічного ґрунту; оздоровлення мікросоціального та макросоціального середовища; розробка індивідуальних планів з використанням медико-педагогічних заходів.

П'ятий напрям – адміністративний: створення матеріально-технічної бази для оздоровлення дітей; складання річних планів роботи закладу дошкільної освіти з пріоритетом здоров'я-збережувальної роботи.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, вирішення проблеми формування культури здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку є найважливішим фактором різноманітного інтенсивного розкриття освітнього потенціалу сучасного закладу дошкільної освіти. У процесі реалізації вищезазначеної проблеми для дітей та дорослих створюється можливість отримати нові знання, набути більш широкого кола діяльності та спілкування.

Перспективу подальшого наукового пошуку вбачаємо у дослідженні педагогічних умов формування культури здорового способу життя дітей старшого дошкільного віку в сучасному закладі дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрющенко Т.К. Формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Київ, 2007. 258 с.
2. Бабюк Т.Й. Наступність у вихованні здорового способу життя старших дошкільників та молодших школярів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2013. 230 с.
3. Бойчук Ю.Д. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя: теоретико-методичні аспекти: [монографія]. Суми: Університетська книга, 2008. 357 с.
4. Бутенко В.Г. Валеологічна культура вихователя дошкільного навчального закладу як організаційно-педагогічна умова формування здоров'я-збережувальної компетентності старших дошкільників. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 9 (53). С. 165–173.
5. Бутенко В.Г. Підготовка майбутніх вихователів до формування здоров'я-збережувальної компетентності дошкільників засобами ігрової діяльності: [монографія]. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка. 2018. 256 с.
6. Воронцова Т.В. Навчання здоровому способу життя на основі життєвих навичок. Київ: Просвіта, 2007. 246 с.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРАЛІЗОВАНИХ ІГОР У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті проаналізовано визначення сутності ключових понять дослідження «комунікація», «спілкування», «комунікативна компетентність»; досліджено потенціал театралізованих ігор у формуванні комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку; встановлено позитивний вплив театралізованих ігор на основні психічні процеси дитини (мовлення, уява, увага, пам'ять).

Ключові слова: комунікативна компетентність, театралізовані ігри, діти старшого дошкільного віку, формування, засіб.

Постановка проблеми. Сучасні зміни суспільних, соціокультурних умов знаходять власне відображення в освітньому процесі, що передбачає формування особистості здатної неординарно мислити, творчо вирішувати поставлені завдання. Згідно з вимогами Державного стандарту дошкільної освіти, одним із пріоритетних напрямів є комунікативна спрямованість освітнього процесу, що полягає в розвитку дитини дошкільного віку здатної до організації міжособистісної взаємодії, вирішення комунікативних завдань, забезпечення успішної адаптації в сучасному соціокультурному просторі.

Сьогодні сучасна дошкільна освіта ставить перед педагогом завдання вдосконалювати традиційні та знаходити нові технологічні підходи до організації життєдіяльності дітей. Оскільки театралізовані ігри дозволяють відкрити нові можливості для ефективного формування комунікативних умінь і ґрунтуються на таких природних здібностях як здатність до наслідування від народження до семи років; потреба у спілкуванні; природна схильність людини до гри; реалізація уявних ситуацій; свобода вибору та свобода дій та ін., то їх можна вважати оптимальним засобом формування комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема формування комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку досліджувалася науковцями в різних аспектах: психологічному (Г. Леушина, О. Лурія, Т. Піроженко та ін.); психолінгвістичному (І. Зимняя, О. Леонтьєв, О. Шахнарович та ін.); лінгвістичному (Т. Ладиженська, Л. Мацько, Л. Щерба та ін.); педагогічному (Н. Орланова, Є. Тихеева, О. Ушакова та ін.); лінгводидактичному (А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, М. Пентилюк та ін.). Вплив театралізованих ігор на всебічний розвиток дітей дошкільного віку окреслено в розвідках Л. Артемової, Л. Виготського, Д. Ельконіна, С. Новосьолової, Н. Со-

рокіної та ін. **Незважаючи на здобутки науковців, питання** потенціалу театралізованих ігор у формуванні комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку вимагає систематичного вивчення.

Мета статті: дослідження потенціалу театралізованих ігор у формуванні комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Існування людства немислимо поза комунікативною діяльністю. Незалежно від статі, віку, освіти, соціального стану, територіальної та національної приналежності та багатьох інших даних, що характеризують людську особистість, ми постійно просимо, передаємо та зберігаємо інформацію, тобто активно займаємося комунікативною діяльністю. Перш ніж говорити про можливість формування комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку, ми вважаємо актуальним проаналізувати визначення сутності ключових понять, як-от: «комунікація», «спілкування», «комунікативна компетентність».

Необхідно відзначити, що останнім часом широке поширення набув термін «комунікація», поряд із терміном «спілкування». Звернувшись до *Академічного тлумачного словника* [5], ми визначили, що означені терміни характеризуються як близькі синоніми, що дозволяє вважати їх еквівалентними. Здатність до комунікації тлумачиться у психолого-педагогічних дослідженнях (О. Кулик, Н. Кривич, О. Петрук та ін.) як комунікативність. Для того, щоб бути комунікативною, особистість повинна оволодіти певними комунікативними вміннями. Згідно з дослідженнями науковців [2; 3; 4 та ін.], нами виділено комплекс комунікативних умінь, оволодіння якими, сприяє розвитку та формуванню особистості, здатної до продуктивного спілкування: міжособистісної комунікації (використання вербальних і невербальних засобів спілкування, передача раціональної та емоційної інформації тощо); міжособистісної взаємодії (здатність до встановлення зворотного зв'язку, до інтерпретації сенсу у зв'язку зі зміною навколишнього середовища); міжособистісного сприйняття (вміння сприймати позицію співрозмовника, чути його, а також імпровізаційною майстерністю). Оволодіння зазначеними вміннями, здатність встановлювати контакт з однолітками і дорослими та підтримувати його у різних формах конструктивної взаємодії; здатність підтримувати партнерські стосунки, заявляти про власні наміри та бажання, узгоджувати власні інтереси з іншими, домовлятися, за потреби аргументовано відстоювати власну позицію визначено як *комунікативну компетентність* у Базовому компоненті дошкільної освіти нової редакції [1].

Теоретичний аналіз комунікативної компетентності особистості, рівнів та форм спілкування, комунікативних умінь, структури комунікативного акту дозволив нам гіпотетично виділити три структурні

компоненти комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку: вміння встановлювати комунікативний акт; уміння підтримувати контакти протягом комунікативного акту; вміння аналізувати результати комунікативного акту.

Кожен компонент формується на відповідному етапі, поданому нами на рис. 1.

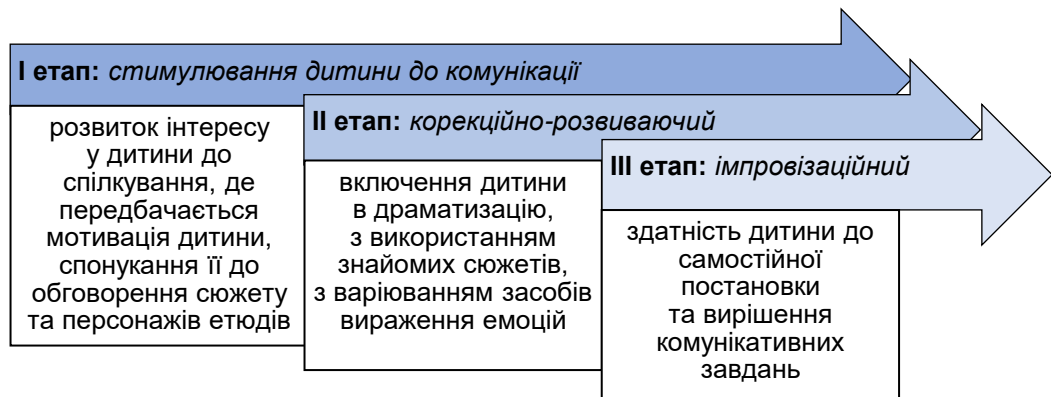

Рис. 1. Етапи формування комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку

З метою реалізації означених на рис. 1 етапів, доречно використовувати засоби, які передбачають розвиток мовлення, активізацію використання словника, спонукають до висловлювань з реплікою у відповідь, провокують обговорення, діалог, а отже, сприяють формуванню комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Ми передбачаємо, що таким засобом можуть бути театралізовані ігри, які ґрунтуються на драматизації літературних творів чи певних сюжетів. Важливою є також присутність атрибутів – ознаки персонажа, який символізує його типові властивості. Вони мають широкий спектр підвидів: ігри-драматизації, вправи з елементами театралізації, режисерські ігри, що дозволяє формувати у дітей інтенцію здійснювати комунікативні акти.

Зупинимось на дослідженні потенціалу означеного виду ігор у формуванні комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Відтак, оскільки у процесі програвання тих чи інших сюжетів відбувається захоплення прекрасним чи відраза до негативного, що викликає морально-естетичні переживання, відповідний настрій, емоційне піднесення, підвищення життєвого тону дітей, тому можемо стверджувати, що театралізовані ігри впливають на морально-естетичний розвиток дітей.

Ключову функцію театралізованих ігор вбачаємо у розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. Ми вважаємо, що драматизація спонукає дітей до висловлювань, тобто виявляє їхню здатність до комунікації. В арсеналі театралізованих ігор є достатня кількість імітаційно-наслідувальних засобів, які дозволяють вводити в

активний словник нові мовні зразки та планувати навчальну діяльність таким чином, щоб це сприяло ненав'язливому тренуванню та закріпленню мовних зразків, а також стимулювало їх вживання дітьми в мові. Велика різноманітність таких ігор-драматизацій та інших засобів дозволяє дітям не втомлюватися, не втрачати швидко інтересу до мовної діяльності, до вирішення комунікативних завдань. Під час міні-сценок дитина захоплено і зацікавлено промовляє репліки героїв, показує бажання виступити від різних дійових осіб.

Наступним важливим моментом, що представляє інтерес до розгляду, є така функція театралізованих ігор як *розвиток пам'яті* дітей старшого дошкільного віку. Театралізовані ігри за рахунок гнучкої сполучності та раціональної послідовності є тим інструментом, який дозволяє впливати на різні види пам'яті. Оскільки ті слова, які пов'язані з особистими переживаннями, запам'ятовуються набагато швидше й краще, ніж емоційно незабарвлені, тому необхідно поповнювати образні уявлення дітей, спираючись на їхній власний досвід, залучаючи приклади та порівняння близькі дітям, які здатні розвинути фантазію, емоційну пам'ять, викликати зрозумілі й цікаві їм асоціації.

Театралізовані ігри *розвивають уяву*. Цьому сприяють дитяча безпосередність сприйняття, наївна віра у правду вигадки, рухлива, яскрава емоційна чуйність. Також вони сприяють *розвитку почуття ритму*. Уява викликає у дітей бажання висловитися, бути почутим, це спрямовує їх до передачі смислового та образного, мовного та невербального змісту сценки, почуття ритму допомагає знаходити для передачі смислової суті сценки відповідний характер дій. Вирішення комунікативного завдання в такому разі відбувається легше, в дітей підвищується пізнавальна мотивація, вони наближаються до осмислення таких моментів: як, якими способами можна реалізувати комунікативний акт.

Можемо відзначити, що в освітньому процесі при використанні театралізованих ігор одним з провідних принципів є *принцип спільної діяльності та діалогічного спілкування дітей*, послідовна реалізація якого забезпечує ефективний розвиток мовних навичок, сприяє формуванню комунікативної компетентності. Процес спільної діяльності та спілкування відбувається тоді, коли діти взаємодіють один з одним як партнери, з дорослим, як з режисером, тощо. Також театралізовані ігри забезпечують *колективну творчість*, так як виконуючи власні ролі, всі учасники театрального дійства об'єднані загальними цілями.

Театралізовані ігри характеризуються впливом на дітей через образи, в які вони перевтілюються. Їхній зміст дозволяє не тільки формувати комунікативну компетентність дітей, але й створювати уявлення в них про навколишній світ, явища природи, звички тварин, що, в свою чергу, *збагачує руховий досвід*, сприяє вдосконаленню навичок у таких рухах як: біг, стрибки, присідання тощо.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, використання театралізованих ігор позитивно впливає на такі основні психічні процеси дитини як: розвиток мови, уяви, уваги, пам'яті тощо, тому можуть розглядатися як один з ефективних засобів, що впливають на розвиток особистості дитини старшого дошкільного віку в цілому, й на формування її комунікативної компетентності зокрема.

Перспективу подальшого наукового пошуку вбачаємо у визначенні потенціалу сюжетно-рольових ігор у формуванні комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoy%20osvity.pdf
2. Денисенко О.І. Розвиток навичок комунікабельності у дітей дошкільного віку. Черкаси: ЧОІПОПП ЧОР, 2012. 32 с.
3. Луценко І. Культура мовленнєвого спілкування: зміст і методи роботи: розвиток мовлення. *Дошкільне виховання*. 2004. № 5. С. 10–12.
4. Михальська С.А. Чинники та критерії комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільника. *Проблеми сучасної психології*. 2010. Випуск 9. С.107–118.
5. *Словник української мови. Академічний тлумачний словник*. 2010. URL: <http://sum.in.ua/>

**Ірина Максюшенко,
Олена Гаврило**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація: В статті з'ясовано, що організація пошуково-дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку здійснюється через застосування в освітньому процесі експериментальних форм, методів та засобів на заняттях. Виділено шляхи впровадження педагогічних умови для організації пізнавальних інтересів засобами пошуково-дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: пошуково-дослідницька діяльність; педагогічні умови; пізнавальні інтереси; інтелектуальний розвиток; експериментування.

Постановка проблеми. Розв'язання проблеми формування пізнавальних інтересів особистості засобами пошуко-дослідницької діяльності починається ще з дошкільного періоду розвитку дитини. Тому вихователі закладів дошкільної освіти мають створювати

сприятливі умови для самореалізації особистості дошкільника, формувати у дітей старшого дошкільного віку зацікавленості досліджувати і пізнавати навколишнє середовище, себе, інших людей застосовувати на практиці набуті знання. Актуальними завданнями сьогодення є потреба у вдосконаленні пошуково-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку, що має враховувати інтелектуальний, фізичний потенціал дітей дошкільного віку.

Сучасний стан розвитку дошкільної освіти передбачає формування у дошкільників них активного пізнавального ставлення всього, що оточує дитину, здатності довільного регулювання власного потенціалу у дошкільників, розвитку пізнавальних інтересів та спрямування та активізація діяльності, вміння орієнтуватися у різноманітних явищах та предметах. Тому завдання вихователя полягає в створенні таких умов, що могли б сприяти розвитку пізнання кожного вихованця. Зокрема, в освітній лінії «Я сам» наголошено у Базовому компоненті дошкільної освіти, що дошкільник повинен мати уявлення про пізнавальну активність у власному розвитку, цікавитися особливостями свого сприймання, пам'яті, уяви, мислення; володіти початковими формами дослідництва, експериментувати, елементарно вивчати навколишній світ [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні науково-педагогічні дослідники виділяють проблему формування пізнавальних інтересів дошкільників, розглядають особливості пізнавальної активності (О.Брежнєва, Л. Данилова, О. Заболотний, О. Кононко, С. Ладивір, В. Лозова, М. Лисіна, Л. Лохвицька, Г. Люблінська, Б. Мухацька, К. Щербакова та інші),

Мета статті. Обґрунтувати педагогічні умови формування пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку засобами пошуково-дослідницької діяльності

Виклад основного матеріалу. Розвиток пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку у закладах дошкільної освіти доцільно спрямовувати організацією пошуково-дослідницької діяльності, а відповідно до цього, створювати матеріальне середовище, що сприятиме розвитку допитливості дітей дошкільного віку.

Наше експериментальне дослідження формування пізнавальних інтересів у дітей старшого дошкільного віку засобами пошуково-дослідницької діяльності ми проводили у закладі дошкільної освіти №12 «Олімпійський» м Суми, експериментальна група «Сонечко» (17 дітей) та контрольною – група «Ромашка»(18 дітей).

Основними методами, які складали основу констатувального експерименту, було опитування дітей обох груп (і експериментальної, і контрольної), а також у систематичному і цілеспрямованому спостереженні за тим, як діти ставляться до оточуючих предметів, як діяли з ними. Опираючись на досвід та знання дітей старшого дошкільного віку

обох груп – і експериментальної, і контрольної, насамперед ми вважали за необхідне визначити їх спільні пізнавальні інтереси, уявлення та бажання пізнавати нове, досліджуючи невідоме самотійно.

З цією метою проводилися бесіди на визначення зацікавленості новим предметом (іграшкою), явищем у природі; наявність реакції появи різноманітних, іноді нетрадиційних питань; вміння користуватися способами розумової інтелектуально-пізнавальної діяльності, а також рівнів сформованості пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку. Під час тривалих спостережень за поведінкою дітей обох груп у спеціально створених пошуково-ситуаціях ми дізнались про прояв дітьми старшого дошкільного віку пізнавального інтересу до нових іграшок, літературних творів, зростаючу кількість запитань та позитивний емоційний стан після та під час відповіді вихователя на їх запитання, вміння дітей користуватися способами розумової діяльності.

Для з'ясування рівня інтелектуальної пізнавальної діяльності нами використовувалась інтелектуальні запитання логіко-математичного, мовного змісту та із природничознавчим спрямуванням. Враховуючи результати констатувального етапу експерименту ми дійшли висновків, що діти старшого дошкільного віку мають недостатній рівень сформованості пізнавальних інтересів, пасивні при «спілкуванні» з новими, незнайомими предметами, в них недостатньо розвинена спостережливість, часто виникають проблеми у процесі пошуково-дослідницької діяльності, недостатня зацікавленість інтелектуальними завданнями, які необхідно розв'язувати в пошуково-дослідницькій діяльності.

Варто зазначити, що знання дітей залежать не тільки від того, що вони дізнаються у закладі дошкільної освіти, а й від соціального досвіду набутого в сім'ї. Опираючись на дослідження науковця Г. Беленької [2], та інших дослідників, педагогів ми з'ясували, що пошуково-дослідницька діяльність у дітей старшого дошкільного віку має здійснюватися через систематичне формування пізнавальних інтересів, яке може здійснюватися через керівництво та організацію навчально-виховного процесу педагогами, враховуючи індивідуальні та вікові особливості вихованців, нахили, задатки та можливості.

Ми з'ясували напрями формування пізнавальних інтересів у дітей старшого дошкільного віку засобами пошуково-дослідницької діяльності, який необхідно здійснювати систематично і поетапно: створення сприятливих умов; зацікавлення дошкільників в реалізації та закріпленні одержаних знань у практичній діяльності; емоційність задоволення дитиною внаслідок власної практичної діяльності.

Для організації пізнавальних інтересів засобами ефективної пошуково-дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку ми запропонували *педагогічні умови*: організація активізації пізнавальної діяльності дошкільників створенням проблемних ситуацій; перспек-

тивне планування та підбір тематики пошуково-дослідницької діяльності для дітей; створення сприятливої комунікативно-діяльнісної атмосфери та взаємодії вихователів та дітей старшого дошкільного віку; застосування ефективних традиційних та нетрадиційних форм, методів та засобів для формування та стимулювання пізнавальних інтересів вихованців; дотримання вікових та індивідуальних відповідностей в ініціативному спрямуванні пошуково-дослідницької діяльності; поступовий перехід від демонстраційного методу, який виконує вихователь до самостійної діяльності вихованців із коняре-тизацією на конкретних предметах та явищах; проведення нескладних дослідів на заняттях, екскурсіях, прогулянках, цільових прогулянках на природу, праця, виконання трудових доручень в саду, городі, лісі, систематизуючи, закріплюючи знання та пізнавальні інтереси дітей дошкільного віку; використання народного досвіду (легенди, приказки, прислів'я, загадки, легенди) на заняттях та у позазаняттєвій пошуково-дослідницькій діяльності дошкільників; введення різноманітних ігор у пошуково-дослідницьку діяльність дошкільників.

Вихователі впроваджували, за нашою пропозицією, в пошуково-дослідницьку діяльність різні інноваційні методи та форми, зокрема, прийоми пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку для реалізації у різноманітних формах діяльності дітей старшого дошкільного віку: впровадження мовленнєво-розвивальних завдань: складання або доповнення казок, розв'язування загадок-віршів, відгадування пошуково-дослідницьких загадок, використання приказок; використання ребусів, формулювання та розв'язування пошуково-дослідницьких кросвордів, логічних пошуково-дослідницьких завдань, задач з морально-духовним змістом, організація змагально-групових досліджень тощо; художньо-творчий супровід пошуково-дослідницької діяльності старших дошкільників: замальовування результатів дослідів, ілюстрування до – проведення пошуково-дослідницьких проектів.

Опираючись на дослідження розвитку пізнавальних інтересів дошкільників засобами пошуково-дослідницької діяльності Н. Пастушенко, З. Суддя, де вони пропонують вводити у освітній процес теми, які викликатимуть у дошкільників виникнення питань. Вони наголошують, що вибір кожної теми пошуково-дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку має нести вихованцям «безліч відкриттів, зроблених нею самостійно, щоб дитина заглибилась подумки в якусь деталь, зосередила на ній усю свою увагу, забула про все інше» [7].

Ми пропонували вихователям формувати проблемні пізнавальні завдання, залучаючи дітей старшого дошкільного віку то вивчення певної теми, яка містить вже знайому інформацію та невідомі моменти, з якими діти старшого дошкільного віку мають зустрітись при розгляді цієї теми. Ми рекомендували вихователям робити разом із дошкіль-

никами певні припущення, які стимулюватимуть їх до вирішення певної проблеми, зокрема, встановити зв'язки та відношення між явищами природи, з'ясування сутності предметів, причин певних явищ.

Ми пропонували вихователям закладів дошкільної освіти пошуково-дослідницьку діяльність дітей старшого дошкільного віку за такими темами: «Звідки береться сонячний зайчик», «Подорож Капітошки», «Як листочки п'ють воду», «Навіщо рослинам світло», «Чому весною багато води без дощу», «Де діваються мікроби», «Як звучить природа», «Таємниці Всесвіту», «Таємниці магніту», «Про що розказує глобус», «Роса – результат випаровування води», «Рух Сонця по небу», «Сонце світить, та не гріє», «Досліджуємо природу», «Сипкі речовини та їх властивості» та інші, які мають бути спрямовані на формування пізнавального інтересу у дітей старшого дошкільного віку, налаштування та спрямування на організацію та виконання цікавих досліджень.

Ми рекомендували вихователям проводити різноманітні дослід з різними речовинами, предметами, природними матеріалами (вода, пісок, гілочки, листочки, ґрунт тощо), використовувати ігрові форми пошуково-дослідницької діяльності, ведення цього виду діяльності від імені казкового персонажа (Золотої рибки, Капітошки, тітоньки Природи, Тітоньки Сови, пана Вітра, Чарівника, Принцеси, Русалоньки, зіркової Феї тощо. Такий момент сприятиме активізації навчально-пізнавальної діяльності дошкільників, фантазуванню та мотивації наступної спрямовуючої до пошуків та дослідження діяльності.

За нашими рекомендаціями вихователі впроваджували у пошуково-дослідницьку діяльність дітям старшого дошкільного віку роботи метод використання художнього слова (казки, оповідання, прислів'я, приказки, легенди. художня та наукова література) для стимулювання допитливості, пізнавальних інтересів дошкільників. Також вихователі використовували у пошуково-дослідницькій діяльності старших дошкільників ігрові прийоми, наприклад, проведення дослідів, експериментів від імені казкових персонажів або скарг-повідомлень від жителів городу, саду, зоопарку, лісу, ферми. Такі повідомлення стимулювали дошкільників до творчого вирішення проблем, порушень у такій скарзі, сприяло екологічному вихованню, а також співчутливості до живої та неживої природи. Ми рекомендували вихователям використовувати у пошуково-дослідницькій діяльності дидактичні, дослідницькі, пошукові, інтелектуальні та дидактичні, винахідницькі ігри для розвитку пізнавальних інтересів.

Висновки і перспективи дослідження. Для організації пізнавальних інтересів засобами ефективної пошуково-дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку ми запропонували педагогічні умови.

Після впровадження педагогічних умов формування пізнавальних інтересів дітей старшого дошкільного віку засобами пошуково-дослідницької діяльності відбулося зростання творчого рівня в експериментальній групі на 22,27% більше в експериментальній групі, порівняно із контрольною групою, а репродуктивно-пошуковий, тобто низький рівень у дошкільників експериментальної групи знизився до 5,88%, що на 21,84 % менше, ніж цей же рівень в КГ. Вважаємо, що перспектива наступних досліджень може бути пов'язана із пошуком ефективних інноваційних технологій пошуково-дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція». 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Бєленька Г.В. Експериментування – крок до пізнання. *Дошкільне виховання*. 2021. № 5. С. 10.
3. Бондарева Т. Дитяче експериментування. *Дошкільне виховання*. 2021. №4. С. 8-11
4. Ватаманюк Г.А. Інтелектуальна гра, як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності дошкільників. *Початкова школа*. 2020. № 6. С.40–43.
5. Даниленко Н. Розвиток пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку. *Управління школою*. 2021. №22-24. С. 15-16.
6. Михайліченко Т. Інтеграція пошуково-дослідницької діяльності з різними видами діяльності дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2020. № 7. С. 42-50.
7. Кравець Н. Системний підхід до формування пізнавальних інтересів дітей дошкільного віку у пошуково-дослідницькій діяльності. *Освітній простір України: Науковий журнал ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»*. Івано-Франківськ, 2020. Вип. 5. С. 150-156

Аліна Мигаль

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

МУЗИЧНО-ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ РОЗУМОВОГО ВИХОВАННЯ

Анотація: у статті досліджено вплив музично-дидактичних ігор на розумове виховання дітей старшого дошкільного віку;

Ключові слова: розумове виховання, музично-дидактичні ігри, завдання розумового виховання, діти старшого дошкільного віку

Постановка проблеми: Один з найважливіших аспектів сучасної дошкільної освіти – це розвиток творчої особистості, яка сприяє духовному зростанню дитини. Сучасні музичні працівники повинні виконувати завдання не лише щодо виховання дітей, але й сприяти

розвитку їх творчих здібностей. Для досягнення цієї мети, використовують різні види музично-творчої діяльності, зокрема, музично-дидактичні ігри.

В галузі дошкільної освіти, зокрема в контексті розвитку розумових здібностей дітей старшого дошкільного віку, виникає проблема відповідного використання музично-дидактичних ігор як засобу розумового виховання. Відсутність належної уваги до цього аспекту може призвести до неповного використання потенціалу музично-дидактичних ігор, що може негативно вплинути на розвиток розумового виховання дітей старшого дошкільного віку. Проблема полягає в тому, як ефективно використовувати музично-дидактичні ігри в дошкільному вихованні з метою розвитку розумових навичок, критичного мислення, творчої фантазії, пам'яті та уваги у дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку музичних здібностей у дітей з використанням музично-дидактичних ігор вже давно є актуальною. Вона привертає увагу психологів, фізіологів, педагогів, музикознавців та науковців (П.Анохін, Л.Венгер, Н.Лейтес, В.М'ясищев, С.Науменко, І.Павлов, С.Рубінштейн, І.Сеченов, К. Тарасова, Б.Теплов).

Багато вчених, таких як С. Артемова, Н. Веглугіна С. Радіна, Л. Усова та інші, внесли свій внесок у розробку питань про дидактичні ігри. Вони стверджують, що музично-дидактичні ігри є природною формою розвитку дітей, що сприяють їхній самостійній музично-творчій діяльності та пізнавально-творчій активності.

Метод гри для досягнення музичного розвитку у дітей відомий також завдяки внеску вчених А. Макаренка, В. Сухомлинського К. Ушинського.

Істотний внесок у розробку дидактичних ігор і включення їх у систему навчання дошкільнят внесли М. Монтессорі, Е. Тихеева Ф. Фребель і та інші.

Мета статті. полягає у дослідженні впливу музично-дидактичних ігор на розумове виховання дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Розумове виховання – діяльність вихователя, спрямована на розвиток інтелектуальних сил і мислення дітей з метою прищеплення культури розумової праці. У процесі навчання та виховання реалізується головна мета розумового формування особистості дитини – розумовий розвиток [1, с.113].

Розумовий розвиток і вміння мислити передбачає оволодіння основними розумовими операціями, до числа яких відносяться аналіз, синтез, порівняння, класифікація (систематизація). Одним із ключових аспектів застосування музично-дидактичних ігор – є їх взаємозв'язок з мисленнєвими операціями. Наприклад, гра на музичному інструменті дозволяє дитині відчувати основи музичного синтезу, а гра в музичній групі познайомити її зі звуковою системою та закономірностями

музичного порівняння. Також, за допомогою музично-дидактичних ігор можна підвищити рівень когнітивних функцій, таких як увага, сприйняття, пам'ять, мислення та мовлення.

Музично-дидактичні ігри – це навчальні ресурси, які в ігровій формі допомагають дітям комплексно сприймати музичні твори, стимулюють їхню, слухову та рухову активність, тим самим розширюючи їхнє розуміння музики в цілому.

Однією з головних переваг музично-дидактичних ігор є їхній педагогічний потенціал. Ігри відкривають перед дітьми можливість застосування отриманих знань у життєвій практиці. Вони дають можливість малюкам наочно побачити, як можна використовувати музику у повсякденному житті.

Використання музично-навчальних ігор у праці з дошкільнятами допомагає їм краще зрозуміти і відчувати звукову висоту, динамічний діапазон, розвиває почуття ритму, тембровий слух, сприяє кращому запам'ятовуванню навчального матеріалу, освоєнню необхідних навичок у різних видах музичної діяльності.

Використання музично-дидактичних ігор для розвитку музичних здібностей у дітей є популярним підходом у вітчизняній педагогіці. Цей метод вважається ефективним для всебічного розвитку дитини, зокрема її розумових і моральних якостей.

Термін «музично-дидактична гра» вперше був запропонований Н. Ветлугіною, яка ввела їх як окремий і необхідний компонент музичного заняття в дошкільних закладах, створила спеціальний «Музичний буквар». Головна мета музично-дидактичних ігор – розвиток сенсорних і музичних здібностей дітей, ознайомлення, поглиблення і закріплення елементарних знань про засоби музичної виразності [2, с.12.].

Дидактичний напрямок застосування музично-дидактичних ігор вперше був представлений у педагогіці Ф. Фребеля, який надавав великого значення грі в збагаченні мовлення, розвитку мислення та уяви дітей. Він розробив різноманітні дидактичні ігри для дітей, які стали основою навчання у дитячих садках за його підходом [3, с.17.].

Окрема заслуга у розкритті ролі дидактичних ігор належить Є. Тихеевій, яка вважала, що такі ігри дають можливість розвивати різноманітні здібності дітей, такі як сприйняття, мовлення, увага та мислення. Вона також розробила багато дидактичних ігор, які зараз активно використовуються в дитячих садках [2, с.31.].

В. Сухомлинський писав: «У грі розвиваються творчі здібності особистості. Без гри нема і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – це іскра, яка запалює вогонь допитливості» [4, с. 95.].

Результат аналізу наукового-педагогічної літератури, досвід педагогів-новаторів, сучасних педагогів, психологів та практичну діяльність з проблеми, можна зробити висновок, що дидактична гра в

усі часи мала велике значення у вихованні дошкільнят, починаючи з античності. Проблема розвитку психічних і пізнавальних процесів дошкільників, стимулювання їх активності хвилювала педагогів у всі часи, в яких велика перевага надавалася дидактичній грі.

Музично-дидактичні ігри мають великий потенціал для розвитку розумових здібностей дітей. Вони дозволяють залучити дитину до активної музичної діяльності, що сприяє формуванню кращого сприйняття музичного матеріалу та покращенню музичних навичок. Застосування музично-дидактичних ігор у процесі навчання дозволяє підвищити рівень зацікавленості дітей до навчального матеріалу, стимулює розвиток їх творчих здібностей, зміцнює пам'ять та розвиває мислення.

Музично-дидактичну гру вже давно успішно вдалося залучити до інтенсифікації процесу навчання та виховання дітей, особливо дітей дошкільного віку. Музична гра для дітей, це де поєднуються гра, навчання, практика, спілкування, експериментування з метою розвитку особистості для досягнення нового результату. Вона є освітньо-виховним процесом, в якому звичайні завдання стають бажаними та творчими завдяки різним ролям, функціям, ігровим подіям, діям, шляхом слідування до мети, а головне – створенню цікавих та нових продуктів кожного разу.

Музично-дидактична гра виконує різноманітні виховні функції: збагачує духовний світ дітей, навчає їх спілкуватись, розвиває дитячу ініціативу та сприяє формуванню колективного духу. Введення музичних ігор в життя дитини викликає в неї радісний настрій, створює оптимістичний ритм навчання та виховання, має позитивний вплив на емоційну сферу дітей. Музична гра спонукає дітей більше зацікавлюватись навчанням, оскільки дає можливість кожному дитині випробувати свої сили, пережити хвилювання успіху та підвищує самооцінку. Музична гра надає дітям відчувати світ серцем.

Музично-дидактичні ігри розкривають у дітей власну творчість, сприяють більш цікавому та насиченому проведенню дозвілля, виховують почуття любові до музики.

Дошкільний вік є важливим для розвитку загальних музичних здібностей дитини. Розвиток цих здібностей у кожної дитини повинен бути постійно у фокусі вихователя, музичного керівника, здійснюватися різними методами та засобами.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, можна зробити висновок, що використання музично-дидактичних ігор є ефективним методом розвитку музичних здібностей дітей дошкільного віку. Музично-дидактичні ігри мають значний вплив на розумове виховання дітей старшого дошкільного віку. Вони сприяють розвитку мислення, пам'яті, уваги та інших психічних процесів. У грі діти вчаться аналізувати, порівнювати, синтезувати та систематизувати інформацію,

що допоможе їм розвивати критичне мислення та логічне мислення.

Перспективи полягають у визначенні оптимальних методів розумового виховання засобами музично-дидактичних ігор.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Н.П. Педагогіка. Навчальний посібник. Київ, 2007. С. 617.
2. Лобач О.О. Музично-дидактичні ігри: Методичні рекомендації. Полтава, 2004. С. 70.
3. Макаренко Л.В. Впровадження ідей Ф. Фребеля у практику використання музично-дидактичних ігор у роботі з дошкільниками. Педагогічні науки. 2014. С. 205.
4. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: в 5-ти т. Київ, 1977. С. 998.

**Ірина Мироненко,
Віта Бутенко**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

СЛОВЕСНА ТВОРЧІСТЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Анотація: У статті обґрунтовано розвиток словесної творчості дітей старшого дошкільного віку як педагогічну проблему, що полягає у визначенні етапів розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку; характеристики способів вирішення проблеми щодо факторів та причин, що впливають на розвиток словесної творчості дітей старшого дошкільного віку; розгляді умов для розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: словесна творчість, діти старшого дошкільного віку.

Постановка проблеми. Словесна творчість – це важлива складова розвитку особистості дитини, що формується на стадії дошкільного віку і впливає на її загальний розвиток, зокрема, на здатність до творчого та критичного мислення, самовираження. Розвиток цих навичок може підвищити рівень самооцінки та самодисципліни дитини, що, в свою чергу, може позитивно вплинути на її соціальну та емоційну зрілість. Тому розвиток словесної творчості дітей старшого дошкільного віку є важливою педагогічною проблемою, яка вимагає уваги вихователів та відповідної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку є актуальною, тому сучасні науковці приділяють їй значну увагу. Серед авторів, що присвятили увагу цій проблемі, можна виділити В. Беха, О. Буряк, М. Васильєва, Н. Гордієнко, А. Кривцову та ін. У своїх дослідженнях вони звертають увагу на різноманітні аспекти розвитку словесної творчості, такі як формування мовленнєвої культури, розвиток словникового запасу та уміння виражати свої думки та

почуття. Науковці І. Петренко та О. Ковальова називають причиною погіршення словесної творчості дітей недостатній рівень підготовки педагогів до цієї роботи.

Мета статті: обґрунтувати розвиток словесної творчості дітей старшого дошкільного віку засобами казки як педагогічну проблему.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні проблема розвитку словесної творчості має важливе значення як для особистісного розвитку, так і для успішної соціальної та професійної адаптації у майбутньому. Належний розвиток словесної творчості допоможе дітям старшого дошкільного віку стати креативними та мисленнєво-активними людьми. Крім того, цей процес сприяє розвитку інтелектуальних, соціальних та емоційних компетенцій, допомагає дітям розуміти світ навколо себе, розвиває їх відчуття гумору, емпатії та критичного мислення. Розвинені навички творчого мислення, висловлювання власних думок та ідей, уміння створювати тексти та інші форми словесної діяльності є необхідними вміннями для успішного функціонування у сучасному суспільстві.

Дослідники (Н. Гавриш, Е. Короткова, Н. Орланова, Є. Тихеева, Є. Фльоріна та ін.) стверджують, що розвиток словесної творчості у дітей старшого дошкільного віку є важливим завданням і вказують на різноманітні методи, що можуть сприяти досягненню цієї мети. Для того, щоб діти могли вільно творити, їм необхідні навички складання оповідань, казок та вміння вигадувати образи та сюжети. Серед провідних методів, які рекомендують дослідники, можна виділити використання природи, фольклору, іграшок, театралізованої діяльності, ілюстрацій та розвитку поетичного слуху [2].

Для дітей старшого дошкільного віку, словесна творчість є невід'ємною частиною їх загального творчого розвитку у різних видах діяльності. Формування словесної творчості ґрунтується на сприйнятті творів мистецтва та усної народної творчості, де зміст і форма є нероздільними. Ознайомлення з різними жанрами літературних творів та їх особливостями дозволяє дитині зануритись у світ художніх образів, що подальше поглиблюється в театралізованій діяльності, сприяючи розвитку творчої уяви та вмінню використовувати різноманітні мовні засоби. Розвиток словесної творчості у дітей старшого дошкільного віку є процесом, який має багато аспектів та залежить від загального мовленнєвого розвитку дитини.

За дослідженням І. Бурлаки [1], розвиток словесної творчості дітей старшого дошкільного віку можна розділити на кілька етапів. Перший етап – це підготовка, коли дитина формує ідею для твору та збирає матеріал. На другому етапі, що називається наочно-образним моделюванням, дитина уявляє сюжет та образи та відтворює їх у письмовому вигляді. Третій етап – створення тексту, коли дитина формує структуру твору та відтворює свої ідеї у письмовому вигляді.

На четвертому етапі, який називається редагуванням та вдосконаленням, дитина перевіряє твір на правописні та граматичні помилки, вносить необхідні зміни та вдосконалює текст.

Визначені етапи розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку дають нам розуміння того, яким чином формується творчий процес в дітей та яким чином педагог може допомогти у цьому процесі. Крім того, вони дають педагогам певні настанови щодо організації роботи з дітьми з метою розвитку їхньої словесної творчості. Зокрема, педагог може сприяти формуванню ідей для твору, надавати дітям можливість наочно-образно моделювати твори, допомагати в структуруванні твору та редагуванні. Тому знання про ці етапи дозволять більш ефективно працювати з дітьми в напрямі розвитку їхньої словесної творчості.

Згідно з результатами досліджень вчених, багато дітей стикаються з проблемами у розвитку словесної творчості, що може впливати на їх майбутнє навчання та життя. Зокрема, Є. Радіонова та Л. Тіхонova [5] показали, що не всі діти старшого дошкільного віку володіють достатнім рівнем словесної творчості. Інше дослідження, яке проводили І. Шубіна та О. Шершньової [6], засвідчило, що у більшості дітей старшого дошкільного віку виявлені проблеми з формуванням творчого мислення та розвитку мовлення, що зменшує їх можливості для творчої самореалізації в майбутньому. Дослідження Н. Мельник [4] продемонструвало, що однією з найважливіших проблем розвитку словесної творчості є недостатня кількість часу, який дитина витрачає на літературну діяльність, тобто читання та письмо.

Дослідження науковців [4; 5; 6 та ін.] підтверджують, що проблеми з розвитком словесної творчості є актуальною проблемою для дітей старшого дошкільного віку. Таким чином, основна педагогічна проблема, яку необхідно вирішувати, полягає у розробці ефективних підходів до розвитку словесної творчості у дітей старшого дошкільного віку. Для цього потрібно створювати нові програми, методики та інноваційні підходи, які б допомогли дітям старшого дошкільного віку розвивати свою словесну творчість та підвищувати її рівень.

У цьому контексті не менш важливо звернути увагу також на фактори та причини, що впливають на розвиток словесної творчості дітей старшого дошкільного віку. Фактори, які впливають:

- *рівень та якість мовного спілкування в сім'ї* може бути одним з ключових факторів (діти, які живуть у середовищі, де багато говорять та спілкуються з батьками, можуть мати більше можливостей для розвитку власної словесної творчості);
- *кількість часу*, який батьки приділяють читанню книг дітям, також може мати значення (чим більше часу дитина проводить з книгою, тим більша ймовірність, що вона зможе розвинути власну словесну творчість);

- *рівень розвитку мислення та уяви дитини* є іншим важливим фактором (діти, які мають високий рівень розвитку мислення та уяви, можуть бути більш творчими у власній мові);
- *кількість та якість розвивальних ігор та вправ у закладах дошкільної освіти* також можуть впливати на словесну творчість дітей (ігри, які сприяють розвитку мовлення та фантазії, можуть бути корисні для розвитку словесної творчості);
- ефективність методик навчання може також відігравати важливу роль (якщо методики навчання сприяють розвитку мовлення та стимулюють творчу самореалізацію дитини, то це може мати позитивний вплив на розвиток її словесної творчості) [3].

Існує кілька способів вирішення проблеми щодо факторів та причин, що впливають на розвиток словесної творчості дітей старшого дошкільного віку. Можна вирішити цю проблему завдяки таким підходам як:

1. Систематичне використання методів, спрямованих на розвиток словесної творчості у дітей старшого дошкільного віку, таких як розвиток мовленнєвої культури, культури спілкування, інтелектуальної культури та інших. Наприклад, метод проєктів, запропонований М. Монтессорі; метод творчого мислення – М. Левіна; метод гри – Л. Виготським, метод імітації – І. Якобсоном.
2. Розробка програм та методик з метою вирішення проблеми низького рівня розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку. Ці програми та методики повинні бути адаптованими до потреб та можливостей кожної дитини, враховувати її індивідуальні особливості та здібності.
3. Співпраця з батьками та іншими дорослими, які оточують дитину, з метою використання різноманітних способів розвитку її словесної творчості. Наприклад, дорослі можуть заохочувати дітей до письма та читання, читати їм цікаві книги, допомагати їм зі складанням розповідей та історій тощо.
4. Створення стимулюючої атмосфери в дитячому середовищі, яка б сприяла розвитку словесної творчості дітей. Наприклад, дитячий садок або дитячий клуб можуть організовувати різноманітні заходи, які стимулюють дітей до розвитку їх словесної творчості, наприклад, літературні конкурси, театралізовані вистави, круглі столи тощо.

Не менш важливо розглядати і умови для розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку потрібні такі як:

- *стимулююче середовище*: діти повинні бути оточені стимулюючими матеріалами та знаходитися у середовищі, яке сприяє розвитку мовленнєвої творчості;
- *здорове середовище*: здорове фізичне та емоційне середовище допомагає дітям бути більш відкритими та творчими в своєму мисленні;

- *підтримка батьків та вихователів*: діти потребують підтримки та похвали від батьків та вихователів, щоб відчувати впевненість у своїх здібностях та продовжувати розвивати власну творчість;
- *стимулювання власної ініціативи*: дітям потрібно надавати можливість розвивати свою творчість та ініціативу, давати їм вільний простір для виразу своїх ідей та думок;
- *використання різноманітних методів*: вихователі та батьки повинні використовувати різноманітні методи та техніки, які стимулюють розвиток словесної творчості, такі як ігри, пісеньки, розповіді, дискусії та інші.

Висновки. На основі проведеного аналізу можна зазначити, що для вирішення педагогічної проблеми розвитку словесної творчості, вихователям та батькам необхідно розуміти причини, через які виникає проблема та знати і використовувати методи, які допоможуть підвищити рівень словесної творчості дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурлака І. Методика розвитку словесної творчості у дітей старшого дошкільного віку. Київ: ВЦ «Освіта України», 2016. С. 29–31.
2. Гавриш Н.В., Короткова Е.П., Орланова Н.П., Тихеева Є.І., Фльоріна Є.О. Розвиток мовлення старших дошкільнят. Харків: ВД «Інжек», 2016. 151 с.
3. Гончаренко С.В., Мартиненко О.В. Формування словесної творчості дітей старшого дошкільного віку. *Наукові записки Інституту педагогіки НАПН України*. К.: ІПН НАПН України, 2015. Вип. 138. С. 19–25.
4. Мельник Н.В. Формування творчої мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в умовах дошкільного навчального закладу. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2019. Вип. 60. С. 70–76.
5. Радіонова Є., Тіхонова Л. Розвиток словесної творчості дітей старшого дошкільного віку в процесі літературної діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2018. Вип. 2. С. 85–89.
6. Шубіна І.В., Шершньова О.О. Розвиток творчої мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологічні науки». 2017. Т. 2. С. 107–110.

**Надія Пашкова,
Віта Бутенко**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МНЕМОТЕХНІКИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті розкрито сутність мнемотехніки як сукупності прийомів ефективного запам'ятовування нової інформації при формуванні

кількісних уявлень у дітей старшого дошкільного віку; обґрунтовано можливості використання засобів мнемотехніки для формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: мнемотехніка, мовленнєва компетентність, діти старшого дошкільного віку.

Постановка проблеми. Нині в Україні, в умовах удосконалення системи дошкільної освіти, відбувається приведення цілей, змісту, підходів, технологій освітнього процесу до відповідності вимогам сучасного суспільства. Розвиток мовлення дитини в новій редакції Базового компонента дошкільної освіти справедливо подано як один з основних освітніх напрямів. Причому акцент зроблено не на розв'язанні окремих завдань, а на цілісному підході до формування мовленнєвої компетентності (в єдності всіх її складових) як одного з ключових критеріїв і водночас вагомої умови становлення мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку.

Аналіз чинних вимог щодо формування мовленнєвої компетентності показує, що розвиток мовлення дітей дошкільного віку потребує оптимізації. Організація означеного процесу із застосуванням ефективних технологій може забезпечити подолання несприятливих тенденцій у мовленнєвому розвитку сучасних дітей, як-от: обмежений словниковий запас, невеликий відсоток у мовленні літературних слів і виразів, труднощі програмування змісту розгорнутих висловлювань та мовленнєвого оформлення, порушення зв'язності й послідовності викладу, смислові пропуски, відсутність навичок культури мовлення, погана дикція, відсутність рефлексивного ставлення до власного мовлення та мовлення оточуючих. В описаних умовах проблема дослідження методики навчання монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку на основі методу наочного моделювання або мнемотехніки набуває важливого значення та створює нагальну потребу її вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що аспект розвитку мовлення дітей дошкільного віку досліджувалася такими вченими: О. Білан, А. Богуш, А. Бородич, М. Вашуленко, Л. Виготський, Н. Гавриш, С. Дорошенко, М. Жинкін, І. Зимня, К. Крутій, Л. Мацько, В. Мельничайко, Л. Паламар, М. Пентилюк та ін. Актуальними і перспективними є дослідження педагогів і психологів, які показали, що основою розвитку розумових здібностей є оволодіння дитиною діями заміщення і наочного моделювання: С. Архангельського, В. Загвязинського, Л. Кондрашової, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна та ін. Особливості використання мнемотехніки з дітьми дошкільного віку висвітлювали Т. Большова, В. Вороб'йова, Л. Єфіменкова, І. Поташко. Т. Ткаченко та ін. Незважаючи на значний інтерес науковців до вказаної проблеми, ще недостатньо досліджені теоретичні та практичні основи формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку за допомогою засобів мнемотехніки.

Мета статті полягає в обґрунтуванні можливостей використання засобів мнемотехніки для формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Згідно Державного стандарту дошкільної освіти [1, с. 4], організація життєдіяльності дітей в сучасному ЗДО базується на принципах науковості, систематичності, активності, природовідповідності, які вимагають від педагога такої побудови освітнього процесу, за якої максимально активізується діяльність дітей в пізнанні навколишнього світу, реалізації їх творчих задумів та мрій. Під час здобуття дошкільної освіти формуються ключові компетентності за різними освітніми напрямками, спрямованими на розвиток особистості дитини. Одна з таких компетентностей – мовленнєва, яка трактується як «здатність дитини продукувати свої звернення, думки, враження в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів» [1, с. 18].

Старший дошкільний вік найсприятливіший для закладання основ чіткого, грамотного та красивого мовлення, що є важливою умовою розвитку дитини. Але на сьогоднішній день багате мовлення у дітей старшого дошкільного віку – явище дуже рідкісне. Тому формування мовленнєвої компетентності стає все більш актуальною проблемою. Зважаючи на те, що від застосування загальноприйнятих методів навчання не кожного разу можна чекати найкращого результату, їх необхідно доповнювати такими засобами, які могли би полегшити процес формування зв'язного мовлення [6, с. 232]. Тому, щоб допомогти дітям в оволодінні грамотним мовленням і полегшити цей процес, можна використовувати різноманітні дидактичні ігри, методи, технології та інноваційні прийоми [2, с. 9].

Однією з таких технологій, яка сприятиме виробленню навичок грамотної обробки інформації, засвоєнню складного матеріалу, розвитку мовлення без розумової і нервової напруги, є мнемотехніка. Формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку на основі мнемотехніки, за науково обґрунтованою методикою, сприяє оптимізації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. Сучасні дослідники [5, с. 20] трактують мнемотехніку системою методів і прийомів, що забезпечують ефективне запам'ятовування, успішне освоєння дітьми знань про особливості об'єктів природи, про навколишній світ, ефективне запам'ятовування структури розповіді, збереження і відтворення інформації, і звичайно розвиток мовлення.

Історія мнемотехніки починалася як невіддільна частина ораторського мистецтва, риторики. Ця техніка використовувалася для запам'ятовування довгих монологів, які виголошували оратори. У наші дні мнемотехніку, як систему методів і прийомів, що забезпечує ефективне запам'ятовування, збереження і відтворення інформації, активно використовують у практиці закладів дошкільної освіти

на мовленнєвих заняттях для створення текстів, переказування, словникової роботи. Техніка згуртування образів в загальний асоціативний ряд є одним із основоположних прийомів у мнемотехніці. За допомогою знаходження асоціацій інформація об'єднується в ціле асоціативне зображення, створене за допомогою сформованих у голові образів. Щоб відтворити будь-яку частину матеріалу, досить лише вибудувати в голові певний образ і спровокувати ланцюгову реакцію для пригадування інших образів, об'єднаних в асоціативний ряд.

За допомогою мнемотехніки вирішуються такі завдання:

- розвиток зв'язного і діалогічного мовлення;
- розвиток у дітей умінь за допомогою графічної аналогії розуміти і розповідати знайомі казки, вірші за мнемотаблями і колажами;
- навчання дітей правильної звуковимови;
- знайомство з буквами;
- розвиток у дітей розумової активності, кмітливості, спостережливості, вміння порівнювати і виділяти суттєві ознаки;
- розвиток у дітей психічних процесів: мислення, уяви, уваги;
- вирішення дошкільнятами винахідницьких задач казкового, ігрового, екологічного, етичного характеру тощо;
- розвиток пам'яті;
- уміння аналізувати, виокремлювати частини, об'єднувати в пари, групи, ціле, вміння систематизувати;
- розвиток логіки;
- розвиток образного мислення;
- уміння зв'язно мислити, складати розповіді, перекодовувати інформацію;
- рішення дидактичних, освітніх завдань;
- розвиток кмітливості.

Завдання з мнемотехніки бажано розміщувати в порядку збільшення складності, тобто використовувати принцип – від простого до більш складного. Розпочинати роботу доцільно з найпростіших видів: мнемоквадратів, мнемодоріжок, мнемотаблиць. Детальніше розкриємо методику роботи з мнемотаблицями. Вони бувають навчальними та розвивальними.

У мнемотаблиці можна зображувати практично усе. Наприклад, здійснювати графічне або частково-графічне зображення персонажів казки, явищ природи, деяких дій, тобто можна намалювати те, що вважаєте за потрібне. Але зобразити так, щоб намальоване було зрозуміло дітям. Така методика значно полегшує дітям пошук і запам'ятовування слів. Символи максимально наближені до мовного матеріалу, наприклад, для позначення домашніх птахів і тварин використовується будинок, а для позначення диких (лісових) тварин і птахів – ялинка [3, с. 102]. У старшому дошкільньому віці переважає наочно-образна пам'ять, і запам'ятовування носить в основному

мимовільний характер. Зоровий же образ, що зберігся у дитини після прослуховування, що супроводжується переглядом різних малюнків, значно швидше дозволяє запам'ятати текст. Спочатку слід добирати опорні картинки до вибраного вірша. Картинки мають бути яскравими і знайомими для дітей. Під час читання вірші картинки виставляються на фланелеграфі. Після прочитання діти відтворюють вірш за опорними картинками. Під час заучування віршів на початкових етапах роботи педагог разом із дітьми заповнює таблицю, на більш пізніх етапах навчання діти самостійно заповнюють таблицю [4, с. 39]. Вихователь на дошці має по одному полю заповнювати порожні клітини мнемотаблиці, діти малюють на власних бланках. Таким чином, під час заняття кожна дитина заповнює власну мнемотаблицю, за допомогою якої вона має змогу розповідати вірш. Наочна схема виступає в якості плану мовленнєвого висловлювання. Під час заучування віршів можна використовувати опорні малюнки. Означений прийом захоплює дітей, перетворює заняття в гру. Зоровий образ, що зберігся у дитини після прослуховування, супроводжується малюнками мнемотаблиці, дозволяє значно швидше запам'ятати текст.

Пропонована методика дуже добре себе зарекомендувала і має високу ефективність у роботі з дітьми. Вона ґрунтується на тому, що мозок людини набагато простіше «спирається» на образи, і саме завдяки ним простіше запам'ятати слова, фрази і навіть цифри, які до цього запам'ятовувалися з дуже великими труднощами. Іншими словами, якщо дитині складно запам'ятати рядки вірша, то з намальованими до нього образними картинками ефективність запам'ятовування значно збільшується. Також ця методика значно полегшує дітям пошук і запам'ятовування слів і текстів. Використання мнемотаблиць є одним із ефективних способів розвитку мовлення дітей. Необхідно пам'ятати, що рівень мовленнєвого розвитку визначається словниковим запасом дитини. І лише кілька кроків, зроблених у цьому напрямі, допоможуть вам у розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. Така робота з дітьми старшого дошкільного віку сприяє не тільки їх підготовці до навчання в школі, а й формуванню у них однієї з ключових компетенцій – володіння усною комунікацією, так необхідної для адаптації їх в сучасному інформаційному суспільстві.

Висновки і перспективи дослідження. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок про те, що використання засобів мнемотехніки відкриває величезні можливості для формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку. Заняття з використанням мнемотехніки завжди проходять цікаво не тільки для дітей, а й для педагога і дають можливість дітям старшого дошкільного віку оволодівати складним матеріалом легко й швидко.

Наукове прогнозування передбачає визначення та теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами мнемотехніки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Богуш А.М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Програма та методичні рекомендації. Харків: ТОВ «Ранок», 2011. 176 с.
3. Буданцева Н.І. Використання мнемотехнології для розвитку та корекції мови дошкільнят. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 2 (33). С. 49–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2015_2_10
4. Коршенко Н. Запам'ятовуємо сюжет казки-зв'язки за допомогою мнемотаблиць. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 4. С. 39–44.
5. Полевикова О.Б., Шурда Ж.І. Мовленнєва особистість у лінгводидактичному просторі дошкільця. *Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, Canada*. 2019. Р. 77–87.
6. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільця» / О.І. Білан; за заг. ред. О.В. Низковської. Тернопіль: ТОВ Мандрівець, 2017. 256 с.

**Діана Пишна,
Віта Бутенко**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ВПЛИВ КАЗКИ НА ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті проаналізовано сутність понять «компетентність», «художньо-мовленнєва діяльність», «художньо-мовленнєва компетентність»; уточнено жанрові різновиди, функції казок та їх змістові особливості; визначено аспекти впливу казки на формування художньо-мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: художньо-мовленнєва компетентність, казка, діти старшого дошкільного віку, формування.

Постановка проблеми. Провідним напрямом сучасної педагогічної науки є становлення ключових компетентностей, спрямованих на розвиток особистості дитини. Художньо-мовленнєву компетентність в Державному стандарті дошкільної освіти визначено однією з провідних, тому вважаємо за доцільне приділяти велику увагу пошуку шляхів її формування. Зважаючи на те, що специфіка художніх елементів казки відповідає психічним особливостям дітей старшого дошкільного віку, на нашу думку, вона може бути найбільш доступним та педагогічно ефективним засобом формування їх художньо-мовленнєвої компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблемі формування мовної компетентності дітей приділено велику увагу

в дослідженнях А. Богуш, Н. Гавриш, М. Вашуленка, С. Карамана, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентиліук, Л. Скуратівського та ін. Аспекти формування художньо-мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку розкрито Н. Богданець-Білокаленко, А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик та ін. Розвідки щодо використання казки в освітньому процесі з дітьми дошкільного віку здійснено О. Вознюк, Т. Гужановою, Ю. Іщенко, Ю. Форманюк, О. Шаумян та ін. **Незважаючи на здобутки науковців, питання** впливу казки на формування художньо-мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку потребує постійного оновлення.

Мета статті: визначити аспекти впливу казки на формування художньо-мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У контексті обґрунтування досліджуваної проблеми передбачено характеристику ключових категорій, як-от: «компетентність», «художньо-мовленнєва діяльність», «художньо-мовленнєва компетентність». Відтак, здійснюючи змістовий аналіз феномену «компетентність» визначено, що науковці [4, с. 26; 6 та ін.] трактують її як індивідуальну інтегровану якість особистості, яка визначається здатністю розв'язувати проблеми, які виникають у реальних життєвих ситуаціях, вибираючи найбільш оптимальні й ефективні рішення, ґрунтуючись на знаннях, уміннях і навичках. Значення художньо-мовленнєвої діяльності схарактеризувала у власних дослідженнях А. Богуш [2], яка визначила структуру художньо-мовленнєвої діяльності, що, на її думку, складається із таких компонентів: когнітивно-мовленнєва, поетично-емоційна, виразно-емоційна, оцінювально-естетична й театральна-ігрова [2, с. 57]. Також науковець виокремила чотири складові художньо-мовленнєвої діяльності: 1) сприймання на слух та розуміння дітьми змісту художніх творів; 2) відтворення змісту і виконавча діяльність (декламування, відповіді на запитання, переказування, бесіда за ілюстраціями, узагальнювальні бесіди, читання в особах тощо); 3) театралізована діяльність (інсценування, театральні вистави); 4) творчо-імпровізаторська діяльність (ігри-драматизації, ігри за сюжетами літературних творів, словесно-поетична творчість) [2, с. 57]. Щодо сутності смислового конструкту «художньо-мовленнєва компетентність», то ми звернулись до Базового компоненту дошкільної освіти, де його розкрито «здатністю відтворювати художньо-естетичні враження від сприйняття літературних і фольклорних творів засобами різних видів художньо-мовленнєвої діяльності, що засвідчує ціннісне ставлення дитини до художнього слова як культурного явища, друкованої чи електронної книжки, достатній для художньої комунікації рівень літературної обізнаності» [1, с. 20].

Уважаємо, що досягти оптимальних результатів у вирішенні будь-якої проблеми можливо лише за умови глибокої власної зацікавленості

особистості. Тому одним із оптимальних засобів формування художньо-мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку ми вважаємо казку, яка є найпопулярнішим та найцікавішим видом усної творчості серед дітей, зокрема старшого дошкільного віку.

У наш час традиційно казки розподіляють на три жанрові різновиди: казки про тварин, соціально-побутові та чарівні казки [3; 7 та ін.]. Кожен із названих різновидів має власні сюжети, персонажів, поетику, стиль. З метою обґрунтування можливостей впливу казки на формування художньо-мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку, доречно розкрити їх змістові особливості. Зокрема, *казки про тварин* визначаються такими особливостями: належать до «звіриного епосу», вони є історично найдавнішими; в алегоричній формі розкриваються суспільні явища, побут людей; пронизані сатирою, гумором; на основі опису дій та вчинків тварин проводяться аналогії з життя людей: персонажі казок обирають собі старосту, царя, а також господарюють, змагаються, сперечаються, дають і беруть хабарі, принижують слабших; у казках діють свійські (корова, коза, вівця, баран) та дикі тварини (вовк, лисиця, ведмідь), птахи (півень, качка, орел, сова, ворона, горобець), комахи, земноводні (жаба, черепаха) та ін.; тварини в казках уособлюють певну рису характеру чи вдачу людини: вовк – голодний хижак, невдаха; лисиця – хитра, підступна, улеслива; ведмідь – вайлуватий, незграбний; овечка – беззахисна; осел – впертий; заєць – боягуз; орел – сильний, зухвалий, пихатий; черепаха і рак – неповороткі, повільні; кінь і віл – працьовиті, покірні; дії тваринних казкових образів олюднені: вони розмовляють, спілкуються, товаришують; зміст цих казок близький і доступний дітям будь-якого віку; відсутні фантастичні істоти, вони – реалістичні; переважають дія, рух, примовки, приспівки.

Для *чарівних казок* характерно: обов'язкова наявність чарівних предметів, чаклунів, у змісті переважає фантастичне начало; характери героїв вступають у двобої з темними силами (герої-добротворці в чарівних казках наділені надприродною силою, кмітливим розумом, доброю вдачею); діють чарівні предмети (люстерко, клубочок, чоботи-скороходи, коцюба, кінь-віщун, гребінець); добротворці завжди перемагають зло, їм допомагають й міфологічні істоти: Скороход, Слухало; позитивні герої чарівних казок змальовані сильними, мужніми, оригінальними, самобутніми (Котигорошку тричі виковують таку булаву, що ледве виносять із кузні, а як він кине її на дванадцять діб у небо, то, падаючи, вона вдаряється об його мізинець і розбивається або залишається цілою); специфікою цих казок є сильне моральне начало, повчальний зміст, який приховано у ненав'язливій моральній позиції, що спонукає слухача самостійно дійти відповідних висновків щодо етики поведінки чи морально-етичних правил життя.

Особливостями *соціально-побутових казок* є такі: розповідають про буденне життя людей, їхній побут або реалії людського життя за умов різних соціальних епох; найновіші за походженням, вони виникли за часів феодалізму, зображують реальні події, казковість представлена у межах земної діяльності людини; групи тематики соціально-побутових казок: *дидактично-повчальні казки*, в яких зображується людське життя з усіма його радощами і нещастями, залежність людини від її долі; *сімейно-антагоністичні казки*, в яких розкриваються часом складні родинні стосунки; *жартівливі казки*; *сатиричні казки*; проходить образ Правди як втілення споконвічного правдошукання народу; позитивними героями цих казок виступають також звичайні прості люди – добротворці та знедолені, Мудра дівчина, дівчинка-семиліточка, козаки, солдати, син, батько або абстрактні герої – Щастя, Доля. Головним героям допомагають розум, мудрість, кмітливість, спостережливість, добropорядність, моральна стійкість, витривалість, віра у добро; негативні герої – носії зла – антиподи Правди, Щастя, Добра: Кривда, Горе, Біда, Злиденність, Смерть, пан, гультай, ледар, ледащиця, нероба, зажерлива баба тощо; провідними мотивами соціально-побутових казок є: суд Правди над Кривдою; антипанські, антикріпацькі, антицарські мотиви; протиставлення бідних багатим; мотив праці; боротьба проти всіляких сил, які заважають щастю простої людини; антирелігійні мотиви; протиставлення бідних багатим як зіткнення добра і зла, щедрості і скупості, скнарості, вдячності і невдячності («Названий батько», «Хліб і золото», «Дарунки з трьох зернин» та ін.); оспівується мотив праці; спрямовані на викриття і заперечення несправедливого суспільного ладу, експлуатації людини людиною.

Як свідчать дослідження [3; 5; 7 та ін.], казки виконують різні функції: інформаційно-освітню, виховну, національно-духовну, історичну, естетичну, сугестивну. Розкриємо їх детальніше. Зокрема, *інформаційно-освітня функція* полягає в тому, що казка несе відповідну інформацію, повідомляючи дитину про певні події, життєві ситуації, явища і закони природи, соціальні та моральні норми співжиття тощо; *виховна функція* ґрунтується на тому, що кожна казка виховує дитину розумово, морально, естетично; *національно-духовна функція* полягає в тому, що казка сприяє не лише засвоєнню нових знань та вмінь, не лише формує окремі психічні процеси, а й змінює загальне ставлення до дійсності, стимулює виникнення нових більш високих методів діяльності; *історична функція* означає, що казка – це той національний скарб, який єднає минулі покоління, історію народу з сучасністю в єдиний організм; *естетична функція* ґрунтується на тому, що казка справляє величезний вплив на емоційну сферу дитини, на її почуття, оскільки, в процесі читання розповідання подається власне емоційне ставлення до фактів, подій, героїв казки і тим самим

відбувається вплив на переконання дітей, пробудження співчуття, співпереживання; *сугестивна функція* передбачає аспект розважання дітей, створення комфорту, сприятливої атмосфери, щиросердної радості у процесі читання казки; *культуросна функція* базується на тому, що казка є носієм національної культури, тому виконує роль пропаганди, транспортування і переливання її національних цінностей у скарбницю світової літератури, культури.

Висновки і перспективи дослідження. Здійснений аналіз дозволив нам виявити аспекти впливу казки на формування художньо-мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку: *когнітивно-мовленнєвий* – це наявність певних знань дітей про різновиди казок, здатність відтворювати зміст знайомих казок, впізнати казку за уривком чи ілюстрацією, самостійно складати казки, придумувати зачин та кінець казки; *виразно-емоційний* – вміння виразно та емоційно передати зміст казки дотримуючись адекватних засобів виразності й вдало їх поєднуючи; *оцінювально-етичний* – здатність дитини свідомо аналізувати поведінку героїв казки, висловлювати власне ставлення до них, мотивувати моральні та естетичні оцінки; *театрально-ігровий* – це наявність у дітей умінь і навичок самостійно розігравати зміст знайомих казок у театралізованих іграх, іграх-драматизаціях, іграх за сюжетами казок, інсценувати казки в театральних виставах.

Перспективу подальшого наукового пошуку вбачаємо у визначенні можливостей казки як засобу розвитку словесної творчості дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Богуш А.М. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних закладах. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 304 с.
3. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі. К.: Вища школа, 1994. 398 с.
4. Бутенко В.Г. Підготовка майбутніх вихователів до формування здоров'я-збережувальної компетентності дошкільників засобами ігрової діяльності [монографія]. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка. 2018. 256 с.
5. Вознюк О.В. Казка як наріжний науково-філософський ресурс розвитку дитини. *Філософія для дітей: сучасний стан і перспективи розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції* (Київ, 25-26 травня 2021 року). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. С. 41–48.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О.В. Овчарук. К.: К.І.С., 2004. 112 с.
7. Шаумян О.Г. Казка як складова освітнього простору дитини. *Молодий вчений*. 2019. № 7.1 (71.1). С. 90–94.

ВИКОРИСТАННЯ LEGO-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

***Анотація:** У статті розкрито історію створення конструктора LEGO; визначено переваги LEGO перед іншими видами конструкторів; схарактеризовано принципи та функції розвитку обдарованості дітей старшого дошкільного віку засобами LEGO-технології; виокремлено форми, методи та прийоми для означеного розвитку.*

***Ключові слова:** LEGO-технологія, обдарованість, діти старшого дошкільного віку, розвиток.*

Постановка проблеми. Діти старшого дошкільного віку – невтомні дизайнери, їхні творчі здібності та технічні рішення дотепні та оригінальні, вони вчаться поетапно, у власному темпі конструювати, розв'язувати нові, складніші завдання. Кожен визнаний і оцінений успіх веде до того, що діти стають більш впевненими в собі та здатними переходити на наступний рівень навчання. Сьогодні LEGO-технологія є однією із найвідоміших та найбільш розповсюджених освітніх систем, яка використовує тривимірні моделі реального світу та професійне ігрове середовище для навчання та розвитку дітей дошкільного віку. LEGO в перекладі з латини означає «розумна гра», тому набори LEGO не тільки формують конструкторські навички дітей, а й сприяють розумовому розвитку, розвитку логічного мислення тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблема вивчення дитячої обдарованості знайшла відображення в працях сучасних психологів (Н. Довгань, М. Заброцького, І. Карабаєвої, Н. Карпенко, Ю. Клименюк, Н. Куліш, О. Кульчицької, Т. Куторженко, Н. Лазарович, О. Матюшкіна, О. Музики, Н. Степанець та ін.) та педагогів (О. Антонової, Н. Басюк, В. Кузьменко, Н. Лалак, М. Лавренова, О. Марінушкіної, В. Моляко, Л. Фенчак, О. Хуторський та ін.). Різні аспекти використання LEGO-технології з дітьми дошкільного віку розглядаються дослідниками: Н. Волощенко, Ю. Грицковою, В. Горяїною, Ю. Коваль, Л. Комаровою, Н. Нестеровою, Л. Парамоновою, Т. Пеккер, Т. Рожок, О. Ромою, Г. Ульянець, К. Фешиною та ін. Незважаючи на велику кількість праць, питання потенціалу LEGO-технології в розвитку обдарованості дітей старшого дошкільного віку потребує подальших наукових розробок.

Мета статті: дослідити можливості використання LEGO-технології як засобу розвитку обдарованості дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Якщо говорити про історію створення конструктора, то пластикова цеглинка LEGO, яка

асоціюється з іншими подібними деталями і так знайома дітям різного віку, з'явилася лише в 1947 році. Початок історії про цю, екзотичну на той час, іграшку прийшовся на 1932 рік, коли в Данії, у місті Білунді, Оле Кірк Крістіансен відкрив невеликий магазин. Його компанія виробляла різне обладнання та витратні матеріали, а також створила маленький дерев'яний конструктор з іграшкових кубиків. А власне назва бренду «LEGO», що в перекладі з датської означає «гарно грай» [1], з'явилася лише в 1934 році. Під час розширення компанії почали вдосконалюватися обладнання та матеріали і конструктори почали виготовляти з пластику, а не з дерева.

Базуючись на думку Ю. Грицкової [5], перспективність використання LEGO визначається його універсальністю як інструменту, що має низку переваг перед іншими видами конструкторів: унікальний пластик, різноманітність деталей і можливість їх оригінального використання, яскравість, якість, безпека, свобода у виборі тем і матеріалів, які цікаві дітям та пробуджують інтерес з боку дітей саме до цього конструктора. Погоджуємось з автором, LEGO справді універсальний: допомагає дітям старшого дошкільного віку реалізовувати власні ідеї, експериментувати, проявляти творчість і насолоджуватися кінцевим результатом. У контексті розвитку обдарованості, LEGO-технологія допомагає дітям старшого дошкільного віку бачити речі з їх власної точки зору, замінюючи звичну форму, колір і розмір об'єкта. Завдяки різноманітності деталей конструктори LEGO дозволяє кожному знайти щось до душі, щоб створити що-небудь необхідне для гри: дівчаткам подобається будувати казкові замки для лялькових принцес, чарівні будиночки для фей, облаштовувати кімнати для улюблених ляльок; хлопчики будують цілі міста з майстернями та заправними станціями, пожежною частиною чи поліцейським відділком або зводять укріплення, щоб захистити місто від нападників. Машини, літаки, човни, будинки і замки, всілякі скульптури – це далеко не повний перелік того, що можуть зібрати конструктори LEGO [7]. Самостійно обираючи фігурку чи елемент декору, діти старшого дошкільного віку, використовуючи раніше набуті знання та вміння, створюють модель із деталей конструктора. Ця робота сприяє формуванню таких фундаментальних якостей, як здатність до концентрації, здатність до співпраці і насамперед впевненість у собі. Модель можна відтворювати, щоразу будуючи нові образи персонажів або елементів декорацій. Це дає дітям повну свободу дій.

За логікою дослідження перейдемо до характеристики *принципів* розвитку обдарованості дітей старшого дошкільного віку засобами LEGO-технології. Розкриємо їх детальніше в таблиці 1.

Таблиця 1

Принципи розвитку обдарованості дітей старшого дошкільного віку засобами LEGO-технології

Назва	Сутність
Природо-відповідності	Передбачає розвиток обдарованості, на основі природних та вікових здібностей дітей старшого дошкільного віку з урахуванням їх психофізичних потреб.
Наступності	Відображає безперервний процес розвитку дитини від простого до складного.
Свободи дій при складанні LEGO	Базується на тому, що у процесі творчої діяльності дітей не повинно бути обмежень і заборон, при цьому дитина вільна у виборі її виду та засобів.
Самореалізації діяльності	Реалізується шляхом надання дитині можливості вибору теми і мети моделі, а також скерування процесу її діяльності за поданою схемою чи за власним задумом.
Суб'єктності	Ґрунтується на творчому процесі, в якому дитина стає особистістю, здатною самостійно здобувати знання в необхідному їй обсязі, самостійно конструювати, виготовляти вироби LEGO-конструкторської діяльності у вигляді макету, моделі тощо.
Варіативності	Дає можливість дітям обирати різноманітні напрями конструювання LEGO.
Гнучкості	Окреслює можливості змін індивідуальної програми розвитку дитини залежно від її потреб та індивідуальної швидкості засвоєння знань.
Особливих стосунків дитини зі світом	Говорить про те, що дитина бачить світ власними очима, тому завдання педагога полягає тому, щоб не втручатись і не нав'язувати власну думку, щоб не загасити своєрідність творчої діяльності дитини.
Імпровізаційності	Полягає в умінні всіма можливими способами імпровізувати з об'єктом будівництва, щоб краще його пізнати.
Естетичності	Відповідає природі дитини і ґрунтується на націлюванні дитини на те, щоб сконструйований LEGO-виріб відповідав стандартам краси.
Співробітництва вихователя і дітей	Передбачає супровід педагогом процесу конструювання LEGO, в якому він буде виступати рівноправним партнером у спільній діяльності.

Подальший розгляд зосередимо на розкритті *функцій* розвитку обдарованості дітей старшого дошкільного віку засобами LEGO-технології, яких наші розвідки [1; 3; 4 та ін.] дозволяють виокремити такі: особистісна, діяльнісна, регулятивна, рефлексивна.

Особистісна функція базується на індивідуальному розвитку дитини і реалізується через діяльність, що окреслює співробітництво, самовдосконалення та прояв якостей особистості. Своєрідність особистісної функції визначається орієнтацією на якості особистості, її розвиток з урахуванням природних здібностей. Дорослому варто оцінювати креативний підхід до виготовлення LEGO-продукту, не в

порівнянні з досягненнями інших дітей, а порівнюючи її минулі та реальні досягнення.

Діяльнісна функція зумовлює розвиток обдарованості дитини засобами LEGO-технології у взаємодії з однолітками та дорослими, що передбачає корекцію відповідно до змін, що відбуваються у ході вирішення творчих завдань. Ця функція безпосередньо пов'язана з LEGO-конструкторською діяльністю та проявом креативності, під якому розуміють «творчі здібності особистості, здатність генерувати незвичайні ідеї, відходити від традиційних схем мислення та швидко вирішувати проблемні ситуації» [3]. Як бачимо, головною ознакою креативної особистості вважають її творчі здібності, які визначаються наявністю особливого набору якостей, серед яких натхненність, оригінальність, передбачуваність, критичність, схильність до творчих сумнівів, інтуїція тощо. Зміна та інтеграція означених якостей сприяє розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку у процесі LEGO-конструкторської діяльності.

Регулятивна функція ґрунтується на послідовному та контрольованому процесі розвитку обдарованості дітей старшого дошкільного віку засобами LEGO-технології й реалізується за допомогою форм, методів та прийомів. Засобами реалізації регулятивної функції є конструктори LEGO.

Рефлексивна функція презентує усвідомлення дітьми старшого дошкільного віку та вихователем позитивних сторін LEGO-конструкторської діяльності та недоліків власної створеної моделі. Діти оцінюють результати, визначені в меті та завданнях на початку LEGO-конструкторської творчої діяльності. Рефлексивна функція реалізується через тестування дітей старшого дошкільного віку за визначеними критеріями: прагнення до конструювання шляхом вибору виду діяльності (Л. Прохорова); вміння конструювати з LEGO – шляхом аналізу способів дії та продукту діяльності (О. Беякова); прояв креативності – через тест на креативність (Дж. Рензулі) [6].

Із позиції досліджуваного предмета нам доцільно виокремити форми, методи та прийоми, які можна використовувати з метою розвитку обдарованості дітей старшого дошкільного віку засобами LEGO-технології.

Відтак, у процесі розвитку обдарованості дітей старшого дошкільного віку засобами LEGO-технології варто використовувати такі *форми*: LEGO-конструювання безпосередньо у навчальній діяльності, де діти виконують завдання під час організованої діяльності або здійснюючи рефлексивну самостійну діяльність; LEGO-конструювання у процесі самостійної діяльності, коли діти обирають LEGO-конструювання як приємне і цікаве проведення часу поза навчальною діяльністю; спільна діяльність дітей та батьків, яка сприяє згуртуванню членів родини, розвитку творчих здібностей, комунікативних навичок тощо.

Щодо *методів*, то в процесі LEGO-конструювання в закладі дошкільної освіти рекомендується використовувати такі: дослід (створення проблемних ситуацій та їх вирішення у процесі LEGO-конструкторської діяльності); експеримент (створення LEGO-моделей власного дизайну без опори на технологічні карти); програмування (програмування LEGO-виробів за допомогою комп'ютерів); проектування (створення моделі є частиною загального проекту); конструювання (виготовлення моделей з конструкторів LEGO).

Розглядаючи *прийоми*, виділяють такі: аудіовізуальний (демонстрація LEGO-моделей за допомогою наочності та слова); ситуативний (розв'язання ситуативних завдань, які виникають у процесі LEGO-конструкторської діяльності); ігровий (LEGO-конструювання як гра).

Висновки і перспективи дослідження. Сформульовані переваги LEGO перед іншими видами конструкторів, схарактеризовані принципи та функції, виокремлені форми, методи та прийоми розвитку обдарованості дітей старшого дошкільного віку засобами LEGO-технології спрямовують на визначення та теоретичне обґрунтування педагогічних умов для розвитку означеного процесу що й становить подальший напрям нашого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бедфорд А. LEGO. Секретная инструкция. 2013. 332 с. URL: https://knigamir.com/catalog/khudozhestvennaya-literatura_ID5/lego-sekretnaya-instruktsiya_ID270634/
2. Безпала С., Безпала М., Губко М. Розвиток конструкційних здібностей дітей за допомогою конструкторів LEGO Education. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 8. С. 51–56.
3. Біла І.М. Психологія творчого конструювання в дошкільному віці: монографія. К.: Веселка, 2011. 494 с.
4. Бондар Л., Гуцол С. LEGO-конструювання в освітньому процесі різновікової групи. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 2. С. 19–20.
5. Грицкова Ю.В. Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами LEGO-конструювання. *Інноваційна педагогіка: зб. наук. праць*. Одеса: Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій, 2019. Вип. 12. Т. 2. С. 106–109.
6. Заброцький М.М. Основи вікової психології. Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2020. 112 с.
7. Рома О. (упор.). Гра по-новому, навчання по-іншому. The LEGO Foundation, 2018. 44 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/LEGO/po-novomu-navchannya-po-inshomu.pdf>

ВИКОРИСТАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: У статті розкрито сутність феноменів «здоров'я», «здоров'язбережувальні технології» в поглядах учених сучасності; досліджено можливості використання здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: здоров'язбережувальні технології, діти старшого дошкільного віку, освітній процес.

Постановка проблеми. Старший дошкільний вік визначено чутливим періодом для забезпечення морфологічного розвитку, пізнавальної сфери дитини, становлення індивідуально-психологічних особливостей особистості, формування позитивного ставлення до власного здоров'я. Одним із чинників, які формують попередньо зазначені характеристики, є сукупність традиційних і нетрадиційних форм фізичного виховання дитини, що поповнюють категорію здоров'язбережувальних технологій та впливають на її становлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема використання здоров'язбережувальних технологій з дітьми старшого дошкільного віку є актуальною тому, що від стану здоров'я підростаючого покоління залежить благополуччя і розквіт нашого суспільства. Теоретичному та практичному висвітленню аспектів збереження здоров'я дітей дошкільного віку присвячена низка праць українських вчених (Т. Андрющенко, Т. Бабюк, О. Богініч, Е. Вільчовського, Н. Денисенко, О. Ковшар, Л. Лохвицької, М. Машовець, Л. Сварковської та ін.). Питання впровадження здоров'язбережувальних технологій на сучасному етапі стали предметом досліджень науковців (О. Богініч, С. Бурсова, Т. Воронцова, Л. Гаращенко, О. Гнізділова, О. Івахно, А. Кошель та ін.).

Мета статті: дослідження можливості використання здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. В останні десятиріччя спостерігається помітна тенденція до погіршення здоров'я дітей. Тому, на сьогодні, в закладах дошкільної освіти є актуальна проблема збереження здоров'я дітей. У науковій літературі існує багато визначень поняття «здоров'я». Вперше офіційне визначення здоров'я подав Р. Сігеріст (США) на початку 1940 р.: «Здоров'я – це не просто відсутність хвороб: це щось позитивне, радість життя, бадьоре сприйняття особистістю всієї відповідальності, покладеної на людину».

життям». Це надихнуло експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) на визначення означеного поняття, що й було в 1946 р. прийнято як частину преамбули Статуту ВООЗ: «Здоров'я – це стан цілковитого фізичного, психологічного та соціального благополуччя людини, а не лише відсутність хвороб» [7]. В аспекті нашого дослідження нам імponує характеристика феномену «здоров'я» визначено А. Кошель [6], як природний стан організму, який характеризується врівноваженістю його з навколишнім середовищем і відсутністю яких-небудь хворобливих станів, де врівноваженість організму із зовнішнім середовищем – це ступінь його пристосованості, адаптованості до умов біологічного та соціального середовища. Такий підхід до характеристики здоров'я особливо важливий стосовно дітей, оскільки врівноваженість із зовнішнім середовищем забезпечує своєчасність росту та розвитку дитячого організму.

Зважаючи на дослідження Л. Гаращенко [3, с. 69], для успішної організації здоров'язбереження в умовах роботи з дітьми старшого дошкільного віку необхідна цілісна система взаємопов'язаних кроків:

- навчання дітей елементарним прийомам здорового способу життя (оздоровлювальна гімнастика, ігри-релаксації, різні види масажу, елементи йоги, прищеплення гігієнічних навичок, найпростіші навички надання першої допомоги, фізкультхвилинки під час занять, функціональна музика, масові оздоровлювальні заходи);
- взаємодія з батьками (пропаганда здорового способу життя, консультації, індивідуальні бесіди, виступи на батьківських зборах, проведення спільних виховних заходів);
- робота з педагогічним колективом (проведення семінарів-практикумів, виставок, консультацій, підготовка і відвідування занять, що спрямовані на здоров'язбереження, відвідування науково-практичних семінарів і конференцій);
- створення умов оздоровлювального та здоров'язбережувального середовища (придбання масажерів, тренажерів, виготовлення обладнання для профілактики плоскостопості й порушення постави, підбір оздоровлювальних комплексів).

На вирішення означених кроків сучасної дошкільної освіти – збереження, підтримки і збагачення здоров'я суб'єктів освітнього процесу: дітей, педагогів і батьків, спрямоване використання здоров'язбережувальних технологій в роботі закладу дошкільної освіти.

Здійснюючи змістовий аналіз феномену «здоров'язбережувальні технології» визначено, що сутність цього терміну дослідники розглядають по-різному, зокрема, Т. Андрющенко [1, с. 65] – системою заходів, що включає взаємозв'язок і взаємодію всіх чинників освітнього середовища, які спрямовані на збереження здоров'я дитини на всіх етапах її навчання і розвитку; В. Лозинський [8, с. 67] – системою, що

створює максимально можливі умови для збереження, зміцнення і розвитку духовного, емоційного, інтелектуального, особистого і фізичного здоров'я всіх суб'єктів освіти; М. Гончаренко, С. Лупаренко [5, с. 37] – навчально-методичним комплексом оздоровчо-фізкультурних і лікувально-профілактичних заходів. З огляду на визначення, подані науковцями, та в контексті нашого дослідження, здоров'язбережувальні технології ми розглядаємо як технології, спрямовані на вирішення пріоритетного завдання сучасної дошкільної освіти – збереження, підтримки та збагачення здоров'я дітей в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Сучасні дослідники [4, с. 361] визначають метою використання здоров'язбежувальних технологій в дошкільній освіті – забезпечення високого рівня реального здоров'я дітей як сукупності усвідомленого ставлення дитини до власного здоров'я та здоров'я інших людей.

Спираючись на дослідження науковців [2, с. 74; 6, с. 41 та ін.], нами виокремлено такі види здоров'язбережувальних технологій:

- 1) *медико-профілактичні технології*, що забезпечують збереження і зміцнення здоров'я дітей під керівництвом медичного персоналу закладу дошкільної освіти відповідно до медичних вимог і норм, з використанням медичних засобів (організація і контроль харчування дітей раннього і дошкільного віку, фізичного розвитку дітей; загартовування тощо);
- 2) *фізкультурно-оздоровлювальні технології*, що спрямовані на фізичний розвиток і зміцнення здоров'я дитини (розвиток фізичних якостей, рухової активності й становлення фізичної культури дітей, загартовування, дихальна гімнастика, масаж і самомасаж, профілактика плоскостопості й формування правильної постави, оздоровлювальні процедури в різних середовищах (басейн, тренажери), формування навичок до повсякденної фізичної активності й турботи про здоров'я в умовах спеціально організованих форм виховної роботи);
- 3) *технології забезпечення соціально-психологічного благополуччя дитини*, що сприяють психічному і соціальному здоров'ю (підтримання емоційної комфортності й позитивного психологічного самопочуття дитини у процесі спілкування з однолітками і дорослими в закладі дошкільної освіти та сім'ї);
- 4) *технології здоров'язбереження й здоров'язбагачення*, що спрямовані на розвиток культури здоров'я вихователів закладу дошкільної освіти.

До засобів реалізації здоров'язбережувальних технологій у роботі з дітьми старшого дошкільного віку можна віднести: елементарні прийоми прищеплення здорового способу життя; реабілітаційні заходи (фітотерапія, кисневий коктейль, вітамінотерапія, ароматерапія, інгаляція, функціональна музика, лікувальна фізкультура, масаж,

психогімнастика, тренінги); спеціально організована рухова активність дитини (фізкультхвилинки, заняття лікувальною фізкультурою, рухливі ігри, спортивні свята, тематичні свята здоров'я, пішохідні переходи, екскурсії).

Висновки. Отже, використання здоров'язберезувальних технологій сприятиме підвищенню результативності освітнього процесу, формуванню в дітей, педагогів і батьків ціннісних орієнтацій, що спрямовані на збереження й зміцнення здоров'я з урахуванням індивідуального підходу до кожної дитини, позитивної мотивації до ведення здорового способу життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрющенко Т.К. Формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Київ, 2007. 258 с.
2. Воронцова Т.В. Навчання здоровому способу життя на основі життєвих навичок. Київ: Просвіта, 2007. 246 с.
3. Гаращенко Л.В. Здоров'язберезувальні методики виховання у фізкультурно-оздоровчому процесі сучасного дошкільного закладу. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2011. Вип. 1 (44). С. 67–71.
4. Гнізділова О.А., Бурсова С.С. Використання здоров'язберезувальних технологій у період адаптації дітей до дошкільного навчального закладу. *Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження: колективна монографія*. Харків: Вид. Рожко С.Г., 2017. С. 361–367.
5. Гончаренко М.С., Лупаренко С.Є. Поняття «валеопедагогіка» та «педагогічна валеологія» у психолого-педагогічній літературі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*: [науковий журнал]. Суми: СумДПУ, 2010. № 1 (3). С. 30–38.
6. Кошель А.П. Використання здоров'язберезувальних технологій у дошкільному закладі. Розвиток концепції національної освіти С. Русової у сучасних умовах Вісник № 135. С. 41–45.
7. Кукса В.О. До еволюції визначення поняття «здоров'я». URL: <http://library.rehab.org.ua/ukrainian/phis/kuksa>
8. Лозинський В. Техніки збереження здоров'я. К.: Главник, 2008. 160с.

СЕКЦІЯ № 3

НАСТУПНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ НАВЧАЛЬНО-ВІХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Катерина Ващенко,
Оксана Білєр

Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПЕДАГОГА-ІННОВАТОРА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Анотація: У статті розглянуто особливості методичного інструментарію педагога-інноватора початкової освіти та окремі методи й технології, що у нього входять.

Ключові слова: інноватика, інноваційна діяльність, творчий учитель, педагог-інноватор, початкова освіта

Постановка проблеми. Виклики сучасного світу, його модернізація, технологізація та темп розвитку впливають на всі галузі людського життя. Освіта не є винятком. Переструктурування освіти передбачає оновлення погляду на педагога, що її реалізовує. Сучасний вчитель має оволодіти сучасними технологіями, методами та прийомами ведення освітньої діяльності, серед них особливо чітко виокремлено готовність до інноваційної діяльності. Джерела готовності до інноваційної діяльності осягають проблематику особистісного розвитку, професійної спрямованості, професійної освіти, виховання й самовиховання, професійного самовизначення вчителя, тобто мають бути наскрізно вплетеними в життя та діяльність кожного вчителя. Відповідно до проблематики нашого дослідження сфокусуємо свою увагу на особливостях інноваційного інструментарію вчителя початкових класів.

Аналіз актуальних наукових досліджень і публікацій. Концептуальні положення та науково-методичне забезпечення педагогічної інноватики розбудовували такі українські науковці як І. Бех, Л. Даниленко, І. Дичківська, М. Дмитренко, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Кремень, І. Підласий, Р. Гуревич, С. Сисоева та інші. Також проблематика озброєння сучасного педагога інноваційним інструментарієм торкнулася інтересів таких провідних вчених як, Ф.Альварадо, М. Бургін, Д.ла Вой, А. Жумабаєва, М. Кларін, Мей-Єн Чіанг, А. Найн, Л. Подимова, В. Полонський, Ж. Стамбекова та інші. Однак, питання підбору та правильного використання методичного інструментарію педагога-

інноватора початкової освіти досліджено недостатньою мірою.

Мета статті – проілюструвати особливості методичного інструментарію педагога-інноватора початкової освіти та розглянути окремі методи та технології, що у нього входять.

Виклад основного матеріалу. Методичний інноваційний інструментарій педагогічної діяльності починає формуватися упродовж проходження різних видів практик, що допомагають урегулювати отримані упродовж навчального процесу знання та поєднати їх з реальними викликами освіти.

Носієм педагогічних інновацій виступають творчі енергійні особистості, які фахово здатні, морально і матеріально зацікавлені щодо проведення інноваційних змін [4].

Педагогічні інновації, у своїй більшості (88%), розроблені авторами у вигляді педагогічних інноваційних технологій – це якісно нова сукупність форм, методів і засобів навчання, виховання й управління, що вносять суттєві зміни у результат педагогічного процесу [2].

Відповідно до вищезазначеного можемо дійти висновку, що педагог-інноватор початкових класів - це вчитель, який активно впроваджує інноваційні методики та технології в освітній процес початкової школи з метою поліпшення якості освіти та розвитку здобувачів. Такі вчителі мають широкий спектр знань та навичок, що стосуються сучасних технологій навчання, педагогічної техніки, методик роботи зі здобувачами початкової освіти з різними типами навчання та поведінки. Також, він сучасний педагог має володіти навичками самоосвіти та бути відкритим до постійного вдосконалення та вивчення нових технологій і методів навчання.

Педагог-інноватор початкових класів має бути здатен до розробки та впровадження в освітній процес нових технологій, методик та ідей, що сприяють ефективному навчанню та розвитку здобувачів початкової освіти. Він ставить перед собою завдання вчити здобувачів початкової освіти не тільки знанням, але й розвивати їх особистість, соціальні та емоційні навички, розвивати творчу та критичну думку.

Крім того, педагог-інноватор початкових класів використовує в своїй роботі сучасні технології, відкритий до використання комп'ютерів, планшетів, цифрових дошок, програмного забезпечення та онлайн-ресурсів з метою покращення освітнього процесу та забезпечення високої мотивації здобувачів до навчання. Спираючись на вищезазначене, вважаємо за доцільне навести, визначений сучасними педагогами, алгоритм упровадження інноваційних технологій. Він включає: вивчення завдань, передбачених нормативними документами; аналіз практики і зіставлення отриманих у його процесі даних із соціальними вимогами; моделювання еталонних результатів, яких очікують в результаті перетворення педагогічної практики; пошук ідей, рекомендацій, що можуть бути впроваджені; розроблення комплексної

програми, що охоплює закономірності впровадження нового; відбір дидактичних, матеріальних, інформаційних, організаторських засобів тощо; встановлення зв'язку з авторами рекомендацій [5].

Отже, спираючись на алгоритм, можемо дійти висновку, що основна мета роботи педагога-інноватора початкових класів полягає у створенні стимулюючого освітнього середовища, в якому здобувачі початкової освіти зможуть розвиватися в гармонії зі своїми здібностями та здобувати знання з ентузіазмом та задоволенням. Для можливості організації даного освітнього середовища необхідно формувати в сучасному вчителі початкових класів певні особистісні якості. Серед них здатності: брати на себе відповідальність, швидко знаходити потрібну інформацію, системно і конструктивно мислити, приймати самостійні рішення; вчасно враховувати ситуацію соціальних змін; створювати нові ідеї в різних галузях знання; до роботи в команді.

Щоб набути даних якостей, вчителі початкових класів повинні розвивати самостійність, навчатися і спеціальності, і вмінню вести себе в суспільстві. Все гострішою стає проблема вдосконалення форм організації освітнього процесу, знаходження відповіді на запитання: як навчати, як створити умови для розвитку та самореалізації особистості в освітньому процесі; як, за сучасних умов, підвищити ефективність освітнього процесу, досягти високого інтелектуального розвитку здобувачів початкової освіти, забезпечити оволодіння навичками саморозвитку особистості. Значною мірою цього можна досягти, використовуючи сучасні інноваційні технології. Нижче проілюструємо найуживаніші з них.

Кейс-технологія – це загальна назва технологій навчання, що представляють собою методи аналізу. Суть технології полягає у використанні конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називаються «кейсом») для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень здобувачами початкової освіти за певною галуззю знань. З методичної точки зору кейс – це спеціально підготовлений навчальний матеріал, що «містить структурований опис ситуацій, що запозичені з реальної практики». Відповідно, кейси (ситуаційні вправи) мають чітко визначений характер і мету [3]. Як правило, вони пов'язані з проблемою чи ситуацією, що гіпотетично існувала чи існує зараз. При цьому проблема чи ситуація або вже мали якесь попереднє рішення, або їх вирішення є необхідним, а тому потребують аналізу.

Наступним розглянемо метод інциденту. Інцидент – випадок, зіткнення. Метод інциденту полягає в тому, що здобувачі початкової освіти повинен сам відшукати потрібну інформацію для знаходження розв'язання конкретної проблеми [1]. При цьому здобувач початкової освіти вчиться працювати з інформацією (повідомляти її, систематизувати, аналізувати), формувати власну позицію, або стати на чийсь сторону, або залишатися стороннім спостерігачем, що відображає

полярність думок) і на підставі цього робити висновки. Пропонується завдання, в якому містяться часткові дані, що необхідні для вирішення окресленої проблеми. До прикладу, завдання може бути сформульоване таким чином: «Соціальні мережі – плюси та мінуси».

Щодо методу розбору ділової кореспонденції, то він передбачає створення завдання з детальним описом ситуації: пакет документів, що допомагають знайти вихід із складного положення (у тому числі документи, що немає жодного відношення до даної проблеми, щоб здобувачам було з чого обирати) і питання, які дозволяють знайти рішення. При роботі з такою технологією аналізу ситуацій здобувачі початкової освіти отримують від вчителя однакові (стартові) набори інформації, що відносяться до певної історичної події, конкретної ситуації, діяльності певної фірми – залежно від теми і предмету. Здобувачі початкової освіти виступають в ролі осіб, що приймають рішення. Основне завдання – проявити творчі здібності для розв'язання окреслених проблем.

Висновки і перспектива дослідження. Для осмисленої, повноцінної участі вчителя початкових класів в інноваційній діяльності важливо, щоб він був не тільки її безпосереднім учасником, а й безпристрасним експертом на етапі її аналізу, що сприятиме реалізації його особистісного потенціалу, підвищенню загальної культури, актуалізації самооцінки і здійсненню самокорекції своєї діяльності. У системі управління нововведеннями необхідно забезпечити всебічне і багатоаспектне вивчення інновацій (проектування, моніторинг, регулювання, корекцію), без чого неможливе компетентне визначення їх ефективності, доцільності наукового забезпечення та розповсюдження досвіду. Тому паралельно з інноваційним процесом має діяти ефективна система експертної роботи на що, в подальшому, буде спрямована наша дослідницька робота.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посібник. К., Академвидав, 2004. 352 с.
2. Драйден Г., Джаннетт Вос. Революція в навчанні / Перекл. з англ. М. Олійник. Львів: Літопис, 2005. 542 с.
3. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. К.: Видавничий дім «Слово», 2004. 616 с.
4. Щербакова І.М., Стадник Г.А. Психодіагностика професійного самовизначення особистості : навч.-метод. посіб. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. 324 с.
5. Готовність до інноваційної діяльності як важлива професійна якість педагога [Електронний ресурс]. 2017. – Режим доступу: <http://www.ebk.net.ua/Book/synopsis/pedagogika/part2/011.htm>

КОЛАБОРАТИВНЕ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація: У статті розглянуто особливості застосування колаборативного навчання в освітньому процесі здобувачів початкової школи та окреслено умови для його ефективної реалізації.

Ключові слова: колаборативне навчання, учні початкової школи, освітній процес.

Постановка проблеми. У контексті впровадження головної мети Нової української школи – «створення школи, де вчитися буде приємно і яка дасть учням не лише знання, як зараз, а й уміння застосовувати їх у житті», постає питання пошуку нових форм організації освіти, що враховуватимуть інтереси сучасної науки та базуватимуться на прикладних методах навчання та взаємодії між учнями.

Науковець, В. Бублик [1], зазначає, що останнім часом дослідники приділяють все більшу увагу кооперативному навчанню (collaborative learning), що підтримується комп'ютерними програмами та веб-сервісами, використання яких дає можливість поєднати найкращі результати традиційних освітніх систем з інформаційно-комунікаційними технологіями. Відповідно виникає необхідність у пошуку нових конструктивних ідей для вирішення проблеми оптимізації та інтенсифікації змісту, форм та методів реалізації освітнього процесу задля підготовки здобувача, що в майбутньому буде відповідати запитам сучасного європейського ринку праці.

Фокус даного дослідження припадає на початкову ланку освіти як базову в системі підготовки сучасних здобувачів. Зазначимо, що одним із аспектів оновлення форм та методів навчання й, як наслідок, підвищення якості освітнього процесу учнів початкової школи є запровадження колаборативного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці Е. Мейсон, К. Джеймс, Л. Сміт і М. Дж. Аберкромбі, ще в минулому столітті, на практиці демонстрували, що навчання та виконання практичних завдань у групах ефективніше, ніж індивідуальні методи. Пізніше, у 70-х роках того ж століття, цю ідею підхопили американці, які, щоб допомогти вихованцям подолати труднощі у навчанні, виявили, що співпраця з викладачами не настільки ефективна, як допомога однокласників [3].

Проблему застосування колаборативного навчання вивчали такі вчені, як Н. Дементієвська, В. Дьяченко, Х. Лійметс, Н. Морзе, Ж. Піаже, О. Савченко, О. Ярошенко та інші. Теоретичні та практичні засади

співробітництва у навчанні розглядаються у роботах таких іноземних науковців як B. Smith, T. MacGregor, Mc Manus, Mc Guffin, M. Baker, A. Blaye та С. O'Malley та ін. Серед вітчизняних науковців проблемі застосування колаборативного метод під час викладання дисциплін різних спрямувань свої праці присвятили О. Єгорова, С. Кожушко, О. Федоришин та ін.

Метою статті є розглянути особливості застосування колаборативного навчання в освітньому процесі здобувачів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Стратегія колаборативного навчання є поширеною моделлю партнерського навчання. Співпраця вимагає розподілу завдань між членами робочої групи, кожен з яких відповідає за окрему частину висвітлення проблеми, щоб вони могли надалі ефективно поєднуватися для досягнення поставлених цілей, таким чином ми отримуємо можливість спостерігати за динамікою розвитку кооперації в колаборативних групах [5].

Із нашого погляду, доречним буде навести думку Дж. Герлач, який зазначає, що колаборативне навчання «базується на переконанні, що навчання – це природна соціальна дія, під час якої її учасники спілкуються між собою. Навчання відбувається через спілкування». Спілкуючись, учасники групи виконують поставлене завдання, діляться власними набутими знаннями та створюють інші нові спільні для групи знання» [5].

Однією з особливостей колаборативного навчання є те, що середовище, в якому відбувається взаємодія учнів повинно будуватися на демократії, рівноправності та автономності. Тільки з таким правилом навчання буде відбуватися на високому рівні і в результаті пройде успішно. Ми погоджуємося з думкою С. Кожушко [4] про те, що «в основі колаборативного навчання покладено консенсус, що формується на основі кооперації членів групи на протизагальному принципі, що є характерним для традиційної педагогіки. Це рекурсивний процес, коли суб'єкти діяльності з бажанням і прагненням налаштовані на співпрацю, створення консенсусу в досягненні результативності поставленого завдання». Зауважимо, що учасники колаборативної групи мають характерні ознаки комунікативності та ініціативності, вони всі повинні прагнути налаштовуватися на співпрацю та вибудовувати таку стратегію розв'язку поставленої задачі, аби разом досягти результату.

Упорядкований процес колаборативного навчання гарантує, що освітній процес орієнтований на здобувача, оскільки акцент робиться на учнів, які працюють з іншими для формування власних знань. Завдяки динамічності групи освітній процес стає для учасників не нудним, а захоплюючим і дає можливість самостійно контролювати перебіг засвоєння знань і навичок [2].

Спираючись на вищезазначене, можемо стверджувати, що колаборація, є частиною багатокомпонентної концепції навичок

XXI століття, що вміщує такі навички як творчість, інноваційність, критичне мислення, вирішення проблем, роботи в команді. Колаборація дозволяє здобувачам освіти вчитися та ставати особисто відповідальними за власне навчання та формує їхню готовність до майбутньої професійної діяльності.

Для характеристики змісту колаборативного навчання скористаємося науковими доробками Б. Сміт та Дж. Макгрегор, які стверджують, що: це активний процес, під час якого здобувачі освіти засвоюють нову інформацію та накладають отримані знання на рамку вже існуючих; це виклик зацікавити та залучити інших суб'єктів навчання, опрацювати та синтезувати отриману інформацію, а не просто її завчити і відтворити; почути думку інших учасників освітнього процесу, які мають відмінний набір фонових знань; освітній процес реалізується у соціальному середовищі під час спілкування; суб'єкти навчання «включені» в освітній процес і соціально, і емоційно, оскільки слухають, як їхні партнери по групі висловлюють свою точку зору, виражаючи і захищаючи власну позицію; здобувачі освіти створюють власну унікальну систему знань, не спираючись на систему знань викладача чи довідникової літератури» [5].

Застосування підходів колаборативного навчання під час реалізації освітнього процесу в початковій школі допомагає формувати комунікативні навички здобувачів початкової освіти, оскільки для досягнення кінцевої мети у виконанні завдання учні впродовж обговорення висловлюють свою позицію, обмінюються ідеями та думками.

Відповідно до мети НУШ та спираючись на наукові доробки М. Кліффорда [7], можемо зазначити, що для ефективного реалізації колаборативного навчання в освітньому процесі початкової школи слід враховувати наступні положення: чітко формулювати завдання для роботи в команді; об'єднувати групи по 3-5 учасників; обговорення учнями правил колективної поведінки за опосередкованої участі вчителя та подальшого їх оприлюднення; використання активних методів (проблемно-орієнтовне навчання, проектна діяльність тощо) і прийомів; реалістичність завдань та автентичність навчальних матеріалів; постійна зміна складу мікрогруп і можливе перегрупування здобувачів освіти на певному етапі групової роботи; вчитель має бути модератором, фасилітатором, спостерігачем тощо [6]; завчасно продумувати та враховувати відповідальність кожного учасника групи та їхню позитивну взаємозалежність, оскільки ці два принципи підтримують мотивацію до співпраці та спроможність формувати спільно набуті знання; реалізація зворотного зв'язку учасників колаборативного навчання.

Системи методів, підходів і прийомів навчання в початковій школі є гнучкими, тому поява нових методів є закономірним процесом у

відповідь на сучасні виклики організації освітнього процесу щодо забезпечення учнів початкових класів необхідними компетенціями. Колаборативне навчання, робить освітній процес початкової школи інтерактивним, дитиноцентричним і максимально наближеним до реальних ситуацій.

Висновки і перспективи дослідження. Запорукою успіху та ефективності колаборативного навчання в освітньому процесі початкової школи є педагогічний досвід і здатність до розвитку вчителя, який може ретельно спланувати, організувати, реалізувати цей інтерактивний метод і, що не менш важливо, повністю оцінити переваги та недоліки його впровадження, з його точки зору всіх учасників освітнього процесу. Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо у вивченні особливостей впровадження колаборативного навчання під час вивчення іноземних мов здобувачами початкової освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бублик В.В., Дроздович Н.Ю. Розвиток колаборативних навчальних середовищ *Наукові записки НаУКМА. Комп'ютерні науки*. 2012. Т. 138. С. 76-79. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAkn_2012_138_16.
2. Глибовець М.М. Застосування Semantic WEB до створення колаборативного освітнього простору *Збірник праць П'ятої Міжнародної конференції «Нові інформаційні технології для всіх»*. К.:Академперіодика, 2010. С. 179–192.
3. Єгорова О.І., Заїка В.С. Колаборативне письмо як метод навчання іноземної мови та перекладу *Інноваційна педагогіка* 2020. № 20(2). С. 22–25. Режим доступу: <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2020-20-2-4>.
4. Кожушко С. Стратегії колаборативного навчання у навчальному закладі. *Молодь і ринок*. 2014. № 5(112). С. 65–70
5. Gilles R.M., Adrian F. Collaborative Learning: The social and intellectual Outcomes of Learning in Groups. London: Farmer Press. 2003. 245 p.
6. Kaendler C., Wiedmann M., Rummel N. Teacher Competencies for the Implementation of Collaborative Learning in the Classroom: a Framework and Research Review. *Educational Psychology Review*, № 27, p. 505–536. Режим доступу: <https://doi.org/10.1007/s10648-014-9288-9>
7. Srinivas H. Collaborative Learning. Collaborative Learning Structures and Techniques. Texas: Teaching Resource Center. Режим доступу: <http://www.gdrc.org/kmgmt/c-learn/methods.html>.

СЕКЦІЯ № 4

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тетяна Івасенко

Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка

ВЕРБАЛЬНИЙ ІМІДЖ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Анотація: Статтю присвячено проблемі вербального іміджу педагога, розкрито його сутність та основні характеристики. Проаналізовано праці сучасних науковців з даної проблеми та окреслено перспективи власних наукових розвідок.

Ключові слова: імідж, вербальний імідж, вербальна комунікація, культура мовлення, мовленнєві якості.

Постановка проблеми. Важливою професійною якістю сучасного педагога є якісний вербальний імідж, що включає правильне володіння мовою та мовленням. Недостатній рівень вербальних навичок може призвести до нерозуміння між педагогом та учнями, зниження авторитету педагога та ускладнення процесу навчання. Вирішення проблеми полягає у розвитку та підтримці вербального іміджу педагога, що включає в себе вивчення мови, вдосконалення професійного мовлення, підвищення рівня мовленнєвих навичок та уважне стеження за мовними тенденціями сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сучасних вітчизняних досліджень у галузі вербального іміджу дозволяє виділити деякі загальні тенденції. Зокрема, М. Пентилюк та І. Піроженко зосереджують увагу на розвитку культури мовлення вчителя. О. Іванців досліджує феномен іміджу в сучасній лінгвістиці та зосереджується на визначенні його сутності та ролі в суспільстві. Дослідники зазначають, що імідж не є статичним поняттям, а змінюється залежно від соціокультурних умов та потреб громадськості. Окрім цього, зазначається, що формування вербального іміджу є процесом, який потребує постійного вдосконалення.

Актуальність теми зумовлена тим, що на сучасному етапі вербальний імідж особистості становить основну складову успішності в педагогічній сфері. Особливого значення набуває культура спілкування, яка є складовою частиною культури людини в цілому та організатором структури людських стосунків. Вербальний імідж є показником мовленнєвої культури та основним інструментом професійного спілкування сучасного педагога з учнями, їхніми батьками, колегами.

Формулювання цілей статті. Метою нашої статті є огляд теоретичних джерел з даної проблеми та визначення на цій основі сутності вербального іміджу сучасного педагога.

Виклад основного матеріалу. Поняття «імідж» сформувалося багато років тому та має багатовікову історію. На всіх етапах розвитку люди намагались вразити оточення, постати в іншому, не типовому та не властивому для них образі, для чого застосовували різноманітні допоміжні засоби.

Слово *імідж* означає «образ», причому під «образом» треба розуміти не тільки візуальний, зоровий образ, а й спосіб мислення, дій, учинків. Це й уміння спілкуватись, мистецтво говорити й особливо слухати. Разом із освітою, діловими якостями імідж є або втіленням позитивних якостей людини, або ж негативною характеристикою, що заважає їй у житті та кар'єрі.

В науковій літературі існує багато визначень іміджу. Наприклад, О. Іванців стверджує, що імідж – це ментальне утворення з певним емоційним забарвленням, яке формується за допомогою цілеспрямованого комунікативного впливу з метою закріплення у свідомості адресата цілісної системи уявлень та оцінок, пов'язаних з об'єктом, для досягнення певних цілей [2].

В. О. Сухомлинський надавав виключного значення мовленню педагога, відстоював красу і щирість кожного слова, вимовленого вчителем: «Я вірю в потужну, безмежну силу слова вихователя. Слово – найтонший та найгостріший інструмент, котрим ми, вчителі, повинні вміло доторкатися до сердець наших вихованців... Слово вчителя я вважаю найнеобхіднішим і найтоншим дотиком людини, яка переконана у правоті та красі своїх поглядів, переконань та світогляду, до серця людини, яка прагне бути гарною...» [5, с. 456].

Вербальний імідж (від лат. *verbum* – слово) – це думка, що формується про людину на основі її мовної продукції, на основі того, що і як вона говорить. У поняття «вербальний імідж» входять слова, написані і проговорені, а також такі показники як темп, інтонація, паузи в мовленні, гучність, змістові наголоси, які також мають вплив на формування вербального іміджу. Складниками іміджу є лексичний запас, вимова, інтонація, грамотність і логічна будова фраз та структурних частин промови, змістова наповненість, говір людини. Той, хто слухає, несвідомо «читає» установки, які стоять за різними манерами розмовляти, наприклад, гучна і відверта мова сприймається як ознака енергійності; м'яка і повільна – прагнення до захищеності тощо [3].

Т.Я. Довга вважає, що вербальний (мовленнєвий) імідж людини презентує її оточенню як мовно-риторичну особистість, яка має здатність до мовленнєвої та риторичної діяльності, вільно володіє рідною та іноземними мовами, орієнтується в розмаїтті засобів вербального (словесного) мовлення, доречно їх застосовує з метою налагодження ефективної вербальної комунікації [1, с.115].

Основою вербального іміджу прийнято вважати мовленнєву діяльність людини. Як зазначає О. Іванців, *мовленнєва діяльність* – це об'єктивний процес, оскільки він стосується носіїв мови і водночас – це суб'єктивний процес, який реалізується завдяки мовленню суб'єкта, має свою мисленнєву базу, особистісні голосові та емоційні прояви, особистий інструментарій впливу на співрозмовника залежно від конкретної мети. Окрім того, це одна із умов особистісного самовираження, самореалізації. А звідси ми можемо говорити про мовленнєву діяльність як про процес і результат дії, як про структурний елемент будь-якої діяльності, як про складову професійної діяльності [2, с. 45].

У зв'язку з вербальним іміджем необхідно розглядати й поняття «вербальної комунікації». *Вербальна комунікація* (лат. *verbalis*, від *verbum* – слово; лат. *communicatio* – зв'язок, повідомлення) – процес взаємообміну інформацією за допомогою мови (усної, писемної, внутрішньої), який відбувається за своїми внутрішніми законами, вимагає активної розумової діяльності та ґрунтується на певній систем/усталених норм [3, с. 123].

Як відзначають науковці, важливими ознаками вербального мовлення педагога є його правильність, чистота, логічність та послідовність, а його комплексною характеристикою є мовна культура.

М. Пентилук вважає, що правильність та чистота мовлення вимагають відповідності до норм літературної мови та використання мовних засобів, а точність полягає у виборі відповідних засобів, які відображають зміст висловлювання. Щодо логічності та послідовності мовлення, то важливим є належне підтримання смислових зв'язків між словами та реченнями. Нарешті, щодо різноманітності мовлення, то використання багатства мовних засобів та уникнення невиправданих повторів можуть значно збагатити текст [4].

І. Піроженко зазначає, що культура мовлення – це не просто знання граматики та правильна вимова, але й вміння ефективно спілкуватися з оточуючими людьми, адаптуватися до різних мовних ситуацій, проявляти повагу до співрозмовника та інші якості, які допомагають людині бути успішною в суспільстві [5].

Правильність мовлення – це одна з визначальних ознак вербальної культури. Дотримання літературної мови та вміння обрати в конкретній ситуації найбільш доречний, стилістично й експресивно виправданий варіант літературної норми – запорука відповідності головним задачам педагогічного спілкування.

Мовленнєві якості – це сукупність різних характеристик, які визначають якість мовлення людини. Ці характеристики можуть включати вимову, інтонацію, темп мовлення, граматику, лексику, логічне мислення та здатність використовувати мову для передачі інформації, вираження думок, переконань та емоцій. Гарні мовленнєві якості допомагають людині бути більш ефективною у спілкуванні з іншими людьми та досягати своїх цілей, які пов'язані з мовою [2].

Важливою мовленнєвою якістю та незамінним засобом професійної діяльності педагога є його голос. Зазвичай, учителі використовують свій голос як головний інструмент під час уроків та спілкування з колегами, учнями та їхніми батьками. Ефективність цього інструменту залежить не тільки від того, що говорить вчитель, але й від того, як він це говорить, оскільки це може вплинути на сприйняття педагога та зацікавленість учнів у навчальному предметі.

Навіть якщо вчитель володіє безліччю різноманітних методик та має глибокі знання зі свого предмету, його голос може бути монотонним та дуже тихим. Це може перешкоджати захоплюючому викладанню та утриманню уваги учнів. Для того, щоб підвищити ефективність викладання, вчитель може скористатися різноманітними підходами, такими як зміна інтонації голосу, використання візуальних матеріалів та інтерактивних методик, щоб створити захоплюючу та цікаву атмосферу на уроці. Такі підходи допоможуть вчителю стати більш ефективним у своїй роботі та забезпечити більшу успішність учнів [3].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Вербальний імідж педагога включає в себе сукупність мовних засобів, які використовує вчителі під час взаємодії зі своїми учнями. Ефективний вербальний імідж педагога допомагає створити позитивний клімат у класі, забезпечує якісну комунікацію з учнями, сприяє їх мотивації до навчання та формуванню позитивної самооцінки. Важливо, щоб педагог вмів користуватися різними мовними засобами, а його позитивний вербальний імідж знадобився йому в його професійній діяльності. Можливою перспективою наших подальших досліджень буде подальше вивчення впливу вербального іміджу педагога на налагодження позитивних стосунків у класі, зокрема, мотивацію учнів до навчання та їхню навчальну успішність. Представляє науковий інтерес також взаємозв'язок між вербальним іміджем та іншими видами професійного іміджу педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Довга Т. Я. Вербальний імідж. *Особистісно-професійний імідж майбутнього вчителя початкової школи: теоретико-технологічний аспект*: монографія. Дніпро: Середняк Т. К., 2020. С.114–127
2. Іванців О. В. Феномен іміджу в сучасній лінгвістиці. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки»*. Мовознавство. 2019, № 12(2). С. 77–80. URL: <https://doi.org/10.24919/2663-6042.12.2019.189166>
3. Імідж вчителя: на що варто звернути увагу. URL: <https://vseosvita.ua/news/imidzh-vchytelia-na-shcho-varto-zvernuty-uvahu-kozhnomu-pedahohovi-50737.html>
4. Пентиліук М. І. Культура мовлення: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2019. 222с.
5. Піроженко І. Культура мовлення: як її розвивати та підтримувати. Освітня ХАТА 2019. URL: https://osvita.ua/school/lessons_summary/ukrainian/55651/
6. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т.* К.: Рад. школа, 1976. Т. 2. С. 419–654.

КІНЕТИЧНИЙ ІМІДЖ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розкрито сутність кінетичного іміджу, як важливої характеристики професійного іміджу педагога. Проаналізовано праці науковців з даної проблеми. Наведено приклад класифікації засобів невербального спілкування

Ключові слова: імідж, кінетичний імідж, засоби невербального спілкування, майбутній учитель початкової школи.

Постановка проблеми. У сучасному освітньому просторі набула актуальності проблема іміджу педагога. Зокрема, кінетичний імідж вчителя суттєво впливає на сприйняття його особистості учнями та колегами. Тому педагогу необхідно мати досконалий кінетичний імідж та правильно його використовувати в освітньому процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Філософські основи іміджу обґрунтували в своїх працях зарубіжні автори – П. Берд, К. Боулдінг, Н. Вебстер, А. Додж, А. Дрейер, Л. Робертс. Психолого-педагогічні аспекти іміджу та особливості його формування розкривали в своїх роботах вчені: К. Атаманська, Т. Вахрушева, О. Горовенко, Н. Гузій, Л. Кайдалова, А. Калюжний, А. Ковальчук, А. Коханенко, В. Маценко, Н. Олійник, Є. Перелігіна, О. Плахотнік, В. Шепель та ін.

На сучасному етапі розвитку суспільства велика увага приділяється іміджу особистості як показнику її професіоналізму. Зросли вимоги до освітнього процесу, а, разом з цим, підвищились вимоги до професійного іміджу педагогів. Цілісність і гармонійність образу, високий рівень професіоналізму – обов'язкові елементи іміджу сучасного вчителя. Щоб повною мірою досягнути це багатоскладове поняття, необхідно розглянути кожен його складник. Одним з таких складників є кінетичний імідж. Цей вид іміджу має важливе значення для представників педагогічної професії – він привертає увагу учнів і колег до особистості педагога, тому ми вважаємо за необхідне дослідити сутність кінетичного іміджу.

Формулювання цілей статті. Основною ціллю статті є огляд наукових праць з проблеми задля кращого розуміння специфіки кінетичного іміджу

Виклад основного матеріалу дослідження. Порівняно з фахівцями інших професій, вчителі більше потребують формування іміджу, оскільки їх імідж безпосередньо впливає на формування іміджу учнів. Вчитель – це завжди приклад для наслідування. Навіть його мовчання може бути красномовним. Імідж учителя – це не лише доглянута зовнішність, культура мовлення, педагогічний такт, а й

правильна постава, впевнена хода, врівноважені жести, приємна міміка та багато інших якостей, невід'ємних від професійного іміджу педагога.

Фахівці з невербального спілкування Алан і Барбара Пізи стверджують, що за допомогою слів передається 7% інформації, а за допомогою звукових засобів – 38%, міміки, жестів, пози – 55% [4].

Фахівці з етики ділового спілкування називають «гуманно красномовну невербаліку» показником культури невербального ділового спілкування, а її носієм вважають інтелектуально багату людину з високою морально-психологічною культурою спілкування [3, с. 121].

Для вчителя початкової школи кінетичний імідж є особливо необхідним. Те, як педагог рухається, жестикулює під час уроків, безпосередньо впливає на його взаємовідносини з дітьми. Вчителі можуть використовувати рух для привернення уваги учнів, підкреслення важливих моментів та підвищення енергії в класі. А, оскільки у дітей молодшого шкільного віку домінує мимовільна увага, то особливо гостро постає питання, як можна тривалий час утримувати увагу вихованців на особистості вчителя та змісті навчального матеріалу. Тому педагогу важливо майстерно володіти засобами невербального спілкування та розвивати свій кінетичний імідж.

За визначенням Т. Я. Довгої, кінетичний імідж (від грецьк. *kinetikos* – рухомий) – тілесно-пластичний образ людини, параметрами якого є виразні рухи та пластика тіла, що забезпечують ефективність процесу невербальної комунікації. Це досить важлива частина індивідуального іміджу, оскільки позитивний образ людини спрямований на те, щоб підкреслити її сильні сторони та приховати негативні прояви, які легко прочитати за певними рухами або жестами, які неможливо підробити [2, с. 129].

Ми поділяємо думку вчених про те, що кінетичний імідж учителя передбачає використання образу тіла, міміки, жестів та інших засобів невербальної комунікації з учнями для створення позитивного враження про вчителя як про особистість, приклад для наслідування вихованцями. Аналіз наукових досліджень дозволив визначити невербальні засоби комунікації. Багато дослідників відносять до них зовнішній вигляд або «мову тіла», що проявляється через пантоміміку, міміку, зоровий контакт та міжособистісний простір. Перейдемо до розгляду цих засобів, які складають основу кінетичного іміджу майбутнього вчителя початкової школи.

Існує декілька класифікацій невербальних засобів спілкування. На нашу думку, найбільш доцільною для використання у педагогічній системі є класифікація, запропонована О. А. Сербенською:

- 1) оптичні: жести, міміка, поза, хода, контакт очей, одяг, косметика;
- 2) акустичні: темп мовлення, тембр голосу, висота голосу, сила голосу, паузи, інтонація;

- 3) тактико-кінетичні: дотик, потиск руки, поцілунок;
- 4) ольфакторні: запах тіла, запах косметики;
- 5) просторово-часові: відстань між співрозмовниками, тривалість контакту, ступінь пунктуальності в часі [5, с. 21].

Н. П. Волкова вважає, що формувати власний кінетичний імідж необхідно ще до остаточного становлення себе як педагога. Також у своїй праці «Професійно-педагогічна комунікація» вона застерігає від найбільш поширених помилок у невербальному спілкуванні педагога, а саме:

- 1) невиразний контакт очима, пантоміміка або жестикуляція, зміщення тіла від співрозмовника, негативні рухи головою;
- 2) інтенсивні, повільні або надмірні рухи тіла;
- 3) скутість рухів, відсутність значущих жестів, бідна міміка;
- 4) недостатнє володіння способами самопрезентації [1, с. 151].

У шкільній практиці кінетичний імідж вчителя посідає вагоме місце. Педагог повинен уважно вивчати можливості свого обличчя, розвивати вміння користуватися виразним поглядом, уникати надмірної динаміки мімічних і очних м'язів, а також нерухомої статичності. Потрібно намагатися тримати в полі зору всіх учнів.

На нашу думку, вчителю початкової школи варто прислухатись до порад Д. В. Щербини, які допоможуть нівелювати слабкі сторони вчителя, як оратора та удосконалити його педагогічну майстерність у контексті кінетичного іміджу:

- 1) намагайтеся відкрито дивитися учням у вічі;
- 2) під час уроку підшукайте собі позитивно налаштованого учня, адже цей позитивний контакт автоматично переноситься і на всіх інших учнів;
- 3) уникайте неспокійного ходіння туди-сюди перед класом;
- 4) слідкуйте за своєю поставою, вона не повинна посилати негативних сигналів;
- 5) звертаючись до класу, використовуйте широкі, відкриті, але спокійні жести. Вони мають йти перед словами і ні в якому разі – навпаки [6, с. 17].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, кінетичний імідж вчителя початкової школи має великий вплив на учасників освітнього процесу. Кінетичний імідж виявляє здатність учителя ефективно використовувати мову рухів тіла для спілкування з учнями та невербальної передачі інформації. Важливість рухового образу вчителя полягає в тому, що він допомагає привертати й утримувати увагу учнів, підвищувати усвідомленість і розуміння навчального матеріалу, зменшувати тривожність учнів і створювати комфортне освітнє середовище в класі. Крім того, кінетичний імідж вчителя може впливати на взаємодію між учнями та вчителем, створюючи відчуття безпеки та довіри в класі.

Викладений матеріал не вичерпує проблему дослідження. В подальшому ми плануємо розкрити поняття «невербальна комунікація», «невербальне спілкування», «невербальна поведінка» вчителя початкової школи, що є базовими для кінетичного іміджу майбутнього вчителя початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: Навчальний посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2006. 256 с.
2. Довга Т. Я. Кінетичний імідж / *Особистісно-професійний імідж майбутнього вчителя початкової школи: теоретико-технологічний аспект*: монографія. Дніпро: Середняк Т. К., 2020. С. 128–143.
3. Етика ділового спілкування. Курс лекцій / Чмут Т. К., Чайка Г. Л., Лукашевич М. П., Осечинська І. Б. 2-ге вид., стереотип. Київ: МАУП, 2003. 208 с.
4. Піз А., Піз Б. Мова рухів тіла. Розшир. видання. Пер. з англ. Н. Лавської. К.: Вид. група КМ-БУКС, 2017. 416 с.
5. Сербенська О. Культура усного мовлення. Практикум : навчальний посібник. Львів :Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 212 с.
6. Щербина Д. В. Невербальна культура педагога: метод. рекомендації до проведення лабораторних занять з курсу «Основи педагогічної творчості та майстерності». Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 58 с.

СЕКЦІЯ № 5

ПРОБЛЕМИ КОРЕКЦІЙНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ольга Драль

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Анотація: Стаття присвячена проблемі агресивності дітей старшого дошкільного віку. Розглянуто феномени агресивності та агресивної поведінки дошкільників, основні соціально-психологічні чинники, що впливають на появу агресії у дітей.

Ключові слова: агресія, агресивність, агресивна поведінка, соціально-психологічні чинники агресивної поведінки, діти старшого дошкільного віку.

Постановка проблеми. Політичне та соціально-економічне життя України є, на сьогодні, досить складним, що, в свою чергу, не може не позначатися на емоційному стані населення, зокрема, – особливостях емоційної сфери дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Згідно результатів досліджень І. Мелетенко, в країнах, в яких відбуваються військові дії, діти набагато раніше починають проявляти агресію, ніж їх однолітки, які живуть в країнах, де немає війни [4, с. 77]. Крім того, на проблемі зростання проявів агресивної поведінки у дошкільників та молодших школярів дослідники вікової психології акцентують увагу вже тривалий час [1, с. 104].

Дошкільний вік є особливим в процесі розвитку особистості дитини, оскільки саме цей період характеризується формуванням нових психологічних механізмів діяльності та поведінки [2, с. 144]. Відбувається не лише стрімкий розвиток когнітивної сфери особистості, алей й емоційно-вольової: дитина здатна довільно контролювати емоції та їх вираження під час соціальної взаємодії, усвідомлювати власні емоційні стани, причини їх виникнення. Внаслідок розширення кола спілкування як з дорослими, так і з однолітками, зокрема, – під час виконання завдань на заняттях у закладах дошкільної освіти, участь у спільних групових іграх, відбувається усвідомлення дитиною соціальних норм та емоційно-вольовий контроль власної діяльності щодо їх виконання.

Агресивність впливає не тільки на систему суспільних взаємозв'язків дитини, вона визначає подальший розвиток особистості і впливає на формування характеру людини. Згідно результатам

дослідженням, агресивність дошкільника, за певних соціально-психологічних умов, може трансформуватися у стійкі риси особистості [1, с. 104]. Розуміння механізму формування агресивних дій у старших дошкільників допомагає не лише пояснити причини агресивної поведінки, а й обрати методи психологічної корекції та профілактики агресивних проявів у дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема агресії, в тому числі, – агресія у дітей, була об'єктом дослідження чисельних психологічних робіт як вітчизняних, так і зарубіжних психологів. Проблема досліджувалася такими науковцями як І. Фурманов, О. Бовть, О. Наконечна, Л. Аршавіна, З. Ікуніна, Т. Карпінська, О. Лобач, Т. Мірошніченко, Т. Мицкан. Л. Чаговець, Н. В. Алікіна. Зарубіжні науковці (А. Бандура, Р. Уолтерс, Г. Паренс, Дж. Паттерсон), приділяли увагу пошуку окремих детермінант прояву агресії особистості.

Дослідження агресії дошкільників присвячені праці таких дослідників, як Г. Бичковська, М. Вольська, А. Мороз, О. Кононко, О. Ніколайчук, О. Синицька та ін.

Мета статті. Визначити соціально-психологічні чинники агресивної поведінки старших дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Такий психологічний феномен, як «агресія», має суперечливе тлумачення, що ускладнює можливість пояснити та попередити агресивні дії дітей дошкільного віку. Агресія – індивідуальна чи колективна поведінка або дія, направлена на заподіяння фізичної чи психічної шкоди або навіть на знищення іншої людини чи групи [3, с. 8]. Агресія як фізична або словесна поведінка людини, спрямована на пошкодження або зруйнування об'єктів [2, с.144] .

Натомість агресивність визначають як стійку рису особистості, що проявляється в готовності до здійснення агресивної поведінки. Серед науковців існує думка, що агресія визначається як набутий, а не інстинктивний захисний механізм [2, с. 144]. Формування агресивної поведінки досить складний процес, на який впливає взаємодія таких факторів як біологічні, хімічні, фізичні, соціально-психологічні фактори. Серед останніх – особливості виховання в сім'ї, вплив ЗМІ, виховний процес у закладах дошкільної освіти, особливості розвитку дитини, психоемоційне перенапруження та ін. Відповідно до результатів досліджень частини науковців, соціально-психологічні фактори постають визначальними у формуванні агресивної поведінки у дітей дошкільного віку. Багато дослідників визначають, що значний вплив на розвиток дитини, на її психоемоційний стан, має мікроклімат в родині, особливості спілкування батьків між собою та з дитиною, стиль виховання, зразки поведінки старших, родинні цінності. І. Фурманов вважає основними причинами агресивності у дітей – травматичні переживання, різні види страху, страх втрати любові батьків, страх

тілесних пошкоджень [4, с. 77]. Необхідно додати, що вплив вихователів дитячого садочку також може позначитись на змінах поведінки дошкільника. Дитина може відчувати психоемоційну напругу під час взаємодії з вихователем, що в подальшому може проявитися у вигляді агресивної поведінки.

Американським соціологом М. Мід в авторському дослідженні продемонстровано вплив на дитину примусового завершення грудного вигодовування: в тих випадках, коли у дитини різко припиняється грудне вигодовування і спілкування з матір'ю зводиться до мінімуму, у дітей формується тривожність, підозрілість, жорстокість, агресивність, егоїзм [4, с. 77]. Важливим моментом, який має вплив на появу агресивної поведінки у дітей є характер покарань, які можуть застосовувати батьки. Так, можна виділити причини, що викликають агресивні дії дітей (за Ю. Б. Гіппенрейтер):

- спілкування через накази та команди;
- повчання дитини, нотації;
- постійні застереження, попередження, погрози;
- намагання все вирішити за дитину;
- образи, висміювання, знецінення;
- випитування, розслідування, здогадування;
- ігнорування дитини [4, с. 78].

У старшому дошкільному віці за наявності таких факторів, як приниження, постійна агресивна поведінка зі сторони батьків, агресія у дитини може закріпитися і агресивна поведінка стати нормою. Проте, не лише поведінка батьків може бути прикладом агресивної поведінки.

Так, Т. С. Мицкан розглядає вплив братів і сестер на появу агресивної поведінки у дитини. Вона зазначає, що діти засвоюють агресивні способи поведінки, орієнтуючись на приклад сестер та братів, якщо ті використовують агресію у взаєминах в сім'ї [5, с. 53]. Згідно Т. С. Мицкан батькам, по-можливості, потрібно не втручатись у сварки своїх дітей. В процесі спілкування з однолітками, дитина засвоює агресивні дії за умови, якщо дитина бачить, що агресія має ефективність у досягненні мети. Т. С. Мицкан зазначає, що взаємини з однолітками відграють важливу роль у формуванні у дитини розуміння про можливі варіанти прояву агресії, норми та межі її застосування. Дитина засвоює «прийнятність – неприйнятність» різних форм агресії, її «відповідність» діям того, хто ображає, як на прикладі інших, так і на власному досвіді, в колі однолітків, коли дитина зустрічається з проявом агресії стосовно себе [5, с. 54].

Вивчення взаємозв'язку прикладу моделей поведінки та агресивності дитини демонструє, що приклади дорослих мають тривалий та глибокий вплив, ніж однолітків.

Висновки і перспективи подальших розвідок. На основі результатів дослідження соціально-психологічних чинників агресивної

поведінки старших дошкільників, потрібно зазначити, що на сьогодні є актуальною проблема формування агресивності як стійкої риси характеру дитини. Серед соціально-психологічних чинників, що впливають на виникнення агресивної поведінки дітей старшого дошкільного віку – особливості соціально-психологічного клімату родини, особливості системи виховання, статус дитини у системі взаємодії з однолітками, низький рівень соціальної адаптації, несформовані навички самоконтролю, емоційна нестабільність. Своєчасне виявлення несприятливих факторів психологічного розвитку дитини, психологічна діагностика і психологічна корекція поведінки дитини, ефективні методи профілактики, консультативна робота з членами родини є основними умовами на шляху до формування гуманістичної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карпінська Т.С. Основні методи та прийоми попередження і контролю агресивної поведінки. *Психологія і суспільство*. 2010. №4. С. 104-110
2. Наконечна О.В., Капітан О.Г. Соціально-педагогічна профілактика агресивності дітей старшого дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2015. №10. С. 144-146
3. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.
4. Мелетенко І. Агресивна поведінка та причини її виникнення у дітей старшого дошкільного віку. *Збірник наукових праць*. КДПУ. 2016 . №6. С. 77-81.
5. Мицкан Т. С. Агресивна поведінка дітей дошкільного віку: причини виникнення та профілактика: дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук: 19.00.07. Івано-Франківськ, 2013. 239 с.

**Альона Дядченко,
Євдокія Харькова**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ДІАГНОСТИКА НЕГАТИВНИХ ПРОЯВІВ У ПОВЕДІНЦІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПІД ЧАС ГРИ

Анотація: В статті визначено, що попередження негативних проявів у поведінці дітей старшого дошкільного віку є найбільш ефективним за умов формування культури поведінки дитини; оперативного реагування на ситуативні негативні прояви; педагогічно доцільної стратегії у вихованні дітей із негативними поведінковими проявами засобом гри; створення розвивального потенціалу предметно-ігрового середовища в закладі дошкільної освіти.

Ключові слова: негативні прояви; попередження негативних проявів; культура поведінки; негативні прояви; розвивальне середовище.

Постановка проблеми. Попередження і подолання негативних проявів у поведінці дитини належить до системних педагогічних

проблем, позитивне розв'язання яких можливе на основі наукового розуміння сутності явищ, а також врахування особливостей формування та розвитку дитини, її вікових особливостей, в межах яких зароджуються негативні прояви поведінки, як початкового етапу в формуванні у майбутньому стійких поведінкових відхилень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему виховання дітей старшого дошкільного віку досліджували Д. Ельконін, С. Русова, І. Козубовська, О. Власова, Т. Поніманська, О. Кононко та ін. Наукові праці Л. Виготського, Г. Костюка, Д. Ельконіна, Т. Поніманської присвячені проблемі психічних вікових криз у розвитку дітей старшого дошкільного віку. Аналізу проблем педагогічної занедбаності, важковиховуваності, відхилень у поведінці, що виникають і виявляються вже у дітей старшого дошкільного віку присвячені дослідження В. Оржеховської, О. Потапової, Т. Федорченко.

Мета статті. Проаналізувати особливості діагностики негативних проявів у поведінці дітей старшого дошкільного віку під час гри.

Виклад основного матеріалу. Критерій виховання дітей старшого дошкільного віку більшість вихователів вважає формуванням їх культури поведінки як невід'ємною частиною морального виховання. Зміст такої поведінки визначається конкретними вимогами, а саме: дотриманням гігієнічних навичок, культури дії в різних ситуаціях та позитивних стосунків у різних видах діяльності; наявності специфічних елементів морального усвідомлення та моральних почуттів, які слід формувати в процесі поступового ознайомлення дітей із зовнішнім світом; вироблення елементів трудових навичок [6].

Зарубіжні дослідники Дж. Піаже та Л. Колберг вказували, що у дітей старшого дошкільного віку мають домінувати поведінкові підходи – розвиток відповідних навичок поведінки. Тому що в цей період діти, на їхню думку, перебувають у так званому «деморальному стані», коли належне розуміння та оцінка їх норм та моральних вимог ще неможливо через їх вікові особливості дітей. Тому потрібно лише механічно реалізовувати правила поведінки дітей старшого дошкільного віку і лише пізніше пояснювати їм моральні основи людських вчинків. Тому, організовуючи освітню роботу з дітьми старшого дошкільного віку, схильними до негативної поведінки, необхідно насамперед інформувати їх про мінімальні знання морально-етичних принципів та поведінки, яких вони повинні засвоїти в цьому віці, а також створити такі умови експлуатації. діти, для яких вони могли успішно застосувати свої моральні знання на практиці

Наше дослідження проводилося в закладі дошкільної освіти №3 «Калинка» м. Суми. Загальний обсяг досліджуваної групи становить 60 дітей старшого дошкільного віку (5 до 6 років), з них – 30 хлопчиків і 30 дівчаток, з них контрольна група – 30 дітей старшого дошкільного віку (15 дівчаток і 15 хлопчиків; 10 вихователів та

15 батьків). У процесі дослідження визначалися особливості впливу на поведінку дітей старшого дошкільного віку з ознаками негативних поведінкових проявів провідної діяльності дошкільного віку, тобто гри, з включенням мінімуму знань про морально-етичні норми й правила поведінки. Для діагностики було використано низку методів: спостереження за дітьми у різних видах ігрової діяльності, анкетування, бесіди, аналіз ігрових завдань.

Враховуючи вікові особливості дітей старшого дошкільного віку, зокрема специфіку їх сприйняття та мислення, звертаючи увагу на деякі моральні поняття, ми звернули увагу на найважливіші ознаки прояву індивідуальних моральних особливостей у повсякденних справах та діяльності самих дітей, а також на доступність та дії, можливість використовувати їх для регулювання ігрової поведінки.

Сучасні вихователі впевнені, що поведінкова культура найбільш інтенсивно розвивається у дітей з трирічного віку. У цьому віці відбуваються дві фундаментальні зміни: по-перше, кількість правил і норм, яких дитина змушена дотримуватися, швидко збільшується, по-друге, потрібно спостерігати не тільки за власною поведінкою, але й активно впливати на поведінку інших дітей [1].

На основі аналізу теоретичних основ досліджуваної проблеми ми виявили, що одночасно з формуванням правильної поведінки дітей за допомогою простих вправ, навчання повинно проводитися у великій масштабі в освітній роботі, спрямованій на свідоме засвоєння дітьми моральних знань та ідей на основні принципи та правила поведінки. Особливо це стосується дітей з негативною поведінкою, більшість з яких, як правило, не мають обізнаності та розуміння. Поняття культури поведінки дітей старшого дошкільного віку можна визначити як сукупність корисних соціально врівноважених форм повсякденної поведінки в повсякденному житті, у спілкуванні, у різних видах діяльності. Культура – це не просто формальний етикет. Це тісно пов'язане з моральними почуттями та ідеями та зміцнює їх [8]. Щоб дізнатися специфіку формування культури поведінки дітей старшого дошкільного віку, треба досить чітко розуміти загальні причини, що значно знижують її ефективність. Психологи вказують на зв'язок між поведінкою та психічним та фізичним розвитком. У процесі експериментальної роботи ми виявили найбільш типові негативні прояви у поведінці дітей, які впливають на їх загальну культуру.

За нашими спостереженнями 32 % дітей проявляють лінощі, 17 % – впертість, 12% – дратівливість, 17% – негативізм, 20% – наклепи. Кожна п'ята дитина має нахил до всіляких хитрощів, які мають вдовольнити її інтереси. Десята частина дітей кривляються, люблять дратувати своїх однолітків. Серед дітей примхливість є також розповсюдженим явищем, притаманним кожному четвертому дошкільнику.

На констатувальному етапі 22% дітей проявляють лінощі, 10% – впертість, 8% – дратівливість, 5% – негативізм, 7% – наклепи. 12% дітей має нахил до всіляких хитрощів, які мають вдовольнити її інтереси, люблять дратувати своїх однолітків, кривляються 3% дошкільників у групі. Серед дітей примхливість прослідковується у 18% дітей.

Ґрунтовне вивчення стану досліджуваної проблеми, ми дійшли висновку про те, що механізм поведінки дітей, з відхиленнями в поведінці, детермінований індивідуальними й соціальними чинниками.

Загальна картина відхилень у поведінці дітей старшого дошкільного віку, за нашими спостереженнями, мала такі ознаки: підвищена невмотивована активність; повторення непослуху, впертість, негативізм; деспотизм; напади злості, гніву, падіння на підлогу, нищення предметів; фізична агресія, ініціювання бійок тощо.

Практика показує, що через різноманітність та мінливість негативна поведінка не є статичною. У міру зростання дітей старшого дошкільного віку деякі симптоми можуть посилюватися або зникати, а на їх місці можуть з'являтися нові. Змінюються і деякі етіологічні фактори, що лежать в основі відхилень. Тому відхилення в поведінці кожної дитини слід розглядати в комплексі попереднього онтогенетичного розвитку з урахуванням загальних соціокультурних умов, в яких цей розвиток відбувався.

Ми поєднуємо сучасні наукові дослідження, в яких переважає багатофакторний підхід до проблеми порушень поведінки, згідно з якими відхилення слід враховувати в єдності біологічних та соціальних факторів. Часто діти, які розвиваються в надзвичайно несприятливих освітніх умовах, не виявляють значних порушень поведінки, і навпаки, діти, виховані у відповідних умовах, можуть мати різні відхилення [4].

Проблема відхилень ускладнюється різноманітністю сучасної сім'ї та відносинами між її членами, зумовленими загальними змінами в соціальній системі. Контакти між членами сучасних сімей (між батьками, батьками та дітьми, між братами та сестрами тощо) ослаблені. Це обмежує виховний вплив батьків на дітей, чуттєві стосунки між ними, що в несприятливій морально-виховній атмосфері, а також незадоволених психічних, біологічних та соціальних потреб призводять до відхилень у поведінці. Слід зазначити, що поведінка, часто особиста думка батьків щодо освіти та освітньої системи, відповідає за їх поведінку. Більшість відхилень, які впливають на культуру поведінки дітей старшого дошкільного віку, приховані в сімейному середовищі і пов'язані з навчальною невдачею батьків. Тому на перший план виступає комплекс чинників сімейного життя, який можна окреслити як «емоційний зв'язок дитини з батьками», «почуттєві взаємини між членами сім'ї», «атмосфера в сім'ї».

Висновки і перспективи дослідження. Аналіз показав, що низький рівень культури поведінки значної частини дітей старшого дошкільного віку зумовлений такими причинами: педагогічні заклади дошкільної освіти не проводять цілеспрямованої виховної роботи з дітьми, які потребують індивідуальної, особливої уваги; більшість вихователів та батьків не знають про діагностичну та профілактичну роботу з дітьми старшого дошкільного віку, що ведуть себе негативно. Тому аналіз освітньої роботи з дітьми старшого дошкільного віку показав, що завдання, пов'язані з формуванням культури поведінки, недостатньо вирішені.

Важливу роль відіграє теоретична та практична підготовка батьків, а саме: проведення чіткої та цілеспрямованої діагностичної та профілактичної роботи; формування культури поведінки у дітей старшого дошкільного віку; прищеплювати в них культуру здоров'я, активності та спілкування. Окремо характеризуючи типи порушень поведінки та методи педагогічного впливу на дітей з незвичною поведінкою, ми дійшли висновку, що кожне відхилення по-різному впливає як на поведінку дитини. Тому існує і не може бути один метод виховного впливу для всіх дітей старшого дошкільного віку. Однак завжди потрібно зміцнювати своє здоров'я та покращувати умови для виховання сім'ї на основі ретельної всебічної діагностики дитини старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн.: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. К.: Либідь, 2021. 344 с.
2. Богуш А. М. Наступність, перспективність, спадкоємність – складові неперервної освіти. *Дошкільне виховання*. 2021. № 11. С. 1-12.
3. Душина В. А. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку у просторі дитячої субкультури [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://lib.znaimo.com.ua/docs/166/index-49114.html?page=4>.
4. Зав'язун Т. Труднощі у спілкуванні? Допоможе гра! *Дошкільне виховання*. 2021. № 2. С. 8-11.
5. Колесіна Т. Є. Особливості виховання дітей старшого дошкільного віку, схильних до негативних проявів у поведінці ; Інститут проблем виховання АПН України. К., 2017. 172 с.
6. Кононко О. Л. Активність як провідна характеристика особистісного становлення дошкільника. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. Київ–Житомир: Волинь, 2021. Кн. I. С. 29-41.
7. Поніманська Т. І. Люди і я. Світ дорослих як чинник соціалізації особистості дитини / *Дошкільне виховання*. 2019. № 8. С. 14-15.
8. Федорченко Т. Є. Рання профілактика негативних проявів у поведінці дітей: навч.-метод. посі. Тернопіль: Астон, 2020. 138 с.

МУЗИЧНЕ ТА ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО У КОРЕКЦІЙНО-ВИХОВНІЙ РОБОТІ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Анотація: У статті розглянуто роль музичного та образотворчого мистецтва у корекційно-виховній роботі зі здобувачами початкової освіти з особливими освітніми потребами. Відзначено провідну роль педагога у підготовці та проведенні ефективних корекційно-виховних занять. Підкреслено, що заняття з музичного та образотворчого мистецтва позитивно впливають на інтелектуальну, емоційну та рухову сфери здобувачів початкової освіти з особливими освітніми потребами. Виокремлено досягнення загального та мистецького розвитку, що отримуються здобувачами початкової освіти з особливими освітніми потребами у процесі образотворчої та музичної діяльності.

Ключові слова: здобувачі початкової освіти, особливі освітні потреби, музичне мистецтво, образотворче мистецтво, корекційно-виховна робота, заклад освіти.

Постановка проблеми. Одним з найважливіших та актуальних завдань корекційно-виховної діяльності у початковій школі є поліпшення психічного стану учнів, корекція емоційно-вольової та пізнавальної сфер, отримання допомоги у соціалізації. Саме тому у системі навчання та виховання здобувачів початкової освіти з особливими освітніми потребами важливе значення мають заняття з музичного та образотворчого мистецтва. У комплексі з іншими навчальними предметами вони мають помітний корекційно-розвивальний вплив на дитину – відіграють особливу роль у розвитку психічних функцій та активації творчих проявів здобувачів початкової освіти з особливими освітніми потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ролі мистецтва у корекційно-виховній діяльності стало предметом розгляду низку вітчизняних дослідників, зокрема І. Войтюк, Г. Манько; І. Бабій зосереджує увагу на викладанні образотворчого мистецтва за спеціальною методикою; різні аспекти застосування образотворчого мистецтва у корекційно-виховній діяльності розглядають: Г. Сухорудова, О. Дронова, Н. Голота, Л. Янцур та ін. Особливості викладання музики в початковій школі розглядали: О. Овчарук, Є. Печерська, О. Ростовський; особливості проведення музикотерапевтичних занять з молодшими школярами стали предметом розгляду О. Сороки та Л. Банкул.

Мета статті. Метою статті є обґрунтувати ефективність використання засобів музичного та образотворчого мистецтва у процесі корекційно-виховної роботи зі здобувачами початкової освіти з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальний розвиток здобувачів початкової освіти з особливими освітніми потребами, як і розвиток окремих їх здібностей, не може проходити спонтанно, потрібна особлива спрямованість навчального процесу. Ця особлива спрямованість навчання здійснюється якраз під час корекційно-виховної роботи у закладі освіти. Інтеграція у процес навчання елементів музичного та образотворчого мистецтва нерозривно пов'язана з вирішенням специфічного завдання – корекцією та розвитком особистісних якостей здобувачів початкової освіти з особливими освітніми потребами, а також вихованням працьовитості, самостійності, терплячості, наполегливості, волі, допитливості, формуванням умінь планувати свою діяльність, самоконтролю. Окремі заняття з образотворчого та музичного мистецтва впливають на інтелектуальну, емоційну та рухову сфери здобувачів початкової освіти з особливими освітніми потребами, впливають на розвиток особистісних якостей, сприяють формуванню естетичного сприйняття та вихованню естетичних почуттів [3].

Як відомо, здобувачам початкової освіти з особливими освітніми потребами властиві некритичність у виконанні дій, низький рівень самоконтролю, зумовлені сповільненням процесів мислення, пов'язаних з інертністю нервових процесів. Через слабкість регулюючої функції мислення та мови здобувачам початкової освіти з особливими освітніми потребами важко повністю підпорядкувати свої дії інструкції педагога, тому, на заняттях з образотворчого мистецтва, для формування у них уявлень про форму предметів, кольорознавство, перспективну побудову малюнка, композиції та ін. необхідна значна підготовча робота педагога, без якої неможлива раціональна побудова навчального процесу [1]. Забезпечити правильне планування корекційно-виховної роботи з образотворчого мистецтва можна тільки в тому випадку, якщо педагог знає особливості діяльності кожного учня та має уявлення про його готовність до навчання. Тому первинне завдання педагога – вивчити характерні особливості кожної дитини.

Підготовчий етап передбачає багатопланову роботу. Головна мета цього етапу – формування вміння бачити, чути, сприймати дотик. Усе це сприяє розвитку пізнавальної діяльності здобувачів початкової освіти з особливими освітніми потребами. Адже завдання педагога полягає не тільки в тому, щоб навчити здобувачів початкової освіти з особливими освітніми потребами малювати, а в тому, щоб у процесі занять образотворчим мистецтвом подолати або згладити недоліки.

Переважає більшість здобувачів початкової освіти з особливими освітніми потребами люблять малювати. Їх діяльність – цілеспрямованість, свідомість, стійкість, активність, продуктивність – помітно покращується, якщо в процесі роботи над малюнком діти виконують ряд інтелектуальних операцій: попередньо осмислюють структуру

об'єкта, що сприймається, визначають послідовність виконання малюнка, порівнюють малюнок з реальним об'єктом, частини малюнка між собою. Ефективність корекційної роботи зростає, якщо під час уроків образотворчого мистецтва учні отримують завдання, що мають практичне застосування [2].

Крім загальноосвітніх завдань, здійснюваних на заняттях з образотворчого мистецтва, першочергова увага приділяється тому, щоб навчаючи, коригувати особливості здобувачів початкової освіти з особливими освітніми потребами. Для цього потрібні такі дидактичні прийоми та методи, які мають спеціальне призначення і без яких неможливе ефективне проведення корекційної роботи. Образотворча та музична діяльність як форма корекційно-виховної роботи в закладі освіти передбачає активний розвиток у здобувачів початкової освіти інтелектуальних операцій: процесів аналізу, синтезу, порівняння, а також уміння планувати свою роботу, намічати послідовність виконання завдань та емоційного розвитку: відчуття прекрасного.

Корекційно-виховна робота на заняттях з образотворчого мистецтва здійснюється під керівництвом педагога у процесі таких видів занять: декоративне малювання; малювання з натури; малювання на тему. Усі вони тісно пов'язані між собою і, незважаючи на елементарний характер образотворчих завдань, відіграють важливу роль у розвитку здобувачів початкової освіти з особливими освітніми потребами. Адже створення малюнка багато в чому визначається сприйняттям дитини, від характеру та якості якого цілком залежить і якість зображення. Цілеспрямоване сприйняття – необхідна умова для повноцінного відображення у малюнках предметів та явищ об'єктивного світу. Оскільки сприйняття органічно входить у процес образотворчої діяльності і в певну взаємодію з її компонентами, його можна визначити як відправний пункт формування багатьох інтелектуальних операцій [5].

Застосування засобів музичного мистецтва в роботі зі здобувачами початкової освіти з особливими освітніми потребами, використовується в різних варіантах: вокалотерапія, танцетерапія, з метою корекції психоемоційних станів у дітей, які мають невисоку самооцінку, низький ступінь самоприйняття, знижений емоційний тонус, проблеми розвитку комунікативної сфери. Заняття з вокалотерапії спрямовані формування оптимістичного настрою: виконання життєстверджуючих пісень – формул, оптимістичних дитячих пісень, які можна співати під фонограму чи акомпанемент [4]. Корекція порушення емоційно-особистісної сфери та психомоторики здобувачів початкової освіти з особливими освітніми потребами ефективна і при використанні кінезітерапії. Вона заснована на зв'язку музики та руху. У мові жесту, міміки, позах, русі завжди відбивається внутрішній емоційний стан дитини. Ритмічні рухи виступають у ролі засобу невербального спілкування та розрядки емоційної напруги. Музикотерапія може

використовуватися як допоміжний засіб, що тонізує та розслаблює, музичний супровід.

Поєднання образотворчого та музичного мистецтва у корекційно-виховній роботі зі здобувачами початкової освіти з особливими освітніми потребами дозволяє найбільш ефективно здійснювати позитивний корекційний вплив. Зокрема, малювання на задану чи вільну тему з конкретним музичним супроводом дозволяє задіяти психо-емоційну сферу дитини та, водночас, дає їй можливість виразити власні відчуття та емоції через малюнок.

У процесі занять з образотворчого та музичного мистецтва здобувачі початкової освіти з особливими освітніми потребами вчать:

- пізнавати світ через візуальний художній образ;
- представляти місце та роль мистецтва в житті людини;
- освоювати основи образотворчої грамотності, художніх засобів виразності;
- розуміти особливості різних видів мистецтва;
- розрізняти вивчені види мистецтва;
- набувати практичних навичок та вмінь образотворчої діяльності;
- спостерігати об'єкти та явища мистецтва;
- сприймати зміст художнього образу, творів мистецтва;
- виділяти ознаки та властивості об'єктів;
- здійснювати основні розумові операції: порівняння, аналіз, синтез;
- розвивати здібності до узагальнення та конкретизації [2].

Крім зазначеного, завдяки ефективно організованим заняттям з образотворчого та музичного мистецтва досягається мета корекційно-виховної роботи – створюються умови для корекції пам'яті, уваги та інших психічних функцій здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок.

Таким чином, відзначимо, що отримані здобувачами початкової освіти з особливими освітніми потребами на заняттях з образотворчого та музичного мистецтва вміння та навички мають значний корекційний вплив на їх психо-емоційний стан. Поряд із формуванням цих умінь та навичок заняття передбачають знайомство здобувачів початкової освіти з особливими освітніми потребами з деякими теоретичними знаннями, які вони набувають шляхом узагальнення спостережень над конкретними явищами дійсності, практичних операцій з предметами.

До перспектив подальших досліджень відносимо питання методичної складової занять з музичного мистецтва зі здобувачами початкової освіти з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войтюк І. Образотворче мистецтво як засіб корекційного навчання розумово відсталих дошкільників. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Дра-*

- гоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2013. Вип. 23. С. 28–31. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2013_23_10
2. Манько Г. Розвиток учнів з психофізичними порушеннями на уроках образотворчого мистецтва. *Actual problems of the correctional education*. [Електронний ресурс]. Режим доступу. [http://www. http://actualpce.at.ua/](http://www.actualpce.at.ua/)
 3. Образотворче мистецтво з спеціальною методикою: *навчально-методичний посібник*. Уклад. І.В. Бабій. Умань: ВПЦ «Візаві», 2014. 112 с.
 4. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі: *навч.-метод. Посібник*. 2-е вид., доп. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2001. 216 с.
 5. Сухорукова Г. В. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі: *підручник*. К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. 376 с.

Світлана Переяслова

КЗ Запорізька спеціальна загальноосвітня
школа-інтернат«Джерело»
Запорізької обласної ради

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ З ПОРУШЕННЯМ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Анотація: В публікації розглянуто організаційний аспект навчання здобувачів початкової освіти з порушеннями ОРА. Виокремлено мету навчально-виховної роботи з дітьми з порушеннями ОРА: надання дітям медичної, психологічної, педагогічної, логопедичної та соціальної допомоги, забезпечення максимально повної та соціальної адаптації, загального та професійного навчання. Окреслено особливі потреби здобувачів початкової освіти з порушеннями ОРА, які необхідно враховувати в організації їх навчальної діяльності.

Ключові слова: організація навчання, здобувачі початкової освіти, порушення опорно-рухового апарату, навчально-пізнавальна діяльність, молодший шкільний вік, заклад освіти.

Постановка проблеми. Навчання дітей молодшого шкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату є однією з проблем у процесі розвитку інклюзії в Україні. Адже крім стандартної підготовки до навчання в закладі освіти дитина з порушенням опорно-рухового апарату повинна бути психологічно готова до навчання, вміти включатися в освітній процес, опановувати навчальну діяльність, будувати свої взаємини з однолітками та дорослими. Першочергове завдання вчителя у цьому випадку – створити атмосферу прийняття та підтримки у класі. Та, поряд з цим, існує низка питань організаційного характеру, які необхідно вирішити для ефективного навчання та розвитку дитини з порушеннями опорно-рухового апарату у закладі освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед численних досліджень питання навчання та розвитку дітей з порушеннями опорно-рухового апарату виокремимо ті, що стосуються розвитку спілкування та моторики, пізнавальної та мовленнєвої діяльності дітей з порушеннями опорно-рухового апарату: І. Бех, В. Бондар, О. Глоба, В. Григоренко, І. І. Єременко, В. Засенко, М. Земцова, Л. Занков, А. Колупаєва, С. Конопляста, О. Литвак, В. Липа, В. Лубовський, С. Миронова, Г. Мерсіянова, І. Соколянський, Є. Соботович, Н. Стадненко, В. Тарасун, Л. Фомічова, О. Хохліна, А. Шевцов, М. Шеремет, М. Ярмаченко та ін.

Мета статті. Охарактеризувати особливості організації навчання здобувачів початкової освіти з порушенням опорно-рухового апарату.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливі освітні потреби у дітей із порушеннями опорно-рухового апарату (ОРА) задаються специфікою рухових порушень, а також специфікою порушення психічного розвитку, та визначають особливу логіку побудови навчального процесу, що відображаються в структурі та змісті освіти.

Особливості розвитку у дітей з порушеннями ОРА відрізняються значною різноманітністю та дисоціацією у ступені виразності. В залежності від причини та часу дії шкідливих факторів відзначаються різні види патології опорно-рухового апарату. Уточнення ролі різних факторів і механізмів формування різних видів порушення опорно-рухового апарату необхідно переважно для організації медико-соціальної допомоги цій категорії дітей. Достатній інтелектуальний розвиток у цих дітей часто поєднується з відсутністю впевненості у собі, з обмеженою самостійністю, з підвищеною навіюваністю. Особистісна незрілість (інфантильність) проявляється в наївності суджень, слабкої орієнтованості в побутових та практичних питаннях життя [3].

Основною метою виховної та педагогічної роботи при порушеннях опорно-рухового апарату є надання дітям медичної, психологічної, педагогічної, логопедичної та соціальної допомоги, забезпечення максимально повної та соціальної адаптації, загального та професійного навчання. Дуже важливим є розвиток позитивного ставлення до життя, суспільства, сім'ї, навчання та праці. Ефективність лікувально-педагогічних заходів визначається своєчасністю, взаємозв'язком, наступністю у роботі різних ланок. Лікувально-педагогічна робота повинна мати комплексний характер. Важлива умова комплексного впливу – узгодженість дій спеціалістів різного профілю [2].

Комплексний характер виховно-педагогічної роботи передбачає постійний облік взаємовпливу рухових, мовних, психічних порушень у динаміці розвитку дитини. Внаслідок цього необхідна спільна стимуляція розвитку всіх сторін психіки, мови та моторики, а також попередження та корекція їх порушень.

Зазначимо, що навчально-корекційна робота будується не з урахуванням віку, а з урахуванням того, на якому етапі психо-мовного розвитку знаходиться дитина. Виокремимо особливі потреби, властиві здобувачам початкової освіти з порушеннями ОРА:

- безперервність корекційно-розвивального процесу;
- використання спеціальних методів, прийомів та засобів навчання (у тому числі спеціалізованих комп'ютерних та асистивних технологій);
- індивідуалізація навчання;
- забезпечення особливої просторової та тимчасової організації освітнього середовища [2].

Отже щоб забезпечити ефективну організацію навчальної діяльності, потрібно враховувати особливості роботи з такими дітьми. Серед таких особливостей виокремлюємо наступні.

Оптимальне дозування виконання письмових робіт є однією з ключових особливостей роботи педагогів з цими дітьми. Педагоги мають враховувати порушення моторики та здатність дитини до довготривалої роботи з ручкою або на комп'ютері. Педагоги також мають пропонувати варіативність письмових робіт, які можуть включати не лише самостійне письмо, але і роздаткові картки з друкованою основою, магнітну дошку або комп'ютер [4].

Для забезпечення успіху у навчанні, педагоги повинні збільшити час на виконання письмових завдань або замінити їх на усні. Також важливо використовувати різноманітні прийоми, щоб забезпечити якісну навчальну діяльність дитини.

Для дітей з порушеннями просторових відносин і несформованості зорово-просторової координації, педагоги можуть використовувати різні прийоми, такі як спеціальне вказування рядка та місця, де потрібно починати писати або малювати. Важливо позначати відстань між рядками чи частинами завдання, а при виконанні арифметичних дій можна розфарбувати клітинки олівцем, щоб зробити їх більш зрозумілими [4].

Використання перфокарт можна використовувати для тренування дрібної моторики рук. Дитина може вставляти відповідні палички або кнопки в отвори, що допомагає розвивати її координацію рухів та моторику пальців.

При читанні дитина може використовувати спеціальні закладки з прорізами, які допомагають фіксувати рядок, слово, словосполучення або речення, щоб дитина не загубилась під час читання.

Оцінюючи дитину, вчителі повинні пам'ятати, що дитина з вадами опорно-рухового апарату може мати деякі обмеження у письмі, читанні та інших завданнях. Тому важливо не знижувати бали за повільну відповідь, недостатню інтонаційну виразність та особливості письма. Замість цього, вчителі повинні шукати способи допомогти дитині, дати

їй можливість показати свої знання та навички в інший спосіб, який підходить їй найбільше [1].

Таким чином, навчання та виховання дитини з вадами опорно-рухового апарату повинно бути комплексним, включаючи оздоровлення та лікування, логопедичні заняття, заняття з психологом, лікувальну фізкультуру та масаж. Це допомагає покращити загальний стан здоров'я дитини та розвивати її навички та здібності.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок.

Отже, ефективна організація навчального процесу дітей з порушеннями опорно-рухового апарату у закладі освіти відіграє провідну роль у забезпеченні їх соціалізації, розвитку та підготовки до життя та праці. Конкретні методичні шляхи організації процесу навчання та виховання можуть бути дуже різноманітними, вони залежать від об'єктивного змісту навчального матеріалу, від більшої чи меншої можливості використання практичних робіт у навчальному процесі та способів поєднання практичних та словесних засобів навчання. Організація навчання має відбуватися з урахуванням особливостей інтелектуальної, емоційно-вольової та рухової сфери здобувачів початкової освіти з порушеннями опорно-рухового апарату на тому чи іншому етапі. Серед перспектив подальших досліджень вбачаємо розгляд організації роботи дітей з порушеннями ОРА на занятті з урахуванням їх індивідуальних особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дитина з порушеннями опорно-рухового апарату в загальноосвітньому просторі. Методичні рекомендації фахівцям з організації та впровадження інклюзивної форми навчання дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату. Навчально-методичний посібник. за заг. наук. ред. А. Г. Шевцова. К.: Видавничий Дім «Слово», 2013. 112 с/
2. Долинний Ю. О. Соціально-педагогічні проблеми навчання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату в загальноосвітній школі. Психолого-педагогічні та соціальні аспекти шкільної дезадаптації на початковому етапі шкільного навчання : матеріали 2-ї регіональної науково-практичної конференції. Луганськ : Альма-матер, 2017. С. 78–83.
3. Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами. лист МОН Опубліковано 30 серпня 2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/metodichni-rekomendaciyi-shodo-organizaciyi-navchannya-osib-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-list-mon>
4. Моделювання інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Діти з порушеннями опорно-рухового апарату. упорядник : О.І. Цехмистро. Полтава : ПОІППО, 2020. 100 с. URL: <http://poippo.pl.ua/nml/elektronni-vydannia-poippo>.

Д71 **ДОШКІЛЬНА І ПОЧАТКОВА ОСВІТА:РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ:**
збірник наукових статей студентів, магістрантів та молодих науковців. –
Суми: ФОП Цьома С.П., 2023. – 315 с.

Збірник містить матеріали наукових доробок у вигляді статей,
розвідок, досліджень студентів, магістрантів та молодих науковців.

УДК 373.2+373.3] (06)

ДОШКІЛЬНА І ПОЧАТКОВА ОСВІТА: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*ЗБІРНИК
наукових статей студентів, магістрантів
та молодих науковців*

25 квітня 2023 року

Підп. до друку 29.05.2023.
Формат 60х84/16. Гарнітура Arial.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 18,31.
Ум. фарб.-відб. 18,31. Обл.-вид. арк. 19,97.
Тираж 100 пр. Вид. № 38.

Видавець і виготовлювач:
ФОП Цьома С.П. 40002, м. Суми, вул. Роменська, 100.
Тел.: 066-293-34-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
серія ДК, № 5050 від 23.02.2016.